

ספר

מעשה איש

חלק חמישי

תולדות חייו והנהגותיו
של האדם הגדול בענקים רבן של ישראל
הגאון החסיד מרן
רבינו אברהם ישעיהו קרליץ זצוקללה"ה
בעל "חזון איש"

ובסופו קונטרס "חבל יעקב"
והוא משא ומתן בד"ת עם מרן בעל "קהלות יעקב" זצ"ל,
גיס רבינו זצ"ל

נכתב ונערך בעזר ה' על ידי
צבי בלאאמו"ר רבי משה זצ"ל יברוכ

בני ברק, תשס"ב

לזכרון עולם בהיכל ה'

לעילוי נשמת

הרה"ג החסיד שלוחא דרחמנא

איש אמונם של גדולי ומאורי הדור

ראש וראשון לכל דבר שבקדושה

הרב אברהם יוסף שפירא בן הרב פנחס זצ"ל

נלב"ע כ"ג סיון תש"ס

ת.נ.צ.ב.ה.

את הספר ניתן להשיג ע"פ הכתובת:

רח' בר אילן 4 שיכון ה' בני ברק

טל: 03-6186108

כל הזכויות שמורות

נדפס על נייר שאין בו חשש חילול שבת ח"ו

מוריניו הנאון רבי חיים קניבסקי שליט"א
מתקן ומגיה בכת"י את הספר הנוכחי
בדברים שהובאו בשמו

מכתב ברכה

ממורי ורבי מורינו הגאון רבי מיכל יהודה ליפקוביץ שליט"א

למע"כ ידידי מאז שלו' וברכה כש"ת הרב הג"ר צבי יברוב שליט"א

זכות גדולה נפלה בחלקך על אסיפה בגורן אחד, שבוודאי עלה בקושי גדול לאסוף ולסדר כל פעולה וכל עשייה ועצות וברכות על סדר הנכון, שזהו חכמה ומלאכה יחד, והוא ספר שמביא תועלת לכל אחד ואחד בלי יוצא מהכלל, לגדולים ולת"ח זקנים ומבוגרים וצעירי הצאן, ולכל או"א יש לו מה ללמוד מספרים אלו ובמה להתחזק, והוא בבחינת מעשה איש חי לאלו שזכו עוד בחיים חיותו להסתופף בחצרות ה' והוא בבית מדרשו.

יהי רצון שזכותו יגן עלינו ועל כל ישראל וישענו בב"א

הדו"ש

מיכל יהודה ליפקוביץ

לזכרון עולם בהיכל ה'

לעילוי נשמות

הגאון רבי שמשון דוד בהג"ר חיים אברהם שליט"א פינקוס זצ"ל
ואשתו הרבנית מרת חיה מינדל ע"ה בת הגאון רבי מרדכי לייב מן זצ"ל

ובתם העלמה מרים ע"ה בת הג"ר שמשון דוד זצ"ל

זכרם וזכרון מעשיהם לא ימוש לעד

נלב"ע י"ב ניסן תשס"א

ת.נ.צ.ב.ה.

הקדמה

שאל הגה"ק רבינו אלחנן ווסרמן זצ"ל הי"ד את מרן ה"חפץ חיים" זצוק"ל, לפי הידוע שאמרו על מאור עינינו הגר"א זללה"ה שהיה כאחד מן הראשונים, למה ואיך אירע כדבר הזה שישלחו מן השמים נשמה גדולה כזו בדור מאוחר? והשיבו ה"חפץ חיים", כי בדורות האחרונים יש ירידה גדולה ונפילה עצומה מדור אחד למשנהו בבת אחת, בממדים שלא ראינו מלפנים, ועל כן מרחמים מן השמים לשלוח לפעמים אדם גדול מאד שעי"ז נעצרת קצת הירידה.

מורינו הגר"ח קניבסקי שליט"א ששמע את העובדא מהגר"ש גריינימן זצ"ל הוסיף על הדברים, שכעין זה ניתן לומר גם על מרן החזו"א זללה"ה בדור האחרון, שנשלח כחד מן קמאי לעצור את הירידה הנוראה שיש בדורות האחרונים.

אודה ה' בכל לבב על הזכייה שנפלה בחלקי לזכות את הרבים במקבץ עובדות והנהגות, הליכותיו בקודש של גאון הדורות אביהם ורבים של ישראל מרן ה"חזון איש" זללה"ה, וכעת זכינו להוציא כרך חמישי מסדרת ספרי "מעשה איש".

בקידה והכנעה אתן תודה למורי ורבי הגאון רבי חיים קניבסקי שליט"א, שגם בחלק זה כמו בקודמיו הדריכני בכל שלבי עבודת המלאכה, עודדני והמריצני ועבר על כל מה שנכתב בספר. עובדות והנהגות רבות שמענו מפיו, מהם רבים שכתבם בכתב ידו – אלו הובאו בספר בתיבות מודגשות.

במיוחד אתן תודה להגר"ר אליהו מן שליט"א, תלמיד מובהק למורינו הגר"ח שליט"א, שמסר לנו בעין טובה ובנפש רחבה מאות עובדות והנהגות ששמע מרבו מוריני שליט"א במשך רבות בשנים, וטוב עין יבורך.

כמו כן הגיע לידינו תכריך כתבים נוסף, רשימות מהגאון רבי שרגא פייבל שטיינברג זצ"ל, תלמיד מובהק ואיש אמונו של מרן החזו"א ז"ל, ותודתו נתונה לבניו הגאונים שליט"א שמסרו לנו את הרשימות.

אודה לכל אלו שסייעו בידי, ואזכיר בפרט את ידידי היקר בנש"ק הרה"ג ר' דוד בעק שליט"א, שסייע רבות בידי ורב חלקו בספרים אלו, ואת ידידי הרב הגאון הנעלה ר' יעקב שכטר שליט"א, שבסיועו הרב יוצא ספר זה לאור עולם, ידידי הרה"ג ר' פנחס אשר שליט"א, ואחי הרה"ג ר' יחיאל שליט"א. קובעים לעצמם ברכה כל אלו מידידי היקרים, החפצים בעילום שמם, שסייעוני רבות בעריכת הספר, ישלם להם ה' שכרם כפעלם בזה ובבא.

למותר לציין, שאין ללמוד הלכה למעשה מן העובדות והנהגות שהובאו בספר. גם השתדלנו בעה"י לציין בכל עובדה והנהגה מקור הדברים, כך שאין קבלת האחריות עלינו. ויהי רצון שיהיה הספר לתועלת לשקידת התורה, ליראת שמים טהורה, ולמידות טובות ונעלות.

בסוף הספר הדפסנו קונטרס "חבל יעקב", והוא משא ומתן בדבריי תורה עם מרן בעל "קהלות יעקב" זללה"ה, גיס רבינו זללה"ה, שזכיתי לשמוע מפיו הק' תמידין בסדרן. ויהי"ר שיהי' לתועלת להגדיל תורה ולהאדירה.

אודה ה' בכל לבב על העבר, ואתפלל על להבא שיתן לי ה' חוט של חסד לעבדו בלבב שלם ולעשות רצונו יתברך כל הימים, בעמלה של תורה, ביראת שמים, ובמדות טובות ונעלות, ואזכה יחד עם עזרתי הדגולה שתחי' מנשים באהל תבורך, לגדל כל יו"ח לתורה ולמצוות.

צבי בלאאמו"ר רבי משה יצחק אהרן זצ"ל ירוב

תוכן העניינים

דינים והנהגות שנאמרו ע"י מורינו הגר"ח קניבסקי שליט"א	ט
רשימות מהגאון רבי שרגא פייבל שטיינברג זצ"ל	לד
פרק א': ואלה תולדות	מג
בית אבא / עם מרן הגרי"ז מבריסק זצ"ל	
פרק ב': אבי הישיבות	מו
"אם עושים לחינוך ילדי ישראל - הברכה מובטחת!" / "כבר לא תוכל יותר לשאול שאלות כאלו" / צעד כלכלי למטרת לימוד התורה / "בית מוכן לכל ישראל להפיץ תורה" / למען בתי החינוך / הדרכות לרמ"ם / על טהרת הקודש	
פרק ג': חנוך לנער	נד
"איני מלמד את בני אלא תורה" / "המחנך יש לו דין של מומחה!" / "אני עניתי לשאלה כפי שנשאלה, ולא יותר" / צעיר השוקד על התורה / בדרכי החינוך / בבחינת תלמידים	
פרק ד': מה אהבתי תורתך	סה
תורה לשמה / אדמת קודש הוא! / הלימוד מביא לידי מעשה / ובתורתו יהגה יומם ולילה / בעמלה של תורה / דברי תורה נבלעים בדמו / בדרכי הלימוד / ליל שבועות - תיקון או לימוד? / מחזיקי תורה - צריך זכות בשביל לתת	
פרק ה': במלחמתה של תורה	פ
"לא להתערב במעשיהם כלל וכלל!" / היהדות כמו עסק / בדרכי התוכחה / מקוואות טהרה	
פרק ו': דקדוק הדין - מעשה רב	פה
בדיני תפילה וברכות / בדיני ציצית ותפילין / בדיני שבת / בדיני פסח / בדיני סוכה וד' מינים / בשמחת תורה / בדיני חול המועד ויו"ט שני / בדיני יום הכפורים / בדיני שמיטה / בדיני צדקה / בדיני מילה / בדיני אבילות / שונות	

פרק ז': בעבודת הלב קטו
 שערי דמעות לא ננעלו / בהתפשטות הגשמיות / "יילך אצל
 חכם"

פרק ח': דחיל חטאין קיח
 "לא מבקשים מאתנו להיות מלאכים" / במעלות התשובה /
 על היראת־שמים של המדפיסים / "שמע בני מוסר אביך" /
 בקדושה ובטהרה

פרק ט': אמונה ובטחון קכו
 מזונותיו של אדם קצובין לו / חיזוק האמונה בדורינו / מדה
 כנגד מדה / על גלגולים ולחשים / ליצנותא דעבודה־זרה /
 בגדרי ההשתדלות

פרק י': במעלות המדות קלד
 "ככל שגדולים במדות כך גדולים בתורה" / "תפלת מנחה
 אינה דוחה הלבנת פנים" / "לא תרדה בו בפרך" - בדברי
 תורה / גדולה הכנסת אורחים / בכבוד הבריות / בין איש
 לאשתו / זהירות בממון זולתו / החולף על פני חבירו העומד
 ב"תור" / במצות כיבוד אב ואם / בעוון לשון הרע / דיבור
 אמת ולשון נקיה

פרק י"א: אביהם של ישראל קנא
 משיב לכל שואל ולכל שאלה / עצתו אמונה / בחכמת
 הרפואה / ברכותיו מתקיימות / עצותיו בענייני שידוכין

פרק י"ב: מדברנא דאומתיה קסד
 לב מלכים ושרים ביד ה' / בין מרן החזו"א למרן הרב
 מבריסק / דעתו על המדינה / דעתו על הפושרים / יהרג ואל
 יעבור / במצות ישוב ארץ ישראל

קונטרס "חבל יעקב" קעב

דינים והנהגות ממרן החזו"א זצ"ל

שנשמעו מפי רבינו הגאון רבי חיים קניבסקי שליט"א
ונכתבו ע"י תלמידו המובהק הג"ר אליהו מן שליט"א
[הוראות רבות נוספות הובאו כבר בחלקים הקודמים וכן בתוך הכרך הנוכחי,
ולא נצרכה כאן אלא לדברים שנתחדשו]

תפילה וק"ש

כשהיה ספק אם כבר אפשר לברך ברכת "הנותן לשכוי", אמר
שיצאו החוצה לשמוע אם התרנגול קורא.

הכוונה בשאר שמות שאינם של אדנות – אמר שצריך שידע
שאומר השם.

שאלתי לחזו"א אם למחר בתפילה כדי להספיק חזרת הש"ץ,
וענה לי שכוונה עדיף יותר.

כשנשאל על איזה דבר בנוסח התפילה, אם הקפידא דוקא כך
וכך, ענה שדודו נתן לו לבר מצוה איזה "סידור" ומזה הורגל לומר איך
שכתוב שם.

אומרים משמו שאמר שאם הזכיר שם לבטלה בתפילת שמו"ע,
מותר לומר ברוך שם וגו'.

ב"ביאור הלכה" (סי' ק"ט סעיף א' ד"ה הנכנס) דן במי שהתחיל
תפילת שמו"ע בלחש עם הציבור ומדרך טבעו להאריך בתפילה ואינו
יכול לסיים עד קדושה, אם מותר להתחיל, ע"ש. ודעת החזו"א היתה
שפשיטא שמותר, והתפלל על הביאור הלכה שדן בזה.

• נתבקשתי ע"י מורינו הגר"ח שליט"א להדגיש ולציין בפתח הדברים שאין לסמוך
עליהם להלכה למעשה.

מעשה איש

אם איחר התפילה ואינו יכול לגמור עד שיגיע ש"ץ לקדושה, דעתו היתה שיתחיל עם הש"ץ ביחד חזרת הש"ץ וגם זה תפילה בציבור.

סבר שאסור להתפלל אם לא יגמור לפני שקיעת החמה (עיין מ"ב סי' רל"ג סקי"ד – המ"ב קאי על צאת הכוכבים של ר"ת, ולדידן אינו כן).

שאלתי פעם כשלמדתי בישיבה ולפעמים מחמת חולי או אונס אחרתי התפילה אבל בחדרי שמעו התפילה מהאולם, אם סגי לתפילה בציבור, וענה לי שהיה לו דוד שבנה חדר ע"י מקום הש"ץ ושם היה מתפלל, וסבר שזה תפילה בציבור, והוסיף החזו"א: איך וייס ניט פאר וואס האט הער דאס גידארפט ["אינני יודע מדוע היה צריך לזה"].

הגה"צ ר' אליהו דושניצר זצ"ל לפעמים היה מאחר ומגיע בפסוק ראשון דק"ש, שאלתי לחזו"א אם מותר אז לקום מפניו, ואמר לי שצריך לקום אף בפסוק ראשון דק"ש.

אמר שק"ש כנגד הערוה – בראי אסור ובתמונה מותר.

אמרו משמו, שלתפילה ולברכות סגי שיטול בביהכ"ס ויצא עם ידים רטובות, אבל לסעודה לא סגי.

ש"ץ שצריך להתחיל חזרת הש"ץ ועומדים מאחוריו, אמרתי לחזו"א שאפשר שיתחיל בלי לפסוע, ולא הניח לי ואמר: כל שמו"ע צריך ג' פסיעות שלה, [הוספת הגר"ח שליט"א בכת"י]: רק שיפסע לצדין, ואם א"א לא יתחיל.

אומרים משמו ששניים העומדים בשוה בשמו"ע, כל זמן שרגליו של זה עדיין בתוך רגליו של חבירו, נחשב שוה ומותר לפסוע.

אמר להג"ר שאול ברזם זצ"ל שאין נשים אומרות ברכות ק"ש לאחר ד' שעות ביום (עיין או"ח סימן נ"ח סעיף ו' ובביאה"ל שם).

כשעומד ב"אלוקי נצור" ונזכר ששכח יעלה ויבוא וחזור ל"רצה" ושומע קדושה, אמרו בשמו שלא יענה.

כששומע קדיש או קדושה ממניין אחר, או ההולך ברחוב ושומע מזהביהכנ"ס, אמר, שאמנם אינו מחוייב לשמוע, אבל אם שומע – חייב לענות.

אחד התפלל אצלו תפילת ערבית, והורה לו שהש"ץ יאמר בקול רם לא רק החתימה אלא גם מעין החתימה וּמִצָּאתִי רִאִיָּה לְזֶה מִתּוֹסֶפֶת יְשָׁנִים יוֹמָא ע' א' ד"ה ובעשור].

היה אומר "כהנים" (חכ"א הסביר כי יש מצוה "אמור להם", ורצה לזכות במצוה).

מר"ח ניסן לא אמרו אצלו בתפילת מוסף דר"ח "ולכפרת פשע" (שהרי הטעם שמוסיפין הוא משום שמא עיברו שלא כדין, וזה כבר היה אחר שנכנס ניסן).

בבית מדרשו אמרו טל וגשם בחזרת הש"ץ, ולא נתן להכריז קודם, ואמר שאחר ההכרזה מה שאומר הש"ץ זה כמו אויס געקלאפטע הושענא. ופעם אחת אירע שא' הכריז, ואמר הג"ר בינוש פינקל זצ"ל שאין זה כלום, כי אין הוא מוסמך לזה, ורק הגבאי יכול להכריז.

אמר שסגי כשיש סידורים בבית ל"נפילת אפיים".

היה אצלו צורת הפתח ששם עשו וילון בימים נוראים, ובכל ימות השנה לא היה וילון. כשנשאל אם אפשר להתפלל שם, אמר שאפשר, וכמדרומה שאמר הטעם שצורת הפתח חל רק כשצריך אותו.

לא היה מרוצה מה"מנחה קצרה" שהנהיגו בישיבות.

כשנוסע באוטובוס אמר לי שראוי לעמוד לתפילת הדרך.

תפילין

סיפר לי הג"ר שמריהו גריינימן זצ"ל שאירע שתפיליו נפסלו, ואמר לו החזו"א שמונחין אצלו תפילין של אביו ז"ל ויניחם. שאלו ר' שמריהו הרי זה זמן רב שלא השתמשו בהם וצריך לבדקם, וענה לו שא"צ לבדוק, כל שאין ריעותא מיוחדת.

ציצית

שמעתי מהג"ר משה סולובייצ'יק זצ"ל שהגר"ח מבריסק זצ"ל נמנע מלהכניס ציציותיו בתוך האבנט, דחשש להגמרא בזבחים (י"ח, ב') שאומרת לגבי בגדי כהונה דאבנט מיגז גאיז לבגר, ונמצא שהבגר מופרד מציציותיו ונחשב כאין לו ציצית. אמרתי זה לחזו"א, ולא קיבל הדבר.

בסוף ימיו ציוה לעשות הט"ק שלו שיהיה בכל צד ששים צ"מ על ששים וקצת יותר משום שמתכווץ ע"י הכביסה, מלבד הנקב של בית הצואר, אבל ממקום הכפתור החשיב בהשיעור (מובא בס' "טעמא דקרא", בסוף הס' אות ה', וצוין שם למ"ב סי' ט"ז סק"ד ולחזו"א או"ח סי' ג' סק"ל, ובסוף ימיו החמיר כהמ"ב).

ברכות

אמר שאף אם נשכב לישון אחרי מעריב כשעה, כדי שיוכל אח"כ ללמוד, הרי זה שינת עראי לענין ברכת התורה, וקבע היינו "שהולך לישון".

בליל שבועות כשמגיע עלות השחר – אמר שאפשר להמשיך ללמוד עד שיבוא מי שיוציאו בברה"ת.

ספק ברכות להקל – היה סבור רבינו שאם אמרו בה להקל מותר ליכנס לספק (ועי' שו"ע או"ח סי' ר"י ס"א ובמשנה ברורה סי' תע"ג ס"ק נ"ג). ובחתונה של אבי ז"ל היתה שאלה בהלכות ברכות ורצו לעשות עצה לינצל מספק, והחזון איש אמר שאין צריך, אח"כ

הבחורים עשו חרוזים ואמרו שהחתן לא כמו גיסו... (ועי' או"ח סי' ק"צ ס"ג).

נתעורר באמצע הלילה מקול רעמים וברקים, אם צריך לקום לנט"י ולברך – שאלתי לחזו"א ואמר: כולי האי לא אטרחודו.

היה לי בגד חדש ולא שמחתי בו, שאלתי את החזו"א איך אברך שהחיינו? וענה לי: זה שקר, יש לך שמחה! כשאמרתי לו שבכל זאת איני חש בשמחה, אמר לי שאוציא את ברכת שהחיינו בדבר אחר.

אמר שברכת "בורא נפשות" על מים היא רשות (וראיה ממסכת ברכות מ"ד ב', וכדהוכיח כבר בס' הפרדס), ובמים אמר לי שלא לברך רק בשתה בב"א.

בלמדי בפ"ת שאלתי רב אחד מהו באכל פת בבין השמשות של ר"ח לענין יעלה ויבוא, וענה: ליל ר"ח לא, ומוצאי ר"ח כן, בנימוק שיש חזקה דמעיקרא. כשאמרתי זאת לחזו"א אמר: ער איז ניט גירעכט, ["הוא אינו צודק"], אין על זה חזקה! (ועי' שו"ת הלכות סי' שמ"ב ס"ה).

פת הבאה בכיסנין – כמדומה שאמר לי שהעיקר לדינא שאין כאן פלוגתא, ומר אמר חדא וכו'.

שאלתי מהו דין מזונות בסעודה, ואמר: באמצע הסעודה אין אוכלים מזונות.

ר' זרח שפירא סיפר ששאל שאחר ברהמ"ז יש לו בפיו חתיכות שיירי מאכל, וענה לו שאין צריך ע"ז ברכה ראשונה.

הניח מקצת חברים – בשבת היה ממחר באכילה ויוצא ללמוד לחדר אחר, והיו קוראים לו לברהמ"ז, (היה אומר שיקראו לו ל"הלוך יילך"...).

פסק למעשה לר' יצחק שיינלזון זצ"ל, כשהיה שומע באמצע ברהמ"ז "אמן" מהמניין שבכולל, שדינה כק"ש [ובספר חזו"א או"ח סי' כ"ח סק"ג כתב הלשון "אפשר"].

כשלוֹקחים ירקות ומרסקים בבלנדער ומערבים בהם את המיא דשלִקִי – אמר לי החזו"א שלא ברור איזה ברכה המים ששולקים בהם.

פ"א יצאתי עמו מהבית והיה לי סוכריה בפה, אמר לי שזה שינוי מקום כשאני יוצא מהבית וצריך לברך, וכשחוזרים לבית שוב צריך לברך – אפילו מאה פעמים!

קריאת התורה

אמרו שפעם אחת בחו"ל נסע לעיירה סמוכה להשלים קריאה"ת שהחסיר. אבל אין ראייה מכאן שסבר שזה חיוב – ראיתי פעם שנרדם באמצע קריאה"ת ולא ראיתיו שחיפש אח"כ עוד מניין לקריאה"ת.

"גולל נוטל שכר כולן" (מגילה ל"ב, ב'). שאלתי לחזו"א אם דוקא בהגבהה או גם גלילה, ואמר שקאי על שניהם (עיין מ"ב סי' קמ"ז סק"ה).

לשבת לפני הבימה בקריאה"ת או לפני המחזיק ס"ת – היה נזהר בזה והיה יושב באלכסון. כשהיו ב' ס"ת והיה צריך לעבור למפטיר, היה עושה סיבוב שלא לילך מצד שני.

אמר שאם כבר התחיל הש"ץ "יהללו", שוב לא יאמרו ה"יהי רצון" שלאחר קריאה"ת.

בהפטר פרשת לך לך כתוב "וקוי ה' יחליפו כח" – אצל החזו"א היו אומרים וקוי.

פ"א בפרשת נח העלו רב אחד וכתוב אלה תולדות נח וגו', וטעו והראו אלה תולדות של פ' תולדות, ולא חזר לברך בנימוק ש"אני ידעתי מה צריך לקרוא רק שהראו לי דבר אחר". כשאמרו הדבר לחזו"א אמר: וי קומט צו עם אַזא גוטע סברא! ["איך מגיע אליו לומר סברה טובה כזו"]. (עיין ביאור הלכה סי' ק"מ ס"ג).

י"א שנסתפק אם צריך לקום גם מפני נביא (עיין ב"י יו"ד סי' רפ"ב).

לענין קריאת פרשת זכור לנשים, אבא ז"ל העיר את הבנות, ואמר לו החזו"א: "מען דארף זיי ניט טשעפען" ["לא צריך להעירם"].

היה ויכוח בין החזו"א לר' מיכל טיקוצ'ינסקי זצ"ל על הפטרת אחו"ק, ר' מיכל טען "מנהג ירושלים", והחזו"א אמר לכתוב לו תשובה ב"התבונה" איך נהיה המנהג. ילד רצה לקרוא ההפטרה, לקח חומש וראה מה שכתוב הפטרת קדושים, וכך קרא, אח"כ עבר זמן ואמרו כיון שקראו כך יקראו כך, וכך נהיה למנהג.

נטילת ידיים

קודם נט"י היה משפשף ידיו במים ומנגב, ואח"כ נוטל ידיו. הרב דוד פרנקל ז"ל אמר שזהו משום היין של קידוש שחצץ, ואבא ז"ל אמר שגם בימות החול עשה כן, ואמר הטעם דלפעמים המים נחים על היד ולא נשאר רטוב כי הם קופצים מהיד, וע"י שמרטיב היד נשאר רטוב.

אמר שתחת הכיפה מקרי מקומות המכוסין לענין נט"י.

שאלתי לחזו"א כשסוגר הנעליים בשרוכים אם צריך נט"י, והשיב שאם נגע בעור צריך, ואם לאו אין צריך.

טיבולו במשקה – נהג ליטול ידיו אף באוכל בשר, ואמר שלפעמים אוכלים עם הידים.

פ"א ישן אצלו בחור אחר, והנה בבוקר אין על-יד מטתו מים לנטילה, הבחור ירד ממטתו כשהוא נשאר קצת במטה, החזו"א תפס מה קורה ומיד הביא לו מים, ואמר לאמו של הבחור: "זעסט וואס פאר א ווילער בחור ער איז" [ראי נא איזה בחור הגון הוא] (שלא רצה לירד בלי נט"י).

שבת

אמרו שאמר שהיום אין צריך להדליק הפתילה ולכבותה (כדי שתהיה מחורכת ויאחז בזה האור יפה), אבל אבא ז"ל עשה כן. החזו"א עצמו היה מכין את הלומפ [מנורת נפט], ולא את הנרות.

כשהייתי בישיבה בפ"ת אמר לי החזו"א שצריך להדליק נר שבת בחדר האוכל – אבל כיון ששם כבר מדליקים לכן אמר לי להדליק בחדר שינה עם ברכה, אבל לחזור לחדר וליהנות מהנרות אחר האוכל.

כמדומה שלא היה ניחא ליה שהוא עצמו יעשה קידוש ואחר שכבר יצא יד"ח ישתה היין, כי אז זה סתם ברכת בפה"ג ולא ברכה של קידוש.

שמע קידוש מאחר ובתיבות "בורא פרי הגפן" לא שמע הנו"ן של הגפן – אמר שיצא, כי את הענין שמע.

סבר שאפשר להוסיף קצת מים למיץ ענבים, ולהיזהר שישאר טעמו.

דעתו שהיום אין לנו "חמר מדינה", וגם בירה וקפה לא מהני, (כי "חמר מדינה" היינו רק מה ששותים במקום יין, ואין לנו היום דבר כזה).

אחד רצה ללמוד לאור הנר, אמר לו החזו"א שיניח הנר בתוך קופסא סגורה עם מפתח והמפתח יניח אצל אשתו...

פ"א דברתי עמו בשבת על שידוך, ואמר לי: בשבת?... שאלתי הרי דין מפורש הוא שמותר בלא חולק? ואמר לי להביא ספר "משנה ברורה", עיין ואמר: נשאר זה לאחר השבת. (שוב אח"כ ראיתי במ"ב סי' ש"ז סק"א שיטה להחמיר, וכנראה חשש לשיטה זו, וכשארין חשש שמא יקדמנו אחר א"צ לדיבורו היום).

פעם שכחתי בשבת בבוקר לומר "רצה" בברהמ"ז, ואמר לי: הרי תאמר "רצה" בסעודה ג'. ופ"א שכח החזו"א "רצה" בבוקר וביקש מאחר שיוציאו. (ואמנם בפוסקים מבואר לא כן).

הקפיד לעצמו שלא להשאיר כביסה תלויה בשבת – משום מראית העין.

סיפר לי חכם אחד שהתפלל בויז'ניץ ביו"כ, ושאל לחזו"א היות ואין שם מים של שבת, מה יעשה כשצריך למים לנט"י אחר עשיית צרכיו, ואמר לו שישפשף במידי דמנקי, כששאל מה יעשה כשא"א לו לשפשף, ענה לו: איז דאוונט מען ניט! ["אז לא מתפללים"].

לרקוד בשבת באויפרוף של חתן או בבר מצוה – כמדומה ששאלתי לחזו"א, ואמר לי שנהגו להקל (ואבא ז"ל היה הולך ולא רוקד).

נתינת חיטים לפני עופות בשבת שירה – שאלתי לחזו"א אם מותר, ואמר: אסור! (עי' מ"ב סי' שכ"ד סקל"א).

דף מקופל לסדרו בשבת, חשש בזה למתקן מנא.

שמעתי מהחזו"א על שעון שצריך לצפצף ולפני שוגיע לשעה שיצפצף להוריד את הכפתור שלא יצפצף – אמר לי שזה מתקן מנא.

אמר לאמי ע"ה שלא לעשות סלט ביצים בשבת – משום לישה.

כשירדו שולי הכובע לצד מטה, מהו להרימו – החזו"א סבר שכובעים דהיום זה "רך" ומותר (ואבא ז"ל עשה עם שינוי עם המרפק).

בילדותי הייתי לומד במטה ואחזנו הגמרא ושמו עליו סדין מלמעלה מפני החמה, ושלחו לשאול את החזו"א, וכמדומה שאמר שלא יפרקו רק בשינוי.

מחברת שיש בה דפים כתובים וגם שאינם כתובים, אם הוי מוקצה מחמת חסרון כיס מחמת החלק שלא כתוב – שאלתי לחזו"א ואמר לי שאם רק כתוב שם משהו מדברי תורה זה העיקר, שזה החשוב, והשאר טפל ואינו מוקצה.

בשבת פעם נפלו תפילין, ואמר לי להרימם, ושאני אשב שם במקומו שיהיה לצורך מקומו.

צנצנת פרחים עם מים בלי אדמה, להזיזה בשבת – בשם הרב וולף ז"ל שחמיו הרב קליין ז"ל שאל לחזו"א ואמר לו שזה משקה ע"י שמוזיז ואסור (ועי' מ"ב סי' של"ז סקנ"ד).

אם להוציא גרעינים מפרי – החזו"א אסר, דחלוק מקליפה שאי-אפשר אחרת, ואף אבטיח אמר לי שאסור אף לנערו שיצאו הגרעינים.

פ"א היה עוגיה עם אותיות, אבא ז"ל אמר להכניס לפה את כל העוגיה, אמר החזו"א: איך דינגזאך מיט מ"ב, אבער דער גנצער איסור איז ניט ברור. [אני חלוק עם המ"ב, אבל כל האיסור אינו ברור]. (עי' מ"ב סי' ש"מ סקט"ו).

לעשות גוזז בשבת מלח לימון עם סודה – הורה שמותר, וכך נהגו על פי אביו ז"ל (ועיין בהקדמה לספר "שביתת השבת").

טלטול שלא לצורך – נשאל כשמונח על השולחן כלי, והוא לומד רק שדרך אגב משחק עם הכלי, והשיב שגם זה נקרא צורך.

שאלתי לחזו"א אם מותר לשרות תפו"א שהיו עם אבק וכדומה, וענה דכיון שרובם יאכלו גם בלא שרייה, שרי.

לא כיסה החלות בסעודה שלישית (ואבא ז"ל כיסה).

השאיר המפה על השולחן במוצ"ש עד אחר מלוה מלכה, שהיה אוכלה תיכף ומיד בצאת השבת (שיהיה ניכר למלוה מלכה).

פסח

אומרים שאמר ששיניים תותבות אין צריך להגעילן ויכול להשאירם בפסח, שאינו אוכל עמהם דבר שהיד סולדת.

בתחילה היה אבא ז"ל פותח כל בגד מהבגדים המכובסים, וא"ל לחזו"א שהוא מקום שאין מכניסין בו חמץ, רק יוציא כל הבגדים ויראה התוך של הארון.

פ"א שכחו את הקיטל אצל המקום המכור לגוי בפסח, והורה שמותר ליקח משם, ושוב אמר שעוד פעם אי אפשר, שאיזה טעם יש לזה שזה של הגוי ונכנסים כל פעם.

היה שורף הזבל בביעור חמץ מחשש שיש שם חמץ.

פעם נכנס אלינו וראה על השולחן מצות מכונה שאבא ז"ל קנה לילדים ואמר: האם אתם מחזיקים חמץ, ואבא ז"ל מיד סילקם מרשותו.

אכל כזית אחד למצה (עי' או"ח סי' תע"ה ס"א), ושמעתי שאמר "דער ביאור-הלכה איז גערעכט"! [ה"ביאור הלכה" צודק].

אכל הכזית ולא בלע בבת-אחת כולו (דלא כמ"ב שם סק"ט).

אף פעם לא איחר כוס ד' אחר חצות.

שיעור כדי אכילת פרס אמר לי שהוא ג' דקות לחומרא, והשיג על החת"ס שאמר משתי דקות ועד תשע.

היה נוהג שיתנו המצה בתבשיל כשזה רותח, וחלוט אינו מחמיץ, ואמר: זה לא שרויה, זה חלוטה.

לא גנבו אצלו האפיקומן, וגם אבא ז"ל לא רצה, שזה מרגיל לגניבה. אירע שגנבו וביקש החזו"א מאמי ע"ה חתיכת מצה מהאפיקומן הגנוב.

הוה עובדא שספר ספירת העומר ואח"כ התפלל, כשנשאל על כך כמדומה שאמר שחושש שמא ישכח לספור.

אירע שהתפלל מעריב עם הציבור רק שמו"ע ואח"כ ספר העומר. כשנשאל מה עם תדיר (וק"ש תדיר הוא), ענה: אני כעת לא אוחו בלומר ק"ש!

התחיל לספר בל"ג בעומר ושקעה עליו חמה, אמר שמותר לגמור.

סוכה

הקפיד שרק מי שנתמלא זקנו יניח הסכך, ופ"א אני הנחתי וכמדומה שציוה להסיר ולהניח מחדש.

אמר שעל דעת ה"חיי אדם" שבסוכת חבירו מברך לישב אף בלא אכילה – בוודאי שאפשר לסמוך.

פ"א הייתי בסוכה וראיתי חתולות מטיילות על הקרשים ששם היה מונח הסכך. הייתי ילד ופחדתי, ספרתי לחזו"א ואמר לי: הן לא פוסלות את הסכך!...

הר"ר דוד פרנקל זצ"ל אמר שר' זליג שפירא ז"ל צבע את הכלונסאות שעליהן היה הסכך עומד, והחזו"א חשש משום מעמיד מחמת הצבע, אבל לא ציוה להסיר.

אמר להג"ר משה דויטש זצ"ל שלא לברך על אתרוג החסר ביום השני – יש הידור!

חול המועד

על גיהוץ אמר לי: "מען פירט זאך ניט" ["אין נוהגין"] (עי' רמ"א או"ח סי' תקמ"א ס"ג).

בשבת ובחזה"מ לא היה הולך עם הכיפה תחת הכובע, והיה מוריק כיסיו בחזה"מ לפני צאתו מהבית, כי אמר: וכי אפשר לדעת מה היא מלאכה חשובה, ואמנם בספרו כתב שהוצאה בחזה"מ מותר, אבל לעצמו החמיר. הג"ר שלמה שמשון קרליץ זצ"ל הראה לו בספר "עמודי אור" שהוצאה אסורה בחזה"מ, ואמר החזו"א: כל ימי נזהר אני בהוצאה בחזה"מ, ושמח אני שיש עוד מי שאומר כמוני!

אבא ז"ל לא היה כותב חידושי תורה בחזה"מ, וכשאמרו לו שהחזו"א הרי כן כותב, ענה: תורה של החזו"א הוא דבר האבד!

בין המצרים

התיר טבילת עזרא בתשעת הימים, אף אם אינו מקפיד כל פעם על זה.

אומרים שהתיר בבין המצרים לבחור הנפגש עם בת ישראל לשידוך, ללבוש בגדי שבת.

שיטת הרצפה בתשעת הימים – שאלתי לחזו"א וענה: לשבת מותר.

ילדה קטנה שיחקה בתשעת הימים ונתלכלך בגדה. אמה שאלה לחזו"א וענה: וכי אי-אפשר ללכת בשמלה מלוכלכת?...

הבדלה בתשעת הימים במוצ"ש – טעם מעט ואח"כ נתן לתינוק.

בתשעה באב למד ספר איוב וירמיה, מועד קטן למד עם הילדים, ועיין בספר סדר הדורות.

נהג לברך ברכת "שעשה לי כל צרכי" ו"המעביר שינה" בלילה כשהי' נועל מנעליו ורוחץ עיניו (וכדעת הגר"א ז"ל בס' מעשה רב אות ט').

התיר לאמני ע"ה לומר תהילים בת"ב. וי"א שאסר (ואולי יש חילוק בין איש לאשה האומרת דרך תפילה, ועי' מ"ב סי' תקנ"ד סק"ז).

הכסא בת"ב א"צ פחות מג' טפחים, רק שיהיה נמוך.

אין צריך לצמצם בדיוק לנט"י עד סוף קשרי אצבעותיו ממש, ואפשר ליטול בריוח קצת.

הנוהג ליטול ידיו כשיוצא מביהכ"ס ו' או ח' פעמים – שאלתי לחזו"א מהו בת"ב, והתיר לי.

אמר לי שבת"ב שחל בשבת אין ללמוד כבר מע"ש אחר חצות.

צדקה

שלח אחד לחזו"א רשימה של ששה דברים מה קודם, והשיבו שאינו יכול לענות לו, כי בזה שיגיד על אחד יפגע בשני.

פ"א עליתי לאוטובוס ובא עני לבקש צדקה, כשרציתי לתת לו נסגרה הדלת. אמר לי החזו"א שאתן לעני אחר. שאלתי אותו האם הטעם שרק בעצם הצדקה נאמר דין "לב" (שגמר בלבו חייב) אבל למי לתת זה לא שייך לצדקה שיחול על זה דין צדקה בלב, והבנתי ממנו שלזה נתכוון.

כסף מעשר להדפסת ספר – שאלתי לחזו"א ואמר לי: רק ספר שכלל ישראל צריך אותו.

סיפר לי הר"ר יעקב שכטר ז"ל, שבא פעם אחת משולח לביהכנ"ס של החזו"א, התרים אנשים ועשה לנדיבים "מי שברך". אמר החזו"א לר' יעקב אחר התפלה: אם אתה רוצה שכספך יילך לישיבה – תן ישר לישיבה ולא למשולח!

הג"ר משה דויטש זצ"ל אמר לי בשם החזו"א, שעל כסף שבלא"ה היה נותנו (כמדומה לחיידר), אי אפשר לצאת בו יד"ח מעשר.

מאכלות אסורות

לאחר אכילת גבינה צהובה – אמר לי החזו"א שרק אם זה עמד שנה צריך להמתין ו' שעות.

פ"א נתגלה שבתחתית הלחם היו תולעים, ואמר שלא לפרסם זאת אבל מיד שלח שיסדרו הדבר.

פ"א בישלו אצלו דג פילייה, וציוה להכשיר הכלים משום חשש תולעים.

הקפיד שלא לאכול ולשתות בחושך, שמא יש שרץ.

פ"א עישר אבא ז"ל מלימון והיה מדי מעט, אמר לו החזו"א שאפשר לקחת בחשבון גם את הקליפה, כי הלימון נעשה לטעם וגם הקליפה נותנת טעם.

נשאל אם מותר לשתות בכוס שאינו טבול בקיוסק שמוכרים סודה, ואסר (כי אצל בעה"ב זהו כוס של קבע).

פ"א היו קופסאות שימורים לפני זמן ביעור מעשרות שהי' צריך לעשר, והקיל לעשרן בלא לפותחן.

יראת שמים

אחד ביקש ברכה על ירא"ש, ואמר לו החזו"א: מצידי זה בסדר, עכשיו שמצדך יהיה בסדר!

הלך בים גם במים בכיסוי ראש. סבר שהכיפה צריכה לכסות רוב שער הראש.

פ"א היה דר לכמה שבועות אצל הגר"ש גריינימן זצ"ל, והיה הולך לטייל כל יום, וכל יום היה מגיע חתול ומלווהו מתחילה ועד סוף. רצו לגרשו ולא הלך, וציוה החזו"א שלא לגרשו. כמו כן היתה "יונה" שהיתה כל בוקר דופקת בחלון ונכנסת ומתיישבת בחדר ואח"כ הולכת, וכך במשך חודש שלם עד שנעלמה.

מובא ב"חתם סופר" סגולה שהחולה יכול לתת ידו לגוי מת ולתת לו המחלה ויתרפא הוא – שאלו לחזו"א אם לכהן מותר לעשות כן. וענה שגם לישראל לא, משום דרכי האמורי.

שמחות

לא היה נכנס אצל הנשים לנחם אבלים, רק אם היה משפחה וצורך מיוחד.

קרובי המת מראים קצת אבילות עד אחר השבת הראשונה – אומרים בשם החזו"א שזה רק בנים שאביהם יושב שבעה.

כשיש אבל בביהכנ"ס ויש עוד אבל – אמר שבתחילה אפשר לחלק ולעשות עוד מניין, אבל לחלק באשרי־ובא לציון זה לא.

אחד ממקורביו סיפר לי שהיה בלווייה אחת וגם החזיק המטה. לפתע הרגיש איזה תזוזה אצל המת ושתק ולא אמר כלום, ושאל את החזו"א אם היה צריך להעיר על כך ואמר לו שהיה צריך לדבר.

כבוד הספרים

מצאתי שיש אותיות של חומש בנייר טואלט, הראיתי לחזו"א ואמר: הרוב בסדר.

פעם אחת הנחתי ב' אצילי ידי על הספר, ושוב אח"כ הורדתי ספר של "אחרון" שהיה מונח על הגמרא. אמר לי החזו"א: התרת את האסור ואסרת את המותר (סבור היה שמותר להניח ספרי אחרונים על הגמרא).

סבר שאין זה כבוד הספר לעשות סימן ולקפל בו דף מן הספר.

אמר על התנ"ך שהדפיסו המושומדים והאפיקורסים, דכיון שהמדפיס עצמו אינו מושומד ולא הם הדפיסום – אין זה ספר שכתבו מין. אבל לאבא ז"ל לא היה ניחא להשתמש בזה אף שמעיקר הדין מותר.

שידוכין

באחר שלאח אביו ולסבו ולאח סבו היה מחלה של ניוון עצבים – החזו"א הקיל בזה, כי החשש הוא רק בג' אחים או בג' דורות – סבא אבא ונכד.

אמר לחתן בין האירוסין לחתונה, שייפגשו, "ווייל מען דארף זאך קענען". (כי צריך שיכירו זה את זה).

בשידוך של בת שהאמא עברה משבר אחר הלידה – נשאל החזו"א ואמר שאם הבת נולדה לפני המשבר אין בזה שום חשש.

על בת הנדה לשידוך, אמר שאם רואים שיש לה מדות טובות, יש להקל בשעת הדחק, אבל אמר שאינו רוצה מִישׁ'עַן אֵין אֶזָּא שידוך, [אינו רוצה להתערב בשידוך כזה].

היה מעשה בחתן וכלה שהלכו בלילה לבד, וציוה החזו"א לילד שיילך במרחק שיכולים לראותו וידעו מזה להצילם מיחוד.

כשהייתי בן י"ז רצה שאנשא, וסבר שמי שילמד אח"כ עדיף שינשא מה שיותר מוקדם¹.

נישואין

אמר שחתן לפני חופתו, אין לו דין חתן עדיין, כי יכול להתחרט.

סבר שאין העדים צריכים לראות פני הכלה, כי הרי יכולים להעיד על הגוף הזה שהיא אשת־איש, ומה שאח"כ אין יודעים אין זה חסרון.

כשלא אכל בסעודה, סבר שיכול לברך ז' ברכות, ואמר שכן הוא ב"דרך החיים".

על מה שכתב המשנה ברורה (סימן קל"א סקכ"ו) שטוב לזהר שלא יכנס החתן לביהכנ"ס כל ז' ימי המשתה שנמנעין לומר תחנון עבורו, אמר החזו"א שאין נוהגים כן.

1. יהודי ת"ח שהיה רב בחו"ל, היה כאן באר"י לבדו בלא אשה, וסוף דבר שנפטר ללא אשה. לאחר המלחמה הורה החזו"א לאמי ע"ה שתנהל מקום לבנות פליטות השואה, חיתנה אותן ודיברה ליהודי הנ"ל שידוכים רבים, ואף פעם לא הלך. אמר הנ"ל לאמי ע"ה שהוא יודע למה נענש: היהודי הנ"ל התארס עם בת ישראל ואח"כ בשמעו שיש זמנים בהם הנשים קצת מבולבלות, וגם הנ"ל היתה כך, שאל את הגאון ר' חיים עוזר זצ"ל, וענה לו שהגר"א אומר שיותר טוב להתגרש מלעזוב שידוך! וכונתו היתה שמסתמא לאחר שיינשא לא יתגרש בשביל סיבה הנ"ל, אבל הוא קיבל את הדברים כפשוטן, ולמחרת החתונה התגרש. ואמר הנ"ל: בגלל זה נענשתי שלא זכיתי להינשא! (מהגר"ח קניבסקי שליט"א).

לעניין שתיית כוס של ז' ברכות לאחר צאת הכוכבים בשבת – בחתונה שלי הורה שלא לשתות, ובחתונה של הגאון ר' שלמה שמשון קרליץ זצ"ל אמרו שאמר כן לברך – כנראה שלא הוה ברירא ליה.

סבר שמה שאין נותנים לחתן לדבר דברי-תורה זהו בזיון התורה, לפחות שיגיד איזה שטיקל².

תלמוד תורה

הורה בישיבת "תפארת ציון" שילמדו את המסכת כסדר, ופעמים שהיו לומדים המסכת זמן וב' זמנים ומחצה עד שגמרו.

אמר שעד בר מצוה צריך ללמוד ש"ס, ואחר כך דארף מען זאך זעצן לערנען! [ואח"כ צריך להתישב ללמוד].

סיפר רבינו שבוילנא היו שני גאונים, ר' מרדכי פרידמן והרש"ש, וכשהדפיסו בזמנם את הש"ס ביקשו ליתן הערות וידפיסום ונתנו, ואמרו המדפיסים שזה יותר מדאי בארוכה ושיקצרו. ר' מרדכי היה עשיר ואמר שאינו צריך להם וידפיס לבד, והרש"ש שהיה עני קיצר ונתן להם, ולבסוף מהרש"ש כולם יודעים ומר' מרדכי לא נודע, הדפיס ספר "דברי מרדכי" ואינו מפורסם.

מעשה בראש ישיבה שסיכם עם קבוצת בחורים, שעל כך וכך דפים יתן כך וכך כסף, מכספי נדיב. החזו"א שלח להגיד להם שלא יקחו, וזה ששמע בקולו הצליח יותר מן האחרים...

שמעתי שאמר כי משיבה פלונית ראייה ששיבה אינה צריכה משגיח, ומשיבה פלונית ראייה ששיבה אינה צריכה ראש ישיבה...

2. הג"ר שלמה ברמן שליט"א אמר בשם דודו הגאון ר' מאיר קרליץ זצ"ל, שפעם אחת הפריעו לחתן בדרשה, ואמר: זהו א' פשטע מבטלין תלמוד-תורה להכנסת כלה, שהרי הכלה אינה מבינה החידו"ת של החתן ולה עדיף שישירו, ולכן מבטלין ת"ת להכנסת כלה!... (מהג"ר אליהו מן שליט"א).

אומרים משמו שאמר, כי ה"חתם סופר" אמר לתלמידיו: תורה תלמדו ממני, ויראת שמים מחמי (הגאון רבי עקיבא איגר), שסבר שדרך לימודו עדיף, ואמר החזו"א שהעולם לא קיבל את זה, וגם תורה לומדים מהגרע"א.

שאלוהו פעם היכן תלמידיו של הגר"א, הרי היו לו תלמידים והיה צריך להיות שתלמידיו יהיו גם כן גר"א קטן? וענה שלהגר"א לא היו תלמידים, היו באים אליו רק כמה פעמים בשנה.

שמעתי מהחזו"א שפעם אחת עשה ה"שאגת אריה" שמחה של סיום הש"ס. כששאלוהו מאי האי, ענה: זה פעם האלף!

החזו"א כתב הערות על חידו"ת של הגאון בעל "אבי עזרי" בעניין שלמי שמחה, והרב שך ביקש ממני שאעתיק לו זאת. אמר לי החזו"א: בודאי תעתיק, "עס קומט עם"! [מגיע לו!]

אבא ז"ל חיבר ספר על מסכת אהלות וקראו בשם "מור ואהלות". לאחר שיצא ספר חזו"א על אהלות ראה שרוב הדברים כתבם כבר החזו"א, וגנז הספר.

הג"ר הלל ויטקינד זצ"ל שאל לחזו"א, היות ויש לו ישיבה בת"א ולא הולך כ"ב, אמר לו החזו"א שיעביר ישיבתו לב"ב. שאל ר' הלל: הרי בבני ברק יש כבר הרבה ישיבות? וענהו החזו"א: אדרבה, בגמרא מנחות (פ"ה, א') אמרו: אמרי אינשי למתא ירקא ירקא שקול, ע"ש ברש"י.

סיפר לי הג"ר אלעזר צדוק טורצ'ין זצ"ל שדיבר פ"א עם החזו"א על איזו קושיא, והחזו"א השיבו. ר' אלעזר צדוק הלך לביהכנ"ס, כתב את הדבר והראהו לחזו"א. אמר לו החזו"א: למה כתבת? אני אמרתי לך תירוץ, אבל לא לכתוב... (לא הכל צריך לכתוב).

הגאון ר' יואל קלופט זצ"ל הביא בחור מה"ישוב" שהיה שובב מאד, לפני החזו"א. אמר לו החזו"א: מה אתה רוצה, אתה לא רואה את ה"יראת שמים" על פניו?!

שאלתי שאלה מת"ח אחד שישב בחדר וענה לי, א"ל החזו"א:
 "די חכמה צו ענטפערן? מען דארף ויסן צו ס'איז ריכטיג!" ווכי החכמה
 היא לענות? צריך לדעת אם זה נכון!!

בילדותי כשהייתי בצפת רצה ללמוד עמי מסכת מו"ק, והיות
 וידעתי שזו מסכתא קשה ביקשתי שילמד עמי מס' תענית, ולמד עמי
 כמה דפים והיה מקשה רק קושיות על התוס' ולא אמר תירוצים
 (כנראה רצה שאחשוב לבד).

אמרו לו שה"חפץ חיים" בספר "לקוטי הלכות" (סוטה דף כ')
 כותב שהיום כדאי ללמד את הבנות תורה שבכתב ומאמרי חז"ל.
 כשאמרו לו זה, נהנה ואמר: גם אני אמרתי כן!

פעם בערב ראש-השנה ידע החזו"א שאני עומד לעשות סיום,
 לפטור תענית של ערב ר"ה, ואמר לי שאכנס אליו לסיום, אף שלא
 היה מתענה, מהיות טוב וגו'.

בהגדה של פסח אומרים: אילו קרבנו לפני הר סיני... שאלתי
 לחזו"א מה ענין קירוב להר סיני אם אין תורה? ואמר לי שמפרטים
 את כל הפרטים של כל הכלל, ואחרי הכלל של מתן תורה מפרטים
 שיש גם הפרט של קרבנו לפני הר סיני, אבל הכוונה קרבנו להר סיני
 של מתן-תורה.

הדפסנו הספר "בית תלמוד" מאביו של החזו"א הג"ר שמריהו
 יוסף זצ"ל, שהוא קיצור של הגמ' חולין על המשניות, ונדפס יחד עם
 ספר "שערי תבונה" של אבא ז"ל. אביו הדפיס אז זאת כי היה מחוסר
 ממון ועי"ז היה לו הכנסה, ורצה לעשות כן על כל הש"ס אך לא
 אסתייע מילתא. ופעם אחת הראיתי לחזו"א שמה שכתב בספרו חזו"א
 כיוון בזה לאביו ז"ל בספר הנ"ל, ומאד נהנה.

אמרתי פעם לפני החזו"א קושיא של ספר "קבא דקשייתא"
 (שיש בו ק"ג קושיות), בהא דפליגי תנאי (מסכת פרה פ"ב מ"א) אם

פרה מעוברת כשרה, דאפשר שזו מלאכה טלטול העובר, והקשה דא"כ איך מותר לאשה מעוברת ללכת ברה"ר, הרי זה טלטול... ואמר לי: אם כן נשאר רק ק"ב קושיות...

כשרבי אליהו דושניצר זצ"ל בא לחזו"א, היה מלווהו בצאתו עד הדלת, ואם אני הייתי בבית היה מצווני ללוותו עד האוטובוס.

שמעתי שהסביר ענין שלא לשמה בקדשים ואמר: "הוא רוצה שמלאך של שלמים יקבל החטאת". (כוונתו שאף שיודע שלא יחול מ"מ כיון שמעבירו דרך שם – זה הפוסל). ווי"א שאמר בנוסח זה: "יש בשמים חלונות, חלון של חטאת, חלון של עולה וכו', ושלא לשמה היינו שמכניס לחלון אחר".

אחד שישן אצל החזו"א, ופ"א היה קופץ רבינו מהמטה ואמר להנ"ל: זאג דעם פוילער ער זאל זאך מערער מזדרז זיין! [תגיד לעצל שיזדרז מהר יותר!] (ונתכוון על עצמו).

בין אדם לחבירו

במוצאי תענית לא רצה לעכב הציבור ורמז שלא ימתינו לו בשמונה-עשרה (עיין משנה ברורה סי' ק"ד סק"א).

כשהיינו בצפת היו באים מניין אנשים לחדרו להתפלל ותיקין, וגם אני התפללתי שם. פ"א לא התעוררתי בזמן וישנתי בחדר בו היו האנשים מתקבצים. אמר להם החזו"א שיכנסו למרפסת, כי אם יהיו בחדר, כשהילד יקום ירגיש לא נעים בבגדי שינה, כך סיפר לי ר' פייבל שטיינברג זצ"ל.

הקפיד שלא יפריעו לנער בר מצוה מלומר הדרשה, ואמר: הרי כל כך טרח להכין ולבסוף אין נותנים לו לומר...

פ"א לא חשה אמו ע"ה כל כך בטוב ואמי ע"ה ביקרה אצלה, ואמרה שמתפלאת שהחזו"א לא בא אליה. באה אמי ע"ה וסיפרה זאת

לחזו"א, מיד לקח המעיל ורץ כל הדרך עד שאמי ע"ה לא יכלה להשיגו.

אומרים משמו שאמר שאם אחד רוצה להדפיס ספרי החזו"א אי אפשר לומר לו כלום, כי אין הוא בעה"ב על התורה, ויש בזה רק משום הפסד של השגת גבול.

בדידי הוה עובדא נסעתי מפתח-תקוה לבני-ברק ושקעתי במחשבה ונסעתי יותר מן הצורך. שאלתי לחזו"א אם צריך לשלם יותר, וענה: מה הנהג צריך לסבול אם אתה שכחת...

רב עיר א' הגיע לחזו"א, היה מי שסירב להכניסו, נתן לו לירה והכניסו. החזו"א שמע זאת כנראה מאחורי הדלת, קרא לאיש, ביקש השטר, קרעו לגזרים וזרקם בפח (היה בחור לא בריא בנפשו רח"ל שמצא החתיכות והדביקן).

היה שולח, כמדומה כל שבוע, לבן תורה בפ"ת סך מסויים, ופעם אחת הופיע החזו"א באמצע הלילה אצל הר"ר יצחק שוורץ ז"ל שהיה קרובו, ושאלו אם מוכן לנסוע לפ"ת ולהעביר את התמיכה הכספית. אמר לו ר' יצחק: הרי אני נוסע בלאו-הכי לפ"ת ומחר בבוקר אתן לפלוני את הכסף, ענהו רבינו: היות שהפעם התאחר העניין חושש אני שיחשוב בן תורה פלוני ששכחתי אותו.

סיפר לי הר"ר יצחק שוורץ ז"ל, קרובו של רבינו, שהשכיר חדר אחד מביתו לאדם פלוני ועלה דיון ממוני בענין. הגיעו השוכר והמשכיר לדון על הענין לפני רבינו, אמר החזו"א לשוכר: אתה יודע שאני קרוב... ענהו השוכר: יודע אני, ואעפ"כ מקבל אני עלי דינו. החזו"א שמע את הצדדים ופסק לטובת המשכיר. אחר כך אמר לו החזו"א: אמנם אתה צודק, אבל תוותר לו!

שונות

פעם אחת היה סיר מלא חלב ומצאתי בו נחש מסובב בפנים, ספרתי לחזו"א ומאד נהנה, שהרי סבר שנוהרים בגילוי גם היום. פ"א

לא

דינים והנהגות ממרן החזו"א זצ"ל

השתמשו בצ'ולנט במים מגולין והורה לזרוק כל האוכל. לא החמיר כל כך במים מגולין לנט"י.

פ"א ראיתי שהקפיד בב' ביצים שלא גמר את השניה. כששאלתי אותו למה, ענה משום זוגות. כששאלתי אם בכל דבר מקפיד בזוגות, ענה שמקפיד רק במה שנאמר בגמרא (פסחים ק"י, ב') הלל"מ, שאמרו שב' דברים (ביצה ואגוזים) הלמ"מ, והשאר משום הני, ומקפיד רק בב' דברים שא' מהן ביצה.

אם צער בעלי חיים אסור מן התורה (עיי' בבא מציעא דף ל"ב), באיזה פסוק נאמר? – שאלתי לחזו"א ואמר לי מפרשת בלק (במדבר כ"ב, כ"ח) מה עשיתי לך כי הכיתני זה שלש רגלים (ומצאתי שכן כתב הרמב"ם ב"מורה נבוכים").

אמר שלומר על אדם שאינו יודע ללמוד, אין זה לשון הרע, כי צריך לדעת מי יודע ומי לא, וכשיש תועלת לידע מי הוא גדול בתורה וכמה – מותר.

אמר, שגם כאשר חכם הכריע על דבר שזה ספק, אסור לשאול רב אחר.

היה רגיל לומר: ס' איז אמפורשער לוח! [זה "לוח" מפורש]. הוסיף הגר"ח שליט"א בכת"י: (הכוונה על הלוח של ר' מיכל).

פ"א קנתה אמי ע"ה פמוט והביאה הביתה. כשראה החזו"א שזה ז' קנים אמר לה שמיד תחזיר.

תלישת שערות מהפאות על ידי מסרק – אמר שהלכה כה"ח אתם סופר" שמותר, והוא בעצמו ראיתו מסרק הפאות אחרי המקוה.

סיפר לי רבי יצחק שיינלזון זצ"ל שהיה לו גמ"ח להלוואות, והתנה עם כל לוח שיתן נדבה לגמ"ח, ואמר לו החזו"א: זה ריבית קצוצה מן התורה!

סבור היה שאין לומר "תודה" למלוה.

היה לוקח ב' פעמים סנדק אצל אחד, ושאלתיו מהרמ"א (יו"ד סימן רס"ה סעיף י"א) שנוהגין שלא ליתן ב' ילדים לסנדקאות לבעל ברית אחד כדאמרינן גבי קטורת ע"ש, ואמר: לא כתוב לא לקחת, כתוב שהאבא לא יתן.

היה מייעץ למעוברת בג' חרשים הראשונים שלא לנסוע באוטו, ורק אם אפשר.

מקלחת לט' קבין לבע"ק – סבר שלא מהני, ומשום שצריך קב בפעם אחת, וכשיש חורים קטנים לא מהני.

כמדומה שפעם אחת נסעתי עמו לים ורציתי לקנות תירס, ואמר לי: הרי זה אוכל בשוק! (סבר שאוכל בשוק לאו דוקא פת). [עיין קדושין מ' ב' ובתוס' שם].

בזמן המלחמה היה ר' זליג שפירא ז"ל מביא לו עיתון, ולא רצה לנגוע בו, רק היה פורס על השולחן והיה מביט בכותרות הגדולות, ומצוה לו שיקחו.

אחד מרבני המזרחי אמר דברים על "כדורגל", ואמר החזו"א בהאי לישנא: מיט דעם האט הער גענדיקט! [עם זה הוא גמר!].

על החילוניים דהיום, עשאם כבר החזו"א לתינוקות שנשבו, אך אמר: חוץ מבן גוריון (כוונתו לאלו הזקנים שידעו ושנו ופירשו).

בתחילה אמר על המדינה שלא תחזיק שנה, דטריפה אינה חיה שנה (אלא שכנראה היה איזה זכות, ואין אנו יודעים חשבונות שמים).

פ"א הגיע אחד מאנשי המזרחי אל רבינו, ואח"כ הלך הלאה וסיפר שהחזו"א קיבלו. הגיב החזו"א: אני בטבעי לא מסוגל לזרוק בן-אדם!

הוה עובדה בבחירות לעיריה שבאו ואמרו לו שיצא לא טוב, ואמר שכל זמן שלא גמרו לספור אפשר להתפלל, והוא התפלל. בערב נשתנה התוצאה לטובה....

אמר על הגר"ח"ש קרליץ זצ"ל: ער איז א מלאך! (כך שמעתי מאמי ע"ה). רצה שהנ"ל יהיה רב בפתח־תקוה, אבל סירב.

היה אחד שעשה עסקי מסחר שלא כחוק, והיה נכנס לחזו"א ומתברך ממנו. לבסוף המשטרה עלתה עליו ועצרוהו, אמר להם הנ"ל שאינו מפחד מהם כי יש לו ברכה מהחזו"א, וסוף דבר שיחררוהו לחפשי. וכל זה בזכות האמונה בברכתו של צדיק.

הגאון ר' אפרים בורדיאנסקי זצ"ל היה אומר: איך אכנס לחזו"א, הרי בזה אני מחסיר שטיקל חזו"א! אבל במסכת כלה רבתי (פרק ד') איתא: ואת פי ה' לא שאלו, לקחו אוכל לפה שלהם ולא שאלו מה', ואמר המשגיח דלומז'ה ר' בערל יאנובער ז"ל, שיהושע סבר שלא הכל צריך לשאול, אבל הרי יהושע נענש, משמע שצריך לשאול על הכל!

רשימות נוספות מכתב ידו של הגאון רבי שרגא פייבל שטיינברג זצ"ל תלמיד מובהק ואיש אמונו של רבינו זללה"ה

תודתינו נתונה לבניו הרבנים הגאונים שליט"א שהמציאו לדינו את
הרשימות, ותש"ח להם

צוואת רבנו - "אמונה ובטחון"

כבר חלף ועבר שנה מפטירת רבינו זצ"ל, השאלות והספיקות נשארו בלא פתרון, ונתוספו במשך השנה עוד כהנה וכהנה, ואין לפתור, רק צוואה קטנה, וגדולה, השאיר לנו רבינו שמתוכה אפשר קצת לפתור לפי עומק המשיג, הוא ספר המוסר קטן הכמות ורב האיכות, ספר "אמונה ובטחון", אשר מוכיח לכל מי שרוצה למצוא תוכחה, אשר בו מסתכל רבינו על מלחמת החיים, מלחמת המדות המגונות, מלמעלה למטה, כאיש גבור חיל אשר יצא מנצח מהמלחמה הגדולה והארוכה, אשר ראשיתה משיצא לאויר העולם, ומלמד ומבאר את דרכי המלחמה, שבתם מן המלחמה הקטנה והתכוננו למלחמה הגדולה, היא כבישת היצר, שאין לה הסתפקות ולא סוף, מלחמה תמידית, וזהו גבור – לא גבורה חד פעמית אלא גבורה תמידית, כמאמר חז"ל (אבות פ"ד מ"א) איזה גבור הכובש את יצרו. לו נאה ולא יאה לפרש ולבאר דרכי המלחמה והאמצעים לכבישת היצר התמידי, וכידוע היצר [לוחם] בכל הדרכים ובכל המצבים שנמצא האדם, כמאמר החסיד ב"מסילת ישרים" (פרק א'): "השלוח מצד אחד והיסורים מצד אחר, עד שנמצאת המלחמה אליו פנים ואחור".

וכל המצבים היו ברבינו משך הזמן שזכיתי להסתופף בצלו כעשרים שנה בארצינו הק', ותמיד באותה השקידה והעיון בעומק התורה, לאסוקי שמעתא אליבא דהילכתא, תמיד באותה הסבלנות שאין להעלות על הדעת שבשר ודם יוכל להתאזר בכח סבלנות כזו,

לה

שרבינו זכה שקדם לו מלחמת מדת הענוה שהעידה על גדלותו כמבואר בספרו (פרק א' סעיף ט'): "כי אפשר לאדם בעולם הזה להיות כמלאך לרגעים" כו', וזהו אחר שזכה לראות אמיתת מציאותו ית', כי זהו היסוד של בניין החיים.

וכדאי לפרסם כמה דברים, כדאיתא ברש"י פרשת נח שעיקר תולדותיהם של צדיקים מעשים טובים, שע"י שמתפרסם מעשיהם עושה נשמות שהולכים בדרכיהם, והם התולדות האמיתיים.

רבינו בעמלות חקר הלכה שעמל כל ימי חייו בדביקות עצומה – פעם אמר לי שמפסיק מלימודו בזמן שנופל בלי כח – הגיע למדות המצוינות ולכתר תורה שנתקדש שם־שמים על ידו ונתרבו הלומדים ומקיימי מצוות התלויות בארץ, שהיה לפני בואו של רבינו ארצה כמדת חסידות ליחידים, מצות שמיטת קרקעות בשביעית היה רק "זכר" לשביעית ע"י מכירת קרקעות, ורבינו בכח התורה שזכה לאסוקי שמעתתא אליבא דהילכתא, זכה לראות שחלק מעם ה' מקיים מצוה זו בשלימות, על אף הנסיונות והמכשולים למיניהם מימין ומשמאל.

רבינו עם שקידתו העצומה בעיון רב לאסוקי להלכה אפילו בעניינים הנוגעים לימות המשיח – פעם סיפר לי שיגע ולמד בסדר טהרות עשרים וחמש שנה בלי הפסק! אמר לי פעם שלמד חורף אחד בשנה מעוברת ארבע עשרה שעות ליום בלי הפסק פרק ראשון ממסכתא [עירובין].

וכדאי לפרסם את גדלותו במדות, בזמן שטיפל [במערכה הגדולה] בענין "שרות לאומי", היה כל כך בחשבון ובדקדוק של "בין אדם לחבירו" באופן מבהיל. פעם אמר לי, בזמן שסכנת ה"שרות לאומי" היה בתוקפו, שמותר לחלל שבת לביטולה של הגזירה. נכנסתי אליו אמר לי שיש לו תכנית לביטול הגזירה, אמר לי את התכנית ושאסע להרב שלמה לורנץ למסור לו זאת, ולהתייעץ עמו כיצד זה ישפיע על מהלך העניינים. אמרתי: אולי כדאי לקרוא להרב לורנץ

לרבינו, אולי לא אמסור את התכנית בכל הדקדוקים... ענה לי רבינו בזה הלשון: "קשה לי להטריחו שהטריחתי אותו כבר כמה פעמים בזמן קצר ומרגיש קצת חלש".

גדול וצדיק הדור אינו רוצה להטריח אדם שבוודאי היה שמח ומרוצה לבוא לחצרות קדשו, אף שהדבר היה נוגע לענין כה חשוב שרבינו מסר נפשו עליה – משום שבמדת הענוה הרגיש שיהיה טירחה מיותרת, אבל אני שהרגשתי שאולי לא אוכל להציע התכנית על פרטיה, עשיתי על דעת עצמי והזמנתי להרב שלמה לורנץ שיבוא לרבינו, ואתו הסליחה.

בשנה אחרונה כשיצאתי אחר תפילת שחרית מבית הכנסת ב"זכרון מאיר", ראיתי את רבינו עובר. נגשתי אליו והתחלתי ללכת עמו. שאלני לאן אני הולך? ועניתי שרוצה אני ללוותו היות שאני מרגיש שאין זה לכבוד שהולכים לבד. ענה רבינו שהולך לצד רח' רבי עקיבא והלך לגיסו הגאון ר' נחום מאיר ושמ לא מכירים אותו. עניתי שגם שם מכירים קצת... כנראה שלא רצה שבגללו לא אוכל פת שחרית. ואמר לי שראה בחו"מ שכל דיון שאין לו שמש לשמשו אסור להיות דיון, אמרתי ש"דיין" אין הביאור שנתמנה במשכורת, אלא זהו מציאות של דיון, והסכים. אחר זה אמר לי ששאלו אותו על תשובות "פני יהושע" בעניין עגונה, וצריך לספר תשובות פנ"י לעיין. אמרתי שבטח הספר ישנו אצל הרב שמואל הלפרין, ואקח ממנו. אמר לי שאינו רוצה לקחת ממנו בגלל שהוא חלש ויהיה לו לטירחה לחפש ולהוציאו. אמרתי שהרב [הנ"ל] הוא בקי ויודע כל ספר באיזה מקום מונח, הוא יגיד לי ואני אוציא מן המדף. ענה לי שבכל זאת יהיה לו לטירחה!

כמה שלימות הענוה בעובדה פשוטה זו למי שמתעמק, כל כך פשוט להמפורסם בעולם לפוסק הדור בכל מקצועות החיים עפ"י התורה בהחלטה בלי שום ספיקות, עד שבטוח שאין מכירים אותו – גדלות בענוה!

יגע בלימודו, ובאותה היגיעה והענוה כתת את רגליו לשיבתנו "תפארת ציון" לבחון תלמידים צעירים וגם קטנים פעמים בשנה. ופעם שאל לי אם יהיה לתועלת התלמידים שיבוא באמצע הלימודים. כמה מדת הענוה בפסיעות אלו, כל פסיעה ופסיעה הוא פסיעה בלויית ענוה וקידוש ש"ש, שגאון ישראל מחשיב את צעירי עמנו השוקדים על דלתי התורה והיראה, ושבזמן משכימים אנשים חשובים לפתחו. בערב ר"ה האחרון לחיי, תשי"ד, כשחזרנו מהבחינות מהשיבה חיכו לו בחצירו ובביתו אנשים רבים, ולא הספיק כמעט לנוח, מי בעצה בכל ענייני החיים ומי בענייני רפואה וסכנת נפשות, לכולם ענה בקיצור ולשביעות רצון.

כל מי שבא אצלו לשאול, לא היה דמיון בין אחד לשני, ולכל אחד היה צורך בעיון מחודש ולתת את התשובה המתאימה, כאשר תור גדול עומד מאחוריו, ולכל אחד צריך לשמוע בסבלנות, להקשיב לעיון ולענות, עד כמה היתה סבלנותו, ולפעמים כמה פעמים אותה השאלה, ולעמוד ולהקשיב כל כך ברצינות ובענוה להפליא. מה נורא המראה מדת הסבלנות, שבן אדם אינו יכול לתאר לעצמו מה כח היגיעה המתמדת להגיע לרסן כזה, אי אפשר להעלות על הכתב עובדות מה שנראו לעיני.

פעם בענוותנותו בא אלי לביתי בבוקר למסור לי כסף שאמסור במתן בסתר לכמה ת"ח. בדרכי רבינו ראינו בכל יום את דברי רבינו יונה ב"שערי תשובה" (שער ג' סי' נ"ד): "וחייב אדם לחשוב מחשבות להעלות עצות הגונות ומתוקנות לחבירו, וזה אחד מעיקרי דרכי גמילות חסדים" כו', שתמיד חשב לטובת זולתו וזכה באמת להעלות עצות הגונות ומתוקנות. כי בין אדם לחבירו הוא חלק מבין אדם למקום, מי שלקוי במדות שבין אדל"ח לא יתכן שיהיה שלם במצוות שבין אדם למקום. כמבואר בספרו (פ"ד ס"ה).

רבינו היה בחיוב ללימוד ספרי מוסר, ומי שחושב שרבינו מתנגד ללימוד ספרי מוסר אינו אלא טועה ומטעה את אחרים ורוצה להחליש

את לימוד ספרי מוסר – ולאלו רבינו התנגד. ולזה כדאי לפרסם מה שרבינו סיפר כי בהיותו במינסק במלחמה הראשונה הלך לישיבת סלבודקא לשמוע שיחה מפי הסבא זצ"ל, אחרי השיחה ראה הסבא זצ"ל את רבינו והתפלא שבא לשמוע שיחה, ואמר: אומרים שכבודו מתנגד לשיטת המוסר... ע"ז ענה רבינו: למתנגדי המוסר הנני יותר מתנגד!

רבינו בכל הליכותיו היה לימוד המוסר, ומרגלא בפומיה תמיד דברי רבינו יונה ז"ל ב"שערי תשובה" (שער ג' סי' ס') שפוסק שאסור לצוות למי שאימתו עליו או שמתבייש להחל את דבריו, כי זהו בכלל הלאו של "לא תרדה בו בפרך". וזה היה דרכו של רבינו, המקום צר מלפרט, רק רצוני לפרט ולפרש שהספר ["אמונה ובטחון"], לא נכתב מתוך הגיון אלא מתוך מעשה.

ורבינו הגיע במידותיו לזה שכתב בספרו (פרק ב' ס"ה) וז"ל: "וכמה מן הקדושה מוסיף בעולם לראות איש עושה חסד עם המתעתד להתחרות עמו, ומוסיף תהלה ליראיו ית', אשריו ואשרי דורו". לפרט ולפרש השורות האלו בחיי רבינו – אין רשות לגלותן. אשריו ואשרי דורו שזכה לראות מעשים כאלו.

משמת רבי בטלה ענוה

חיל ורעדה אחזתני בבואי לרשום דרכי רבינו מיום בואו לבני ברק, שזכיתי להיות אצלו מיום הראשון ולהתחמם מאורו, אור תורתו והנהגתו.

יותר משנה רועד אני בהזכרי כמה צער וכאב סבל רבינו מכמה דברים ועניינים, וביחוד מה שנוגע לכלל שנכלל תוך פרט, וביחוד מחילול ה' הגדול, כמה פעמים דיבר אתי מזה והשפיע מאד על גופו החלש.

כשנכנס רבינו לב"ב בסוף מנחם אב תרצ"ג, לא הרגישו אותו אף אחד מתושביה, ארי שעלה מבבל ובא לביהמ"ד בב"ב איפה

שלמדנו ושאל שבא לראות את ב"ב אם יהיה זה מקום מחבוא להתחבאות בפני העולם...

ידענו שזה ה"חזון איש" מתוך ספרו הראשון שראיתי בחו"ל, הלכתי איתו על אחד ההרים הגבוהים לראות את כל המקום והסביבה בסקירה אחת, ישבנו כמה שעות על ההר, אז גם היה הרה"ג ר' אריה פומרנצ'יק זצ"ל, ורבינו כמעט לא דיבר כלום, בלימוד בכלל לא דיבר, על מה ששאלו ענה קצת או בכלל לא, כאילו אינו יודע לענות, ככה ישב זמן מסוים, ואחר זה הלכתי עמו בחזרה לכביש השחור לנסוע לת"א, אז לא היו כבישים בב"ב. לאחר שסידרנו עבורו דירה בבית הרב מבראק, הוא בא. אף אחד מתושביה לא ידע מי הוא ומה הוא, רק דבר אחד הרגישו בו: שהוא איש עניו ומדקדק במצוות, התפלל בבוקר בביהמ"ד הגדול במנין הראשון, כמנהג בעלי-בתים פועלים שמקדימים לעבודתם משום שבע"ה דוחק, וגם הוא ביניהם, בזמן קריאת התורה עלה על הבימה על יד הבעל-קורא עם סידור "בית יעקב" העבה, בכדי שישמע היטב הקריאה, שלא יחסר שום תיבה.

מי שזכה לראות את רבינו זצוק"ל, אפילו פעם אחת, היה יכול להבין מהי ענוה. מיום שנכנס לב"ב, מרגע הראשון – מה שאפשר לראות, היה ענוה – עד הרגע האחרון היה שרשרת של מעשים... במדת הענוה שלו הכל היה יכול רבינו להסתיר אבל ענוה שלו כמעט שא"א היה להסתירו. ואמר החסיד ב"חובות הלבבות" (שער הכניעה פ"א): "אבל הכניעה היא שפלות הנפש ושחותה ומעוט ערכה אצלה, והיא מידה ממידות הנפש, וכאשר תתישב בה יראו אותותיה על האברים". על האברים של רבינו ראינו את הכניעה והענוה. אותו אדם שעלה מבבל, נכנס לב"ב כל כך בשקט ובפשטות בלי לווי ורעש.

עד כמה שרבינו ירד לתוך [נבכי] הנפש ותכונות כל אחד, והתעניין בפנימיות נפשו של כל אחד בו בזמן שהיה כל כך טרוד בכל ענייני התורה והחיים. פעם נכנסתי ושאלני: מה שלום אשתו של פלוני?... וסיפר שהלך לטייל ובא הנ"ל לפניו במרוצה בבכי רב שאשתו

חולה גדולה, ואמר: "לא ידעתי עד עתה שהנ"ל יכול לבוא להתרגשות". אמרתי: הלא הדבר נוגע לנפשו... אמר: בכל זאת ראייה היא!

רבינו בעיניו הזוהרות ראה כל הלכה באספקלריא המאירה כמי שנתנה מסיני. פעם כשהייתי בחדרו, זה היה לפני שבע עשרה שנה בערך, היה ילד צעיר שהשתובב והפריע. הרגשתי הפרעה קצת, ואמרתי לילד שיפסיק להשתובב, אחרת אספר להרבי שלו. רבינו זצ"ל שמע מה שאמרתי ואמר לי שזה שאמרתי לילד הוא איסור לאו "לא תונו איש את עמיתו", כי לילד יש צער מזה! עד כמה בגודל ענוותנותו נכנס להרגשה של ילד, והרגיש שזהו צער בשבילו, והלכה היא באונאת דברים הכתוב מדבר, ואין חילוק בין גדול לקטן. שוב ראיתי בספר החינוך (מצוה של"ח) וז"ל ואפי' בקטנים ראוי להזהר שלא להכאיבן יותר מדאי.

פעם בקופת בית הכנסת שלו מצאו חמש ל"י, אז ביקש להוציא את הקופה, שזה סימן שחושבים בשבילו...

על הגידופים בכנסת על הרב פרנק, אמרתי לרבינו שכל כך חירפו וגידפו... וענה: אדרבה, זהו כבוד בשבילו!

רופא גדול שמע שרבינו לא הרגיש כל-כך טוב, ובא לבקרו. כנראה שלא נתנו לו להיכנס משום שהיה תור, רבינו שמע מזה ונסע אל הרופא, ולא רצה להכנס לפני התור, אף ששמעו והכירו, אף שלא היה לו צורך בבדיקת הרופא.

בנו של הרב הגאון ר' שבתי יגל בא עם טכסי כשהלכתי לטייל עם רבינו וסיפר שעסקן פלוני... אמר שאם יביא מכתב מרבינו ויעיד על נכוונות הדבר (בענין חולה שנשלח לאמריקה), אז יתן כמה שצריך, רק שיביא מכתב. ואמר רבינו: עכשיו אין כבר פיקוח נפש אלא ענין של פרעון החוב, אם כן איני נותן, וחוי' מזה שלא תצטער הרבה שבין כה לא היה עסקן זה נותן את הכסף אלא צריך רק סתם פיתקא ממני,

ובעבור זה שאני לא נותן פיתקא אני קונס עצמי בחמש ל"י, וביקש ממני שאלוה לו את החמש ל"י. החולה ששלחו אותו לאמריקא בינתיים נתרפא.

מעשה במחבר גדול אחד ששלח את ספרו להדפיס לרב אחד, והרב הזה הדפיס עם ההערות שלו, וזה לא היה לרצון להמחבר. היה צורך להוציא את כל ההערות ולהשאיר בתוך הספר מקומות ריקים, והמחבר הסכים שרבינו יכניס הערות שלו מה שנוגע לעניין של כל מקום לפי שטח החלל. ככה רבינו התאים חידו"ת לפי סגנונו של המחבר ונקרא כאילו היה הכל מהמחבר.

[ימיו האחרונים]

אף שרבינו בענותותו לא יצא ברבים להשמיע קולו, קול דעת תורה, אבל דבר אחד מה שנעשה בזמן האחרון לא נתן לו מנוח, ובכוחו החלש, שכל כך היה צורך לשמור על כוחו שבזה היה תלוי כוחו של בית ישראל, יצא בריש גלי. זהו נגד גזירת גיוס בנות ישראל לשירות לאומי.

מרגלא בפומיה הקדוש, שה"חפץ חיים" זצ"ל היה אומר שהאדם עצל על כל אבריו ורק על הפה אינו עצל, והוסיף רבינו שהעולם אינו יודע "שאני גם על הפה עצל", אבל בענין גיוס נשים לא שקט ולא נח, ולא הסיח דעתו הק' אף לרגע מהגזירה הזו, הרגיש את הכאב של גזירת גיוס בנות. ברוח זה התבטא בפני כמה עסקנים, אולי יבינו הכאב שכאב לגדול הדור, שרק טובות הכלל ואהבת ישראל לנגד עיניו. בעת ההפגנה הגדולה בירושלים נגד הגיוס, אמר שכולם צריכים לנסוע, ואגלה סוד שרבינו בעצמו חשב לנסוע לירושלים להפגנה, והתבודד אז בחדרו הצר והקדוש בחדרו המלא דמעות של בית ישראל, והתייחד בתפילת הכלל נגד הגזירה. ענין גיוס הבנות כל כך החליש את גופו החלש, שאין לתאר, מי שלא ראה הצער אינו יכול להבין את זאת. והנני מוסר ברבים שבאותם הימים שכב על ספסלו, נשען על הקיר במרפסת של הסוכה, ודיבר בצער רב על העניין הזה, ולפתע נתיישב

והרים את ידיו הקדושות ואמר בזה הלשון: "יעצט קענען מיר קומען צום רבש"ע און זאגען אז מיר האבין גיטאן אלעס וואס מהאט גיקענט", [כעת אנו יכולים לבוא לפני הרבש"ע ולומר שעשינו כל שביכלתנו], ולא ידעתי מה היתה כוונתו בזה...

כדאי שכולם ידעו שרבינו לא נפטר באופן פתאומי, אלא שער רגע האחרון עמד על המשמר ודאג לכלל ולפרט, כי אוהב ישראל הוא, אין רגע שלא היה מוקדש עבור כלל ישראל. ביום חמישי האחרון לחיי רבינו, לאחר תפילת מנחה בצהריים, התאספו אצלו תור של אנשים, כרגיל בכל יום, כל אחד וחבילתו, כשם שפרצופיהן משונים כך צרותיהן משונות, ואז קיבל התקפת לב. אז ענה לציבור בזה הלשון: באלד, באלד... [רגע, רגע...] כאילו התחנן לפניהם שיסלחו לו לרגע, ונכנס לחדרו לקחת רפואה ללב. אחר־כך נכנסו אליו וענה לכולם, בכזו אהבת ישראל.

ביום ה' בלילה נקראתי לרבינו באיזה עניין של סידור שני תלמידים, ובינתיים סיפר לי שהיה אצלו עכשיו תלמיד ושאל כמה קושיות, ובאיזה אהבה ושמחה, ובאותו זמן שכב על מטתו של ברזל ולא היה לו כח לקרוא מכתב שהגיע מאמריקה, וביקש ממני לקרוא לפניו, היה גם בענין חולה. אהבת ישראל שאין דוגמתו. וכן היה בערב ש"ק אמצע התקפת לב, ביקש שיכניסו ורשם בעצמו את שם של החולה.

אשריו ואשרי דורו!

פרק א' ואלה תולדות

בית אבא

אביו, הגאון רבי שמריהו יוסף קרליץ זצ"ל, ניער כל פרוסה וכל מה שהכניס לפיו – ממילבין [תולעים קטנות] ע"י דפיקה. לאחר פטירתו מצאו בין רשימת קבלותיו "שלא לבקש אף פעם אוכל".

כשהיה חולה בבית, בקסובה, ישבו כל היום ליד החולה. בני הבית חשו שאי אפשר בזמן כזה לטייל בחוץ – והיו בכבוד ראש ובנתינת הרגשה לחולה שכולם משתתפים בצערו ומבקשים עליו רחמים.

אביו, השביע פעם עובר לצאת אחר הפטירה של אשה מעוברת, ויצא העובר. הוסיף החזו"א ואמר כי גם הוא יודע לעשות זאת, אלא שבימינו אין הדור ראוי לכך (מבני המשפחה).

מדוע החמצת!

סיפרה אחותו הרבנית קניבסקי ע"ה (אשת מרן בעל "קהלות יעקב" זצ"ל), שבהתגוררם בוילנא היתה אמורה להתקיים יום אחד "אסיפת רבנים" בעיר, פנה אליה אחיה החזו"א ואמר לה: עוד מעט ה"חפץ חיים" יעבור כאן, ותשתדלי לצאת לראותו... אחותו התמהמהה מעט ולא הספיקה לראותו. אמר לה החזו"א: "פאר וואס האסט דו פארשפילט!" [מדוע החמצת!]. (מהג"ר חיים קלופט שליט"א ששמע מזקנתו).

בשמחת פורים

בימי שבתם בוילנא, היה החזו"א טורח ביום הפורים לבוא ממרחק לבית אחיו הגאון רבי מאיר קרליץ זצ"ל, כשבידו "משלוח מנות" לאחיו הבכור, וכאשר היה קרב ובא סמוך לביתו, היה חובש את כובעו בהיפוך, כדי להרבות שמחה... (ס' "עמודי שש" עמ' 55)¹.

1. באחת מפגישותיו של רבינו עם מרן הרב מברסק הגרי"ז זצ"ל אמר הרב מברסק

לחזו"א כי שנים רבות היתה לו קושיא בלשון הרמב"ם בהלכות מלכים, וחשב להגיה גירסא אחרת ולא הגיה, אחר כך נמצא גירסא כזאת בכתב־יד עתיק שהיה בידי אחד מעדת תימן, כת"י מקורי שעלה ממדינת תימן, ושמח מאד על כך. לאחר הביקור הגיה החזו"א כן בשולי הרמב"ם שלו, כמו שאמר לו הרב מבריסק.

הענין עסק בדין המבואר במשנה עירובין (דף י"ז ע"א): ד' דברים פטרו במחנה (היוצאת למלחמה), מביאין עצים מכל מקום (ואין חוששין לגזל), ופטורין מרחיצת ידים, ומדמאי ומלערב (עירובי חצירות). כותב הרמב"ם (הלכות מלכים פרק ו' הלכה ג'): "והוא שיקיפו כל המחנה מחיצה גבוהה עשרה טפחים כדי שתהיה רשות היחיד, ואין מחיצה פחותה מעשרה". ותמה הגרי"ז למה חזר הרמב"ם וכתב כללא "ואין מחיצה פחותה מעשרה" שמקומו בהל' עירובין ושב, שאילו מה שנוגע להלכה זו בהל' מלכים היה די במה שכתב קודם "והוא שיקיפו מחיצה גבוהה עשרה טפחים"? ועוד קשה מדוע השמיט הרמב"ם מה שנאמר בירושלמי (סוף פ"ק דעירובין) כמה הוא מחנה, כמה יוצאי מלחמה צריך בכדי שיהיו פטורין מהד' דברים, והובא שם כמה דעות בזה, ואיך ההלכה? ובטוח היה מרן הגרי"ז זצ"ל שהגירסא ברמב"ם צריכה להיות: "ואין מחנה פחותה מעשרה" (וכפי שכל הראשונים נקטו כן לדינא כר' יוחנן ור"י בן פזי בירושלמי שם), אלא שהגרי"ז לא הגיה כן בעצמו בשולי הגליון בספר הרמב"ם, ומה גם שנודע לו בבירור שבכל כת"י העתיקים הגירסא ברמב"ם כמו הנדפס לפנינו. גם הגאון רבי יחזקאל אברמסקי זצ"ל שנתבקש על ידי הגרי"ז לברר בכתבי ידות עתיקים בלונדון, השיבו כי בכל הכת"י הגירסא כנדפס ברמב"ם שלפנינו. רק מספר שנים לאחר שעלה הגרי"ז לירושלים, היה בנו הגר"ר מאיר שליט"א ברחוב אוסישקין בירושלים אצל יהודי תימני ומצא אצלו רמב"ם עתיק, שם נמצא כתוב "מחנה!"

וכשנודע לו על אמיתת גירסא זו, מצאוהו בעליזות גדולה ועצומה שזכה לאסוקי שמעתתא אליבא דהילכתא, וגירסא זו היתה לו קילורין לעיניים: הן שמיושב כפילות הלשון בדברי הרמב"ם, שבאמת אין כאן שום כפילות, והן שבאמת הרמב"ם לא השמיט כלל הך דינא דירושלמי. [וברמב"ם מהדורת רבי שבתי פרנקל ז"ל כבר נכנסה גירסא זו]. (מהרב מרדכי וייספיש שליט"א ששמע כל זה מרבו הגאון רבי מרדכי מן זצ"ל, שזכה לשמוע ענין זה מפי מרן הגרי"ז זצ"ל עם גיסו הגר"ר דוד פינקל זצ"ל).

מוסיף הנ"ל: באחת הפעמים כאשר ביקר מרן החזו"א את מרן הגרי"ז, העלה אז הגרי"ז הערתו בלשון הרמב"ם והגירסא שאין מחנה וכו', והגיה כן החזו"א בשולי הגליון ברמב"ם שלו, ונדפסה בס' חזו"א על הרמב"ם שיצא לאור בשנת תשי"ט (וכן הובא בס' "קרית מלך" על הרמב"ם).

אמר הגר"ר משה סולובייצ'יק זצ"ל להגר"ח קניבסקי שליט"א בלמדם יחד בצעירותם, על הא דמבואר בבבא קמא (דף ב' ע"ב) שמהפסוק "ויעש לו צדקיה קרני ברזל" הוה אמינא שרק בקרן תלושה נחשב נגיחה, אבל במחוברת אימא כולה מועדת היא כיון דקרא מיירי בתלושה, ושאלו התוס' דמנא לן לחייב במחוברת נזק שלם, הא אי ליכא קרא אין מקור לחייב כלום?

ואמר הגר"מ זצ"ל בשם זקינו מרן הגר"ח מבריסק זצ"ל, דהנה מבואר בתוס' (ב"ק כ"ב, א' ד"ה דאפיך) שבעצם כל קרן בחצר הניזק היה מקום לחייבו בנזק שלם משום שתחילתו בפשיעה הוא לענין שן ורגל, אלא דגלי קרא דקרן משלם חצי נזק, ולפי"ז בסוגיא כאן דמיירי אילולא הפסוק שגם קרן מחוברת בכלל קרן דקרא, הייתי מחייב עליה נזק שלם משום תחילתו בפשיעה לענין שן ורגל. וכשאמר הגר"ח קניבסקי שליט"א דבר זה לחזו"א לא הסכים (ס' "והאיש משה" עמ' ק"ו).

מרן הרב מבריסק זצ"ל כשהיה בבני־ברק, שלח את בנו הגרי"ד זצ"ל לשאול כמה שאלות בהלכה את החזו"א, ואמר לבנו שלפני שישאל יקדים ויאמר כך: האבא אומר היות והוא לא שימש את ר' חיים זצ"ל ב"אורח חיים", הספיקות הם כל כך רבות, ולכן הוא רוצה לשאול... (מפי עד נאמן).

פרק ב' אבי הישיבות

"עיקר בנין של עם ישראל הוא
הקמת הישיבות הקטנות עם
הגדולות, והם מבצרי עדת ישורון"
(קובץ אגרות" חלק א' סי' פ"ח)

בהשראת רבינו נבנה עולם התורה. בהשראתו קם דור חדש של
עולם החינוך התורני בארץ ישראל, שפירותיו ופירות פירותיו ממשיכים
לצמוח ולגדול, להניב ולפרות.

"אם עושים לחינוך ילדי ישראל – הברכה מובטחת!"

מספר הרב משה שלומון שליט"א: היה זה בקיץ שנת תשי"ג מועד
ביטול הזרמים בחינוך. כידוע גדולי ישראל החליטו לייסד את מוסד "החינוך
העצמאי". גם בית ספרי במעברת רחובות, שהייתי מייסדו ומנהלו מאז חודש
אלול תש"ט, היה כמובן במסגרת זו. כידוע, הממשלה הבטיחה ששים אחוז
השתתפות בעלות המורים, ואת היתר היה על ההורים להוסיף. תנאי לכך
היה שכל בית ספר יביא מאה ואחד (!) טפסי תלמידים שהוריהם רשמו
בעיריה והצהירו על רצונם בזרם "החינוך העצמאי" לילדיהם או ששים אחוז
מהורי ביה"ס. כמובן שהיו מאבקים בנידון, היו הורים שחששו לחתום כי,
לדבריהם, איימו עליהם בהפסקת מקום עבודתם אם ירשמו ילדיהם ב"חינוך
העצמאי". התרוצצתי, בשעתו, אצל הורי תלמידי בית הספר, ובהיותי
ב"חבר הפעילים" התרוצצתי גם בכל הארץ. עסקנו אז בפתיחת כמה
קייטנות כהכנה להקמת בתי-ספר של החיה"ע. חרף התרוצצותי הצלחתי
להשיג רק 93 טפסים חתומים לחה"ע, המתייחסים לבי"ס במעברת רחובות.
התאריך האחרון להגשה נקבע להושענא-רבה בשעה 12 בצהרים.

היו שרצו אז לייסד בית-ספר ממ"ד עם מגמה תורנית, ונכבדי
העסקנים במקום היו בדעה, שבית ספרי צריך להשתלב בו, יען וההורים לא

ירצו להשלים את ארבעים אחוז המימון הנדרש, והא ראייה שלא כולם חתמו...

החלטתי, איפוא, לשאול את מרן החזו"א זי"ע. נסעתי בליל הושענא-רב"ב, הבית היה מלא באברכים, ונדרחפתי להכנס. נשאלתי מה רצוני, ועניתי שיש לי שתי שאלות דחופות: האחת בענין משפחתי הלכתי, הגובל בפיקוח נפש... והשניה בענין ציבורי כללי בענין ההח"ע. לפתע, ראיתי עצמי עומד בודד מול גאון הדור. תחילה פסק לי בשאלתי האישית (ותשובתו, אגב, הצילה חיים), ואח"כ הצגתי את השאלה הציבורית ודעת נכבדי המקום.

התשובה היתה פסקנית: "יש לעשות הכל כדי למסור את ביה"ס במעברה אך ורק לחינוך העצמאי, שהרי איפכא מסתברא לדעת בעלי-הבתים: כי ילדי העיר, הוריהם ידאגו לחינוכם לתורה ויראת שמים גם אם לא יהיו ביה"ע, ואילו ילדי העולים במעברה – אם החיה"ע לא ידאג להם, אז מי כן?!"

אמרתי: אם כן, אבקש ברכה, שהרי יש לי רק 93 תלמידים רשומים במקום 101 כנדרש. אמר החזו"א: הברכה כבר נכללה בתשובתי, שהרי אם עושים לחינוך ילדי ישראל לתורה ויראת שמים לשם שמים מובטחת הברכה!

ממשיך בעל המעשה: שבתי לרחובות, הספקתי לומר תהלים, לנוח קצת, ולהתפלל שחרית והושענות, ויצאתי למעברה. אך, התברר במשרד שכולם כבר נרשמו. יצאתי לשדות שבכיוון נס ציונה. היה שם בנין בודד, שגרה בו משפחת עולים מתימן. ענין הרישום טרם הגיע עדיהם משום שגרו בשדה פתוח. שכרתי שתי מוניות ונסעתי עם בני המשפחה לעירייה. מבית זה נרשמו עוד שבעה טפסים לביה"ס, וטופס אחד של ילד יליד דצמבר שיוכל להשתייך לביה"ס רק ע"י: 1. הצהרה מההורים. 2. אבחון כושר פסיכולוגי. השעה היתה מאוחרת, רצתי להתפלל מוסף. אספתי את כל הטפסים מביתי והלכתי לבנין העירייה, אך להפתעתי מצאתיו נעול.

רצתי כחום היום לביתו של מנהל מחלקת החינוך ומצאתיו נח במעיל-שינה. כשראה אותי שאלני ברוגז: "מה מעשיך כאן?" אמרתי לו:

הבאתי את הטפסים החתומים לחינוך העצמאי". ענה לי: "אדוני, אחרת! היית צריך להביאם לעיריה עד השעה 12". הראיתי לו את שעוני, שלמולי פיגר, ואמרתי: "הייתי בעיריה, על שעוני היתה השעה לפני 12, ובנין העיריה היה נעול!" המנהל הביט על השעון שלי ואמר: "אעשה לך לפנים משורת הדין, כי רואה אני אותך מזיע ועייף. הבה נמנה את הטפסים!" ספר את הטפסים אחד לאחד ומצא שיש רק 100 טפסים ועוד טופס של יליד דצמבר. אמר לי: "אדוני, חסר טופס אחד ועל כך אינני יכול לוותר".

אמרתי לו: "אינני יוצא מכאן עד שתתן לי שוב למנות!" הבחנתי שהוא היה כבר רדום ורצה להתפטר ממני. מניתי את הטפסים בזריזות וצעקתי: "מאה ואחד!" התכוונתי כולל טופס יליד סוף דצמבר שהייתי בטוח שבעז"ה יתקיימו התנאים לשייכו לביה"ס בכוחו של אותו גדול – "הנה תספור שוב!".

התפללתי בלחש ל"אחד", על האחד... תמכתי יתדותי על כך שראיתי עייף, ובאתי אליו בטענה: "כב' מנהל מחלקת החינוך! אני ספרתי 101, כנראה שאתה לא ספרת נכון. הנה, מנה שוב!" ענה לי: "יתכן שבגלל הזיעה נדבקו שני טפסים יחד ולכן שנינו צודקים. ומכיון שבאת כחום היום, אאשר לך, אפוא, ולך לשלום!".

מיד חתם ונתן לי אישור בכתב שביה"ס נכלל ב"חינוך העצמאי", וברוך ה', יצאו מביה"ס במשך השנים דורות ישרים יבורכו.

"כבר לא תוכל יותר לשאול שאלות כאלו!"...

רבי מרדכי מילר זצ"ל למד תקופה קצרה הכשרה למשפטים, מצב הפרנסה היה קשה בימים ההם באנגליה, והיה חבר במשרד לעו"ד. היתה לו הצעה לקבל תפקיד מצליח, אבל עלתה אצלו הבעייה שישנם דברים שהם נגד חוקי התורה. הוא פנה עם השאלה להגה"צ הרב דסלר זצ"ל בטענה: יכול אני לקבל לידי רק תיקים שאינם נוגדים את חוקי התורה, אבל יתכן לפעמים שאצטרך לסייע קצת בתיקים שהם נגד חוקי התורה, כמו להעבירם ממקום למקום וכד', האם בשביל כך יש להפסיד את כל העסק? הרב דסלר הציע לו לפנות עם השאלה למרן החזו"א.

רבי מרדכי זצ"ל שאל לחזו"א, החזו"א חייך לשמע השאלה, וענה: אל תקח את זה! והוסיף: "אמנם זה בסדר, אבל אם אתה תקח לידך עסק זה – כבר לא תוכל יותר לשאול שאלות כאלו!"... (מחתנו הרה"ג ר' ברוך־דב בן שלום שליט"א).

צעד כלכלי למטרת לימוד התורה

מספר בעל המעשה: היתה לי חנות בירושלים, עסק שהעסיק אותי שעות רבות מאד, ורציתי לעזוב את העסק. אבי ז"ל היה בדעה שלא לעזוב, כל זמן שאין הצעת־עבודה אחרת, אך אני חפצתי בכל לב להתפטר מהעסק, ונסעתי לב"ב לשאול את החזו"א.

השאלה הועברה תחילה בכתב לחדרו של החזו"א, ואח"כ נקראתי לקודש פנימה. "קראתי את מכתבך" פתח החזו"א ואמר: "השתדלת להביע שני צדדים של הבעיה, אבל הבנתי שאם תעשה כצד אחד אזי יהיה לך יותר זמן ללמוד, ולזאת שאיפתך. ובכן, תמכור את החנות!" הוסיף החזו"א ואמר: "כשארם עושה צעד כלכלי והמטרה היא אך ורק כדי שיהיה לו יותר זמן ללמוד – בזכות זה יצליח!" (מר"א אייזן שליט"א).

"בית מוכן לכל ישראל להפיץ תורה"

מרן הרב מפוניבז' זצ"ל, בתקופה של מצב כספי קשה מאד בא עם הצעה אולי לא להכניס לישיבה גדולה בחור בלי כסף, והחזו"א התנגד לכך באמרו: **ישיבה היא בית מוכן לכל ישראל להפיץ תורה!** (מהרב מרדכי ויספיש שליט"א ששמע מרבו הגאון ר' מרדכי מן זצ"ל)¹.

כך יימשך עד ביאת משיח

הרב מפוניבז' זצ"ל שלח בזמנו את הגאון ר' שרגא גרוסברד זצ"ל לשאול לחזו"א, האם בכדי שיתרבו ספסלי ביהמ"ד ולמנוע מבני הישוב החדש מללכת לישיבות תיכוניות, אולי כדאי להכניס לימודי חול. החזו"א השיב בשלילה, והוסיף: "סי וועט זיך שיין אזוי שלעפן ביז משיח וועט

1. העיד רבי דוד פרנקל זצ"ל: ראיתי את האהבה הגלויה שהיתה לחזו"א להג"ר מרדכי מן זצ"ל!

קומען. [זה כבר ימשך כך עד שהמשיח יבוא]. (מהרב מרדכי וייספיש ששמע מרבו הגאון ר' מרדכי מן זצ"ל).

למען בתי החינוך

מספר הר"ר אלימלך טשר שליט"א: בזמנו כשנסע האדמו"ר ה"אמרי חיים" מויז'ניץ זצ"ל לשוייץ, ואתו עמו נסע גם מנהל הישיבה, שמשתית לתקופה קצרה כמזכיר הישיבה והמוסדות. והנה קבלתי יום אחד מכתב ממנהל הישיבה, בו נאמר כי בראש חודש צריך שישולם שכר כל צוות העובדים, והביא לי מראה מקום בתל-אביב שאלוה ממנו כסף, וכי עליו ועל צווארו עד שבועיים יפרע כל החוב.

הלכתי דרך החולות ונקלעתי לביתו של מרן החזו"א. ספרתי לו מכל הענין, ושאלתי: האם יש לרבי איזה מראה-מקום לקבלת הלוואה למשך שבועיים. החזו"א נתן לי כתובת, אך נמקתי בפניו שזו אינה כתובת טובה בשבילי... אחר אמר החזו"א: לי יש חמישים לירות, וכי זה ענין אצלכם? אמרתי: לא הסכום הוא הענין כמו החשיבות של הנושא עצמו... הוא נתן לי, ואמרתי שבעה"י עד שבועיים אשיב החוב. כששאלתי אותו אם אמסור שטר על ההלוואה, השיב בשלילה, "איני רוצה שטר", אמר². [החזרתי את החוב בטרם המועד שנקבע, ולאחר זמן קצר ראיתי את ר' זליג שפירא ז"ל בא לקראתי, רצתי אליו ושאלתי את מי הוא מחפש? והשיב: אותך. הרבי שלח בשבילך מאה דולר...]

"שיינע ליכט, שיינע ליכט!"

הלך פעם בשעת לילה לטייל עם רבי דוד פרנקל זצ"ל ובפאת שיכון ויז'ניץ נראתה מרחוק אבוקת אור. שאל החזו"א את מלווהו: איזה אור דולק שם? וכשנענה כי האור בודק מהישיבה דויז'ניץ, הפטיר ואמר: **"שיינע ליכט, שיינע ליכט!"** (מהר"ר אלימלך טשר שליט"א ששמע מרבי דוד פרנקל זצ"ל).

2. ראה בחלק ב' עמ' קכ"ח שהבאנו מהגר"ח קניבסקי שליט"א שהחזו"א היה מלוה בלא שטר ועדים, וכשנשאל לפרש הדבר השיב שכבר יש בזה צד קולא בספר "פרי יצחק" (חלק א' סי' מ"ח וחלק ב' סי' מ"ט).

הדרכות לרמ"ס

ישיבה איננה בשביל "יחידים"

הג"ר מתתיהו זאב שטיגל זצ"ל עז רצונו לעשות ישיבה עבור "יחידים", ואמר לו רבינו: מסגרת של ישיבה איננה בשביל "יחידים"! (מבנו הג"ר יוסף שליט"א).

אוזן קשבת לתלמידים!

סיפר הגה"צ רבי זאב איידלמן זצ"ל שהיה פעם שהפצירו בו מאוד לקחת על עצמו תפקיד "משגיח" באחת הישיבות, וסרב בנימוק שאינו ראוי לכך. הביאו להכרעת מרן החזו"א, ושאל מדוע באמת לא? והוסיף ואמר שעיקר תפקידו של "משגיח" הוא אוזן קשבת לתלמידים, צריך גם לומר שיחות וכו' אבל זהו עיקר התפקיד!³ (מהרה"ג ר' אליהו כהן שליט"א ששמע הדבר כמה פעמים מרבי זאב זצ"ל).

להחזיק רמת הרוחניות גם בלי הישיבה

מספר הג"ר יוסף שטיגל שליט"א: הגאון ר' אברהם יפהן זצ"ל הגיע לבית אבי, הג"ר מתתיהו זאב זצ"ל, משם פנו אל החזו"א. אבי זצ"ל ביקשני שאצטרף עמהם, הצטרפתי, ושמעתי את השיחה שהיתה להם אצל החזו"א. החזו"א אמר לרבי אברהם יפהן: דער מירע'ר משגיח גיווען ביי מיר [המשגיח ממיר, ר' יחזקאל, היה אצלי], ואמר לי שאצל המשגיחים מסתובבת אימרה, שמשגיח צריך שיוכל להחזיק את רמתו הרוחנית גם בלי הישיבה, אבל אף משגיח לא הראה את זה...

למען קיום הישיבה

הנהלת ישיבה מסויימת לקחה למשגיח את אדם פלוני, הלה דרש סמכויות בניהול הישיבה וההנהלה דחתה את בקשתו. הלך המשגיח לדין תורה אצל החזו"א, והורה לו רבינו שעליו (על המשגיח) לעזוב את הישיבה. כשנשאל רבינו אחר־כך: הרי המשגיח צודק?... השיב: אמנם נכון שהוא

3. ראה חלק א' עמ' ע"ג עדות הגרש"ז אולמן שליט"א שרצה רבינו למנות אדם פלוני למשגיח בישיבה פלונית, בנימוק: "פלוני יש לו לב טוב, והוא יעזור לבחורים וישתדל בצערם!"

צודק, אבל אם הוא יעזוב – הישיבה תמשיך להתקיים, לא כן אם אצדיק את המשגיח – כי אז הישיבה תתפורר... (מהג"ר אליעזר עוזר שליט"א).

לשנות את אולם הישיבה לפנימיה

סיפר הגאון ר' מרדכי מן זצ"ל, שבישיבת "בית יוסף" בת"א רצו לשנות את האולם לפנימיה, ובתחילה לא עשו תנאי לכך, ושאל פי החזו"א. ענה לו שיתן לו כמה ימים, ואחר-כך אמר לו כיוון שזה תלמידי הישיבה מותר! (עי' או"ח סי' קנ"א ס"א). (מבנו הג"ר אליהו שליט"א).

על טהרת הקודש

כאשר נתעוררה ענין יסוד סמינר למורים, אמר מרן ז"ל: **מסמינר למורים יבואו לסמינר לרבנים!** (קובץ "לחושבי שמו" אלול תשל"ג עמ' ז').

הפחד ממי שמדבר עברית...

בזמן שעלתה על הפרק השאלה הוותיקה על שפת ה"עברית", אמר החזו"א לאחד המלמדים: אינני מפחד כל כך מהעברית עצמה, רק ממי שמדבר עברית, אבל אם "אתה" תלמד בעברית, אזי טוב לי (מהרה"ג ר' יוסף מאיר אלטמן שליט"א ששמע מבעל המעשה רבי מרדכי מאיר פרידמן זצ"ל).

החזו"א מגיב: בסדר!

בחור מה"ישוב" הגיע אל רבינו ופרש לפניו את תכניתו העתידית. "אלמד שש שנים, עם סדר מסויים כך שאוכל במשך שנים אלו ללמוד כל הש"ס בעיון, ואחר-כך אלך ללמוד באונברסיטה..." הגיב על כך החזו"א ואמר: **בסדר!** [רבינו בחכמתו ראה שעדיף להשיב כך לבחור, וכיון שילמד שש שנים כבר ימשך כל ימי חייו אחר לימוד התורה, מאשר אם היה משיבו בשלילה כי אז יתכן והבחור היה יורד מהתכנית ולא היה מתיישב ללמוד! (מפי עד נאמן, המוסיף כי כיום הבחור הנ"ל הוא אחד מגדולי התורה שבדור).

אתה לא תתקלקל שם...

מעשה ביהודי שרצה ללמד בבי"ס של המזרחי יען ובחינוך החרדי לא שילמו כסף טוב בימים ההם, אך לא הלך לשם לפני שהתייעץ עם החזו"א. החזו"א התיר לו באמרו: "אתה יכול ללכת – כי לא תתקלקל שם!"

והנ"ל הלך מיד להיות מורה בבי"ס ביל"ו בת"א, שהי' מהבתי-ספר החלשים ברוחניות של המזרחי, ובכל זאת הצליח להוציא מהם תלמידים לישיבות קדושות]. (נרשם ע"י הרב חנוך טובולסקי שליט"א כפי ששמע מבעל המעשה הר"ר יצחק יהודה קורצויל שליט"א)⁴.

"לא שמעתי, ולא הצלחתי"

בזמן הגעת עולי תימן נשאל ע"י בן תורה אם לנסוע ל"כפר אתא" לארגן בית ת"ת לקבוצת עולים שהגיעו למקום. והשיב לשואל: **אתה לא מתאים לכך!** מספר בעל המעשה: לא שמעתי לקול גדול הדור, נסעתי, ולא הצלחתי! [בזמנו, לא עמדתי עדיין על גודל מעלתם של גדולי הדור, ולא הבנתי אז מהי מילה של גדול בישראל...]

מקום תחת השמש

בן תורה שפך מר לבו לפני רבינו: איך אגש לנישואין, הרי אין כוללים... (בזמנו המושג "כולל" היה בלתי מצוי). הרגיעו רבינו: אם תרצה ללמוד, ה' יעזור שיהיה לך תמיד מקום תחת השמש!... (מהג"ר שלמה ברעודה שליט"א).

"הלימוד בשני מקומות מפריע"

מספר רבי אליעזר קויפמן שליט"א: אבי רבי אברהם ז"ל שיגר מכתב לחזו"א בו שאל: משפחתי גדלה ומציעים לי ללכת ללמוד בשני כוללים, בוקר וצהריים, במקום ללמוד בכולל אחד כל היום, כך התמיכה בי תגדל, כי בשני הכוללים יחד נותנים סך-הכל יותר... השיבו החזו"א במכתב: **"לדעתי הלימוד בשני מקומות מפריע!"** (המכתב נעלם, אך הנוסח כלשונו זכור היטב לבעל המעשה).

ממשיך בעל המעשה: בהיותו אברך שאל אבי ז"ל לחזו"א, אם הוא עדיין יכול לעשות שטייגען בלימוד? שאלו החזו"א: יש לך עוד גישמאק להתהולל כמו ילד? וכשהושב לחיוב אמר: אז יש לך סיכויים גדולים!... [מי שתוסס ויש לו מרץ-נעורים – יש לו סיכוי].

4. ואמנם בספר "שערי אהרן" (על שו"ע אר"ח חלק א' עמ' ל"ז) מספר בזה"ל: בא אלי יהודי שהכרתי אותו וביקש ממני שאכנס לפניו ולשאול את מרן אם מותר לו להיות מורה בממ"ד. נכנסתי ושאלתי, והשיב לי שייך לשאול את השאלה הזאת לר"ע בלוי ז"ל. לא הבנתי את התשובה, ואז הסביר לי: "כשאני אשיב לו שאסור, הרי אז הוא יגיד לי שאין לו פרנסה, אבל ר"ע בלוי לא יבהל מטענה כזאת, והוא יגיד לו את כל מה שבלבו". אך במקרה דנן החזו"א הכירו היטב וסבר שלא יתקלקל שם.

פרק ג' חנוך לנער

"צעיר השוקד על התורה, מלבב אותי
וצודד את נפשי, זכרוננו ממלא את כל
עולמי, ונפשי קשורה בו בעבותות
אהבה בל ינתקו" ("קובץ אגרות"
חלק א' סי' י"ד).

"איני מלמד את בני אלא תורה"

"הלעזוב את התורה? הרי זה כל האדם!"
מספר בעל המעשה: למדתי בישיבת פוניבז', הייתי נער כבן ט"ו
ומחצה, אבי הכניסני לישיבה, אך עז רצונו שאלמד כשנתיים ואח"כ אצא
להשכלה, להיות מהנדס... ורציתי לעזוב את הישיבה. הלכו שניים מבחורי
הישיבה ואמרו לי שאבוא לחזו"א. באתי, ואמר לי בעברית, בתנועות שתי
ידיו כשהוא רועד כולו: **הלעזוב את התורה? הרי זה כל האדם!!!** (מוסיף
בעל המעשה: עד היום בוער בעצמותי מעמד ומחזה נורא זה). הוסיף
החזו"א ואמר לי: פוניבז' היא ישיבה גדולה, אבל תלך לישיבת לומז'א
בפ"ת... שאל אם יש לי נייר, היה לי פנקס בכיס, לקח פתק וכתב מכתב
להנהלת ישיבת לומז'א. המשיך החזו"א ואמר: קודם תלך לחודש, תבוא
אלי כל שבוע. תמיד כשאמרתי חידו"ת, העיר לי, עודד אותי, כדי שאמצא
טעם בלימוד. לפעמים היתה לי הרגשה ותחושה קשה: מי יודע איזה שטויות
דברתי... וגדול הדור שומע נער צעיר בקשב ובסבלנות רבה.

ביום רביעי האחרון לחיי החזו"א באתי אליו ואמרתי לו חידו"ת. הוא
שכב במטה, סיימתי להציע הדברים, והלכתי אחורנית דרך כבוד לצאת.
ואז קרא לי: בא הנה, בא הנה... חזרתי אליו, תפס לי את היד בשתי ידיו
ואמר כמה פעמים: שלום, שלום, שלום!!! (מהג"ר משה ראכברגר שליט"א).

חזור לישיבה!

מספר הרה"ג ר' ראובן אליצור שליט"א: בהיותי בן ט"ז בא אלי אבי ע"ה לישיבה, באופן מיוחד מירושלים, והודיע לי שמצא עבורי מקום עבודה מתאים, בבית חרושת בבעלות חרדית, ושעלי לקבל את העבודה מיד, היות והמצב בבית חמור מאד וקשה מנשוא, פרנסה אין והעניות רבה, המשפחה ברוכת ילדים והאמא חולה, והגיעו עד פת לחם. נגשתי אל מו"ר הגה"צ ר' אליהו דושניצר זצ"ל – למדתי אז בישיבת לומז'א בפ"ת – וכשאמרתי לו את המצב ענה לי: "אין אני מוסמך לדון דיני נפשות". עזבתי את הישיבה ותוך חודש ימים השתלכתי היטב בעבודה שהיתה מתאימה לי באופן מיוחד, ובסוף החודש הבאתי משכורת חשובה הביתה. אך כיון שה"קביעות עתים לתורה" היה אצלי אחרי יום של עבודה מפרכת, התחיל לבי להסס...

נסעתי אל החזו"א זצ"ל להתייעץ עמו, תארתי בפניו את המצב בבית, ספרתי לו מה שענה לי הגר"א דושניצר זצ"ל ואמרתי לו: "טפלי תלו בי". החזו"א ענה בלי היסוס: חזור לישיבה! על זה אמרו בגמרא "שחורות כעורב – שמשים עצמו אכזרי על בני ביתו כעורב".

כמובן, עזבתי את עבודתי וחזרתי מיד לישיבה. מאז קירבני מאד. פעם אמר לי לקרוא את מו"ר הג"ר מרדכי מן זצ"ל וביקשו לקבוע זמן ללמוד עמי. גם בענין השידוכין שלי התעניין מאד, ושלח לי לפני נישואי סכום הגון על ידי מו"ר הג"ר יעקב אדלשטיין שליט"א. כן דאג עבור דירה, וכשנודע לו על דירה שעומדת להתפנות בבית של שכנים חרדים, ובתוכם כמה גדולי תורה, מיהר לקרוא לי שאשכור את הדירה, ואף שילם מכיסו חלק מדמי המפתח שדרש השוכר הקודם שפינה את הדירה.

"תמלאו בקשתי להשאיר את הבן בישיבה"

מספר הגאון ר' נחום רגוזניצקי שליט"א: סיפר לי ת"ח אחד זצ"ל, שבימים ההם סבלו הוריו מעניות קשה ששרר בביתם, ועז רצונם היה להעביר את בנם לישיבה בה מלמדים מקצוע חול כדי שיוכל להתפרנס מכך. ההורים הגיעו אל מרן החזו"א עם הצעתם, וכדי לשכנעם אמר להם: תוכלו לבקש ממני כל בקשה שאתם רוצים, אבל תמלאו את בקשתי להשאיר את הבן בישיבה! ביקשו ברכת רפואה שלמה עבור האמא של הצעיר, ובירכה רבינו. לאחר שההורים שבו לביתם שבת"א, הלך רבינו

לטייל ונלוה אליו הצעיר. הצעיר סיפר לרבינו שיש לו אח קטן כבר בגיל ארבע שנים ועדיין אינו מוציא שום תיבה מפיו, ההורים מודאגים מאד, כבר פנו אל רופאים ואין שום שינוי... הגיב על כך החזו"א בביטול יד ואמר: הוא עוד ידבר בריבית! הוא פשוט חושב עדיין מה לדבר... וכך ביטל את הדבר. בגמר הטיול חש מיד הצעיר לביתו בת"א וסיפר הדבר לאמו שהחזו"א אמר שאין מה לדאוג כלל. האם בשמעה זאת, נסעה מיד לב"ב ורצתה לשמוע מפה קדשו של רבינו שאמנם כן הוא. ואכן אמר לה רבינו שאין מה לדאוג... לאחר כמה ימים התחיל הילד לדבר: אבא, אמא, והתקדם כדרך כל ילד, ועוד דיבר בריבית... (כנראה שכאן השתדל רבינו להבליט את הדבר כ"מעשה מופת" כדי שהענין ישפיע על ההורים לעמוד במה שסובם שהצעיר ישאר בישיבה). ואכן הצעיר גדל והתעלה לאילנא רברבא.

"אני חוזר לישיבה"

ישוב מספר הרה"ג ר' ראובן אליצור שליט"א: בשנת תש"ד למדתי בחברותא, בישיבת "בית יוסף" בת"א, עם בחור בן י"ד בעל כשרון נפלא ומתמיד עצום. הוריו העשירים גרו קרוב לישיבה, אבל הוא אוכל יחד עם חבריו את המאכלים הדלים של מטבח הישיבה כי היה חס על הזמן לבוא הביתה לצהרים.

אני עברתי אח"כ לישיבת פוניבז', וכשנפגשנו לאחר כמה חדשים בתל אביב נדהמתי לשמוע ממנו שהוא עזב את הישיבה ועובד ביהלומים... כשראה את תדהמתי הסביר לי שבעלי בית החרושת הם אחיו, והם מלמדים אותו מקצוע חשוב בענף היהלומים הנקרא "קליוון". זה מקצוע משתלם מאד באופן מיוחד, עד שעבודה של שעתיים ביום מבטיחה פרנסה בריווח לעובדיה, ואז אוכל להתפרנס בכבוד, וללמוד בנחת מתוך הרחבה, ולא אצטרך לבריות.

אמרתי לו שמקצוע זה יוכלו אחיך ללמוד גם בעוד עשר שנים, כשתצטרך לפרנס אשה וילדים, אך עכשיו חבל על הזמן היקר שלך, על הכשרונות הנפלאים שלך ועל העתיד המזהיר שלך כי אתה מיועד לגדולות – ומה שאתה יכול בשנה אחת עכשיו לא תוכל להשיג אח"כ בעשר שנים. הוא הסביר לי שבמקצוע זה אין צורך בכל ענף היהלומים אלא בעובדים מועטים בלבד, ולכן מלמדים אותו רק לבני משפחה הקרובים ביותר, וכעת

יש הזדמנות כזאת כי בביה"ח של האחים שלו זקוקים כעת לבעל מקצוע כזה.

לא הצלחתי לשכנעו, כי היה תקיף בדעתו שהזדמנות כזאת לא תחזור לו אם ילמדו את המקצוע הזה בינתיים למשהו אחר. אמרתי לו הרי החזון איש חי ובית דינו קיים, בוא וניסע אליו לשמוע ממנו את דעתו. הוא הסכים לכך ומיד נסענו יחד לבני ברק.

הגענו לדירה של ה"חזון איש" בגבעת רוקח. החזון"א שמע במתינות את כל הענין. לא ענה אף מילה, רק הוציא גמרא תענית והקריא את המעשה באילפא ורבי יוחנן: "אתו שני מלאכי השרת אמר חד לחבריה נישדי עליהו האי גודא ונקטלינהו שמניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה וכו'" – הוא דיבר בהתרגשות עצומה, והדגיש כל מלה ומלה בהדגשה יתירה ואחר שאל את הבחור: מה אתה אומר? – הוא ענה מיד: "אני חוזר לישיבה!".

אביו של הבחור היה יהודי חרד מאד, והיה בעל צדקה גדול, אבל דרכו היתה כפי שהיה נהוג בהונגריה – שהשאיפה הכללית של ה"בעלי בתים" החשובים היתה שם להיות זוכה ל"שני שולחנות"... הבנים למדו בישיבה עד גיל מסויים, ואח"כ למדו מקצוע או נכנסו לעולם המסחר לעשות חיל, וגם לקבוע עיתים לתורה, ובדרך זו להגיע ל"תורה וגדולה במקום אחד".

כשראה האב שבנו מחמיץ הזדמנות זאת, להיות בעל מקצוע חשוב זה, וחוזר לישיבה לא השלים עם הדבר, וכשנפגש עם ה"חזון איש" נעתר האב לבקשתו לדחות לשנתיים את לימוד המקצוע.

בשנתיים אלה למד הבחור בהתמדה עצומה, וגם נתעלה מאד בקדושה ובעבודת ה' בהדרכתו של בעל "שומר אמונים" זצ"ל, ובדיוק במלאת שנתיים נסתלק לבית עולמו בפתע פתאום, אחרי ארבעה ימים של חום גבוה, שהרופאים לא ידעו את סיבתה. ה"חזון איש" ניסח בכתב ידו את נוסח המצבה בשלמותה עם כל השבחים המופלגים שבה. עצם הדבר שזה קרה בדיוק כתום השנתיים, שאותן ביקש החזון"א שישאר בישיבה, עשה רושם אדיר על האב, ונתקרב ביותר אל החזון"א והפך ממש לבן ביתו.

בהשפעת ה"חזון איש" שינה האב את השקפתו, ואת בניו הצעירים הקדיש רק לתורה.

"המחנך יש לו דין של מומחה!"

מספר בעל המעשה: עסקתי בחינוך ילדים בעליית הנוער במוסד בב"ב, ואירע שכמה ילדים, בני 9-12, השפיעו לרעה על אחרים. הם גילו התנגדות לענייני דת, והיה קשה להשפיע עליהם לשונותם. עבדתי עמם כשלושה חדשים, והחלטתי להוציאם מן המוסד, ואמנם בתנאים של הימים ההם קשה היה לבצע הדבר ולהוציאם... ועלתה השאלה האם מותר להחזיקם במוסד וישפיעו חלילה על אחרים...

הלכנו לשאול את החזו"א, היה זה באחד מימי עשי"ת של שנת תש"ז, הוא חקר על מצב הילדים, האם שייך לשפר מצבם, ושאל מאתנו מה דעתנו על הילדים ומה אנו חושבים. העזתי פני ושאלתי: מה הרב שואל אותנו?... והשיב: המחנך יש לו דין של מומחה, כמו לגבי חולה ביוהכ"פ ובשבת – שהרופא נחשב למומחה, ועל סמך דעת הרופא צריך לפסוק. כך גם בחינוך, צריך קודם לשאול ולברר דעת המומחה!...

ואז טענתי שלפי הנסיון שלי אינני יכול להשפיע עליהם יותר... רציתי להמתין עד לאחר יום כיפור, ואמר: אם הם מזיקים לאחרים, צריכים להעבירם מיד למוסד אחר. שאלתי: האם בידים? ואמר: אפשר בידים, רק להקפיד שלא ישהו במוסד שאוכלים בו נבילות וטריפות!... (מהר"ר שלמה הופמן שליט"א).

"הרי בזה אתה ממלא רצון הבורא..."

הוא עובדא ומלמד תינוקות אחד התאונן לפני רבינו, היות שקיבל משרה של "מלמד", והוא מכניס כל כוחו ומרצו בתשב"ר במשך שמונה שעות ביום, שוב אין לו כח ללמוד ולהגות בתורה, לעצמו, ומתי יעשה גם הוא לביתו.

ענהו החזו"א: "הרי תפקיד האדם בעולמו הוא לעשות רצון הבורא, אתה שתפקידך הוא ללמד דבר ה' לתינוקות של בית רבן – הרי בזה אתה ממלא רצון הבורא", עכ"ל"ק (ס' "ברכת השביעית" עמ' קצ"ט).

"אני עניתי לשאלה כפי שנשאלה, ולא יותר"

בחוה"מ פסח תש"י נערכה עצרת גדולה של בני תורה, שקראה לצאת לפעולה במאבק על חינוך ילדי העולים. הפעילים העיקריים היו בחורי הישיבות, תוצאת פעילותם ניכרה בשטח אך היא גררה בעקבותיה העדרויות רבות מספסלי בית המדרש.

המשגיח דחברון הגה"צ רבי מאיר חדש זצ"ל היה סבור: שום סיבה אינה מצדיקה פגיעה בישיבות, עליהן יש לשמור מכל משמר, ויהי אשר יהי! – ובאשר להצלת ילדי ישראל – יתנדבו אלו שיצאו כבר לעולם העבודה והפרנסה, או העסקנים שמלאכתם בכך. אפשר גם לשכור אנשים בתשלום, אך אל יפגעו בישיבות.

"היציאה לפעילות, היה אומר, מלהיבה את הבחורים וכובשת את לבם, על כן קשה להם מאד לחזור אח"כ אל ה"שקיעות" בלימוד ואל ההתמדה. יתירה מזו: הם גורמים לתסיסה ולהורדת המתח הלימודי בישיבה כולה!" בנחישות ובעקביות פעל לבלימת גל הפעילות...

לא כל התלמידים קיבלו את דעתו של המשגיח. מספר בחורים שהיו מקורבים להחזו"א פנו אליו בשאלה: מה עדיף: הצלת נפשות או לימוד תורה?

את הפתק ובו התשובה הניחו, במקום שהמשגיח אמור היה להיתקל בו. לימים סיפר לתלמידיו: ראיתי שמונח שם פתק מלבני כזה מסוג הפתקים שהחזו"א רגיל היה לשלוח. ראיתי שהבחורים רוצים שאראה מה כתוב שם, עשיתי להם טובה נגשתי ושאלתי: מה זה? הראו לי את הפתק שבו כתב החזו"א: "הצלת נפשות עדיף מתלמוד תורה".

הסברתי להם: "אם אני הייתי נשאל בדרך שנשאל החזו"א, גם אני הייתי משיב כך, שהרי זוהי הלכה פסוקה, אבל בגלל כל הסיבות שכבר הסברתי, הרי השאלה היא לא זו כפי שנשאלה. ובכלל צריך לזכור, שהפוסקים בכל ישיבה הם אלה העומדים בראשה..."

נסעו הללו שוב לחזו"א וסיפרו את אשר ארע, והוא ענה: "נכון הדבר, אני עניתי באמת לשאלה כפי שנשאלה, ולא יותר. וחיוך מזה:

בישיבת חברון יש משגיח, והוא הפוסק שם..." (ספר המשגיח ר' מאיר עמ' 441).

"צעיר השוקד על התורה"

מספר הג"ר חיים שינקר שליט"א: בצעירותי בלמדי בישיבה קטנה שיעור א', נזקקתי לעבור "שיקוף" על הריאות, חששתי למצב בריאותי ונדרתי לאמור שאם הכל יבוא על מקומו בשלום אתחיל לכיין בכל תיבה בתפילת "שמונה עשרה". ב"ה התברר אח"כ שלא כלום היה לי ולאחר זמן רב נזכרתי כי הנה נדרתי נדר ואינני מקיימו... נגשתי בסערת נפש אל הגאון ר' מיכל יהודה ליפקוביץ שליט"א, והוא הלך לשאול את מרן החזו"א כדת מה לעשות. התשובה שקיבל מהחזו"א היתה, שאמנם מעיקר הדין אין צריך להתיר את הנדר, אך בכל זאת שיתיר. [כנראה סבר שהרי זה כנדר על-מנת שיעלה לרקיע...]

"בישיבה, תאכל"

שמענו מהאדמו"ר מלעלוב רבי אלתר זצ"ל: כשלמדתי בישיבת "תפארת ציון" בב"ב, היה אז תקופת הצנע, לארוחת הבוקר בישיבה נתנו אבקת ביצים וכוס תה. בבית אצלנו לא השתמשו באבקה זו, ולא אכלתי מן המאכל. הגאון רבי מיכל יהודה ליפקוביץ שליט"א, ר"מ הישיבה, נודע לו על כך, וכשנמקתי בפניו שבביתנו לא משתמשים בזה, הורה לי לגשת אל החזו"א. הלכתי למעונו של החזו"א, הוא טייל אז מחוץ לביתו, הלכתי אז עם חולצה בלי מעיל, וכשהצגתי בפניו את העניין אמר לי: איר זענט דאך אמאגערער ["אתה הרי כחוש"], בישיבה אי אפשר לברור מה לאכול, אז תאכל, אמנם בבית אל תאכל אבל בישיבה תאכל!

1. לאחר שנת תש"ח כשהיה מחסור גדול במזון, היו שהתירו לאכול אבקת חלב והיו שאסרו. נסעו שני בחורים מבישיבת חברון אל החזו"א לשאול את דעתו, כל אחד נכנס בנפרד, לאחד ענה "בוודאי שאין לאכול" ואילו לשני ענה "אפשר לאכול, זהו רק חשש..." בישיבת חברון התפתחה מהומה: זה אומר "לי ענה החזו"א כן" וזה אומר "אני שמעתי מפיו בדיק הפוך". נסע רבי אברהם קויפמן ז"ל אל החזו"א ולאחר שפתח בדבריהם של שני הבחורים שאל: אם כן, מי אומר אמת ומי אומר שקר? החזו"א חיך והשיב: שניהם דוברי אמת, זה שענית לי לאיסור היה נראה לי "בחור גבור" וחשבתי לעצמי האם הוא צריך לאכול אבקת חלב? לכן הוריתי לו לאיסור! ואילו הבחור השני שנכנס

מספר הג"ר נחום רגוזניצקי שליט"א: כידוע לא היה נוחא ליה לרבינו אלו שבאו להתאסף ולראות אצלו הדלקת נרות חנוכה, אמנם זכורני שפעם התאספו אצלו הרבה להדלקת נ"ח, וכשפתחו את הדלת וראה את הציבור מרחוק, שאל מי הם? כשאמרו לו שאלו בני ישיבות, לא אמר דבר וניגש מיד להדליק.

בדרכי החינוך

אומרים משמו של החזו"א שאמר שכל בחור צריך כל יום א' לפעלע כבוד! [כפית כבוד].

"עם שקר אי אפשר לחנך ילד"

הרבנית קופמן ע"ה היתה כתובת בב"ב לילדים חריגים קשיי חינוך. היא חוננה משמים בכשרון העבודה בשטח זה, והחזו"א היה מפנה אליה ילדים מסוג אלו. ומעשה שהיה בילד שגדל אצלה בבית, הילד היה בעל לב טוב אך מוזר מאוד בהתנהגותו. הוא לא הסכים, למשל, לברך "ברכת המזון" רק אם גם המפה תאכל, והיה מבקש למרוח עליה חמאה... הרבנית קופמן שללה תחילה את בקשתו המוזרה, אבל עם הזמן החליטה שלא שייך להשאיר את הילד בלי אוכל...

לעתים תכופות היתה באה להתייעץ עם החזו"א על ענייני חינוך הילדים, ובאחת הפעמים העלתה את בעייתו של הילד הנ"ל, ונימקה שהילד בין כך אינו מבין... אמר לה החזו"א: צריך לדבר עמו רק אמת. עם שקר אי אפשר לחנך ילד בחיים. (וכמובן שהמפה לא אוכלת...). היא ניסתה להתווכח עמו, אך החזו"א עמד על דעתו. אחד מנכדיה של הרבנית הנ"ל שבא יחד עמה אל החזו"א, העיז פניו ושאל כאינו מבין: מאיפה צריכה לבוא האמת?... והחזו"א השיבו בחן ובנועם: האמת צריכה לבוא מבפנים!...

הילד הנ"ל, נגע ללבו של החזו"א כאילו היה בנו יחידו, והשקיע בו כמו בשאר הילדים החריגים קשיי החינוך, יותר מאשר ילדים נורמליים (מפי בעל המעשה נכדה ר' אבנר פוקסמן הי"ו).

היה נראה לי שנשמתו עומדת לו באפו, ולזה עניתי שאפשר! (מבנו רבי אליעזר קויפמן שליט"א).

“אנחנו צריכים לחנך למצוות, ולא לחילול שבת”

מעיד הר"ר שרגא שפיצר שליט"א: שבת אחת באו משכונת "פרדס כץ" אל בית דודי הר"ר יהודה הרצוג ז"ל ואמרו לו שהיות ויש תינוק ביום השמיני למולו, וכי המוהל שהוזמן לבוא לא הגיע, ורצו שיבוא הוא למולו. הלך המוהל עם ילדו הקטן אל החזו"א, גם אנכי זכיתי להצטרף לביקור, היה זה לאחר תפילת מנחה גדולה אצלו, דודי הציג את השאלה, ושאל אם יוכל בנו הקטן לטלטל עבורו את כלי המילה. החזו"א ביקש מאחותו הרבנית קניבסקי ע"ה להביא סוכריה, נתן לילד וביקשו לברך עליה. הילד בירך "שהכל" וכולנו ענינו "אמן". אחר אמר החזו"א: "אנחנו צריכים לחנך למצוות, ולא לחילול שבת!" וכי בשום אופן לא יטלטל הקטן בשבת את כלי המילה.

דודי ז"ל המשיך ושאל: אז מה עושים?... והשיב החזו"א שידחו את הברית ליום ראשון. "בכל זאת איזו עצה יש?" המשיך השואל ושאל, ואז נתן החזו"א כתובת היכן נמצא גוי, ושהגוי יטלטל את כלי המילה. [מוסיף בעל המעשה: אנכי הלכתי למשק שבתחילת העיר ב"ב, בו היה אמור להימצא הגוי, ולא מצאתיו. חזרתי, ושוב סרתי בשנית למקום הנ"ל, והפעם מצאתי את הגוי ישן. שפכתי עליו ספל מים כדי להקיצו מתרדמתו, התעורר ולאחר מנת קללות רמותיו לו על מתן שכרו בצדו, ואז הגיע רכוב על סוס ועגלה עד לשכונת "זכרון מאיר", נטל את כלי המילה, ונסע לאיטו כשאנחנו צועדים אחריו רגלי למקום עריכת המילה]. [המעשה בעיקרו הובא כבר בחלק ד' עמוד ק"ז, אך כאן בא השינוי שהתיר ע"י גוי, ודלא כמובא שם במוסגר, כפי עדות בעל המעשה].

אין לו תקנה!

מספר הגאון ר' מאיר צבי ברגמן שליט"א: מעשה באברך בעל כשרון, שהיה מחדש בתורה, ועזב את התורה שלא מחמת אונסו. אמר מרן החזו"א: האברך הזה, יודע אני שהרגיש כבר טעם בתורה ועזב את התורה, ולכן איני יכול לעשות עמו דבר. אין לו תקנה!

אין מבטלין תשוב"ר

רבי זלמן קוריצ' זצ"ל, מאישי החינוך בב"ב, הגיע לשאול יען וביום העצמאות נאסרו הלימודים בבתי-הספר, תורה מה תהא עליה? והציע מרן

ז"ל לקחת את כל התלמידים לבית הכנסת הגדול בעיר, וללמוד עמם משניות! (מבנו רבי יעקב שליט"א).

בבחינת תלמידים

אף אחד לא ענה...

מספר הג"ר חיים שינקר שליט"א: החזו"א היה מגיע לבחון בשיבת "תפארת ציון", ובאחת הפעמים שאל שאלה, ואף אחד מן התלמידים לא ענה. הר"מ, הג"ר שרגא פייבל שטיינברג זצ"ל קלט שהתלמידים אינם עונים יען ולא האמינו שהשאלות כל כך קלות ושאל את תלמידיו: תגידו לי במה מטאטים את הבית?!... או אז אחד התלמידים קלט שזו היתה שאלה קלה ופשוטה, ותיכף ומיד השיב...

מאמר חז"ל המיועד לאיזו נשמה...

באחד המבכנים לתלמידים צעירים שנערך בביתו, שאל שאלה לאחד התלמידים והלה לא ידע. החזו"א אמר לו להוציא מן הארון גמרא קדושין וביקשו לקרוא את קטע הגמרא (דף ל' ע"ב): תנא דבי רבי ישמעאל, בני אם פגע בך מנוול זה משכחו לבית המדרש, אם אבן הוא נימוח, ואם ברזל הוא מתפוצץ, שנאמר הלא כה דברי כאש... (כמובן, התלמיד קיבל הרגשה שגם הוא יודע משהו...). לאחר שנים התעלה התלמיד במעלות התורה, ומלמדו הגיע לחזו"א וסיפר לו על כך. הגיב החזו"א ואמר: "אי אפשר אף פעם לדעת איזה מאמר חז"ל מיועד לאיזו נשמה, כדי לקרבה תחת כנפי השכינה!" (מהרה"ג ר' יוסף מאיר אלטמן שליט"א מפי בעל המעשה).

לתת הרגשה טובה לכולם!

פעם לאחר בחינת תלמידים, עברו לפניו הנערים לקבל ברכתו, ולכל אחד אמר: טוב מאד, טוב מאד... [כדי לתת הרגשה טובה לכולם שכולם ידעו]. (מהנ"ל ששמע מהר"ר אשר גרינפלד). הג"ר בנימין חיים שטיינר זצ"ל הביאו לבחינת תלמידים בת"ת כתה ח', למדו פרק "איזהו נשך", ובחנם תוספות אחר תוספות. אחר כך שאלו רבי בנימין חיים והעיר לו הערה על ספרו, השיבו החזו"א שאינו עומד בעניין... (בדרך כלל את החידושים זוכרים ואת התוספות לא...). (מהנ"ל ששמע מבעל המעשה).

הרב מפוניבז' זצ"ל היה מחלק ב"שמחת תורה" מסכתות הש"ס לבחורים, היתה קבוצה שקיבלה עליה לסיים במשך השנה "סדר-נשים", ובסיומה הגיע הרב מפוניבז' עם הבחורים להיבחן אצל החזו"א. החזו"א הפך דף גמרא לעמוד ב' ושאל: קטע זה באיזה דף הוא נמצא?... וכן הלאה, ובסיום המבחן אמר: כולם ידעו טוב! (מהגאון רבי יהודה בויאר שליט"א).

פרק ד'

מה אהבתי תורתך

"כל סגולות התורה נאמר על עמלה"
 ("קובץ אגרות" חלק א' סי' ב').

"המתחזק בלימוד התורה הוא עושה
 חסד עם כל ישראל" (שם סי' ס"ג).

במכתב הגאון ר' יהודה שפירא שליט"א אל הגאון ר' שאול
 קוטובסקי זצ"ל כתב בשם מרן ז"ל שאמר: "שאם אין לומדים יום אחד מיד
 דומה לחיה!"

תורה לשמה!

כידוע שביום בו נכנס רבינו לעול המצוות קיבל על עצמו שילמד
 כל ימיו תורה לשמה! עובדה זו גילה ברבים לראשונה אחיו הבכור הגאון
 רבי מאיר קרליץ זצ"ל כשהספיד את רבינו בהלוייתו (הובא בחלק א' עמ'
 ט"ו). בטור "תולדותיו" המופיע בעיתון "הקול" במלאות ה' שנים לפטירת
 רבינו (וכפי הנראה שהדברים נכתבו על ידי הגר"ש גריינימן זצ"ל) נכתב
 כדלהלן: "כשהגיע לבר מצוה קיבל על עצמו לפני ארון הקודש הפתוח
 שיקדיש את כל חייו לתורה ולעבודת ה', והתמיד בדרכו זו בלי הפסקה עד
 הרגע האחרון. משחר נעוריו ועד זקנה ושיבה למד תורה לשמה, ללא
 בקשת כבוד ותועלת לעצמו..."

דיבר פעם עם אברך בן תורה מעניין לימוד לשמה, ואמר האברך
 שאין אנו שייכים לזה... ענהו רבינו כי הוא אינו זוכר דף גמרא אחד שלמד
 שלא לשמה! (מהגר"ר נחום רגוזניצקי שליט"א).

סיפר הגאון ר' חיים קרייזוירט שליט"א שהיה פעם אחת אצל רבינו
 וראה שהספרים במדפים היו עם סדר מסויים, ושאל לרבינו: מה הסדר כאן?
 והשיבו: "אלו שלומדים תורה לשמה, ספריהם מונחים במדף למעלה!"

והוסיף בעל המעשה: במדף התחתון היו מונחים ספריהם של "שיינע אידען". (מהג"ר אברהם גנחובסקי שליט"א ששמע מפיו).

"והבדילנו מן התועים"

רבי יעקב הלפרין ז"ל היה רגיל לנסוע לאפריקה. פעם אחת כשחזר ממסעו חקרו רבינו על סוגי השבטים שנמצאים שם, אוכלי אדם, קניבלים וכו', ושאלו ר' יעקב מה פשר הדבר שהרבי מתעניין בזה כל כך. וענה לו: כיון שאנו אומרים בכל יום "והבדילנו מן התועים", רציתי לדעת מי הם אלו התועים!!! (מהגאון רבי יהודה שפירא שליט"א).

אדמת קודש הוא!

פעם אחת טייל החזו"א ברחוב רשב"ם דהיום, ואמר למלווהו ר' יחיאל לדרמן ז"ל על המקום בו ממוקמת כיום ישיבת "בית מאיר": "דער בארג פאסט פאר א ישיבה!" [הר זה מתאים עבור ישיבה!]. (מהרב מרדכי וייספיש ששמע מהר"ר יהושע מינקוביץ ז"ל בשם ר' יחיאל לדרמן ז"ל). [וראה בקונטרס "למכסה עתיק" (יהושע פרק ה') על הפסוק "כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קודש הוא": "כי שם נבנה אח"כ בית מדרשו של אלישע הנביא ביריחו" (תוספתא דתרגום)].

וכבר הבאנו (בחלק א' עמוד ע"ז) מה שכתב הגר"ח קניבסקי שליט"א בגליון הספר "מעשה איש" בזה הלשון: פעם אחת הלכתי איתו לטייל, וכשהגענו למקום אחד אמר: מקום שבני תורה הלכו ודיברו בלימוד כשמגיעים למקום הזה אפשר להרגיש!!!

הלימוד מביא לידי מעשה

היה רגיל לומר, כי אחרי שהלימוד מביא לידי מעשה, ראוי ללמוד בשנה של ערב השמיטה את מסכת שביעית, בבירור וליבון הסוגיות והעניינים להלכותיהן, ועל ידי זה תבוא ההתעוררות לשמירת פרטיה בעתה ובזמנה בבוא המועד של שנת השבע.

וזכרנו שאמר בערב שנת השמיטה האחרונה לימי חייו, בקיץ שנת תשי"א, שהלימוד בהלכות שביעית בשנה ההיא הוא במלוא השקידה

וההתמדה בבי מדרשא, בכמה ישיבות וכוללים, ועי"ז בוודאי תשמר שנת השביעית במלוא עצמה בקדושתה בכל פרטיה ודקדוקיה. ואמנם נתקיימו דבריו זללה"ה, ושנת השמיטה שנת תשי"ב, נשמרה בדקדוק רב ע"י שלומי אמוני ישראל, ששמרו על גחלתה של מצוה זו, וחיבבוה ביתר שאת וביתר עז על כל השמיטות הקודמות שקדמו בעשרות השנים האחרונות, הן בשמירת פרטי הדינים, הן בהכנת ירקות ופירות שיכולים להתקיים זמן רב, ובעיקר בסידור חנויות מתאימות שיספקו לציבור שומרי תורה את הירקות והפירות הדרושים באופן שלא יהיה בהם איסור סחורה (הקדמה לקונטרס "קדושת שביעית", שיצא לאור בערב שנת השמיטה תשי"ט).

בעניינו של יום

היה לומד בכל חג סוגיות הקשורות לענייני החג, כגון בפסח היה לומד סוגיא במסכת פסחים, בסוכות גמרא סוכה, בר"ה גמרא ראש השנה. (מהגר"ח קניבסקי שליט"א).

ובתורתו יהגה יומם ולילה

כל מסכת ברכות ככשעתיים...

הגר"ח קניבסקי שליט"א ראה את רבינו עובר על כל מסכת ברכות בשעתיים בערך, לא אמר התיבות בפה רק בהעברת עינו על כל העמודים בלי רש"י ותוספות.

ערב יום־כיפור לפני כל נדרי...

מספר הגר"ר מנחם כהן שליט"א: ערב יום כפור אחד, לפני "כל נדרי", הלכנו כמה בחורים להתברך מפיו של מרן החזו"א. חשבתי לעצמי כי בוודאי בזמן כזה יושב החזו"א ולומד קבלה עם שרפי מעלה... והופתעתי למצוא אותו יושב ולומד עם בחור, גמרא רש"י תוספות...

לאחר שזכינו להתברך מפיו, הלך להתפלל בכולל אברכים (כולל חזו"א דהיום) כשהוא מוריד מנעליו בבית והולך עם גרביים. כשעברנו ליד הקיוסק בככר ברטנורא, הלך מסביב ולא עבר דרך הככר עצמו ותוך כדי ריצה עבר את המקום!...

לאחר תפילת היום של ר"ה

לאחר תפילת ותיקין של ר"ה, נשאל רבינו: מה עושים עכשיו?...
וענה: **מתיישבים ולומדים!** (מפי עד שמיעה הר"ר צבי אייזן שליט"א).

"שיהיו דברי תורה מחודדין בפך"...

החדיר בתלמידיו שצריך לשנן בפה את תוכן הסוגיא פעמים רבות, בלי שום הוספת חידוש, קושיא או ראיה, עד שיהיה כל המשא ומתן שגור ושנון היטב, והיה מאזין ומקשיב בסבלנות מרובה זמן רב לראות השגורה סוגיית הגמרא בפיהם, ואמר להם [על משקל דברי הגמרא קדושין ל' א': ושננתם לבנך – שיהיו דברי תורה מחודדים בפך, שאם ישאל לך אדם דבר אל תגמגם ותאמר לו אלא אמור לו מיד]: **"נאך אמהל, ס' איז נאך מגמגם... ס' איז שוין תאמר לו... ס' איז שוין אמור לו מיד..."** [ועוד פעם, זהו עדיין דרגתו של 'מגמגם'... זהו כבר דרגה של 'תאמר לו'... זהו כבר מצב של 'אמור לו מיד'...]. (ס' "אשרי מי שעמלו בתורה", כרך ג' עמ' ס"א).

עבדו את ה' בשמחה!

אמר פעם לאברך אחד אודות אלו שאינם בשמחה: **"זיי דרייען זיך ארום צובראכן ווייל עס לערנט זיך ניט גוט, מיינען זיי אז דאס איז פון די יצר טוב, אבער דאס איז יצר הרע, פארוואס? וייל אין מדרש שטייט 'איזהו חכם השמח בחכמתו'. אז מ'זאגט נאר די ווערטער 'אמר אביי' דארף מען שוין ווערן פריילאך!"** [הם מתהלכים שבורים בגלל שאין הלימוד כראוי, הם חושבים שזהו מצד היצר טוב, אבל זהו יצר הרע, ומדוע? כי איתא במדרש 'איזהו חכם השמח בחכמתו'. כשמתחילים רק להגיד את התיבות 'אמר אביי' צריכים כבר להיות בשמחה"]. (ס' "בישורון מלך" עמ' שנו' ממקור נאמן ממקורבי רבינו). [העיר הגר"ח קניבסקי שליט"א שאין זכור לו כזה מדרש, כפי שהובא לעיל, ואולי מרן ז"ל הביא מימרה אחרת, או שאמר הדבר לא בשם "מדרש"].

"וכי סוגרים את הגמרא ונוסעים למירון...?"

כמה אברכים גדולי תורה מובהקים מכולל "אהל תורה" בירושלים נסעו למירון בל"ג בעומר להשתטח על ציון התנא רשב"י, ובדרך חזרתם עברו דרך בני-ברק ונכנסו אל מרן החזו"א. התעניין החזו"א אצלם מה הם

עושים אצלו באמצע הזמן... וכשהושב שהיו במירון, הגיב בתמיהה בערך בהאי לישנא: וכי סוגרים את הגמרא ונוסעים למירון? (מפי אחד מגדולי הדור שליט"א).¹

בעמלה של תורה

עד כלות הכוחות

יגיעתו בתורה של מרן ז"ל היתה למעלה מכח אנושי. רבות סופר כבר בחלקים הקודמים על יגיעתו ועמלו בתורה עד כלות הנפש, והנה לפנינו עדותו של רבי יעקב קוריץ שליט"א:

נוכחתי פעם בחדרו כשהיה שקוע ומתעמק בסוגיא, הסתובבתי בחדר ולא חש בי כלל. ראיתי את רבינו הוגה בתורה, גווני פניו האדימו, וורידיו הפנים נראו מבחוץ, ופחד גדול ונורא רבץ עלי. הפחד הלך וגבר עת ראיתיו לפתע נופל על המטה, וגווני פניו נהפכו ללבן כמו צבע הסיד, עד שלאחר כמה רגעים צבע פניו חזר לעצמו. רק אז שם לב שהנני בחדרו, ושאל אותי בניחותא: אתה כאן?...

אשרי עין ראתה!

עמל התורה בימי "חופשה"...

סיפר הג"ר אברהם רפפורט זצ"ל, ששהה פעם לחופשה עם קבוצת תלמידי נובהרדוק בצפת עם החזו"א. החזו"א היה מגיע לתפילות היום, הקבוצה זכתה להתפלל עמו במחיצתו, ולאחר כמה ימים פסק מלהגיע לתפילות במניין ההוא. הבחור שהתלווה אל החזו"א לא ידע מה ארע. החזו"א היה מסתובב בחדרו אנה ואנה, כשמגבת רטובה על ראשו (מחמת

1. סיפר הג"ר אברהם הלל גולדברג זצ"ל (רב דכפר פינס): היה זה בנוה-קייץ ליד וילנא, ליד החזו"א עמד גיסו מרן בעל "קהלות יעקב" זצ"ל יחד עם בנו הקטן כבן השלש, והנה פונה הקה"י לחזו"א ואומר: חיימקע' שלי יודע לומר את כל הש"ס בעל פה!... כאשר תמה החזו"א ושאל: היתכן? פנה הקה"י לבנו בן השלש ואמר לו: אמור את הש"ס בעל פה! ואז נעמד הבן הקטן ואמר בעל פה, ולפי הסדר הנכון, את שמות כל מסכתות הש"ס... נהנה החזו"א מאד ושיבח את ידיעותיו של אחיינו הצעיר. (מבנו רבי יצחק שליט"א).

כאבי ראש שגברו עליו). עברו כמה ימים (כמדומה שלושה ימים) והחזו"א שב למניין כרגיל. קבוצת התלמידים דחקה בבחור שיחקור אחר מאורע יוצא דופן זה, והתברר שהחזו"א התקשה בביאור הגר"א מסויים, ובמשך כמה ימים התייגע עליו בעמל רב, כשמגבת רטובה על ראשו, עד שזכה להבין את דברי הגר"א.

עמל התורה בעת "חופשה" – עד כמה! (מהגר"ר משה אריה שפירא שליט"א ששמע מבעל המעשה).

"השונה ואינו עמל - כזורע ואינו קוצר"
הגאון ר' יואל קלופט זצ"ל הראה לרבינו דברי הר"ש (מסכת פרה פרק ד' משנה א') המביא מהתוספתא (פרה פ"ד ה"ד, וכן באהלות פרק ט"ז הלכה ד') בה נאמר: **"השונה ואינו עמל כאיש זורע ולא קוצר"**. הרי שבלי 'עמל' אין זה כלום, והריהו כזורע ואינו קוצר... נענה החזו"א ואמר: נו, ווער וויסט דאס...! [נו, מי יודע זאת...!] (מבנו הגר"ר חיים שליט"א).

גם לי קשה...

היה לומד רבינו עם בחור צעיר בעל כשרון, לחזקו ולעודדו, וכך היה צורת הלימוד: היו לומדים סוגיא עם גמרא רש"י ותוספות, וכשגמרו שוב חזרו על הגמרא רש"י ותוס' כמו בפעם הראשונה, וכך נמשך כעשר פעמים. בפעם הנוספת נשבר הבחור ואמר ביאוש: רבי, אינני מסוגל יותר... אמר לו החזו"א: ומה אתה חושב, גם לי קשה, ואלא שזה נקרא עמל התורה... (סיפר הגר"ר שמואל דיקמן זצ"ל).

"שידעו שצריך להתייגע על מהרש"א..."
אמר פעם שיעור ביום היארציית של אמו ע"ה, וכל השיעור נסב על דברי מהרש"א מסויים ועל רע"א, נושא שהיה נראה כדבר קטן. לאחר השיעור שאל רבינו את הגר"ר שלמה ברמן שליט"א: מה אמרו הבחורים על השיעור?... ור' שלמה ענהו שחשבו שיהיה אחרת, וכי מה אמר, רק מהרש"א ורע"א... ענהו רבינו: **"בדווקא אמרתי כך, שידעו אז מען דארף זאך מאטערן אויף מהרש"א! [שידעו שצריך להתייגע על מהרש"א!]** (מהגר"ר אליהו מן שליט"א ששמע מח"א ששמע מהגר"ר ברמן שליט"א).

סייעתא דשמיא לעמלי תורה

ישב בחור צעיר במחיצתו של החזו"א, ולמדו בחברותא. ביקש החזו"א לעיין בספר מסויים, נטלו, פתחו והנה נפתח הספר בדיוק בדף המבוקש. התלמיד נדהם, וחשב שאולי באקראי ארע הדבר, והחל לעקוב אחר העניין. והנה, הפלא ופלא! גם בפעמים הבאות נפתחו הדפים בקטע המבוקש מבלי לדפדף ולחפש כלל וכלל! (מהגרש"צ קובלסקי זצ"ל)².

פעם שוחח בן תורה עם החזו"א, ולפתע פסק הצעיר מדיבורו. שאלו החזו"א: מדוע השתתקת? וענה: ראיתי שהרב חושב בעניין אחר... אמר לו החזו"א: דע לך, שאני מסוגל להקדיש תשומת לב לשני דברים, בו זמנית. חשבתי על משהו אחר, אך שמעתי כל מילה, ויכול אתה להמשיך ולדבר... (מהגרש"צ קובלסקי זצ"ל)³.

דברי תורה נבלעים בדמו

חוזר בע"פ על שמונה עשר דפי גמרא...

מספר הג"ר מנחם כהן שליט"א: אבי הג"ר משה הכהן אילביצקי זצ"ל היה גר בבחרותו שנה שלימה עם מרן החזו"א בעיירה כוויידאן. וסיפר לי, שכל ערב היו לומדים בצוותא בביהמ"ד ושבים הביתה ביחד. פעם אחת אמר החזו"א לאבי ז"ל בסיום הלימוד שיתכונן ללכת, ורק שהוא רוצה לחזור על הגמרא. היה מרן החזו"א הולך בביהמ"ד אנה ואנה, הלוך ושוב, וחוזר בעל-פה על שמונה עשר דפי גמרא רש"י ותוספות, אבי ז"ל אחז הגמרא פתוחה בידו והקשיב לקול תלמודו של החזו"א, וגילה שלא החסיר ולא הוסיף אף תיבה אחת!

2. הגר"ח קניבסקי שליט"א הראה לנו בהזדמנות מסויימת, דברי הגהות מיימוניות (פרק א' מהלכות מאכלות אסורות אות מ') שכתב וז"ל: "וכשהיה עוסק ר"י בעופות קור"ן, בא אחד על ישיבתו ומצאוהו קורקבנו נקלף..."

3. וראה בהקדמה ל"יפה עיניים" מסכת שבת (להג"ר אריה לייב יעלין זצ"ל) שכתב בזה"ל: "וכל באי שערי עירי הרואים אותי כותב חידושים ומסביב יאפפוני המון טרדות מעניינים שונים, המה ראו כן תמהו על הדבר שאני מקשיב העניינים להשיבם דבר לאשורו ואני כותב על הספר בדיו חידו"ת, ותודה לקל מקום יש בראש להניח בו שני עניינים ממנים שונים, וכאילו נעשה עליית קיר קטנה במוח למשכן מחשבת ד"ת אשר שם לא תבוא רגל הטירדה. גם בעיני יפלא..."

היה מונח מיד עמוק בתוך הסוגיא

סיפר הג"ר אהרן שמואל קובר זצ"ל, כי בבחרותו בבואו ללמוד בישיבת פוניבז', הלך בפעם הראשונה למרן החזו"א והיה בטוח שיש תהליך ארוך כדי להיכנס לקודש פנימה ובינתיים יספיק לראות את החזו"א מרחוק ויברך ברכת "שחלק מחכמתו"... אמנם כשדפק בדלת הופתע שהחזו"א בעצמו פתח הדלת, ומרוב בלבול והתרגשות שכח לגמרי מעניין הברכה... ואמר לחזו"א שרוצה לשאול דבר מה. החזו"א פתח ושאלו למצבו המשפחתי, וכששמע שהוא ממשפחה מסודרת אמר לו שאינו מסוגל כעת לענות (אם היה מ"בתי אבות", פליט שואה, כנראה היחס אליו היה אחרת).

הבחור לא הרפה ואמר שרוצה לשאול רק דבר אחד... ואמר לחזו"א תירוץ על קושיא שמקשה החזו"א בספרו על דברי התוספות ריש מסכת קידושין. היה מפליא לראות, הוסיף הרב קובר, איך שתיכף ומיד, בלי שהייה של כלום, ובמצבו הרופף שאינו מסוגל כעת לדבר בד"ת, היה החזו"א מונח עמוק בתוך העניין, השיב מה שהשיב, והבחור הלך לדרכו. (מהרב יצחק הלוי שולזינגר שליט"א ששמע מבעל המעשה).

"צריך לדייק - זה תוספות שאנץ"!

מספר הר"ר כתריאל מוניץ שליט"א: בחול המועד סוכות תש"ז התקיימה שמחת בית השואבה בסוכה של מוסד "בתי-אבות" בב"ב, האירוע היה משותף לתלמידי ישיבת פוניבז' ובתי-אבות, ומרן החזו"א פיאר את המעמד בנוכחותו, כאשר משתתפים בו גם מרן הרב מפוניבז' זצ"ל ועוד עשרות נוכחים. היו רגילים באירועים מעין אלו למכור פסוקי "שיר המעלות" בכך וכך דפי גמרא או למי שיציע חידו"ת או איזה "ווארט" טוב. אנכי, נער כבן י"ט, ביקשתי מהר"ר זלמן ינקלביץ ז"ל, מהמתפללים אצלינו ושהשתתף באירוע, שימסור לי איזה "ווארט" טוב אותו אוכל להשמיע ברבים. אמר לי ר' זלמן: היות והיום זה ערב הושענא-רבד, והוא אושפיזין של יוסף הצדיק, אזי תגיד את דברי חז"ל במסכת סוטה (דף י"ג ע"א) "כל אותן שנים שהיו ישראל במדבר, היו שני ארונות הללו, אחד של מת ואחד של שכינה, מהלכין זה עם זה..." והתוס' שאנץ מביא במקום: "במדרש יש ששמו עצמות יוסף בתוך עור של כבש ונכנסה בו באותו עור רוח חיים, והיינו דכתיב נוהג כצאן יוסף". הוסיף ר' זלמן: אתה תגיד שראית בספרים... כדי לשמח את הקהל...

קמתי ואמרתי את הדברים, והתגובות בקהל היו שונות. היו ששמעו, והיו שחיכו על ה"ווארט החסידי"... החזו"א ישב כל העת בפינתו הצנועה, וברגע שהוספתי ואמרתי שזה בעצם תוספות במסכת סוטה, הגיב בשקט ואמר: "זה תוספות שאנן, וצריך לדייק", וחיך.

בדרכי הלימוד

"שבעים שנה מספיקים לעבור על כל הש"ס בעיון!" מרן ז"ל הדריך את אחד מתלמידיו הקרובים ביותר בדרך הלימוד, ונתן לו ללמוד את הסוגיא במסכת מגילה (דף י"ט ע"א) "בן עיר שהלך לכרך ובן כרך שהלך לעיר", עם שיטות הראשונים, ואחר-כך שאלו: כמה זמן לקח לך ללמוד את העניין? כשהלה השיב: 12 שעות, הגיב החזו"א: "זה מספיק אולי בשביל לימוד הגמרא בלבד!"...

בהודמנות אחרת אמר החזו"א לתלמידו הנ"ל: "חושבני ששבעים שנה מספיקים לאדם בכדי לעבור על כל הש"ס בעיון!"... (מהג"ר יהודה טרגר שליט"א מפי התלמיד הנ"ל).

"שלוש שנים מסכת חולין? ...!"

מספר בעל המעשה: בצעירותי ספרתי לו שלמדתי מסכת חולין במשך ג' שנים, והגיב על כך בהתפעלות: **שלוש שנים מסכת חולין?!**... וסיפר שהגר"ש סלאנט זצ"ל אמר על הגאון מהרי"ל דיסקין זצ"ל, שכוחו ללמוד מאה דפי גמרא ליום – גם הוא מסוגל, אבל כוחו ללמוד מאה ימים דף אחד – לזאת אינו מסוגל!... (מהג"ר שמעון כהן שליט"א).

המסכת והפרק הכי קשים

שאלו הגר"ח קניבסקי שליט"א בקטנותו איזו מסכתא הכי קשה שבש"ס? החזו"א הרבה קימעא ואמר: **מסכת כתובות**. כששאלו איזה "פרק" הכי קשה בש"ס? ענה: **כירה!**

ארוכה מארץ מדה

אמר לאחד מגדולי תלמידיו: אם הרמב"ם היה חי עוד עשרים שנה בוודאי שהיה מוסיף עוד תיקונים לספר ה"יד"! (וכמו שידוע בכתבי-ידות של הרמב"ם שיש תיקונים).

חכמים יכולים הכל...

הגאון רבי דוד פוברסקי זצ"ל הציע פעם חידו"ת לפני החזו"א, ובין השאר אמר בתוך דבריו: רבנן קענען ניט... [הרי חכמים אינם יכולים...]
הפסיקו רבינו ואמר: רבנן קענען אלעס, זאג וייטער!... [חכמים יכולים הכל, תמשיך הלאה...]. (מהג"ר אליהו מן שליט"א ששמע מהגר"ד זצ"ל).

"כשאני שומע את אביי ורבא מדברים..."

הר"ר ישראל יוסף שפירא זצ"ל הגיע פעם אל החזו"א השכם לפני זמן הנץ, החזו"א הסתובב בחדר כשהוא שקוע בלימוד, והנה מגיע רב מת"א ומציע את הסברו בביאור מחלוקת אביי ורבא בסוגיא מסויימת, כשהוא דוחק את עצמו בהבנת ביאור העניין. הביאור לא מצא כל-כך חן בעיני החזו"א, והגיב בחיוך: "כשאני שומע את אביי ורבא מדברים – נהנה אני אף כשאני מבין את מה שאומרים!" [כאומר שלא כל דבר מוכרחים להבין]. (מבנו הג"ר משה אריה שליט"א).

הובילו לחלון שבחדרו...

מספר הג"ר יהודה טרגר שליט"א: הלכתי עם ידיד לברר פשוט פשוט בסוגיא ד"רקיך אינו ממעט בחלון" (בבבא בתרא דף י"ט ע"ב), החזו"א תפס את חברי בידו, הובילו עד החלון שבחדרו, והראה לו את כל האופנים של התפשטות הטומאה.

התפילה קודם הלימוד ולאחריו

צורב אחד נכנס לחזו"א ונפשו בבקשתו: אינני זוכר את מה שאני לומד, ומה עושים?... שאלו רבינו אם הוא אומר את התפילה המיוחדת שאומרים לפני הלימוד ולאחריו? כשהלה השיב: תפילה אחת כן ואחת לא, אמר לו החזו"א: תגיד גם את השניה ותזכור! (מהרה"ג ר' יוסף שרגא שיינברג מפי בעל המעשה הג"ר שמואל ורהפטיג זצ"ל).

"כדאי לפרסם תחילה על מסכת אחרת..."

כאשר עמדה הנהלת "כולל האברכים", מיסודו של רבינו, להוציא לאור קונטרס "חידושי תורה" מאת אברכי הכולל, נתבקש גם הגאון רבי שלמה שמשון קרליץ זצ"ל לפרסם שם מחידושיו. כאשר נתגלגלו הדברים

אל שולחנו של החזו"א, פנה החזו"א בשאלה להגרש"ש: על איזה עניין אתם חושבים לפרסם חידושי תורה?

משהשיב הגרש"ש קרליץ, כי בדעתו להדפיס חידו"ת על עניין במסכת ברכות, יעץ לו החזו"א ואמר: "מסכת ברכות נחשבת בציבור ל"מסכתא קלה". כדאי לפרסם תחילה על עניין במסכת אחרת!... (ס' "עמודי שש" עמ' 272).⁴

לא צריך לעשות מזה "דגל"!

נשאל פעם מדוע מתנגד הוא לשיטת לימוד מסויימת, וענה: כל אחד יכול ללמוד בשיטתו, אבל לא צריך לעשות מזה "דגל" (שרק זו השיטה הנכונה ואין בלתה)...! (מהג"ר שלמה ברעודה שליט"א).

קודם כל תלמד הסוגיא כמה שעות...

לצורב ששאלו בסוגיא אחת אמר החזו"א: קודם כל תלמד את כל הסוגיא כמה שעות, אחר-כך נראה אם עוד יש לך קושיות! (מהג"ר שמואל גלסנר שליט"א).

עיקר וטפל

אמר רבינו להג"ר שמחה קפלן זצ"ל: תאמר לי את החידושים שחידשת אתמול, ולא דוקא מאלו החידושים שחידשת ב"מיר" לפני עשרים שנה, שיתכן שמה שאצלך עיקר – אצלי הוא טפל, ומה שאצלך טפל – אצלי זה עיקר! (מהרב מיכאל אלטמן מפי נכדו).

לאחר שמסר רבינו שיעור בישיבת סלבודקא, ניגש אחד התלמידים ושאלו על השיעור. הגיב רבינו בחן: מכרתי זה שלא באחריות!... וכשנשאל

4. כאשר סיפר הגרש"ש קרליץ זצ"ל את הדברים, הוסיף לספר: בשעה שכתב הגאון ר' מאיר שמחה הכהן מדווינסק זצ"ל את חיבורו "משך חכמה" על התורה, עדיין לא כתב את חיבורו "אור שמח" על הרמב"ם, וכשסיים כתיבת ה"משך חכמה", הורה לו אביו שימתין מלהדפיסו עד אשר יוציא תחילה את החיבור על הרמב"ם, שאם לא כן, עלול ספר "משך חכמה" להתקבל בעיני הבריות כשאר הספרים שהוציאו מחברי הזמן על התורה, ולא יעריכו כראוי את החיבור המופלא הזה. רק לאחר שיצא שמעך וטיבך על ידי החיבור על הרמב"ם - אמר לו אביו - אז תהיה השעה כשרה לפרסם את החיבור על התורה.

כי גם שלא באחריות הרי יש תרעומת... חיך (מהג"ר משה מאיר פראג שליט"א).

בכבוד דברי תורה

מספר הג"ר יהודה טרגר שליט"א: בערב יום־כיפור באנו אל החזו"א להתברך מפיו. שאלתי אם אפשר לשאול דבר־מה בלימוד, ואמר שהינו חלוש קצת, אך היות ולא אמר זאת בחזקה התחלתי להציע את הסוגיא, את התוספות ואת הקושיא. הוא לא רצה להפסיק אותי באמצע הד"ת, רק לאחר כמה דקות כשסיימתי אמר לי: "אינני יכול לענות, כבר אמרתי שאני חלוש"...⁵

הורה להשמיט תיבות "לא דק"

הג"ר יעקב ויינר זצ"ל היה מקורב מאד למרן החזו"א. כשנסתלק לבית עולמו נשאר הרבה מכתביו, ועלתה השאלה אם להדפיסם. הציע החזו"א להדפיסם (הספר נקרא "שארית יעקב") ולהוסיף בדברים תיבות "לבאורה" – כי מי יודע אם היה מוכן להדפיסם, והוא הרי כתבם לעצמו בלבד!

היה מקום אחד שכתב על דברי ה"קרני ראם" – "לא דק", החזו"א הקפיד על הדברים והורה להשמיט תיבות אלו! (מהג"ר יהודה טרגר שליט"א).

כשנודע לרבינו שספר "מעשי למלך" לרבי ישעי' זילברשטיין זצ"ל על ענייני קדשים, נמצא אצל יהודי בקרית־אתא, שלח שליח מיוחד לבקש מהיהודי שישאיל לו את הספר. [עד כדי כך השתוקק לעיין בספר של מחבר שהיה כמעט בן דורו]. (מהג"ר אברהם גנחובסקי שליט"א).

"שהיה מבקר עצום"...

במכתב אל הג"ר נחמיה מלין שליט"א משנת תשכ"ה כותב מרן הגר"י קניבסקי זצ"ל: "אתמול נתכבדתי בביקורו אצלי ופלפלתי בדברי הקונטרסים, ורצוני להדגיש כי לא אמרתי שום דבר כמחליט רק כמעיר וכתלמיד הדן

5. מוסיף בעל המעשה: באותו מעמד ראיתי את גיסו מרן בעל "קהלות יעקב" זצ"ל, מביא דלי מביתו, ממלא אותו באבנים מהרחוב, עלימנת להניחם על הפתקאות שהיו בתוך הקערות של הצדקה, כדי שלא יעופו ברוח, [היו מתפללים אז על גג הבית].

בקרקע... ואנכי הורגלתי בזה ממרן החזו"א זצלה"ה שהי' מבקר עצום וכמעט על כל חידו"ת שהצעתי לפניו השיב על חלק מהם ולפעמים על כולם, כי זה לא מסתבר וזה לא יתכן מטעמים כך וכך, והוא משום שתוה"ק היא תורתו של הקב"ה וצריכים לברר מהו אמיתת כוונת התורה, וכל כך הורגלנו בזה עד שזהו אצלינו סגנון המשא ומתן בדברי תורה".

"דאס איז א אינגל"

סיפר רבי דוד פרנקל זצ"ל, שסיפרו לרבינו על נער אחד (כיום ת"ח ידוע), שבלמדו מסכת גיטין הלך לאחד מבתי הדין לראות כיצד מסדרים גט. הגיב החזו"א בהתפעלות: **"דאס איז א אינגל!"** ["זה ילד!"] (מהר"מ ויספיש ששמע מר"ד פרנקל זצ"ל).

במקום שאף ש"ס בבלי לא היה לו...

רבי מרדכי פרידמן זצ"ל הגיע לשאול אודות קושיא שכותב החזו"א בספרו בסוגיא של רבי חנינא סגן הכהנים במסכת פסחים, שקושיא זו נמצאת בתלמוד ירושלמי על אתר. אמר לו החזו"א: צריך לראות את הירושלמי. החזו"א הוציא הגמרא מהארון, והחזיקו בצורה כזאת שלא יוכל להשתמש באורחו. הוא עיין ואמר: אין הכי נמי, צריך לציין זאת. החזו"א כנראה הבין שהשואל יש לו תמיה עליו שלא ידע מהירושלמי, וכדי להפיס דעתו שלח את אחד מתלמידיו אל השואל להראות לו את הגליונות שכתבם במקום שאפילו ש"ס בבלי לא היה לו... (מהרה"ג ר' יוסף מאיר אלטמן שליט"א ששמע מבעל המעשה).

גם להדפיס ספר כזה צריך להיות ת"ח!

על אחד שהדפיס ספר ובו אסף וליקט כל מימרות אחד התנאים מהש"ס, התבטא רבינו: **"גם להדפיס ספר כזה צריך להיות תלמיד חכם"**. [המחבר הביא בספרו מאמר אחד של התנא, והוסיף ע"ז עוד קטע מעניין אחר, בחשבו שזה שייך לאותו תנא]. (מהגר"ח קניבסקי שליט"א).

נכדו של הרע"א והחת"ס...

אחד הרבנים דיבר פעם עם החזו"א ואמר על יהודי פלוני: הלה נכדו של ה"חתם סופר". הגיב החזו"א ואמר: למה אינך ממשיך שהוא נכדו של

הגרע"א... כשהבין החזו"א שהרב חושב שכאילו משתמע מדבריו ח"ו שכבודו של החת"ס אינו חשוב כל כך בעיניו, התחיל מיד לדבר בגדולת החת"ס... (מהרה"ג ר' יוסף מאיר אלטמן שליט"א בשם בעל המעשה).

דיבר בשבחו של הגרע"א ז"ל ואמר שזוכר הוא את העיון של רוב הש"ס, והוסיף שזה הפשט במעשה של "תמול הגיעני!" (שכתב בתשובה אחת "תמול הגיעני", והגר"ח מוולאז'ין זצ"ל התבטא שיתכן וגם אנו היינו יכולים לכתוב תשובה כזו אבל לא "תמול הגיעני"). (מהגר"ר יהודה טרגר שליט"א).

ברוך שבחר בהם ובמשנתם!

כותב הגאון רבי שמואל הלוי וואזנר שליט"א בספרו "שבט הלוי" (ח"ו סימן קס"ז): "בענין עציץ נקוב ע"ג מרצפות, היה לי פתחון פה עם מרן החזו"א זי"ע, שהיה לי פעם ויכוח עמו, שאני הייתי מצדד שהאבנים אלו מפסיקים ודינו כאינו נקוב, והחזו"א השיב לי בבירור דדינו כנקוב, דהיניקה הולכת דרך אותם האבנים. וזכור אזכור שזמן קצר אח"כ הגבהתי אבן כזאת שעמד עליה עציץ נקוב וראיתי שכנגד מקום היניקה של העציץ יש חור עמוק באבן המרצפת מתחתיו, וניכר היה בבירור שזה מחמת כח היניקה של העציץ, ואמרתי ברוך שבחר בהם ובמשנתם!"

ה"תעודת זהות" של החזו"א...

כשהיה זקוק להוציא משלוח מבית-הדואר, והיו צריכים להביא תעודת-זהות של הנמען אליו נשלח המשלוח, היה החזו"א במקום להביא ת"ז, לוקח מהארון ספר "חזון איש", היה בא ונעמד ליד ה"דלפק" כדי שימסרו לו את המשלוח (מהגר"ר יהודה טרגר שליט"א).

ליל שבועות – תיקון או לימוד?

על השאלה אם בליל שבועות צריך ללמוד או לומר "תיקון", שמענו מהגר"ח קניבסקי שליט"א: אחד נכנס לשאול מה לעשות, והשיבו החזו"א: **לך ללמוד!** אחר-כך נכנס אחר ושאל מה עדיף לעשות, והשיבו: **תגיד תיקון!** [מוסיף הגר"ח שליט"א: נבחרתי במקום, שמעתי את שתי ההוראות השונות, והתפלאתי מאד. אמנם אחר כך תפסתי מה קורה. החזו"א הכיר היטב את השניים, על האחד ידע שבכל שנה הוא אומר "תיקון", ועתה שמגיע לשאול

כנראה שעלה ספק בלבו אולי אינו נוהג כשורה וכי עדיף ללמוד, וענה לו להגיד תיקון, כלומר יכול אתה להמשיך במנהגך להגיד תיקון. ואמנם אצל השני היה הפוך, מעודו לא אמר תיקון ועלה החשש בלבו אולי מחוייב הוא לומר תיקון, ולשואל זה ענה: לך ללמוד, כלומר אתה יכול להמשיך במנהגך ואינך מחוייב לומר תיקון.

מחזיקי תורה – צריך זכות בשביל לתת!

יהודי ששימש כשד"ר ואסף תרומות עבור כולל אברכים (כולל חזו"א דהיום), שאל למרן החזו"א: מדוע אומרים לי תבוא מחר, האם הלה יהיה מחר יותר עשיר? ענה לו החזו"א: עדיין היה זקוק האיש לשלש תפילות בשביל שתהיה לו הזכות לתת! (מהג"ר יעקב גלינסקי שליט"א).

פרק ה' במלחמתה של תורה

"השטן היותר עיקרי - הם המהרסים המקומיים בכל עיר ועיר, העומדים לשטן למינוי רב הגון, לתלמוד תורה, וליתר דרישות התורה.

והטכסיס העיקרי: מינוי רבנים בכל עיר ועיר, סידור שחיטה כשרה, בנין מקוה טהרה, בנין בית הכנסת, ועל כולם תשב"ר.

אמנם הציר שכל התיקונים סובבים עליו הוא: רב הגון" ("קובץ אגרות" חלק ג' סי' קי"ב).

בתקופה הראשונה בבני ברק שלח רבינו יהודי למטרת חיזוק היהדות, לבנות בית כנסת באיזה איזור, ודיירי הסביבה התנגדו לכך [כנראה שהפריע להם הרעש]. שלחו רבינו לומר להם כי למי שמפריע בית־הכנסת עליו לעקור מב"ב למקום אחר, כי בבני ברק לא תישאר סימטה אחת ואיין געסטלען בלי שלשה בתי כנסת! (מהג"ר נחום רגוזניצ'קי שליט"א).

"לא להתערב במעשיהם כלל וכלל!"...

הדברים דלהלן נכתבו על ידי רב דרמתיים הג"ר אליהו דרבקין זצ"ל:

בענין מה שרצו ועד רמתים לשתף את תושבי "רמות השבים" בבית־הקברות החדש שנוסד על אדמת ועד רמתים, ונוצרה השאלה בדבר הקבורה בארון שדרשו הגרמנים תושבי "רמות השבים" בתמיכת הגרמנים מרמתים מסוגו של ד"ר ל. ונולדה עוד שאלה מה יעשו בנשים הנכריות שיש לאחדים מיהודי "רמות השבים", והאנשים הבלתי נמולים שנמצאים בתוכם, וכן התנגדותם לקבור מאבד עצמו לדעת אצל הגדר...

משך שנתיים נמשך העניין הנ"ל בבית הקברות של רמתיים עד שבקיץ ת"ש קיבל צורה של סכסוך גלוי, כי לאנשי "רמות השבים" היה ועד "חברה קדישא" של אנשים ליברלים, ריפורמים, כופרים בחלק העיקרי מדת ישראל, והם היו מטפלים בסידור הטהרה והקבורה מבלי לשאול את פי, וגם בארון קברו (היו נוהגים לעשות איזה חורים למטה בארון). על דרישת החרדים והועד הודיעו כי היות שהם השקיעו כסף עד שהשיגו את הרשיון על ביה"ק הזה ורק הודות להם נתקבל הרשיון, והכל עשו מפני שועד רמתיים הבטיח להם כי ביה"ק יהיה משותף, לכן לא ישמעו בקולם ויקברו כמקודם במקום הזה.

אז עלתה השאלה אצל ועד רמתיים, שרצו לייחד להם ל"רמות השבים" מקום בביה"ק בשביל מתיהם, באופן רשמי יהיו בפיקוח הרב דרמתיים, אף שהיה ברור כי לא יהיה למעשה שום אפשרות של פיקוח עליהם, וענין הארון – אף שיבטיחו לא יקיימו.

ושאלתי ביום ו' אלול ת"ש את פי הגאון בעל ה"חזון איש" בבני ברק, ואמר לי כי עלי להסכים לייחד לאנשי "רמות השבים" חלקה בביה"ק, ולא להתערב במעשיהם כלל וכלל, לא בטהרה ולא בקבורה, ואדרבה, ידעו כי זאת היא חלקה של ריפורמים בלי השגחה, והוסיף ברמיזה: מה, האם עלינו לדאוג ש"יטהרו אותם"?!...

שוב שאלתי אותו, היות שנודע שהחלקה שעליו מקברים אנשי "רמות השבים" נתחלף בטעות לוועד רמתיים, שהיא לא שלהם כי אם של יהודי הנמצא כעת בפולין ואשר לא נודע מקומו... ושאלתי ביום הנ"ל מהגאון בעל "חזון איש" אם להעביר את הקרקע לרשות ועד רמתיים ע"י הסכמתי להיות אפוטרופוס, או שמא כדאי לא להעביר, שישאר לקבורת אנשי "רמות השבים", ואזי יש לשאול אם מותר לי להעלים מהם שהיא גזולה בלי סידור הנ"ל, כי יש אומרים כי לו ידעו אנשי "רמות השבים" שאסור לקבור מטעם גזילה – היו שומעים, אבל קיים חשש גדול שיעברו אז לקבור בחלקה שהחרדים מקברים שם... והשיב לי, כי עלי להעביר את העברת המגרש הנ"ל לרשות ועד רמתיים ואציל בזה את אדמת היהודי הפולני הנ"ל...

היהדות כמו עסק!

סיפר הרה"צ רבי יעקב משה קרמר זצ"ל מכפר גדעון, שבשנים ההם באו חילוניים לכפר ועשו צרות לחרדיים, השפיעו גם על חלק מהמתיישבים להילחם בחרדיים, והמתיישבים הנחשלים נגררו אחריהם. הוא הלך למרן החזו"א וסיפר לו על כך. אמר לו החזו"א: "רעדט איר אויך!" [תדבר גם אתה!]. תדבר עם החלשים שלא תועיל השפעת החילוניים עליהם. ובס"ד אכן הצליח להשיב רבים מעוון. עובדה זו כתב רבי יעקב משה בספרו "ים של שמואל" (עמ' צ"ט).

ושם (עמ' פ"ב) הוא מספר בהאי לישנא: "ופעם אמר לי מרן בעל החזו"א צוק"ל בשם ה"חפץ חיים" זצ"ל, שהיהדות (אידישקייט) היא כמו עסק, אשר האיש שרוצה לעשות איזה עסק עושה חשבון פרטי על כל פרט ופרט באיזה דרך לילך, אם לעשות העסק או לקנות הסחורה הזאת, וכן אם הוא עוסק בעבודת האדמה אם יזרע זריעה זאת או כך, ומה שרואה הישר בעיניו שהוא לטובת העניין בזה הוא מחליט ואינו זו מדרך זו. כן הוא גם בענייני דשמיא, האדם צריך להחליט מה עליו לעשות, או בדרך זו או לא, ומה שיחליט יעשה וכוונתו לטובה למען כבוד שמו יתברך". (נרשם ע"י הרב מרדכי גוטליב).

בדרכי התוכחה

"מ'דארף שוייגען!"

סיפר הגאון רבי שמעון שוואב זצ"ל: כשבקרתי בארץ ישראל בשנת תש"י, בהיותי משמש כרב בבלטימור, הגעתי לחזו"א עם שאלות רבות, ובין השאר הצגתי את השאלה הבאה: בתור רב בבלטימור עד אני לפרצות רבות בחומת הדת בעיר, ואיך עלי להגיב עליהם? התחלתי לפרט את הפירצות למיניהם, ולאחר שסיימתי את הראשונה ושאלתי כיצד להגיב עליה, ענה לי החזו"א: "מ'דארף שוייגען!" ["צריך לשתוק"]. המשכתי עם הפירצה השנייה ושוב ענה: "מ'דארף שוייגען!" הבטתי בפניו של גדול הדור במבט תמוה, ואז אמר לי: "אתה חושב שבבני-ברק הכל בסדר? בכלל לא, אבל אני שותק. הנה לא מזמן רצו לפתוח קולנוע בעיר ואז הרמתי קול מחאה ובס"ד העניין ירד מהפרק. אם הייתי צועק על כל דבר קטן, המחאה

שלי לא היתה פועלת כלום. אנשים היו אומרים "דער שרייער שרייט וייטר" ["הצעקן שוב צועק"], ולא היו לדיבורים שלי כל השפעה!... (מהרה"ג ר' יעקב פליישמן ששמע מבעל המעשה).

"הרגשת חטא גורם לפריקת עול"

מכתבי הרה"ג ר' משה פלס שליט"א: עמדה של החזו"א כלפי המשקים: ח"ו שלא לצעוק עליהם, כי הרגשת חטא גורם לפריקת עול, אלא אדרבה הם שומרי שביעית ומה שעושים עושים בהיתר של החזו"א, אף שהוא בעצם יודע שיש רמאות והפרזה על גבול ההתירים. (אלול תשי"ב).

"צריך למימרינהו בניחותא"

סיפר הגאון ר' נחום לסמן זצ"ל, שנודמן לו כמה פעמים לטייל לעת ערב עם מרן החזו"א, ובזכרוננו היה איך בדרכו במסלול של רח' בית-הלל לכיוון ישיבת וולאז'ין אמר לו החזו"א כיצד משמיעים דברים נוקבים, ואמר לשון הגמרא במסכת בגיטין (דף ו' ע"ב) "שלשה דברים צריך אדם לומר בתוך ביתו ערב שבת עם חשיכה: עשרתם ערבתם הדליקו את הנר, הלכך צריך למימרינהו בניחותא" – החזו"א משך תיבת "בניחותא" כשאמרו בנעימות ובמנגינה, בהוסיפו שכאשר האמירה היא בנעימה קולטים האזניים את הדיבורים! (הרב מרדכי וייספיש מפי רבו הג"ר נחום לסמן זצ"ל).

מוסיף הנ"ל ששמע מאחד מבני המשפחה, כי פעם אחת ראה החזו"א לאחד מבני הבית המערב בשבת גבינה עם חמאה, החזו"א השמיע קול תקיף עם נעימות יחד ואמר באטיות: "זה לישא!" – ורעדה אחזה בקירות הבית.

מקוואות טהרה

בשנת תש"ט היה אישור תקציבי מעיריית רמת-גן להרחיב את היכל בית הכנסת הגדול ברמת יצחק. באסיפת הגבאים טען אחד מגבאי ביהכנ"ס, שהיות ואין מקוה טהרה ברמת יצחק הרי שיש לדרוש מעיריית רמת-גן שכסף זה יהיה מיועד עבור המקוה. הגבאים סירבו לקבל טענתו, ומאחר שהנ"ל עמד בעקשנותו לא קיבלו את התקציב מהעירייה. הדבר הגיע לאזני ראש העיר מר קריניצי, והציע גבאי זה לבוא כולם יחד עם ראש העיר אל החזו"א, לשאול חוות דעתו כדת מה לעשות.

הגבאים יחד עם רה"ע נסעו לב"ב, החזו"א קיבל את האורחים בכבוד רב, החזו"א שמע את הנידון והכריע שהתקציב יהיה מיועד עבור מקוה טהרה! ולאחר שיצאו רה"ע והגבאים מן הבית, הוחלט מיד להתחיל לבנות המקוה, ותוך מספר חודשים קם המקוה ברמת-יצחק.

"מה שמוטל עלינו לעשות - נעשה"...

באו ואמרו לו: הנה עברנו את השואה, שואת הגוף, ועכשיו רואים שואה רוחנית, לוקחים אלפי יהודים תמימים ושוחטים את נשמתם... אמר החזו"א: "אנחנו חיילים. מה שמוטל עלינו לעשות נעשה, מה שלא יכולים לא נעשה - אבל מה שכן נעשה הקב"ה ישלם לנו על זה!" (ספר "אשרי מי שעמלו בתורה" כרך ג' עמ' קל"ב מהג"ר יעקב גלינסקי שליט"א).¹

1. אחד מן החלוצים למען איסור שימוש בחשמל בשבת, היה הר"ר אלימלך טשר שליט"א, ובהתרגשות גדולה הוא מתאר את המצב בימים ההם:

האדמו"ר מויז'ניץ רבי חיים מאיר זצ"ל היה לו צער מהאור החשוך בשבתות בבית מדרשו. הלכתי עם אחד מידידי לת"א להשיג לוקסים טובים יותר, מצאנו שני לוקסים, אך מעשה שטן הצליח. הם בערו כמה שעות אך לפני סיום תפקידם השמיעו קולות ורעשים, כך שלא היה ניתן לשמוע את הדברי תורה של האדמו"ר כשאמרם בעת עריכת שולחנו, וכך שלא היתה אפשרות להשתמש בלוקסים אלו... יום ששי אחד, לפני כניסת השבת, התחילו להתפלל תפילת מנחה, ולפתע נדלקו אורות החשמל, היה אחד ש"וירא כי אין איש" והחליט להדליק את האורות... לשבת הבאה, הלכתי והוצאתי את הפקקים ממקומם, עשיתי את עצמי כעומד ומתפלל שמו"ע, וגליתי מי שמגיע גם הפעם לבצע את זממו... לא רציתי לעשות מחלוקות... הלכתי במוצ"ש לאדמו"ר ואמרתי לו בדחילו: רבי, יש לנו כאן שכן טוב, החזו"א, הוא מסתכל בעין מאד טובה על שיכון ויז'ניץ ומוסדותיה, ולא מגיע לו שיצטער, הוא עומד בתקיפות על ענין השימוש בחשמל בשבת... האדמו"ר השיב כמתאנח: מה אני יכול לעשות, החשכות מפריעה לשבתות... אמרתי: זה שאלה של כסף, כשיש כסף אפשר לעשות הכל. כששאל מה ניתן לעשות? אמרתי: גרטרוד! ומיד הורה לעשות כן.

פרק ו'

דקדוק הדין - מעשה רב

"רבותי למדוני כי בכל תנועה צריך להתייעץ עם חלקי השולחן ערוך, ואין אני בן חורין לעשות דבר מבלי עיון בהלכה מן ההלכות הנוגעות לתנועות הנידון, ואין לי בעולמי אלא זאת". ("קובץ אגרות" חלק א' סי' קנ"ג)

אף שאין למדין הלכה מפני מעשה, ואין לקבוע הוראות מעשיות על סמך עובדות, מכל־מקום הרשות נתונה להתבונן במעשיהם של גדולי ישראל כיצד "בכל תנועה צריך להתייעץ עם חלקי השולחן ערוך".¹

1. על דברי המשנה במסכת הוריות (דף ב' ע"א) הורו בי"ד לעבור על אחת מכל מצוות האמורות בתורה כו' פטור, כתבו התוס' שם, ש"הורו בית דין" הם סנהדרי גדולה, וכבר הקשו שהרי המשנה איירי ביחיד שעשה בהוראת בי"ד, אם כן אפילו בבי"ד של ג' היה מן הדין שיהי' פטור כמו בהתירוה להינשא. ובספר "אור הנר" כותב הג"ר שרגא פייבל שטיינברג זצ"ל ששאל זאת למרן ז"ל, ואמר, שבדבר השייך לכלל ישראל, לא במאורע השייך ליחיד, אין לסמוך אלא על בי"ד הגדול, שרק הם יכולים לפסוק בזה, דהיינו כגון להתיר חלב הכליות וכד'. (ספר "אור הנר" עמ' קנ"א).

כשרצה להעיר פעם לבן תורה על ששאל לרב אחד (והחזו"א סבר שהלה אינו ראוי להורות), אמר לו בנקיות לשונו: שאלה צריך לשאול למי שיוודע לענות! (מהרה"ג ר' יוסף מאיר אלטמן שליט"א).

סיפר הגרמ"צ ברגמן שליט"א ששמע מרבי ארי' לייב לישינסקי זצ"ל, ששימש כשוחט בשכונת "תל גנים", מעשה שארע אצלו:

פעם אחת התעוררה שאלה גדולה על כשרותה של ריאה של בהמה, והבאתיה לפני החזו"א. הנחתיה על שולחנו, ובמשך היום עסק בזה ודן אם להכשירה או להטריפה,

בדיני תפילה וברכות

על זמן ה"נץ"

כשהיה מרן ז"ל דר ב"גבעת רוקח", כשעדיין לא היה לו בביתו מנין לתפילת ותיקין, היה בא להיכל ישיבת "בית יוסף" והתפלל בה ביחידות כותיקין. מרן ז"ל לא היה ניחא ליה להביט בשעון לידע הזמן המדויק לנץ החמה, כי סבר שזה בכלל "העושה תפילתו קבע" אשר הרחיקוהו חז"ל, וס"ל שתקנת ותיקין להתפלל "בערך בנץ החמה", והיה מושיט ידו מהחלון

כי הי' הפסד מרובה להטריפה. חפשתי כל היום בספרי האחרונים, הבאתי הדברים הנוגעים לנידון בפני החזו"א, אך מיאן לסמוך עליהם. בסוף היום מצאתי בתשו' מהר"ל דיסקין שהכשיר בכעין זה, ומיד הראיתי התשובה לחזו"א. תיכף כשראה את התשובה פסק ואמר: "כשר! כשר!"

כששמעתי מפיו את הפסק, הקשיתי לפניו: הלא לרבינו יש סברות גדולות להטריף? נענה החזו"א ואמר: "ר' יהושע לייב איז גיווען קלוגער פון אונו?" [ר' יהושע לייב היה יותר חכם מאתנו?]. (ספר "שמוש חכמים" עמ' פ"ב).

• • •

הורה פעם להג"ר יואל קלופט זצ"ל פסק יסודי בדיני שמות גיטין. אמר הג"ר יואל: לפי יסוד זה יורד "שליש" מן השאלות... הגיב החזו"א ואמר: הלוואי שישאר שלישי!... (מבנו הג"ר חיים שליט"א).

• • •

היה זה בתקופה שלאחר ה"צנע", הגיע הג"ר שרגא גרוסברד זצ"ל לשאול שאלה בהלכות ריבית (שאלה שהיתה נוגעת לאגודה שהתארגנה למען קבלת הטבות עבור תלויים שחולקו בזמנו). גאון הדור שהיו נהירין לו כל שבילי התורה לכל מקצועותיהם, הגיב לשואל: "איך האב ניט דורכגיטען גוט הלכות ריבית, און איך קען ניט ענטפערן"... (מבנו הרה"ג ר' שלמה שליט"א).

• • •

העיד רבי שרגא היימן זצ"ל: שאלתי בענין חומר מסויים ששם הרופא בפה לכמה חודשים ואח"כ יוציאנו, אם הוי זה חציצה לענין טבילה, ואמר שיש לשאול בזה לרב! חזרתי ושאלתי אם פירוש תשובתו שלדעתו יש לחוש להחמיר... והסביר: לא! אם דעתי היתה להכריע לחומרא הייתי אומר לך זאת, אבל באמת קשה לי להכריע בזה, יש לעיין בזה במסכת סוכה (ג', ב') בדיני ביטול, עכתו"ד ששמעתי מהחזו"א (ס' "ברכת שרגא" סוכה ג', ב').

• • •

אמר בריתחא לאחד שכתב חיבור להתיר אשה עגונה לאחר מלחמת העולם: "מי שאינו יכול לאסור בעגונות - אסור לו לפסוק בעגונות" (מהג"ר יהודה טרגר שליט"א).

לחוץ והיה הופכה מצד לצד, ועל פי האור שהיה נראה על ידו היה מחליט אם זה כבר הנץ החמה.

ובזה פירש החזו"א את הגמרא בברכות (דף ט' ע"ב) על רב ברונא שאדם גדול הוא ושמח במצוות – זימנא חדא סמך גאולה לתפילה ולא פסק חוכא מפומיה כוליה יומא, ובתוספות שם כתבו דהיינו שסמך גאולה לתפילה כותיקין. וקשה, הא כל העולם ג"כ סומכין גאולה לתפילה כותיקין? ותירץ מרן ז"ל שכולם מתפללים כשזה בערך הזמן דנץ החמה, ובאותו היום נודמן לרב ברונא שהיה בדיוק בנץ החמה ובוה שמוח כל היום! (ס' "שומר אמת" מסכת שביעית, בהקדמה).

הגר"ח קניבסקי שליט"א היה פעם חולה ולא לבש מלבושיו, והורה לו רבינו שלא לברך את אותן ברכות השחר שלא שייך אצלו.

פעם היה לו ספק על ברכת "מקדש שמו ברבים" שלפני תפילת שחרית, וביקש מהגר"ח קניבסקי שליט"א שיוציאו. כשנשאל מהיכן להתחיל, אמר: מ'לעולם יהא אדם'...

אמר דמה ששינת לילה חשיב הפסק לברכת התורה היינו דוקא כשהולך לישון בבגדי שינה, אבל מי שאין דעתו לישון עתה שינת לילה אלא ישן בבגדיו על דעת לקום ולישן אח"כ שינת קבע, לא חשיב הפסק (מהגר"ח קניבסקי שליט"א).

סיפר רבי דוד לייב שוורץ זצ"ל, שנתכבד פעם להיות ש"ץ אצל החזו"א, וכשאמר לחזו"א שהרי הוא אומר "ויצמח פורקניה ויקרב משיחיה" (בנוסח ספרד), ענהו: 'ויצמח' אין זה שינוי נוסח (מהרב מרדכי וייספיש ששמע מבעל המעשה).

שאלו למרן ד"חזון איש" זצ"ל על בחור ספרדי שהחזירוהו אשכנזים בתשובה, ואמר שהיות והוריו אינם שומרי תורה ומצוות, אלו שהחזירוהו בתשובה הם הם ה'תורת אמר', והוא יכול להתפלל בנוסח אשכנז (מהגר"ח קניבסקי שליט"א).

בספר "חיי אדם" (כלל כ"ד סכ"א) מצדד שבנתבלבל באמצע שמו"ע ואינו יודע היכן אוחז, לא יאמר הברכות המסופקות ומתחיל מברכה שיודע

בוודאי שלא אמרה. ואמנם בספר "קהלות יעקב" (ברכות סי' י"ז) כתב שדינו של הח"א צ"ע, ומסיק שחוזר ואומר כל הברכות המסופקות. ואמר החזו"א להגר"ח קניבסקי שליט"א: **אביך צודק!**

סיפר הרה"ח ר' דוד לייב שוורץ זצ"ל שהיה אצל החזו"א והמתינו למניין, הגיע אחד שהיה העשירי והחזו"א לא הסכים שיצטרף למניין. לאחר התפילה נשאל על כך, והשיב שחשש לגוף נקי! (מהגר"ח אליהו מן שליט"א ששמע מבעל המעשה).

לא בירך על הטלית כשהתעטף בה למנחה של יוהכ"פ אף שהיה הפסק של שלש שעות בין מוסף למנחה, באמרו שאין ברור לו שצריך לברך (עדות הגר"ח שאול ברזם זצ"ל כפי ששמע ממנו הגרא"ל שטיינמן שליט"א).

כתב בספר "דרך אמונה" (תרומות פ"ב הט"ז ס"ק קמ"ו): "שמעתי בשם מרן החזו"א זצ"ל, שאפילו בספק רחוק שמא עישרו, אין מברכים, דספק ברכות להקל", ע"ש.

נהגו אצלו לומר "ברכו" בתרא, גם כשהיה ברור וידוע שכל המתפללים שמעו "ברכו" קמא, חוץ מביום הקריאה.

אמרו אצלו בחודש אלול "ברכו" לאחר אמירת לדוד ה' אורי, יען ותקנת אמירת ברכו היתה בשביל המאחרים, ועדיף לאחרה לסיום התפילה (מהגר"ח קניבסקי שליט"א).

היה אחד שבסיום ברכת "מעין שלוש" אמר: "על המחיה, ועל הכלכלה לא צריך להגיד" ... [פטנט] ידוע כדי להוציא עצמו מן הספק אם יש לחתום גם "ועל הכלכלה"], הגיב בפניו החזו"א: **אם כן, למה אתה אומר ...** (מהגר"ח שליט"א).

כיבד רבינו את הגר"ח קניבסקי שליט"א לזמן, כשאכל עמו יחד עם אביו מרן ה"קהלות יעקב" זצ"ל, ולא אמר "ברשות אבי". העיר לו על כך החזו"א: **המנהג הוא לומר**. (מהגר"ח שליט"א).

הגר"ח קניבסקי שליט"א שאלו כשהיה לומד בישיבה, כשאוכל על שולחן אחד יחד עם עשרה בחורים, ובעת גמרו לאכול רוצה ללכת ללמוד,

אם מחוייב הוא להמתין כדי לזמן בעשרה, והשיבו רבינו שיהא בדעתו בעת שנוטל שלא להצטרף איתם. כאשר נשאל: אם כן גם לג' לא להצטרף, אמר: ג' לא כדאי לבטל. והוסיף הגר"ח שליט"א: כנראה היה דעתו שאם אכוון גם בג' יהיה הדין שיועיל, אלא שאין כדאי לעשות כן.

הורה שברכת המזון דאורייתא קודמת לברכת אשר יצר (עי' גליון רע"א או"ח סי' ז' ס"א). (ספר "בירור הלכה" ח"ד או"ח סי' ז').

סבור היה שיש לברך גם על ברכים הבאים בלא רעם כלל רק מחמת חום, ודלא כה"מ שנה ברורה" (סימן רכ"ז סק"ג) בשם ה"חיי אדם" (מהגר"ח קניבסקי שליט"א).

אמר שאין ל"בית הכנסת" אצלו דין ביהכנ"ס, כיון שהוא בביתו ורק נותן רשות להתפלל שם (מהגר"ח קניבסקי שליט"א).

בדיני ציצית ותפילין

אצלינו אומרים ברכה אחת

מספר הרה"ג רבי יששכר אנסבכר שליט"א: לפני הגיע יום הבר מצוה לבני בכורי, באתי לשאול את החזו"א אם לברך על התפילין שתי ברכות או ברכה אחת, אצלינו בחו"ל בירכו שתיים... והשיב: "אין אונזערע פמיליע זאגט מען איין ברכה" [במשפחה שלנו אומרים ברכה אחת]. כששוב שאלתי: ומה אעשה אני?... חזר בשנית על הדברים.

לא ניתנה תורה למלאכי השרת!

מספר הגר"ר יוסף סלר שליט"א: קבלתי תפילין (ממה שהיה במרתף בשואה), ועלתה בעיה בנוגע לריבוע התפילין. הריבוע לא היה נראה ישר וחלק. שאלתי לחזו"א, ואמר לי שאין זה כשר ושלחני לסופר אחד בת"א שיסדרם לי. לאחר שקבלתי את התפילין מהסופר עדיין לא נחה דעתי, והיה נראה שעדיין אין זה ישר במדויק. שוב סרתי לחזו"א, בדק את התפילין בניחותא, נטל נייר ובדק את ריבוע התפילין, ואמר לי: לא ניתנה תורה למלאכי השרת! שאלתי אם התפילין כשרות לכתחילה, והשיב בחיוב, בנימוק הנ"ל.

רץ מקצה ביהמ"ד להרים את הרצועות!
 בשיבת "בית יוסף" בבני-ברק ראה החזו"א בחור שהיו רצועות
 תפילין על הרצפה, ורץ מקצה ביהמ"ד להרים לו את הרצועות (עדות
 הרה"ח ר' פינחס שטיגליץ ז"ל מחיפה).

תפילין דר"ת שנפלו על הרצפה רח"ל
 מספר הר"ר זאב קיבל שליט"א: באתי לשאול את החזו"א, היות
 ותפילין דר"ת שלי נפלו על הרצפה רח"ל, כדת מה לעשות. הוא התעניין
 במה אני עוסק, וכשעניתי שלומד אני בכולל אמר: תשלשל מעות לקופת
 צדקה (ולא להתענות, שלא לבטל תורה). כשאמרתי לו שהמדובר הוא רק
 בתפילין דרבינו-תם... הגיב בתקיפות: מה, וכי בתפילין של רבינו תם יש
 פחות קדושה מרש"י?!

"אם אי-פעם ישאלו אותך..."
 שח הג"ר חיים יצחק פופקא זצ"ל, תלמיד מובהק למרן ה"חפץ חיים"
 זצ"ל, כי פעם אחת בשנות לימודיו בראדין קרא לו רבו החפץ חיים הצידה,
 לפני שנתעטף בטליתו, ואמר לו כהאי לישראל: בוא ואראה לך איך סדר
 ההתעטפות בטלית, שאם אי-פעם ישאלו אותך איך מתעטפים, תוכל
 להראות ולומר שכך ראית אותי מתעטף...

שמע הבחור הדברים מבלי שידע ויבין מה בדיוק כוונת רבו בזה, אך
 כמוכן שהסתכל כפי שנצטווה וצפן הדברים בלבו לימים יבואו.

והנה לאחר שנים רבות, כשביקר פ"א הרב פופקא אצל מרן החזון
 איש זצוק"ל, פנה אליו החזו"א ואמר לו: "שמעתי עליך כי היית תלמידו
 של החפץ חיים, האם אתה יכול להראות לי איך היה החפץ חיים מתעטף
 בטלית?" --- הרב פופקא השתומם ממש למשמע אזניו, וכמוכן שעשה כפי
 שנתבקש כשבראשו עדיין הולמים דברי רבו באותו בוקר לפני שנים מרובות:
**"אם אי-פעם ישאלו אותך איך מתעטפים, תוכל להראות ולומר שכך ראית
 אותי מתעטף"...** (מובא בס' "מאיר עיני ישראל" חלק ד', ושמעתי ממנו"ר הגר"ח
 קניבסקי שליט"א שהוסיף שהמעשה נראה אמיתי).

בדיני שבת

אמר שהוא חושב שעיקר הקפידא לסיים "שנים מקרא ואחד תרגום" הוא עד לפני מנחה בשבת, אבל הוא ז"ל עצמו סיים לפני תפילת שחרית, וכשלא הספיק עיכב את הסעודה. (מהגר"ח קניבסקי שליט"א).

הגר"ר משה מאיר פראג שליט"א הלך לבקש ברכה מרבינו בשבת האויפרוף שלו לפני נישואיו. אמר לו רבינו: **מה שלא נוגע לשבת, איני עושה בשבת!** כשנשאל מתי לבוא לקבל ברכה ענה: מתי שתבוא תקבל ברכה, ובירכו במוצ"ש (מחתנו הגר"ר יעקב דוד אילן שליט"א).

הגר"ר משה סולובייצ'יק זצ"ל שאל למרן ז"ל בזמן שנאסר עליו בפקודת הרופאים אכילת כל דבר חוץ מירקות, מה יעשה לענין קידוש במקום סעודה, והורה לו שחייב בקידוש (וישמע מאחר), היות וזהו מזונו ואתצלו מיקרי קידוש במקום סעודה (מהגר"ח קניבסקי שליט"א)².

אמר לענין קידוש היום בשבת, שאין צריכים השומעים לטעום מהיין, ודי במה שהם ברי שתייה (מהגאון ר' דוב לנדוי שליט"א בשם חכם אחד)³.

היה מנהג באירופה שנהגו לאכול לאחר הקידוש דגים וכדו' לפני נט"י, ושאל הגר"ר משה סולובייצ'יק זצ"ל דעת רבינו על מנהג זה, ולא היה נוחא ליה בזה (ספר "והאיש משה" עמוד קנ"ד, ע"ש).

2. הגר"ח קניבסקי שליט"א אמר להוכיח כן מסוכה (כ"ח א') דתנן מעשה וילדה כלתו של שמאי הזקן ופחת את המעזיבה וסיך על גבי המטה בשביל קטן, והרי התינוק אוכל רק חלב מאמו ואיך שייך ע"ז חיוב סוכה, אלא ע"כ כיון שזהו מזונו שייך חיוב סוכה. עוד הביא להוכיח כן מברכות (מ"ח, ב') משה תיקן להם ברכת הזן על אכילת ה"מן", אף שה"מן" אינו פת מ"מ להם היה זה סעודתן [והוסיף הגר"ח שליט"א שלפ"ז יתכן שגם כשהרגישו ב"מן" טעם פירות, היו מברכים על זה ברהמ"ז]. [ועיין בהגהות יעב"ץ פסחים דף קי"ד ע"א].

3. ואמנם בשם הרב מבריסק הגרי"ז זצ"ל מטו בי מדרשא, שבקידוש של יום השבת צריכים השומעים לטעום מהיין כדי שתהא הברכה אצל השומעים חפצא של ברכת הנהנין. [והגר"ר דוב לנדוי שליט"א העיר בזה מדברי ה"מגן אברהם" (הלכות ראש-השנה סימן תקצ"ז סק"ג) שהביא ממהר"ם מרוטנבורג שהיה מתענה ברה"ק וקידש בביתו קידושא רבא, ואמר הטעם לפי שהוא דאורייתא, ע"ש, ואכמ"ל].

השיב לגיסו מרן ה"קהלות יעקב" זצ"ל, שאין ראוי לעשות בשבת אותיות באויר (אף שהרמ"א או"ח סימן ש"מ ס"ד מתיר). (מהגר"ח שליט"א).

אירע ששכחו בבתי אבות דפוניבו' להוציא את החשמל מהפריז'דר לפני השבת, ובאו לשאול את החזו"א מה עושים, וענה: מסתמא יבוא איזה ילד קטן שאיחר לסעודה ויפתח לראות אם נשארה לו מנה, ואז תשאירו את הפריז'דר פתוח. וכך הוה. (מהרה"ג ר' יוסף מאיר אלטמן שליט"א ששמע מר' יצחק קלוינימוס שטין ז"ל, שעבד במקום).

נשאל פעם אם אפשר להניח עירוב תחומין ללכת בשבת לת"א, כששאל לשואל "מה יש לך לעשות בת"א?" השיבו: לילך לשולחנו של הרבי מבעלז זצ"ל, וענהו רבינו בהבעת שמחה: כן, כן... (מהגר"ח נחום רגוזניצקי שליט"א מפי בעל המעשה).

מעיד הרב שמואל ויזל: סיפר לי דודי הר"ר שמואל וידר ז"ל, שהגיע לחזו"א להזמינו לסנדקאות בברית לבנו בכורו שהתקיימה ביום שבת קודש. החזו"א שאלו היכן הוא גר? וענה: ברחוב רבי טרפון. והיכן הברית? הוסיף ושאל, ונענה בבית הכנסת הגדול. בתחילה סרב החזו"א להגיע לברית, אך לאחר שהפציר בו הנ"ל הסכים אך בתנאי שלא יהיה בה כיבוד ה"קוטרע". והסכים הנ"ל. ואז אמר לו שיביא את התינוק עם ילד שלא עברו עליו 10 שנים, והוא יביא את התינוק מהבית וימסרו לידי הסנדק. וכך הוה. הוסיף הגר"ח קניבסקי שליט"א בכת"י: אני שמעתי שלא רצה לילך בשבת לבריתות, שמטלטלין את התינוק ברחוב.

לאחד מתלמידיו נקרע בשבת מתלה המעיל באמצעו לשניים, ואמר לו רבינו שיחליט שלא יתפרנו ואז נחשב לליכלוך (וטפל לבגד). במוצאי שבת הגיע התלמיד לשאול אם יכול עכשיו להתחרט ממה שהחליט? והשיבו רבינו בשלילה. (ואמנם בנקרע המתלה בקצהו, הרגילות היא לתפרו). (מפי א' מתלמידיו).

בדבר היתר שחיקת בנות לפני התינוקות בקתא דסכינא ודכף ומוזלג, היה בזה דיון בין תלמידי מרן ז"ל אם התיר למעשה רק לתינוקות בהך שינוי דקתא (ס' "אמרי יושר" שבת סי' י"ד סק"ו, ע"ש).

אמר להגר"ח קניבסקי שליט"א בהיותו ילד, שאסור בשבת לשחק בקפיצות מהמיטה לריצפה, משום גזירה דאין מרקדין. גם הבנות הקטנות אין להן לקפוץ בחבל בשבת.

הגאון רבי שאול ברזם זצ"ל שאלו אם מותר לו לטבול במקוה בשבת, והשיבו: הגר"א אוסר! וכשהזכיר לפניו הרב וולף זצ"ל כי החסידים הולכים בשבת למקוה, אמר: חסידי אשכנז אין הולכים! [עם זאת לא מחה במי שטובל בשבת, כשנזהרים מחשש סחיטה]. (מהגר"ח קניבסקי שליט"א).

אחד נלכד בביתו עכבר במצודה בשבת, ונשאל רבינו אם האדם צריך לתת אוכל לעכבר לפני שהוא עצמו יאכל, והשיב שלא, כיון שאין מזונותן עליו. (מהגר"ח קניבסקי שליט"א). [עי' שו"ת כת"ס (או"ח סי' ל"ב) לענין אכילת מצוה, ועיין "ביאור הלכה" סי' של"ד ס"א].

אמר הגר"ר משה סולובייצ'יק זצ"ל להגר"ח קניבסקי שליט"א בשם זקינו מרן הגר"ח מברסק זצ"ל, שהוא נמנע מלטלטל כסא בשבת בכדי שלא להעביר אהל ממקום למקום, וכשאמר הגר"ח שליט"א דבר זה למרן החזו"א, לא הסכים לזה (ס' "והאיש משה" עמ' קנ"ה).

במוצאי שבת היה ממתין מאוחר לתפילת ערבית. אחד המתפללים שאלו: מדוע להמתין כל כך, בשביל הרשעים? שהם יחכו להרב מברסק, המתפלל יותר מאוחר... ענה לו רבינו: **הרשעים שלו יחכו עליו, והרשעים שלי יחכו עליו!**... (מהגר"ח קניבסקי שליט"א).

סיפר הר"ר ישראל יוסף שפירא זצ"ל שהיה נוכח אצל רבינו בצאת השבת בעת שהבדיל על היין, היו הילדים עומדים בתור והיה החזו"א משקם יין מן הכוס. היתה במקום ילדה קטנה של אחד מן הת"ח שנדחקה אף היא לשתות מן היין, ואמר לה אביה: אם תשתי יגדל לך זקן... החזו"א ששמע את הדברים חיך ואמר: **"לעולם יש טעות, ודער וועלט האט אטעות, לא מי ששותה גודל לו זקן, אלא מי שגודל לו זקן – הוא שותה!** (מבנו הגר"ר משה אריה שפירא שליט"א).

בדיני פסח

לא היה בודק (בדרך כלל) חריצי הבלטות, ורק היו מכבדים ושוטפים הבית קודם הבדיקה, והיה בודק תחת המטות ובקרן זוית. (מהגר"ח קניבסקי שליט"א).

היה הולך בחול-המועד פסח לעיין בספרים של אחרים שלא עשו להם מחיצה, כי לא יבוא לאכול חמץ שאינו שייך לו (מהגר"ח שליט"א).

בחור אחד מהמדקקים במצוות שאל את מרן ז"ל אם צריך להדר אחר קמח מטחינת יד למצות אף שדמיו מרובים, ואמר שאין לדאוג משום ההוצאות, שזה בכלל הוצאות שבת וימים טובים (קונטרס לליל הסדר עמ' נ"ה, מהגר"ר מאיר גריינימן שליט"א).

אירע שמצה אחת בעת יציאתה מן התנור נפלה על הרצפה, שם היו כל מיני בצקות וכו', והמהומה היתה גדולה. החזו"א תפס בידו את המצה, ניקה אותה ברוח פיו משני צדיה, ואמר: אחד כבר יש לי, זקוק אני לעוד שנים!... (עדות הרה"ח ר' יצחק דוד פרידמן ז"ל).

כשאפה מצות בישיבת פוניבז', ניגש הג"ר עמרם זקס שליט"א אל החזו"א (שעמד עם המקלות ליד התנור), וטענתו בפיו: כבר עברו י"ח רגעים מזמן נתינת המים בקמח עד שמגיע לתנור... והשיב החזו"א: **מידאך מתעסק!** [מתעסקים הרי בבצק כל הזמן]. (מהגר"ר יהודה טרגר שליט"א).

הגר"ח קניבסקי שליט"א שאל עבור הגה"צ רבי אליהו דושניצר זצ"ל, היות ואין לו שיניים, איך יאכל כזית מצה, ויעץ רבינו, או שיטחון המצה לקמח, או שישרנה במים.

הגאון ר' שאול ברזם זצ"ל ביקש רשות מהחזו"א להסב אצלו בליל הסדר (היה סבור כנראה שאסור מדין תלמיד אצל רבו וגם מדין גדול הדור), והחזו"א חיין ולא השיב כלום. הגר"ש שאל את חמיו מרן ה"קהלות יעקב" זצ"ל מה יעשה, והשיבו שחיוכו של החזו"א על זה נחשב כנתינת רשות להסב (מהגר"ב צ' פלמן שליט"א).

בדיני סוכה וד' מינים

"בכך יהיה מותר לעשרו ביו"ט..."

שמענו מהגר"ר דב ויינטרויב שליט"א: קניתי אתרוגים תימניים עבורי ועבור הגר"ח קניבסקי שליט"א אצל בעל פרדס אתרוגים. הפרשנו תרומות ומעשרות, והגר"ח שליט"א שלח אתרוג אחד לירושלים לחמיו הגאון רבי

יוסף שלום אלישיב שליט"א. בליל יו"ט נתעוררה שאלה על אופן הפרשת תרו"מ, מאחר והם שילמו לבעל הפרדס לפני שקטפו את האתרוגים מן האילן, ואפשר שהיו כקנו את האתרוגים במחובר והם עישרו אותם עם אתרוג שקנו בתלוש ונכנס לבית והיינו כלקוח.

כשבאנו להתפלל ותיקין ביו"ט אצל החזו"א הצענו לפניו את השאלה, והורה מרן ז"ל לעשר עתה ביו"ט מחדש עם טבל ודאי את האתרוג בירושלים. חישבנו את הזמן מתי שמתפלל הגרי"ש בירושלים, ואמר מרן ז"ל לעשר לפני שיברכו, והוסיף כיון שכל המתפללים יברכו על אתרוגו של הגרי"ש, לכך מותר לעשרו ביו"ט כדי שלא ייכשלו, וכמבואר בעירובין (דף ל"ב) מוטב שיעשה חבר וכו'.

הלכתי מיד לרבי שלמה כהן זצ"ל שהיה לו עצי אתרוג והיה לו בביתו אתרוג טבל ועישרו עמו את האתרוג ששלחו לירושלים. [ועיין עוד בספר "דרך אמונה" הלכות מעשר פרק ט' ציון ההלכה סקפ"ט].

על כשרותם של אתרוגים

מספר הג"ר יהודה טרגר שליט"א: הג"ר עמרם זקס שליט"א שלח אותי לשאול מהחזו"א על כשרותם של אתרוגים. שנה אחת הגיעו מקיבוץ חפץ חיים אתרוגים חדשים, היו שם בכל שקיעה נקודות שחורות, אך על זה לא היתה שאלה כי ניתן היה להורידם, השאלה שעלתה באתרוג היתה שבמקום אחד למטה היה צהוב. הבאתי את האתרוג לעיונו של החזו"א ומיד אמר: מנומר! אמרתי שזה אפשר להוציא, ושלח את הג"ר שלמה ברמן שליט"א שיביא גפרור מהמטבח, חידדו והוציא בו את הנקודות השחורות, הביט באתרוג ואמר: כשר, כשר!

בשנה אחרת באנו עם שאלה על אתרוג, אמר להביא ספר "משנה ברורה", דפדף בו ולא הביט בשום מקום, והפטיר: כשר, כשר! [אולי עשה כן כדי ללמד ולחנך שצריך לעיין ב"משנה ברורה"].

אינו מחפש הידורים

הג"ר נחום מאיר קרליץ זצ"ל שאל את גיסו מרן ז"ל מה הגדר בחיפוש אחר ד' מינים, שהרי יש בזה הרבה ביטול תורה, ואמר לו רבינו

שהוא מחפש ד' מינים שיהיו כשרים, ואינו מחפש הידורים ("ארבעת המינים כהלכתם" עמ' ג').

כשהדפנות נדו ברוח

מעיד הרה"ג רבי יששכר אנסבכר שליט"א: היתה לי סוכה שדפנותיה היו עשויות ממחצלאות שהיו עפות ונדות ברוח, והתעוררה השאלה על כשרותה היות והדפנות נדו ברוח מצויה. באתי לחזו"א, הצעתי את השאלה ואמרתי שראיתי ב"משנה ברורה" (סימן תר"ל)... החזו"א סימן לי שאביא לו מהמדף ספר מ"ב, פתחו ואמר לי: אתה רואה, כתבתי כאן משהו... הוא כתב שכשאתן מתרחקין ג' טפחים זה מזה, הסוכה כשרה. [עיין חזו"א (או"ח סי' ע"ז סק"ו) שכתב וז"ל: "ונראה דהיינו דוקא שהרוח מפזר את הענפים באופן שהן מתרחקין ג"ט זה מזה, ובטל ליה מחיצה ההיא שעתא, הלכך פסול אף בשעה שהן נחין ושקטין ומחיצתן שלימה, דהוי מחיצה עראי שאינה יכולה לעמוד ברוח, אבל אי המחיצה חזקה שאין הרוח יכול לפזרה, אלא שמתנודדת מעט לכאן ולכאן, אבל בכל שעתא היא מחיצה מעלייתא, נראה דשפיר הוי מחיצה העומדת ברוח"].

הוסיף הגר"ח קניבסקי שליט"א: אצל החזו"א היה מעשה כזה שת"ח אחד העיז ובא להעיר לו שכאילו סוכתו פסולה, מחמת שהדפנות נדו ברוח, והחזו"א שתק ולא הגיב. (כי סבור היה רבינו כנ"ל שדוקא כשהן מתרחקין ג"ט זה מזה, אז היא פסולה).

מעמיד דמעמיד

מספר הרה"ג ר' ראובן אליצור שליט"א: היו לי הרבה קרשים חדשים, דקים מאד, ברוחב של 14 וחצי ס"מ. עמדתי לחתוך אותם ל"בלפונים" ולסכך בהם את הסוכה, ובאתי לשאול את ה"חזון איש" זצ"ל מה הרוחב המקסימלי של "בלפון" לפי הדין. תשובתו היתה: "תסכך בהם כפי שהם ואין צורך לחתוך אותם כלל", אך תוך כדי דיבור הוא שואל אותי: "ואיך אתה עושה ב"מעמיד דמעמיד"? – זה היה לפני סוכות שנת תשי"ב, ואז התפרסם לראשונה פסקו של ה"חזון איש" בדין "מעמיד דמעמיד", שנה שלפני כן לא ידעו מהפסק הזה כלל אף המקורבים ביותר של החזו"א. באותה שנה עשיתי סוכה על הגג ביחד עם שכני הג"ר דב וינטרוב שליט"א, שהוא הודיע לי אודות פסק זה, קדחתי חורים בקרשים, וחיברתי אותם ביתדות דקים

שפיצלתי מענף עץ – וכששאל אותי ה"חזון איש" איך אני עושה ב"מעמיד דמעמיד"? ועניתי לו שחיברתי את הקרשים של ה"מעמיד" במסמרי עץ, קרנו פניו וצהלו, ובחיוך של אושר הביע את שמחתו הגדולה מהרעיון הזה.

הג"ר יואל קלופט זצ"ל שאלו איזה אתרוג לקחת? השיבו רבינו: הרי יש לך אתרוג תימני!... (מבנו הג"ר חיים שליט"א).

אירע בסוכות שהבחור שהיה ישן אצלו לא הגיע, ולא רצה לישן יחידי, והגיע לקרוא להג"ח קניבסקי שליט"א שיבוא לישן אצלו. אחר-כך אמר לו שנזכר שב"מעשה רב" כתוב שבסוכות אפשר לישן יחידי, כי שומר מצוה לא ידע דבר רע, וכי לא היה צריך להעיר אותו (מהג"ח שליט"א)⁴.

ושמחת בחגך - בשמחת תורה

מספר הג"ר מנחם כהן שליט"א: שנה אחת באנו אל החזו"א בשמחת תורה לאחר ההקפות בשיבת פוניבז'. הוא עלה לגג ביתו וקיבל אותנו, נטל מגש עם כוסיות יין לחלק לכל אחד, וכך החזיק את המגש כשהוא עומד על רגל אחת במשך כעשר דקות, על אף שידוע כמה היתה חולשתו.

אח"כ אמר לנו להביא מהביהכנ"ס למטה את הספסל הגדול שהיה כבד מאד, הפך את הספסל ואמר שכל אחד יכנס עם כתפו תחת הספסל וכך יקדו. הוא היה ראשון, ולפתע כולם נפלו והוא נשאר...

מעיד הג"ר אהרן רוטר שליט"א: זכורני בשמחת תורה האחרון, כשהיה על הגג לאחר התפילה, החזיק במגש עם "לקח" ורץ מקצה האחד למשנהו (הקהל היה חוטף באמצע ריצתו) במהירות מופלגה עד כלות הנפש ממש (ספר "שערי אהרן" על שו"ע או"ח, קונטרס שערי אי"ש עמ' כ"ט).

היו עושים אצלו "שמחת בית השואבה" בחוה"מ סוכות, וכשרצה שתסתיים השמחה רמז על כך באמרו: "כעת לשיר כי בשמחה..." (מהרמ"ח גורא שליט"א).

4. היה נזהר מאד שלא לישן בלילה בחדר יחידי ואף אם יהי' נר דלוק, ופעם השיב לאחד דבית יחידי אין הפירוש שהבית הוא יחידי. זה היה דרך משא ומתן, כותב הג"ר מאיר גריינמן שליט"א, כי אמרתי לפניו ז"ל שיש כזה פירוש בשם הגר"א, וחשב קצת ולא היה נראה לו. (ס' "אמרי יושר" עמ"ס שבת).

לא היה נחא ליה במה שהיו עושים "הקפות שניות" במוצאי שמחת תורה, ופעם אחת כששמע מזמרים "והאר עינינו בתורתך" הגיב: "מה הם שרים, והאר עינינו? שישבו ללמוד!" (מהגר"ר יהודה טרגר שליט"א).

בדיני חול המועד ויו"ט שני

לא קיפל הטלית בחול המועד (משום טירחא). וכן איתא בס' "לקט יושר" על ה"תרומת הדשן". (מהגר"ח קניבסקי שליט"א).

נשאל על דבר מנקי המנעלים בחוה"מ שמקבלים שכר קצוב, האם יש היתר בפרהסיא? והשיב שמותר מאחר שכמעט כל אלה אין להם מה לאכול ועובדים על אותו יום, וגם זה צורך המועד כי הם מנקים על אותו היום (מרבי נחמיה בקר שליט"א).

היה סבור שבני חו"ל הנמצאים בארץ ישראל ביו"ט שני, לא יעשו מנין וכן הקפות בציבור, אלא יתפללו ביחידות – משום לא תתגודדו. (מהגר"ח קניבסקי שליט"א).

בדיני יום הכיפורים

סיפרו לו על הגאון מוילנא זצ"ל שהיה אוכל צימוקים כל היום בערב יום-כיפור, ואמר רבינו: הגאון בוודאי לא נהג כן, אולי מישהו אחר... (מהגר"ח קניבסקי שליט"א).

התורה היא הבעל־בית על גופך !

מעשה ביהודי בעל כליה אחת, שסבל על כליתו היחידה, ולפני יום כיפור הגיע אל החזו"א באמרו: רבי, התלבטתי קשות אם לבוא לכאן לשאול את השאלה, יען ומתיירא אני שהרבי יקל לי בענין צום יוהכ"פ... נענה החזו"א ואמר: מה הינך חושב, שאתה בעל־בית על גופך? התורה היא הבעל־בית על גופך! כשהתורה אומרת לצום – צמים, וכשהתורה אומרת לאכול – אוכלים. אשר על כן, תיקח לך חדר בפנימיה של הבחורים במקום פלוני, משם תוכל לשמוע את תפילות היום הבוקעות מביהמ"ד, תשכב כל היום ותחזיק שעון לידך, וכל עשר דקות תשתה מעט מים! (מהר"ר אלימלך טשר שליט"א מפי בעל המעשה).

החשיב לחולה שהיה לו כאב גרון עם חום בערך 39-40 מעלות, לחולה שיש בו סכנה, והתיר לו לשתות ביוהכ"פ (ס' "אמרי יושר" שבת ס"ב כ"ב סק"ב).

לא המתין עד לצאת הכוכבים...

אצל אביו הגאון רבי שמריהו יוסף קרליץ זצ"ל אירע שהיה נצרך לאכול ביום הכפורים, ואכל עשרה רגעים לפני השקיעה (שיער שעד אז יכול הוא להתענות ותו לא), ולא המתין עד לצאת הכוכבים! (מהגר"ח קניבסקי שליט"א ששמע מרבינו).

בדיני שביעית

"מה, הם לוקחים את התורה ועושים ממנה ליצנות?!..."

מספר הר"ר אלימלך טשר שליט"א: ערב שנת השמיטה האחרונה לחיי מרן החזו"א זצ"ל, הגעתי עם רבה של שיכון ויז'ניץ (כיום כ"ק האדמו"ר מויז'ניץ שליט"א) לשאול שאלות שונות שהתעוררו בשיכון בענייני שמיטה. הרב אחז בידו את הדף עם השאלות ושאל אחת לאחת, ואני כתבתי את התשובות כפי שיצאו מפיו של מרן החזו"א. בתום הצגת השאלות, התעניין החזו"א אם ישנן שאלות נוספות, וכשנענה בשלילה הפטיר: מתי שאתם צריכים תבואו לשאול...

ולפתע, קם החזו"א ממיתתו, מיזמתו, ודיבר אודות ה"היתר מכירה", וכך אמר בתנועות ידיו ובהתרגשות נוראה (בעל המעשה נזכר במעמד המרגש, ומספר את הדברים בקול חנוק מדמעות): **"וואס? זיי נעמען די תורה און מ מאכט פון איר ליצנות?!..."** [מה, הם לוקחים את התורה ועושים ממנה ליצנות?!...], המזכיר מ"משרד הדתות" לוקח ערבי ואומר לו: הנה כל הארץ לפניך, ומוכר לו את כל ארץ ישראל, והיהודים עובדים בכל עבודות הקרקע...

כך זעק מרן החזו"א מנהמת לבו, לב הארי של רבן של ישראל.

"צום וייזען אקונץ..."

יהודי תושב באר"ש בע הגיע בשנת השמיטה תשי"ב אל מרן בטענה: קשה לשמור שמיטה בעירי... (בב"ב ובירושלים ענין השמיטה היה מסודר).

הגיב החזו"א: הרי בתורה נאמר "וכי תאמרו מה נאכל" ... צום ווייזען אקונץ, התורה אומרת שזה קשה ואעפ"כ מצווים אנו לקיים ולשמור! (מהרה"ח ר' ישראל משה פרידמן שליט"א).

כשהיה צריך חיזוק...

הג"ר שמחה קפלן זצ"ל שאל את החזו"א בענין מסויים בדיני שביעית, והשיב לו רבינו לקולא. עיין הרב קפלן בספר חזו"א, וכששאלו החזו"א מה מעיין שם, השיבו הרב שבספר כתוב הפוך, לחומרא... אמר לו החזו"א שמה שכתב להחמיר בספרו היה זה כשהגיע לארץ ישראל, שמצב השמיטה היה פרוץ, והיה צריך חיזוק, ולא כן עכשיו. (מהרב מיכאל אלטמן).

"אל תוציאו אותם מהרשימה"...

בשנת השמיטה תשי"ב פירסמה תנועת פא"י רשימה של הישובים שלהם ששומרים בהם שמיטה, ובין השאר הזכירו את מושב "זבדיאל", שבאמת לא שמרנה כלל. באו ואמרו זאת למרן החזו"א, והשיב: "אל תוציאו אותם מהרשימה" ... פסק ולא הסביר! [מאז היו תמיד שני אחים במושב ששמרו שמיטה בהשפעת אנשי קוממיות, אבל לא יותר. וכדיום ב"ה רוב רובם של תושבי המקום שומרים שמיטה כדת]. (ס' "ברכת השביעית" עמ' י"ח).

"צריכים לשתוק!"

על כמה שאלות שנגעו לדיני שביעית הורה שצריכים לשתוק ולא למחות במי שMIקל בהם, כגון לענין אבות ותולדות במלאכת חורש בשביעית אמר שלהתיר (בציורים מסויימים) אי אפשר, שאין להכריע בזה דהוי תולדה בלבד, ולמחות במי שנוהג קולא בדברים כאלו ג"כ קשה, שהרי יתכן שהם כסניף להקל להחשיבם כתולדה, וכשנשאל מה לעשות במי שנוהג בזה לקולא, השיב: "צריכים לשתוק!" (הג"ר משה פלס שליט"א בספרו "נתיב השמיטה" סימן ג' סעיף א').

גם כשנשאל לענין מלאכת זמירה, שהיום אומרים שהגיזום נעשה בעיקרו לצורך העץ ולא לצורך הפרי, האם מפני כן נחשב לשינוי מטרת הגיזום ואינו אב דזומר, השיב שקשה לקובעו מפני כן לתולדה ולכן למעשה להתיר אי אפשר, ולאסור בוודאי ולהכריע שאינו תולדה ג"כ אי אפשר,

ואין להתיר בזה וגם אין למחות במיקל בזה, אלא לשתוק! (שם סימן ד' סעיף ב').

בדיני שמיטה

מספר "דרך אמונה" הל' שמיטה ויובל

אמרו בשם מרן ז"ל שחשש לזרוק בשביעית גרעיני פרי למקום שיכול להשתרש באדמה ולצמוח. והיה ברז שיצא מביתו וסופו יצא לחוץ במקום צמחים שצמחו מעצמן, וציוה בשביעית לפנותו למקום שאין צומח (ציון ההלכה פ"א סק"ח).

אם מצוי נחשים בחצירו ורוצה לשרוף הקוצים שעלו שם כדי שלא יבואו הנחשים שם, מותר (דרך אמונה פ"א סק"נ ובצה"ל שם סקצ"ה).

בדיני עציץ: יש ליזהר שלא יצאו הנופות חוץ לעציץ שאז דינו כמחובר, ואם יצאו העלין לחוץ הורה מרן ז"ל לקוץ מה שיצא מדין ספיחין, ואם חזרו ונתערבו באלה שהכניס אף בעודם בחיבורם אמר שבטלים ברוב. בעציצים שאינם נקובים הנמצאים בבית הורה מרן להקל בזה להשקות בלי הגבלה, ושמענו שהורה ג"כ להקל בגידולי מים שבבריכות ודהוי כעציץ שאינו נקוב תחת גג ומחיצות לזרוע שם. ועי' בספר תה"ש עמ' י"ח ששמע בשם מרן החזו"א שאסר להעביר עציץ מבית לבית בשביעית אף ע"י הכנסה בפח וכיסוי וענפיו בפח, דחשיב הכיסוי כאהל ארעי דלאו כלום הוא. שמענו בשם מרן זצ"ל שעציץ שמחזיק מ' סאה דינו כקרקע ולא כעציץ (דרך אמונה פ"א סקנ"ו ובצה"ל שם ס"ק ק"ח וק"י).

התיר מרן לקצוץ סכך בשביעית, ואמר שכיון שאין בקי לעשות באופן שישביח האילן לא הוי זמירה. וכשנכנסין לביהכנ"ס שלו, היו שם דקלים והתיר לקצוץ קצת מהענפים כדי שלא יפריעו להעוברים שם (צה"ל פ"א ס"ק רפ"ג)⁵.

כמהין ופטריות שעולין מאליהן ל"ש בהו איסור ספיחין, כך העידו בשם מרן ז"ל (באור ההלכה פ"ד ס"ג ד"ה כגון). בננות אין בהן משום ספיחים,

5. בספר "מעשה איש" (חלק ד' עמוד קל"ד) הבאנו עדותו של חכם אחד שליט"א בהאי לישנא:

"בילדותי היה לנו גדר חי של צומח סביב לחצרנו. כשהגיעה שנת השמיטה היה לנו ספק אם אפשר לגזום את הגדר החי כפי שרגילים אנו לגזמו בשאר השנים. מיד שמתי פעמי אל מרן ה"חזון איש" לשאול דעתו בענין, ולפני שהגעתי לביתו סרתי אל מעונו של גאון ידוע, שהיה גר בסביבה, כדי לשמוע גם את חוות דעתו, ופסק לי להדיא לאיסור. אחר באתי לחזו"א ושאלתיו בנידון, ופסק לי להיתר גמור. העזתי פני ואמרתי לו: הנה גאון פלוני הורה לי לאיסור... ואמר לי בחן ובעדינות בהאי לישנא: אני נוהג היתר גמור בזה, לכן אין לך להסתפק כלל בנידון ומותר לך לגזום". עד כאן הובא בס' "מעשה איש" הנ"ל.

מור הגר"ח קניבסקי שליט"א התעניין אצלי אודות עדותו של בעל המעשה הנ"ל, ואכן בעל המעשה חזר והעיד על הדברים בפני מור שליט"א.

והורה לי מור שליט"א, שכדי שלא יבואו לטעות שכאילו התיר מרן החזו"א לגזום בכל גווני, ובפרט שאצל החזו"א עצמו הוה מעשה כמובא בספר "דרך אמונה" (הל' שמיטה פרק א' ב"ציון ההלכה" אות רפ"ג) "שבכניסה לבית הכנסת שלו היו שם דקלים, והתיר לקצוץ קצת מהענפים כדי שלא יפריעו לעוברים ושבים שם", ונמצא שאין ההיתר כי אם היכא שמפריע לעוברים ושבים, וגם לא התיר לקצוץ רק קצת מהענפים, וראה עוד ב"ציון ההלכה" (פרק א' אות צ"ה) שכתב מור שליט"א בשם חמיו הגרי"ש אלישיב שליט"א ש"גדר חי הגדל פרא, אסור לגזמו אפילו אם כוונתו רק לשפר את נוי הגדר ואינו מתכוון לתועלת השיח לחזקו או לעודד צימוח ענפים חדשים", צריך לפרסם ולהביא מכתב לא ידוע ממרן החזו"א העוסק בשאלת גיזום עצים בצידי הדרך של רחובות העיר, מכתב שנתפרסם בקובץ פעמ"י (גליון חודש מנחם אב תש"ס), וכדאי להביא כאן את כל הרקע של האי פרשתא:

מאבקים לא מעטים ולא קלים ידעה המושבה "בני-ברק", בימים ההם. בחודשי החורף, היה מרן החזון איש זצ"ל נוסע מידי יום, בפקודת הרופא, אל חוף ימה של תל-אביב. באחד הבקרים (ב' מרחשון) הצטרף הגר"ר יעקב לנדא זצ"ל לנסיעה לתל-אביב. מבעד לחלון האוטובוס נשקפו עצי הנוי הנטועים בצידי הדרך לאורכו של רחוב רבי עקיבא, ולמרגלות העצים ניצבו ערימות ענפים שזה עתה נגזמו. החזון איש היסב את תשומת-לבו של הרב לנדא: מה קורה במושבה, האם גוזמים את העצים בעצם שנת השמיטה? הרב לנדא, השתומם מאד למראה עיניו, שכן הוא אישית הורה, ערב שנת השמיטה, לגנון המועצה שאין לגזום את העצים בשמיטה.

מיד כשהגיעו לת"א איתר הרב לנדא טלפון - מכשיר נדיר באותם הימים - וביקש לברר את הדבר. ממחלקת הגינון במועצה נענה, כי הם עושים זאת בהוראת החזון איש...

במכתבו אל מרן החזו"א, מתאר הרב לנדא את האירועים שהביאו לגיזום העצים בשנת השמיטה, וכך כתב:

"תיכף התקשרתי עם המועצה בענין גיזום העצים. ואמרו לי: "שיש בידם היתר מכ"ג שליט"א ועל סמך זה הם עושים את זה". ואמרתי להם שדוקא כ"ג בעצמו מחה

נגד זה עכשיו.

לפני ראשהשנה שלחו אלי מהמועצה את הגנן, והוא דבר אז נכוחות, שכל ענין הגיזום הוא רק בכדי ליפות את צורת האילנות, ואמר בפירוש שאין חשש הפסד האילנות, והוסיף שיש לפעמים אילן שענפיו מרובים ורוח סערה יכולה לעקור אותן, אבל פה בבני-ברק אין כאלה, ככה הוא אמר לי, אלא שישנם כאלה שיכול להיות צורך לסמוך אותם מפני רכותם. ואחרי שיחה, שארכה כשעה, על כל פרטי הענינים, הוא אמר: יוצא שבכל משך שנה זו לא תהיה לי עבודה פה, וא"כ איך יהיה המצב עם משכורת? על-זה עניתי לו שבדבר שבממון אינני נזקק לצד אחד.

והנה מה שסיפר לי עכשיו בביתי הפנקסן מר רוטנברג שי', (שהוא הוא כל הלוחם שם בעד זה שלא יעבדו בשביעית), פעם בעת תשלום המשכורת לפקידים ישב הגנן והתחיל לטעון: "מה יהיה עם העצים, הלא אסור לעבוד בשמיטה, וכולם ישברו! פתאום אחרי השיחה אתי, שאמר שאין מקום לחשוש לקיום האילנות, הוליד החשש של אבדן המשכורת סכנה לאילנות. מר נ.פ. היה נוכח ותיכף ענה שכ"ג שליט"א מתיר לגזום אם יש חשש הפסד האילנות, ובמקום לבוא אלי לשמוע, למה ומאיזה טעם אסרתי, (הלא סוף דבר אני חקרתי את הגנן טרם שהרגיש שהדבר נוגע ישר אליו), הוא רץ לכ"ג שליט"א בשאלה שיש סכנה לקיום האילנות וחזר והיתרו בידו. ועכשיו, על סמך זה, הוא הולך - הגנן - וגוזם את כל האילנות, וכל הדבר של הפסד האילנות הוא מדומה כמו שהוא בעצמו אמר לי בביתי.

עכשיו, אחרי שיחתי עם מר רוטנברג אולי יפסיקו את העבודה, ואם לא יפסיקו אז אם כ"ג יודיע להם, שלא כך היתה דעתו, לא יהיה להם על מה לסמוך.

בכל אופן נ.פ. ראוי לנזיפה על-זה, כי בדרכים כמו אלה יכולים להחריב עולמות ח"ו.

בכל הכבוד הראוי ופ"ש

יעקב לנדא

על כך השיב מרן ה"חזון איש" זצ"ל בהאי לישנא:

אחדשה"ט וש"ת באהבה

כל הדברים בודתא ומעולם לא שאלו על הגיזום ומעולם לא התרתי, השליח שאל אחרי שידוע להם איסור גיזום, שאלו אם אילן שענפיו מרובים ועיקרו רופף באופן שעלול להשבר ע"י רוח, אם הסרת הענפים בכלל גיזום. והשבתים כי אחרי שלא יעשו דרך גיזום רק קציצת ענפים בלי דקדוק הגיזום, מותר, וכמובן שאין השאלה נגעה כלל באילנות הרכות שבצדדי הרחוב, אלא במקרה בודד.

הדו"ש אי"ש

פשוט כי העדר הגיזום לא יגרום ליבוש האילן ולא לשבירתו, ויראה נא כתר"ה שליט"א למחות בזה תיכף, והוראתם אמת, ומעולם לא יצא ממני היפוך זה.

דהוי לענין זה כאילן ולא כזרעים (דרך אמונה שם סק"כ ובצה"ל סקל"ה וס"ק קמ"ח).

אתרוג של מצוה יש ללקטו קודם ר"ה של שביעית, וזה רק לכתחילה אבל דיעבד שמעתי שהורה מרן שאין בו קדושת שביעית (דרך אמונה פ"ד סקפ"ו ובצה"ל שם ס"ק קנ"ה).

למעשה הקיל מרן בנעבד, אבל לעצמו החמיר גם במשומר וכ"ש בנעבד. ושמעתי שגם בשמינית הקפיד על המרור שיהא ממקום שלא נעבד (פ"ד צה"ל ס"ק קפ"ז).

כל הנועל כרמו או הגודר שדהו בשביעית ביטל מצות עשה, ושמענו בשם מרן שבמקום הצורך מותר לו לנעול הדלת ולכתוב שם פיתקא שכל מי שרוצה ליטול יכול לקבל המפתח בבית (פ"ד צה"ל ס"ק רצ"ז).

יש לו להביא מפירותיו לתוך ביתו מעט כדרך שמביאין מן ההפקר. בשם מרן שמותר להכין להצטרותו והצטרות בני ביתו למשך שבוע. גם שמעתי משמו שהתיר לעשות יין לב' שבועות. גם העידו בשם מרן שאשה שתמיד עושה מחסן שימורים לזמן שאין ירקות בשוק, אסורה לעשות כן מפירות שביעית, ואין מועיל שדרכה בכך תמיד שנראה כסחורה (פ"ד בצה"ל ס"ק ש"ט). מיהו על ידי אוצר בי"ד התיר לעשות שימורי עגבניות במלח (פ"ה צה"ל סקל"ה).

גיסי הגאון ר' שאול ברזם זצ"ל שאל ממרן אם מותר לקנות פירות גוים בשביעית מישראל הסוחר בהן על סמך המקילין, והשיב שאסור, ושאל הרי אין איסור דלפני עיור כאשר להווא יש על מי לסמוך להתיר, והשיב שאין להם על מה לסמוך. ולאחד השיב שאין להם רשות לנהוג כן. ומעשה שאחד סמך על המקילין ולא ביער יין של שביעית, והורה לו מרן לשפוך את היין שנאסר (פרק ד' בביאור ס"ט ד"ה גוי).

פירות שביעית ניתנו לאכילה – לאכול ולשתות דבר שדרכו בכך. התיר מרן לעשות מיץ רימון (פ"ה צה"ל סק"ד). והעידו בשם מרן זצ"ל שהתיר לאכול גזר חי, גם התיר לעשות סלט מגזר וגם לרסק את הגזר ולשטוף אח"כ את המכונה מהפסולת (שם צה"ל סקב"ד). נהגו בבית מרן

דקדוק הדין - מעשה רב

קה

להחמיר ולשמור את הקליפות אף שאין דרך היום ליתנם לבהמות, וכן שמעתי בשמו שלא רצה להורות להקל למעשה, ויכול להאכיל הקליפות לבהמה אף אם נשאר עליו מעט מהמאכל כן שמעתי בשמו (שם סקכ"ו). בשם מרן שגזוז אין בו חשש שביעית, שזה לא מיץ אמיתי רק פסולת וצבע או מי סוכר והסוכר מחו"ל (שם סקל"ט). התיר לבשל עגבניות בתוך המרק (שם סקמ"ב).

אין להדליק נרות חנוכה בשמן שביעית (דרך אמונה פ"ה סקמ"ט). שמענו שהתיר להוריד עגבניות ירוקות ע"מ שיגמר בישולם בבית ואין בזה משום הפסד (פ"ה צה"ל ס"ק קצ"ז).

העידו בשם מרן שנשאל אם יש היום הקנס שלא לקנות מחשוד, והשיב דאף אם נימא דלא חל הקנס מ"מ הקונה עובר בזה שמשתתף באיסור סחורה או משום לפני עיור (צה"ל פ"ו סקי"ב).

סתם מטבעות אין חוששין להן שמא הן דמי שביעית שהולכין אחר הרוב (צה"ל פ"ו סקע"ו).

אם יש ספק בזמן הביעור, יכול להכניסן לביתו אחר שהפקירן ולא יתכוין ליזכות בהן עד שיעבור זמן הביעור, כן הורה מרן ז"ל. ובשעת הדחק שהיה טירחא גדולה להוציא החוצה, התיר מרן להפקיר בפני ג' אף שלא יוציא החוצה. ושמעתי בשם מרן דהא דצריך להוציא לחוץ הוא דוקא במפקיר ביום אחרון, אבל אם מפקיר קודם לכן א"צ להוציא, ובלבד שלא יחזור ויזכה בהן עד אחר זמן הביעור (צה"ל פ"ז סקכ"ט).

שמענו בשם מרן שצידד דאפי' להסוברים שנוהג קדושת שביעית בלולב, מ"מ בזמנינו שאין משתמשין בהן למטאטא לכו"ע אין נוהג קדו"ש, ומ"מ למעשה החמיר בזה מרן לעצמו ולא רצה ליטול לולב ממשומר, וגם לא לקנות לולב משום איסור סחורה, רק ליטול מהמופקר (ביאה"ל פ"ח סי"א).

בדיני פרוזבול

יש מדקדקין לכתוב פרוזבול גם ערב ר"ה של שביעית לצאת גם דעת הרא"ש, אבל מרן החזו"א וצ"ל לא נהג כן (צה"ל פ"ט אות מ"ד).

מרן עשה פרוזבול ע"י שליח וחתם ג' עדים שמסר בפניהם חובותיו לבי"ד שבירושלים ושלחו ע"י שליח לירושלים (צה"ל פ"ט אות רל"ז).

העידו על מרן ז"ל שהחזיר לאחד חוב אחר שביעית ואמר משמט אני ונטל מרן המעות בחזרה, ולא אמר לו אעפ"כ, כי הכיר בו שרצונו לקיים מצות שמיטת כספים (צה"ל פ"ט אות שס"ו)⁶.

בדיני צדקה

ללוות בשביל צדקה

הורה שאם עני מבקש צדקה ואין לו אין חייב ללוות, אבל אם יש לו בביתו – חייב ללוות. (ספר "שערי אמונה" להגר"ח קניבסקי שליט"א פאה פ"ה מ"ד עמוד רצ"ז).

"עיקר המעשר - לתת לחם לת"ח!"

העיד האדמו"ר רבי פנחס מנחם אלתר זצ"ל, בעל "פני מנחם" מגור, (במכתב מכת"י שפורסם בקובץ תורני "צהר" חלק ז' עמ' ר"ג): "ומפי איש מהימן שמעתי שפעם אחת בא אחד אצל ה"חזון איש" זצ"ל בשאלה כזו אם הוא יכול לחשב בחשבון המעשר את תרומותיו לשיבה אחת, היות וזו הצדקה אינה לעניים אלא ללומדי תורה צעירים, ואלה יכולים להרויח לחמם בעבודה, אם אפשר לכללם בחשבון "צדקה" לענין מעשר, ומרן ה"חזון איש" ז"ל התרגש ואמר שאדרבה, עיקר המעשר הוא לתת לחם לת"ח!" [עיין פסיקתא דרב כהנא (פסקא עשר תעשר) "שיהו מוציאין אחד מעשרה לעמלי תורה"].

"את חצי הגרוש אפשר לנצל למתן צדקה לעני"

מספר בעל המעשה: בלכתי עמו לטבול בימה של תל-אביב, למדתי ממנו גודל מצות צדקה. ומעשה שהיה כך היה: בחוף ימה של ת"א, היו בסוף רחוב א' שני הסדרים להנחת הבגדים, אם בסוכות עץ קטנות, שבו

6. נשאל רבינו על האמור בירושלמי (שביעית פרק י') "המלוה את חבירו על מנת שלא לתובעו השביעית משמטתו", (ופסקה הרמב"ם הל' שמיטה ויובל פ"ט ה"ט), ואין חל התנאי שלא לתובעו, הא לא מחל את גוף המלוה? ואמר מרן ז"ל כי מלבד עצם החוב, הרי זה גם ענין זכות נוסף של תביעה בבית-דין, ועל ענין זה שייך מחילה (מהג"ר ברוך דב פוברסקי שליט"א).

גבו גרוש, ואם בתוך ארגז שעמד בחוץ תחת כיפת השמים, שבו גבו חצי גרוש. הצעתי לחזו"א להיכנס בסוכה, אך הוא המשיך ללכת למקום הארגזים, והלכתי בעקבותיו. בצאתנו מן הים, והשמש הכתה קשות על ראשו, אמרתי לו שחבל שלא הלכנו לסוכה למצוא מסתור מלהט השמש. בצאתנו מן המיתקן חזרתי על דברי. החזו"א השפיל את עיניו על מקלו שבידו והשיב חרישית: את חצי הגרוש אפשר לנצל למתן צדקה לעניים... (ראיתי בספר אחד).

בדיני מילה

בברית של תאומים, דעת מרן ז"ל היתה לברך ברכת שהחיינו שני פעמים בלי הפסק (מהגר"ח קניבסקי שליט"א).

י"א שהשיב לשואל מדוע אינו טועם כלום בסעודת ברית מילה כשהוא סנדק, וכבר אמרו (פסחים קי"ג ב'): שבעה מנודין לשמים וכו' וי"א אף מי שאין מיסב בחבורה של מצוה, ופירשו התוס' דהיינו סעודת מילה, והשיב שלא אמרו "לאכול", אלא מי שאין "מיסב", צריך לשבת בסעודה. (מהגר"ח קניבסקי שליט"א)⁷.

העיד רבי שרגא היימן זצ"ל: שמעתי מפיו של החזו"א זצ"ל שפסק למעשה דין המשנה בשבת (קל"ז, א') שילד חולה אין למולו עד שיבריא, אף כשרופא מומחה אומר בוודאות שאין במילה זו משום פיקוח נפש, שאין סכנה כלל במילתו. והסביר הדבר, כי באמת הרי בכל מילה יש בה עניין של מסירות נפש, [כמו שאמרו בגיטין (נ"ז, ב')] כי עליך הורגנו כל היום – זו מילה], אלא שהתורה ציוותה מסירות נפש זו, אך כיון שהוא חולה הרי יש בו עוד ריעותא, ולכן אין לסכנו בכגון זה (ספר "ברכת שרגא" שבת קל"ז, א').

7. נסע החזו"א לסנדקאות בפ"ת עם ר' זליג שפירא ז"ל, בדרך הגיעו לקחת את הגה"צ ר' יוסף דינקלס זצ"ל, והראו לו לשבת במכונית באמצע כשהחזו"א לשמאלו ור' זליג לימינו. לפליאתו של ר' יוסף אמר החזו"א: כך יהיה סדר טוב, כהן לוי וישראל! (ר' זליג היה כהן, ורבי יוסף היה לוי).

בדיני אבילות

"מוטב שתתפלל במתינות בישיבה"...

בחור ישיבה שהיה יתום שאל מרבינו, היות ובישיבה בזה הוא לומד, אינו יכול לעבור לפני התיבה (כנראה שהיה שם חיוב אחר), ובישיבה התפללו במתינות, האם יילך לחפש אחר איזה מניין בעיר בכדי שיוכל להתפלל לפני העמוד. אמר לו החזו"א: **מוטב שתתפלל במתינות בישיבה ותאמר קדיש, מאשר תתפלל לפני התיבה במהירות ובחטיפה** (פורסם ברבים).

על קטן שנפטר רח"ל

אמר שא"צ לעבור לפני העמוד ולומר קדיש וללמוד משניות על קטן שנפטר רח"ל, כי אין לו חטאים (מהגר"ח קניבסקי שליט"א שהוסיף שמסתמא כן הוא עד גיל בר מצוה).

שכונת קברות

מספר הר"ר אברהם ורטהיימר שליט"א: הייתי הקבלן שבנה את ביהמדר"ר הישן דויז'ניץ בב"ב, ובעת החפירות מצאו במקום גופת אדם, והתעוררה השאלה אם אפשר לפנותו ולבנות במקום. הלכתי עם האדמו"ר מויז'ניץ שליט"א דהיום אל מרן החזו"א, ואמר כמדומה את הסוגיא בסוף מסכת נזיר (ס"ד ב') שבנמצאו שלשה מתים הרי זו שכונת קברות וקנו מקומן, אבל היות ובעובדא דידן נמצא רק מת אחד אין צריך לחפש אולי יש עוד.

אהל ומחיצה

נשאל רבה של צפת הג"ר שמחה קפלן זצ"ל אם אפשר לעשות גדר סביב קברו של צדיק אחד הקבור בצפת, והסכימו השואלים לקבל דעת הרב ככל אשר יפסוק. הרב קפלן הציע השאלה לפני החזו"א, ושאלו רבינו: מה בכלל צדדי השאלה?... והשיב שב"מיר" לא נתנו לעשות אהל על קברו של רב מסויים כדי שלא לפגוע באחרים הטמונים שם. ואמר החזו"א ש"אהל" הוא לכבוד, משא"כ מחיצה עושים כדי שלא יהיה פרוץ, ואפשר לעשות, וכך עשו (מהרב מיכאל אלטמן מפי נכדו).

כשהגיע מרן הגר"ז מבריסק זצ"ל לנחם אצל משפחת רבינו, אמר, שאין האבל צריך לפתוח תחילה לפני כל אחד ואחד שבא לנחמו, ודי במה שפתח תחילה בתחילת היום (מהגר' יוסף שטיגל שליט"א מפי אחד מגדולי תלמידי רבינו)⁸.

שונות

היה אומר שהאוחז ס"ת צריך שיהיה הצד הנפתח כלפי האוחז, וכן כשמוליכה (ס' "דינים והנהגות" או"ח עמ' מ"ח).

כשהיה בצפת לימד קריאת טעמים להגר"ח קניבסקי שליט"א בילדותו ואמר לו להוציא ס"ת (ס"ת קטן שהיה לחזו"א). על השאלה אם מותר הדבר, ענה: לצורך מותר.

על בעיית התולעים שהיתה במאפיות

מספר הגר' אליהו דוד רייכמן שליט"א: הלכנו קבוצת בחורים אל החזו"א בנוגע לבעיית התולעים שהיו במאפיות, בימים ההם הקמח הובא מחו"ל והיו בעיות רציניות בקמח. החזו"א הציע לחתוך פרוטות הלחם

8. מספר הרה"ג רבי יעקב קאפיל רייניץ שליט"א: האדמו"ר ממודז'ץ, רבי שאול זצ"ל, נלב"ע ביום ש"ק, ט"ז בכסלו תש"ח. ההלויה יצאה מביתו, בת"א, שברח' כפר גלעדי לעבר ככר-המושבות, שם המתינו האוטובוסים ללוות את האדמו"ר לקבורתו בהר-הזיתים. היה זה יום כ"ט בנובמבר, יום ההצבעה באו"ם על הקמת מדינה יהודית. השמועה יצאה שכלי רכב העוברים דרך רמלה נרגמים באבנים.

ר' עלי לרנר ז"ל, שהיה ממונה על סדרי ההלויה סיפר: "היתה מבוכה גדולה, כי לא ידענו להחליט, האם לצאת לדרך, למרות הסיכון. ביני לביני הגיע הרב אונטרמן ז"ל, שהיה סבור שיש לערוך את הקבורה בנחלת-יצחק. לבי היה כבד עלי, לוותר על מקום הקבורה בהר-הזיתים, אך ההכרח לא יגונה... מדי דברי ניגש אלי יהודי ישיש, שעון על מקלו, ושאלני "מדוע משתהים?" אני לא הכרתיו, אך מי שעמד לידי לחש לי, זה החזו"א! (שבא לחלוק כבוד לאדמו"ר ז"ל, משום זכותו הגדולה, שבשהותו בוילנא היה לעזר להשגת היתר מעבר לשיבת מיר, בדרכם לשנחא). השבתי, מפחדים לצאת לירושלים, כי הערבים זורקים אבנים בדרך. לא צריך לפחד - אמר בקול חרישי. בשמעי את "פסק" החזו"א, עלינו לאוטובוס וההלויה יצאה לדרכה. היתה זו הקבורה האחרונה לנפטרים מחוץ לירושלים, בהר-הזיתים. בדרךנו חזרה נזרקה אבן אחת לעבר הרכב, שאפילו לא פגעה בו".

דקות בעובי של מצה, ולהביט דרך השמש שיהי' נראה מעבר לעבר, וכן ללעוס שיהי' נימוח (וכשזה נימוח ואינו בריה מותר מדין נותן טעם לפגם).

ומעשה ביהודי בעל מאפייה בב"ב שהגיע אל החזו"א. "תמיד חשבתי שיש בעיות הלכתיות בבשר", אמר האיש, "וכעת נוכחתי לדעת שיש בעיות קשות יותר בלחם, כי באכילת תולעים עוברים על כמה לאוין, וברצוני לסגור את המאפייה ולחפש מקור פרנסה אחר". אמר לו החזו"א: "דוקא בגלל שברצונך לעזוב – טוב שאתה תשאר במאפייה!" (מהגר"ר אליהו דוד רייכמן שליט"א).

כשהיו צריכים לבדוק את הדגים מתולעים, לא סמך על בדיקת הנשים, וביקש מתלמידו רבי חיים יעקב גולדויכט שיברור וובספר "ערוך השלחן" כתב שהאינא נשי דידן בודקות ומדקדות יותר מהאנשים]. (מהגר"ר יהודה טרגר שליט"א).

לא עוקרים מזוזות!

הגאון ר' יואל קלופט זצ"ל נכנס לגור בדירה שכורה, והחליף את מזוזות הבית במזוזות מעולות יותר. כשיצא מן הדירה השכורה רצה להחליפם ולקחתם, ולהשאיר בדירה את המזוזות הישנות. הוא בא לשאול את מרן החזו"א, וענהו: "מ'רייסט ניט קיין מזוזות!" ["לא עוקרים מזוזות!"]. (מבנו הגר"ר חיים שליט"א).

אמר שנייר אריזה של ספרי קודש אין בו קדושה (מהגר"ח קניבסקי שליט"א).

"אין אתה נאמן לפסול את בניך!"

מעשה שהיה באשה שעבדה בישיבה פלונית, היא עלתה מרוסיה ובהזדמנות מסויימת אמרה שבעלה נשלח לסיביר וכתב לה שלא יוכל לצאת מן המקום בו הוא נמצא וכי תוכל היא להינשא לאחר. היא נישאה לאחר והיו לה ממנו ילדים, ושאלה קשה בנוגע לכשרות ילדיה עמדה על הפרק. מן הרבנות הראשית נשלח התיק אל מרן החזו"א ז"ל, והחזו"א הורה: "נאמן אתה לפסול את עצמך ואין אתה נאמן לפסול את בניך!" (לשון הגמרא ביבמות דף מ"ז ע"א). (מהגר"ר יהודה טרגר שליט"א).

ושוב הגיע לידינו עדותו בכתב של הגאון ר' אליעזר גולדשמידט זצ"ל בה נאמר בלשון זה: "בשבתי בבית־הדין בת"א עם הגאון רבי שלמה קרליץ (שליט"א) [זצ"ל], פנתה אלינו אשה אחת וסיפורה הוא: היא נישאה בראשונה בחופה וקידושין כדת משה וישראל, אחרי זה נפרדה מבעלה בפירוד אורחי בלבד, ונישאה לאחר בנישואין אורחיים בלבד. מהנישואין האחרונים האלו נולד בן, בינתיים הם התקרבו ליהודים שומרי תורה ושבּו בתשובה. כשעלו לארץ שאלו את פי החזו"א זצ"ל, והורה להם להתגרש, וכך עשו.

עתירת האשה לפנינו היתה, אולי יש למצוא לה היתר להינשא, לאחר שעקב מצב בריאותה יעץ לה הרופא להינשא, בתוך הדברים העלתה גם את שאלת הבן הנ"ל שהי' באותו זמן סמוך לגיל המצוות. כמובן שלא היה בידינו היתר עבודה, אחרי שלדבריה היא אשת־איש. התייעצנו עם החזו"א זצ"ל בדבר הבן, והוא הורה כי אין לפסול את הבן, כי אין האם נאמנת לפוסלו, ואשר לאב – הרי לא היתה לו כל ידיעה שהאשה היא אשת איש, וכל מה שידע בזה היה מפי האשה בלבד, ולכן אין כאן "יכיר" של האב לפסול את הבן.

יתר על כן התעוררה שאלה, אם לרשום בהחלטת בית־הדין בדבר האשה את עניין הבן כנ"ל, ולציין גם זאת שעל־פי דין אין לפוסלו כאמור, וזה למען לא ישכח הדבר – הגאון החזו"א זצ"ל אמר שאין לעשות כך, כי מכיון שלפי הדין אין לפסול את הבן אין גם מקום לפוגמו.

כל הדברים הללו זכורים גם להגאון ר' שלמה קרליץ, אשר גם הוא דיבר בעניין זה עם החזון איש.

"אין אני יכול לחתום ערבות"

נכנס אליו אחד ממקורביו, ואיך שנכנס לחדר יצא ממנו הר"ר יעקב הלפרין ז"ל. שאל החזו"א לנכנס: "איך היה נראה ר' יעקב, האם היו פניו נפולות או שהיה נראה כרגיל?" והחזו"א הסביר כוונת שאלתו: ר' יעקב ביקש ממני לחתום "ערבות", ואמרתי לו שיבוא עוד כמה ימים, לאחר כמה ימים הגיע ואמרתי לו "מששתי בכל כלי ומצאתי שאין ברכושי אפילו ממחצית סכום הערבות, ואין אני יכול לחתום", ומשום כך רציתי לדעת אם הדבר העיקר לו ואם נפלו פניו (מהג"ר אליהו מן שליט"א בשם בעל המעשה).

בל תשחית

הראה פעם להג"ר יחזקאל טויב זצ"ל כיצד צריך לקלף פרי מבלי להשחית מבשר הפרי כלום, ולהוריד אך ורק מהפסולת, וחתך עם הסכין בדיוק ובאומנות נפלאה (מבנו הרה"ג ר' אברהם צבי שליט"א).

מספר הר"ר אברהם ורטהיימר שליט"א: החלטתי לבנות בנין בעיר נתניה, כשעל שטח המגרש עמדו עצי תפוזים. באתי לשאול את החזו"א אם מותר לי לעוקרם, והשיב שרצוי לעקור העצים על ידי גוי.

ר' משה חיים רוזנבוים ז"ל שאל לרבינו, היות שדירתו קטנה והצפיפות גדולה, כאשר קונה פירות וירקות היכן הוא יכול לאכסנם? המקום היחידי שיכול להקציב למענם הוא – המקלחת, אך היא יחד עם ביהכ"ס... הורה לו החזו"א, כי אם יש וילון החוצץ בין המקלחת לביהכ"ס, רשאי הוא להניח שם את המזון הנ"ל (ס' "מאיר החיים" חלק ג' עמ' שמ"ז).

הט"ז (יו"ד סי' קנ"ג סק"ג) כתב שאסור לרחוץ במרחץ אפילו עם ישראל, כיון שרוחצים מגולים, ונשאל רבינו למה אין נוהגים כן, והשיב: כיון שהש"ך חולק על הט"ז, וגם הגר"א סובר כהש"ך, א"כ מותר ואפילו להחמיר אינו צריך! (מרבי נחמיה בקר שליט"א).

בענין העמדת המטות, כתב לנו הגר"ח קניבסקי שליט"א: לי אמר ליתן בין צפון לדרום. והוסיף, שאחרים אומרים שהשיב להם שאצל הוריו ז"ל היה בין מזרח למערב.

הג"ר בייניש פינקל זצ"ל שאלו, היות והוא מקפיד כל כך בגילוי משקין, א"כ יש לחוש על החלב שמביאים לו, כי שמא לא היה מכוסה אצל החלבן עד שהובא אליו. והשיב רבינו, שריעותא דלא חזינן אין חוששים לה (מהגר"ח קניבסקי שליט"א).

אמר שמה שאמרו (מסכת נדה דף ל"א ע"א) שלשה חדשים הראשונים וכו', שפעם אחת בשבוע אפשר (מהגר"ח קניבסקי שליט"א).

סיפר הגר"ח קניבסקי שליט"א שהיה נוכח כשאדם מיוצאי גרמני שהיה מקפיד על נקיות מלבושיו, הגיע לשאול את החזו"א היות וברור לו שאין אצלו מאכולת וכיו"ב, האם יש לחשוש לכתם פחות מכגריס? והשיב

לו רבינו שחז"ל לא גזרו על פחות מכגריס, ולא חילקו בין יש מאכולת לאין.

אמר, שהגם שמעוברת נחשבת למסולקת דמים רק לאחר ג' חדשים – היום נשתנו הטבעיים ומיד כשנכנסת להריון היא מסולקת דמים ודינה כמעוברת [עי' תשובת רע"א סי' קכ"ח]. (מפי א' מתלמידיו ששמע זאת בחיי רבינו מפי השואל).

אמר שבני־ברק ורמת־גן נחשבות ב' עיירות לענין יחוד, ואפי' ב' דירות הסמוכות זו לזו, יען ואצל בני־אדם נחשב לב' עיירות (מפי א' מתלמידיו).

החזו"א היה בירושלים בשבת קודש ב' ברכות של הגאון רבי שלמה שמשון קרליץ זצ"ל, והלך עם שטריימל שקיבל מחמיו לחתונה, ומעולם לא הלך בא"י במלבוש זה, רק שם, כיון שכך היה מנהג המקום (מהגר"ח קניבסקי שליט"א).

בתנאים של הגר"ח קניבסקי שליט"א אמר מרן ז"ל שלא לכתוב בשטר רק השם "חיים", כי חשש שלא יהיו בעיות עם השם יוסף ששם זה של החתן הוא כשם חמיו. אח"כ אמרו שאמר שאמנם חמיו אינו מקפיד אם כתוב גם השם "יוסף".

מרן בעל "קהלות יעקב" זצ"ל אמר בשם מרן החזו"א שמה שמובא בגמ' (ברכות ל"ה ב') מכניסין פירותיהן דרך גגות חצירות קרפיות כדי לפטרן מן המעשר, יש למחוק תיבת "חצרות" משום שחצר כן קובעת למעשר, ותיבת חצרות נשתרבה למימרא זו ממימרא אחרת במסכת עירובין (פ"ט, א').

הזכיר פעם לפני א' מתלמידיו שאיתא שהיה אדם שהיה גבהו טפח (אין ברור כלפי מה הזכיר הדבר).⁹

כאן כתב הגר"ח קניבסקי שליט"א בכת"י: בגליון הש"ס נדרים ז' ב' ש"מ תלת, הקשה שם רעק"א, ואין מובן כלל כוונתו. ושמעתי ממרן ז"ל

9. הגר"ח קניבסקי שליט"א העיר ל"לקוט שמעוני" (דניאל רמז תתרט"ב) ששם איתא: "ושפל אנשים יקום עלה - זה נבוכדנצאר ננסא קטיעא פושכא". [וראה עוד ב"מחזור ויטרי" (סימן רפ"ט) על נבוכדנצאר: "גובהו לא היה אלא טפח בלבד"].

שיש שם ט"ס וצ"ל ק"ל אמאי אמר ש"מ ג' דהא לא ש"מ שאם לא נידהו יהא בנידוי (וע"ש בר"ן ד"ה או מיתה ודו"ק)¹⁰.

ס' מלכים, שהיה איש שחור וקצר וקטן כמו טפח, וחכם, והיה קרוב לזמן רב נחמן בר יצחק", וע"ש בהערות על הדף.

10. אמרתי להעתיק כאן מה שכתב דודי הג"ר משה הרש"ל זצ"ל בתוך דברי ברכתו לספר "עבודת היום" עמ"ס יומא (לחתנו הג"ר מאיר לב שליט"א):

"אזכיר בזה מה שדנתי לפני מרן החזו"א זצוק"ל בהא דיומא (ס', א') שאם עד שלא גמר את המתנות שבפנים נשפך הדם יביא דם אחר ויחזור בתחילה מבפנים וכן בהיכל וכן במזבח הזהב, אבל גמר את המתנות שבפנים ונשפך הדם יביא דם אחר ויתחיל במתנה בהיכל, רבי אליעזר ור"ש אומרים ממקום שפסק משם הוא מתחיל. וכתב בחזו"א יומא (סי' קכ"ו סקל"ט) שדין זה דוקא בפר ושעיר של יוהכ"פ, אבל בפר העלם דבר של ציבור ופר כהן של משיח ושעירי עכו"ם ז' שעל הפרוכת וד' שעל המזבח כפרה אחת אם נשפך חוזר ומתחיל על הכפורת, וכן בדין דיוהכ"פ עיקרו חובת היום ומצטרפת מכמה בהמות, אבל אלו שבאין על החטא ל"ש צירוף של ב' בהמות לחטאת אחת. והקשיתי למרן זצוק"ל מסוף זבחים (ק"י, א') דהזורק מקצת דם בחוץ ואפילו מתנה אחת מחטאות הפנימיות שכל מתנותיהן מעכבות חייב, ואמרינן התם דאפי' ר"א דס"ל דאין מפגלין בחצי מתיר מודה בדמים דתנן ממקום שפסק הוא מתחיל, ולכאור' מבואר דבכל חטאות הפנימיות אמרינן דין זה. והשיב לי מרן דלא קאמר סברתו אלא לת"ק דס"ל דאם נתן מקצת מתנות יתחיל בתחילה וחזינן שכל כפרה הוי לעצמה, אבל לר"א ור"ש דמצטרפין אפי' מקצת זריקות מב' קרבנות וממקום שפסק מתחיל, שפיר שכ"ה גם בחטאות הפנימיות".

פרק ז' בעבודת הלב

"התפילה היא מטה עוז ביד כל אדם,
וככל שישים האדם מבטחו בו ית' כן
יעלה וכן יצליח" ("קובץ אגרות" חלק
א' סימן ב').

היה מתפלא על אלו המתפללים בלא כוונת הלב, ואמר שכל החפצא
של תפילה היא "עבודה שבלב", ואיך יעלה על הדעת ששייך תפילה בלא
כוונת הלב (הגה"צ ר' משה טיקוצ'ינסקי זצ"ל בס' "בעקבות משה" ח"א עמ' ל"ג).

ללמוד מוסר ולהתעורר ממה שאומרים בתפילה
דיברו עמו אודות לימוד המוסר, ואמר שעל ידי התפילה אפשר
להתעורר ליראת שמים, והביא לכך דוגמה: הנה בפסוקי דזמרה אומרים
"רוח סערה עושה דברו", וכבר ידוע מה שאמרו (פסחים נ"ג, ב') "מה ראו
חנניה מישאל ועזריה שמסרו עצמן על קדושת השם לכבשן האש, נשאו
ק"ו בעצמן מצפרדעים, ומה צפרדעים שאין מצווין על קדושת השם כתיב
בהו ובאו ועלו בביתך וכו' אנו שמצווין על קדושת השם על אחת כמה
וכמה", אף כאן, אמר החזו"א, יש לעשות כזה "קל וחומר", מה רוח סערה
כתיב בה "עושה דברו", אנו שמצווין לעשות דבר ה' על אחת כמה וכמה!
ונמצא, אם כן, שאפשר ללמוד מוסר ולהתעורר גם ממה שאומרים בתפילה
(מהרה"ג ר' יוסף שרגא שיינברגר מפי בעל המעשה).

"שערי דמעות לא ננעלו"

אמר להג"ר יעקב גלינסקי שליט"א על בן קיבוץ שחזר בתשובה, כי
בזמן שאביו התקלקל, הסבא הוריד דמעות, ודמעות אינן הולכות לאיבוד!
ועל האבא לא הועילו, כי הדמעות באו לאחר שנולד, ולאבא היה "בחירה",
לא בן הנכד שנולד אחרי הדמעות].

אינו יודע דבר מהמתרחש סביבו

מספר רבי מאיר בן-שם שליט"א: בתקופה שזכיתי להתפלל במנין אצל החזו"א, אירע פעם שאדם חסר-דעת נכנס לביהכ"ס באמצע תפילת שמו"ע כשמקלו בידו, והתחיל להכות באנשים. מפאת חשש סכנה כל אנשי המניין נסו מן המקום, גם אני ברחתי, באמצע תפילת שמו"ע, ורק החזו"א עמד על משמרתו, שקוע בתפילתו ואינו יודע דבר מהמתרחש סביבו. [הוסיף הגר"ח קניבסקי שליט"א, שהיה שם אחד מבין המתפללים שהתחבא מאחורי החזו"א, וגם הוא ניצל...].

בהתפשטות הגשמיות

סיפר הר"ר יהושע מינקוביץ ז"ל, שהיה מהקבועים במניין החזו"א, כי בכל פעם בק"ש בסוף פסוק ראשון, באמירת "אחד", היה החזו"א זורק עצמו בחרדה בגופו וברגליו כלפי הצד. (מהרב מרדכי וייספיש ששמע מהנ"ל). בעת אמירת ק"ש היה גופו מתקפל כגוש ברזל אחת, ובהתלהבות עצומה קרא ק"ש, ובסיום חזר גופו למשענת כאילו עתה נפתח הגוש (מהנ"ל).

כאשר הזכיר "ברוך אתה ה'"

סיפר הגר"ר שמואל לזנובסקי זצ"ל, שהיה נוכח אצל החזו"א בליל בדיקת חמץ, ובשעה שבירך ברכת הבדיקה ראה שכאשר הזכיר "ברוך אתה ה'" נתגלגל השחור בעיניו ולא ראוהו, ראו רק את הלבן שבעין!... (מהגר"ר אהרן יוסף בריזל שליט"א ששמע מבעל המעשה).

סיפר הגאון ר' מרדכי מן זצ"ל, שנכנס פ"א אצל החזו"א וראה איך שאומר "הלל", ובהגיעו ל"מלפני אדון חולי ארץ" – פרץ בבכי! (מבנו הגר"ר אליהו שליט"א).

מספר בעל המעשה: עמדנו מאחורי כסאו של החזו"א בתפילת שחרית של יו"ט דשבעות, וראינו שכאשר הגיע לברכת "אהבה רבה" כל גופו הזדעזע והתמוגג מבכי כמו ילד קטן! (מהגר"ר יהודה טרגר שליט"א).

הגר"ר דוד זינגרביץ זצ"ל נכח אצל החזו"א בליל שביעי של פסח וראה לאחר תפילת ערבית איך שהחזו"א עומד ליד הבימה ומוחה בכפיו בשירת "המעביר בניו בין גזרי ים סוף"... (מבנו הרה"ג ר' נתן שליט"א).

"יילך אצל חכם"

אמר שאפשר להתפלל על החולה, גם כשאין יודעים את שם אמו, ואפשר להגיד שם אביו, וכשאין יודעים שם אביו – יגידו שם עירו (מהגר"ח קניבסקי שליט"א).

"דאס שטייט אוף תנאים"

סיפר הגאון ר' מרדכי מן זצ"ל, שפעם נכנס לחזו"א להודיעו בנוגע לחולה פלוני שהוסיפו לו שם, וסיפר לו זאת כדי שיתפלל על תוספת השם. אמר לו החזו"א: דער אייבערשטער וויסט וועמען מען מיינט! [הקב"ה כבר יודע למי מתכוונים]. שאל הגר"מ מן: הרי יש מעשה עם ר' שלמה איגר שאביו הרע"א ענהו "התפללתי ולא נענית – אולי יש טעות בשם"... הגיב החזו"א: דאס שטייט אוף תנאים! [זה כתוב על תנאים]. (מבנו הגר"ר אליהו שליט"א). [וראה חלק ד' עמוד רט"ז].

"הבה נתפלל שנינו להקב"ה"

מספר הרה"ג ר' יעקב שטיינהרט שליט"א: בתקופה הקשה בה פשטה מחלת שיתוק ילדים רח"ל, אחי הקטן בן השלוש נכנס לבי"ח בפרדס-כץ. הוא הגיע לביה"ח ביום חמישי אחה"צ, במוצאי-שבת מצבו החמיר, והיה מחובר למכונת-הנשמה. הרופאים אמרו שהמחלה פשטה לכיוון הריאות ומצב החולה מסוכן מאד רח"ל.

ביום ראשון בשעה שתיים בצהריים, הגיע אבי ז"ל אל החזו"א, סיפר על מצב ילדו החולה וביקש על נפשו שיתפלל עליו. אמר לו החזו"א שישוב חזרה לביה"ח... אבי ז"ל הפציר שוב ושוב בחזו"א שיתפלל עליו ויברכו, וכך התנהל ויכוח ביניהם במשך כמה רגעים. לבסוף אמר החזו"א: הבה נתפלל שנינו להקב"ה. לקחו ספר תהילים ושניהם התפללו יחדיו ושפכו שיח לפני אב הרחמים. בשעה עשרה לשלוש אמר החזו"א לאבי: עכשיו תשוב לביה"ח – ואמר זאת בפסקנות. בעשרה לשלוש הילד נפטר ונלב"ע.

פרק ח' דחיל חטאין

"העונג היחידי הוא לי לעשות רצון קוני, ואין לי צער יותר גמור מכשלון בעוון" ("קובץ אגרות" חלק א' סי' קנ"ג).

"ראוי להתרחק לכתחילה מדבר הצריך שאלת חכם ודקדוק הדין" (ספר "חזון איש" או"ח סי' קט"ז סק"ב).

"האם זה לא מספיק לחוש על זה?!..."

סיפר הגאון רבי מיכל יהודה ליפקוביץ שליט"א: זכורני שפעם עמדתי על יד החזו"א זצ"ל כשדיבר עם אחד מבני המשפחה הצעירים, לא שמעתי על מה נסבו דבריהם, רק שמעתי שהלה אמר למרן ז"ל "זהו רק ענין של הידור..." החזו"א הראה לו כמקפיד על דבריו [כיון שהיה בן משפחה הראה לו קפידא, אחרת לא ראו על החזו"א ענין של קפידא], ואמר לו: **"האם זה לא מספיק לחשוש על זה?!..."**

"לא מבקשים מאתנו להיות מלאכים"

מספר בעל המעשה: בבחרותי באתי אל החזו"א ברדת למחרת יום־כיפור אחד, ושאלתיו בחרדת קודש: אמש, בסוף תפילת נעילה היתה התרוממות רוח גדולה בישיבה, ליוונו את השכינה לרקיע השביעי באמירת שבע פעמים "ה' הוא האלוקים", קיבלנו עלינו "עול מלכות שמים" באמירת שמע ישראל וברוך שם וכו' בכל הכוח והכוונה, שמענו את התקיעה ומגרוננו פרץ קול אדיר "לשנה הבאה בירושלים הבנויה". והנה רק סיימנו תפילתנו ועוד אנו נתונים בהשראה עליונה, כל אחד לפי כוחו ודרגתו, וכבר התייצב בעל התפילה לערבית והתחיל אומר בקול של ימות־החול "והוא

רחום יכפר עון ולא ישחית... מהו המעבר החד הזה? היתכן? רק לפני רגע היינו בבחינת מלאכים, והנה אנו כבר מלאים עוונות ומבקשים "והוא רחום יכפר עון", ואם-כך הוא כי אז מה ערכו הסגולי של יום-הכפורים?...

האזין החזו"א לדברים והשיב חרישית: לא מבקשים מאתנו להיות מלאכים, כי משם הנפילה היא גדולה, עלינו רק לתקן במשהו ולהתייצב על דרך הטוב. אין בכוחנו לעשות לפתע את התפנית המיוחלת. מוטל עלינו בכל יום, ובפרט ביום-כפור, לקבל על עצמינו לשנות את דרכנו ולתקן במשהו את עצמנו, בחיפוש יומיומי לעשיית דבר טוב, וזה מה שנקרא: להתייצב על דרך הטוב. ליותר מכך אין מבקשים מאתנו!... (ראיתי בספר אחד).

"מה? אתה רוצה למות?..."

סיפר הגאון ר' יעקב אדלשטיין שליט"א: בהיותי בישיבה היה פעם בחור שהלך לחזו"א וביקשו שיברכנו שיסתלק ממנו היצר-הרע ולא יהיו לו נסיונות יותר. השיב לו החזו"א: מה? אתה כזה טיפש, אתה רוצה למות?! [לאדם חי יש יצר-הרע, רק בשביל זה אדם חי להתגבר על היצה"ר, אם אין לו יצה"ר למה לו לחיות בכלל, רק למת אין יצה"ר, אבל החכם יודע מה לעשות עם היצה"ר].

"מספיק שאתה יודע שהנך כזה"

יהודי בא אל החזו"א בצער ותינה את סבלו על שהתרגל לשקר וכי קשה לו לפרוש מכך... השיבו רבינו: מספיק שאתה יודע שהנך כזה! [החזו"א ראה בו שצער הגדול על כך הוא גופא התקוה שייגמל מזה במשך הזמן. (מפי עד נאמן)].

שמא ישפיע הדבר לרעה

מספר בעל המעשה: בהיותי נער בן י"ד איקלע לידי ספר, שבו קראתי כי אדם הנוצר לשונו ארבעים יום וארבעים לילה – יזכה ל"רוח הקודש". בתום לב האמנתי כי אזכה לרוח"ק אם רק אשתוק ארבעים יום, והחלטתי לבצע את הדבר. קיימתי בקפדנות שמירת-הלשון יום אחר יום, עד שכבר לא דיברתי שלשים יום. מדי יום חולף חישבתי את השעות שנותרו עד שאזכה לרוח הקודש...

הדבר הגיע לאזני החזו"א, שחשש שמא אתאכזב כשלא אזכה לרוה"ק בתום ארבעים היום ואז ישפיע עלי הדבר לרעה. הוא קרא לי וניסה לדבר על לבי שאפסיק הנהגה זו, והסביר לי שלא הבנתי כראוי הבנת הספר, אך אני התעקשתי להישאר בשלי. החזו"א חיכה ימים אחדים ושוב קרא לי ודיבר על לבי בנחת, בהשתדלו לשכנעני כי לרעתי יהיה הדבר אם אסיים את ארבעים ימי תענית הדיבור. לבסוף, ביום הל"ה, שיכנע אותי – ושבתי לדבר (ראיתי בספר אחד).

"לפעמים צריכים לעבוד את הקב"ה ביצר הרע!"

כותב הג"ר שמואל דוד הכהן מונק זצ"ל: נכנסתי למרן זצ"ל ביחד עם בחור אחד שעסק במלאכה, ואביו ואמו מוחים בו שלא יילך לשיבה מחמת קושי פרנסה, ואמר לו מרן שיילך ללמוד שהרי יעקב לא נענש שהיה בבית שם ועבר. שאל הבחור: אפילו לברוח מהבית באמצע הלילה? וענה: הן. אמר לו הנ"ל שקשה שלא לשמוע לאב, ואמר: **לפעמים צריכים לעבוד להקב"ה ביצה"ר!** ושאל אם יכתוב לאמו, ואמר: לא. [ולבסוף אותו בחור נתעלה והיה לת"ח גדול מאוד ואביו ואמו שמחו בו]. (ספר "פאת שדך", שו"ת חלק ב' סי' קמ"ט).

במעלות התשובה

ר' נפתלי זון שליט"א שימש כמורה פרטי לנער חילוני מעליית הנוער, ופעם אחת בערב יום־הכפורים ניגש אליו הנער, שהיה יתום מאביו, וסיפר שאביו נגלה אליו בחלום שישוב בתשובה. הוא שאל את ר' נפתלי אם מכיר רב גדול שיוכל לעזור לו בעניין, והנ"ל לקחו למרן החזו"א. תחילה נכנס ר' נפתלי לבדו, ושאלו החזו"א מה מוכן הנער לקבל על עצמו, ר' נפתלי שאלו והלה ענה שמוכן לצום ביום כיפור. אמר החזו"א, שאם אינו מוכן לקבל על עצמו אפילו שמירת שבת – אין סיכוי, ושלחם (מהרב מרדכי גוטליב ששמע מזקינו בעל המעשה).

אין לו תקנה!

לאחר קום המדינה הגיע לבית רבינו אדם מגולח מהודר בלבשו וביקש להכנס לרבינו. הוא נכנס לחדר ושהה שם זמן ממושך, ולאחר שיצא ניגש לברו מים שהיה מחוץ לביהכנ"ס ורחץ את פניו. אחות רבינו הרבנית

קניבסקי ע"ה הבינה שהאדם בכה, ושאלה את אחיה מי היה אדם זה? שאלה רבינו: לא הכרת אותו? וענתה: לא. אמר לה שם ונזכרה בו ואמר לה: זהו הבחור בצעירותו היה בחור ישיבה ולמד תורה, הבחור התקלקל ונתפס לקומוניזם ופרק עול מלכות שמים, הוא נישא לאשה נכרית וילדיו גויים, ובמשך הזמן נהי' לדיפלומט גבוה, מפקח במשרד החוץ הרוסי על השגרירות הרוסיות במדינות חוץ, והגיע במטוס לא"י לבקורת בשגרירות הרוסית שהיתה בארץ, ויום לפני עזבו את הארץ בא אל החזו"א.

וסיפר מרן לאחותו שהוא עורר אותו לתשובה וביקשו: חזור בך! הנ"ל ענה שאינו יכול, רק שאמות. לפני שעזב אמר לו רבינו: אולי אתה רוצה שאתפלל עליך שתמות? ולא ענה. "מזה הבנתי שהסכים לזה (או שלא התנגד לזה)", אמר רבינו. כעבור יום או יומיים היתה ידיעה בעיתון כי מטוס שטס מא"י לתורכיה ובו דיפלומט רוסי, נפל והנ"ל נהרג. כשהודיעו הדבר לרבינו, אמר כי אפשר שחזר בתשובה לפני שנהרג. (ס' ארחות רבינו ח"ד עמ' קפ"ח)¹.

כשבשעה ששב החליט ורוצה לשוב

מספר הג"ר אליהו דוד רייכמן שליט"א: באנו קבוצת בחורים בערב יוהכ"פ האחרון של החזו"א, ואחד הבחורים שאל את החזו"א: ביום-כיפור כולם עושים תשובה, אבל גם ביום-כיפור שעבר עשינו תשובה, ומדוע לא תהי' בעיה של "האומר אחטא ואשוב אחטא ואשוב אין מספיקן בידו לעשות תשובה" (יומא פ"ה, ב'), והוסיף השואל: "בטוחני שכמו שהיה בשנה

1. על קושיית ה"ערוך לנר" יבמות (דף ק"ג ע"ב) כיון דכתותי מיכתת שעוריה, א"כ לא ילקה האוכל איסורי הנאה דקיימי לשריפה, שהרי צריך שיעור כזית וכתותי מיכתת שיעוריה? "גיסי הגאון האמיתי חזו"א (שליט"א) [זצ"ל] אמר דלא קשה מיד, **דהשיעור לענין עבירה תלוי רק בכמות שאז היא עבירה גדולה, ולא בחשיבות, ועל כן ל"ש בזה כלל ענין כמ"ש" (ס' "קהלות יעקב" חלק א' סימן ח').**

"שאלתי לכבוד מרן הגאון (שליט"א) [החזו"א זצ"ל] במה שכתב רש"י ז"ל בסוכה (דף ל"א ע"ב) בטעמא דלולב של עבודה-זרה לא יטול לכתחילה מטעם מאיס, והרי בלא"ה יש לאסור מטעם רוצה בקיומו? והשיב לי מרן (שליט"א) [זצ"ל], דאיסור רוצה בקיומו אינו אלא במשתמש או נהנה מקיומו, **אבל במצוה כיון דלאו ליהנות ניתנו אין בזה איסור רוצה בקיומו, עכדה"ק** (מתוך מכתב מרן ה"קהלות יעקב" זצ"ל לחתנו הגאון ר' שאול ברזם זצ"ל בהיותו חתן, ונדפס בס' "זכרון שאול" (ב"ב תש"ס) סימן ב').

שעברה כך גם השנה, ומדוע אין זה בגדר "אחטא ואשוב"? והשיב מרן החו"א ז"ל: הקב"ה ברא את האדם עם חולשות, מדוע? כי זה רצון ה' שיחטא וישוב, ואף שעושה תשובה הוא יחזור ויחטא, וזה מועיל כי בשעה שעושה תשובה הוא רוצה ומחליט לשוב, לא כן ב"אומר אחטא ואשוב" שבשעה שעושה תשובה הוא אומר אחטא ואשוב ואינו חפץ לשוב!

על היראת שמים של המדפיסים

סח הגאון רבי שמריהו גריינימן זצ"ל, בשם רבינו, כי יראת שמים של המדפיסים, משפיעה על הלימוד בספר (על דרך שלמדנו מדברי הגר"א ז"ל שדייק בעובדא דרבי חייא בבבא מציעא פ"ה, ב', שכאשר לימד את ילדי ישראל תורה, הכין בעצמו את החומשים מראשיתם, זרע פשתן וקלע מן הפשתן רשתות וצד בהם צביים ותיקן מעורותיהם קלפים וכתב עליהם את החומשים).

מעשה שהיה בדיבוק אחד בדור הקודם, שהביאוהו לאחד מן הצדיקים, ונאספו שם כל בני העיירה, ואמר אותו צדיק: בואו ואראכם דבר פלא. נטל אותו צדיק שני ספרים שוים (היה זה ספרא דצניעותא או ספר יצירה), אחד שנדפס בדור שלפניהם ואחד שנדפס באותו דור, עטפם בנייר ונתנם לבעל הדיבוק, באופן שלא היתה אפשרות להכיר מה שבתוך העטיפה.

והנה זה פלא, בעל הדיבוק נטל ספר אחד וחבקו וגיפפו, ומהספר השני נרתע באומרו: "איני יכול לנגוע בו!"

לאחר הדברים, גילה אותו צדיק פשר הדבר, כי את הספר שהודפס בדור שלפניהם לא היה הדיבוק יכול לקחתו, מחמת קדושתו, משום שנדפס ע"י מדפיסים יראי שמים, ואילו הספר השני נדפס בבית דפוס שעבדו בו יהודים שנתפסו להשכלה. (מובא בס' "שמוש חכמים" עמ' רס"ו, וכן שמענו מהג"ר דוד שמידל שליט"א ששמע מהגאון רבי שמריהו זצ"ל).

"שמע בני מוסר אבך"

אמר להגה"צ ר' שמואל הומינר זצ"ל: תלך לשמוע שיחות מוסר של הגה"צ ר' יחזקאל לעוינשטיין, כי יש לו לב טהור, ואמונה שלו היא אמונה

חושית חזקה כמו אחד שמכניס ידו לתוך האש, ודבריו הם דברים היוצאים מן הלב ונכנסים אל הלב. (מפנקסי הגר"ש הומינר זצ"ל, נדפס ב"מוריה" מנחם-אב תשל"ז).

אמר להג"ר משה מאיר פראג שליט"א בשבחו של הגה"צ רבי יחזקאל לעוינשטיין זצ"ל: את ר' יחזקאל צריך לשמוע לא רק מה שהוא אומר אלא איך הוא אומר!

הג"ר משה מאיר פראג שליט"א שאלו מה דעתו על "מוסר", ואמר לו: אני לא אומר כלום, אבל מי שהוא מושחת זה משחית אותו יותר, ומי שהוא עדין זה מעדין אותו יותר! (מחתנו הג"ר יעקב דוד אילן שליט"א).

אחד אמר לרבינו שבנובהרדוק למדו בחודש אלול יותר מוסר. הגיב החזו"א: ואני באלול לומד יותר גמרא!

בקדושה ובטהרה

"נהניתי דיי מן המזרן"...

יהודי, שהיה רפד במקצועו, הביא לביתו של החזו"א "מזרן" מעשה-ידי עשוי צמר גפן. אך יצא רבינו מחדרו, מיהר הלה והחליף את שק התבן המעוך, שהיה מוטל על מיטת הברזל, במזרן החדש מעשה-ידי. והנה נכנס רבינו לחדר, ראה את המזרן ואת עושהו, וחייך לעומתו. "מזרן מעולה", אמר, "מעשה ידי להתפאר, בעל-מקצוע מעולה אתם", ושכב עליו מתוך הנאה מופגנת. לא עברו אלא רגעים ספורים והוא קם, התיישב על שולי המטה, שוב הפליג בסגולות המזרון ואמר: **נהניתי דיי מן המזרן מעשה ידי, יישר-כוח, כעת כל אחד יקח את שלו...** חזר החזו"א ושכב על שק הקש, כשידו תומכת בסנטרו וגמרא מונחת פתוחה לפניו (ראיתי בספר אחד).

"הבית בדוק"...

יסופר כי יהודי אחד איש חסד, שראה את הדלות בבית רבינו, ביקש להעניק סכום הגון לבדק הבית. "הבית בדוק", השיב לו החזו"א, "אבל זוג משרידי המחנות באו אמש בברית האירוסין ולהם אין ולא כלום: לא בית, לא מיטה, לא שולחן ולא מנורה" ... ניאות האיש להבטיח להם סכום הגון,

אולם ביקש שבמשך היום יבוא מישוהו לקבל את התרומה אצלו במלון פלוני בת"א, שכן למחרת היום הוא אמור לעזוב את הארץ. והנה רק עזב האיש את הבית, התלבש רבינו במעילו, נטל מקלו ובצעדים מהירים הגיע לאוטובוס שהביאו לת"א. מתחנת האוטובוס הלך רגלי כבדת דרך ארוכה עד לרחוב הירקון, נכנס למלון ושאל על האורח שלא הגיע עדיין. מחשש שעטנו חיפש כסא שאינו מרופד, ומשלא נמצא לו יצא החוצה, התיישב על הגדר שבכניסה למלון, השפיל עיניו על מקלו, כשהוא מכורבל במעילו מעוצמת רוח הסתיו. תמונה זו התגלתה לעיני האורח, שאיחר להגיע למלון... (ראיתי בספר אחד).

לא לוותר. אתם צודקים!

היו בחורים בפתח-תקוה יוצאי הונגריה שהגה"צ רבי יעקב ניימן זצ"ל הציע להם שידוכים, ואלו סרבו היות ולפי דעתם היתה חסרה אצל הצד השני הנהגה מסויימת בענייני צניעות שלא כפי המקובל בביתם. הגר"י ניימן הפציר בהם כי אין ברירה, זה מה שיש היום לאחר השואה האיומה רח"ל... הם נסעו לחזו"א, ולאחר ששמע את הנידון אמר לבחורים: **לא לוותר. אתם צודקים!** (מהרה"ג ר' יוסף מאיר אלטמן שליט"א).

סידור קידושין

בענין מה שהבאנו בחלק ד' עמ' קס"ז בעניין סידור קדושין למי שלא ישמור טהרת המשפחה, הראו לי בס' "משכן שילה" (עמ' קט"ז) להרה"ג ר' שילה רפאל ז"ל, הכותב: שמעתי פעם מהגרא"י אונטרמן בשם מרן החזו"א ז"ל שאין לרב להימנע מסידור קדושין לזוג שלא ברור לו שלא ישמור טהרת המשפחה.

על המחיצה שבעזרת־נשים

המכתב הבא נכתב ע"י מרן ז"ל כחודשיים וחצי לפני הסתלקותו, להג"ר מ. א. באב"ד זצ"ל אב"ד סונדרלאנד שבאנגליה.

הרקע לכתיבתו היה בעקבות ביקור שקיים גיסו של מרן זצ"ל הג"ר שמואל גריינימן זצ"ל באנגליה ושם התאונן בפניו גאב"ד סונדרלאנד על המאבקים שחייב לנהל על מחיצות כשירות, וביקש אם יכול לקבל ממרן זצ"ל פסק דין ברור מהכשר והפסול במחיצות כדי שיוכל להשתמש בו נגד

המפריעים. אחרי שהגר"ש גריינימן חזר לארץ ישראל פנה לגיסו מרן זצ"ל ומסר את תוכן בקשת גאב"ד סונדרלאנד ומרן זצ"ל נענה לו מיד, והוסיף שורות אלו בשולי מכתב ששלח הגר"ש גריינימן לגאב"ד סונדרלאנד. המכתב נדפס בירחון התורני "אור ישראל", וזה לשונו:

המחיצה שבעזרת נשים צריכה להיות באופן שאי אפשר לראות מעזרת ישראל לעזרת נשים, אבל אפשר לעשות את המחיצה מבגד מעשה חורי חורים דקים, באופן שאפשר לראות מעזרת נשים לעזרת ישראל.

מחיצה זו הוא חיובית מעיקר הדין, והסתכלות מעזרת ישראל לעזרת נשים הוא איסור גמור, ואסור להתפלל בבית הכנסת שפרוץ בין עזרת נשים לעזרת ישראל, והשומעים לעשות המחיצה כהלכתן יתברכו בכל טוב.

אי"ש

יום ג' א' דר"ח אלול תשי"ג זכרון מאיר

פרק ט'

אמונה ובטחון

"השגחתו ית' היא לפי מדת הבטחון
שהאדם משליך יהבו על בוראו
יתברך" (ספר "חזון איש" בבא־בֶּתְרָא
סי' ה' סקי"ח).

"האמונה והבטחון אחת היא, רק
האמונה היא המבט הכללי של בעליה
והבטחון המבט של המאמין על
עצמו" (ספר "אמונה ובטחון" פרק ב'
אות ב').

"מזונותיו של אדם קצובין לו מראש השנה"

מוסר הג"ר מאיר גריינימן שליט"א בספר "אמרי יושר" (שבת סי' י"ח
לדף קי"ח א'): "שמעתי ממרן זללה"ה, דענין מה שאמרו (ביצה ט"ז א') כל
מזונותיו של אדם קצובין לו מראש השנה חוץ מהוצאות שבת כו', הוא רק
לזה שבאמת מאמין בכך – מתנהגין מן השמים איתו כך! (ולא ידעתי כעת
אם אמרה בהחלט או שצידד כך)¹.

חיזוק האמונה בדורינו

יהודי מלונדון, באחד מביקוריו בארץ נכנס אל מרן החזו"א ובהפרדו
ביקש לשמוע דברי־מה שיוכל להעביר לאנשי מקומו. אמר לו החזו"א: כתוב
בנח "איש צדיק תמים היה בדורותיו", והוא, כי בכל דור נמדד האדם לפי

1. וע"ש בספר הנ"ל שמפרש לפי"ז דברי חז"ל: "אמר להם הקב"ה לישראל, בני לוו עלי
וקדשו קדושת היום והאמינו בי ואני פורע", שרק עם ה"האמינו בי" אומר הקב"ה לוו
עלי ואני פורע. ועי' בס' "בן יהוידע" (לבעל "בן איש חי") ביצה ט"ו ב'.

הדור [כידוע דרשת חז"ל], ובדורינו הירוד החיזוק הוא חזק באמונה! (מהג"ר נחום רגוזניצקי שליט"א מפי עד נאמן).

"המודפס כאן הוא אפיקורסות גמורה!"

מספר בעל המעשה: פעם הושיט לי החזו"א "עלון" מסויים ואמר: תראה, המודפס כאן הוא אפיקורסות גמורה! קראתי את השורות שעליהן הצביע, שם נכתב כי חילול שבת הוא מהדברים החמורים ביותר, אבל מאז ומעולם היה חילול שבת, ואין זה חידוש מיוחד שהתחדש בימינו.

"תראה את האפיקורסות המוסווית כאן", אמר לי, "במילים האלה שכתבו הם מקהים את העוקץ ואת החריפות של האיסור הגדול של חילול שבת. הם כאילו מבטלים את חומרת חילול שבת בכך שהם כותבים שאין זה חידוש מיוחד, שכן מאז ומעולם היה חילול שבת. אמנם זה נכון, אבל הצורה שנכתבו הדברים – זו אפיקורסות! (ראיתי בספר אחד).

אנחנו בידינו של הקב"ה!

הג"ר דוד זינגרביץ' זצ"ל עלה ארצה בשנת תש"ט. המצב במדינה בימים ההם היה מסוכן, וחמיו רבי ירמיהו דרייפוס ז"ל רצה שחתנו ישוב לברזיל. הגיעו השניים אל מרן החזו"א, והרב דרייפוס בטענתו: כיצד אפשר לחיות ליד חבית אבק שריפה?... החזו"א ישב כשזרועותיו שלובות, הרגיע את השואל ואמר בשלוה ובחיוך: "כשהגוי [היטלר ימ"ש] עמד בשערי ארץ ישראל – אנחנו לא פחדנו. הם, הגויים, פחדו, ארזו את המזוודות וברחו, אבל לנו לא היה מה לפחד!"... (מהרה"ג ר' נתן זינגרביץ' שליט"א).

"כולם מכוונים לבם לאביהם שבשמים"

התנגד למבנה הקיבוצי (בו חיים ומתפרנסים וניזונים כולם יחד), בנימוק שאמר חז"ל במסכת יומא (דף ע"ו ע"א): "שאלו תלמידיו את רשב"י מפני מה לא ירד להם לישראל מן פעם אחת בשנה וכו' אף ישראל מי שיש לו ארבעה וחמשה בנים היה דואג ואומר שמא לא ירד מן למחר ונמצאו כולן מתים ברעב, נמצאו כולן מכוונים את לבם לאביהן שבשמים". (מהר"ר ישראל שדמי ז"ל).

מדה כנגד מדה

רבי אברהם יעקב טייטלבוים זצ"ל, מראשי אגודת וינה-ארה"ב ומקורבם של גדולי דורו, שח באחת מדרשותיו את הדברים הנוקבים דלהלן:

סיפר לי איש נאמן, שנכנס להחזו"א זצ"ל יהודי שניצל מהמחנות באושוויץ, ואמר לו: "יש לי קושיא חמורה. ראיתי במו עיני איך שנשרפו אלפים ורבות מ ישראל, איך יתכן דבר כזה?" ענה לו החזו"א: "אמאי אינך שואל, היאך לקח נבוכדנאצר הכח להחריב את בית-המקדש ולהגלות את כלל ישראל מארצנו?"

והשיב לו החזו"א, שהגזירה כבר יצאה קודם לכן בבי"ד של מעלה, ולכן היה להם כח לעשות מעשים כאלו. חזר היהודי ושאל: "אבל מה עם אלפים יונקי שדים שלא חטאו וגמולי חלב שלא פשעו, איזה כח היה להם לשרפם?" ענהו החזו"א: כשהתחילו בתי ספר "תרבות" בפולין, שמעתי בעצמי כמה וכמה פעמים מהחפץ חיים בשעה שהזכיר זאת באסיפות, שכינה אותם בשם "מולך". והסביר הח"ח: "מדוע אני קורא אותם 'מולך', משום שאצל הע"ז של המולך היו רגילין לשרוף גופי ישראל, ובבתי ספר 'תרבות' שורפים נשמות ישראל".

ובזה המשיך החזו"א את תשובתו: "כיון ששם שרפו נשמות ישראל, ממילא עי"ז ניתן כח לסט"א לשרוף את גופי ילדי ישראל במדה כנגד מדה. וכשם שמצינו אצל המצרים שכתוב 'כי בדבר אשר זדו עליהם', דהיינו הנהגת מדה כנגד מדה, וכיון שהמצרים הטביעו ילדי ישראל, קיבלו עונשם באותה המדה והם טבעו בים סוף – כך גם כאן, כיון שאלפים מילדי ישראל מבתי חרדיים בוילנא ובשאר המקומות נמסרו ללמוד בבתי ספר שהם בבחינת 'מולך', חלקם ברצון וחלקם באונס, ונחשב הדבר לשריפת נשמה וגוף קיים, לכן, אמר החזו"א איש, נתקיים באושוויץ מדה כנגד מדה של שריפת הגוף והנשמה קיים!

אבל האמת היא – סיים החזו"א איש – שהרבש"ע ינקום בהם עבור זה, כמו שמצינו במצרים דאף שנגזר על ישראל "ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה" (בראשית טו יג), בכ"ז לקו המצרים במצרים ועל הים, כמו דאיתא ב'פ' האזינו, "כי צורם מכרם וה' הסגירם" (דברים לב ל), ועם כל

זה, כתיב אח"כ "לי נקם ושילם לעת תמוט רגלם, כי קרוב יום אידם וחש עתידות למו, כי ידין ד' עמו ועל עבדיו יתנחם" (שם לב לה-לט), ובזמן הנקמה כולם יראו: "כי אני אני הוא ואין אלהים עמדי, אני אמית ואחיה מחצתי ואני ארפא." ("קול יעקב" עמ' קכ"ו, קע"ו-ז', מובא בס' "מאיר עיני ישראל" ח"ד עמ' 375).

על גלגולים והשבעות, לחשים וקמיעות

יהודי הגיע לחזו"א על צרה, ושלחו לגיסו מרן ה"קהלות יעקב" זצ"ל שיעשה לו לחש לעין הרע, (היה לו לחש שלימדו זקן אחד בפינסק, וביקשו שלא לגלותו לאיש, כי אם יודע העניין, כבר לא יועיל). והוסיף מרן הקה"י שלחש זה הוא רק תפילה, אבל הנוסחאות האחרות אסור לומר יען ויש בהם השבעות, ויש בה משום סכנה (מהגר"ח קניבסקי שליט"א).

חולי הטבעי

בקובץ רשימות ומאמרים מתוך כתבי מרן הרב דסלר זצ"ל מובא כדלהלן: מי שנכנס בו גלגול, כמו שזהו ענין הסיבה הרוחנית יש בו גם ענין טבעי, דהיינו חולי הרוח, דשייך לרפואות בדרך הטבע אם מסכימים בשמים ככל חולי, אלא שענין הוצאת הגלגול בהשבעות וכו' היינו סילוק הסיבה הרוחנית וממילא התרפא גם חולי הטבעי. שמעתי מהחזו"א בשם החת"ס. עוד ממנו: עכשיו אין אנו יודעים דרך ההשבעות וכו', על כן צריך להתפלל כמו בשאר חולים. (נמסר ע"י הרה"ג רבי מאיר מונק שליט"א).

אין מי שיודע!

כותב הג"ר שמואל דוד הכהן מונק זצ"ל: פעם אחת שאלתי את מרן זצ"ל על דבר חולה רוח, אם הוא יודע לכתוב קמיע, או יודע מי שיודע, או עכ"פ קמיע של עיקרין (שאין בו חשש שימוש בשמות), ונאנח הרבה ולא ענה. דחקו בו הרבה ואמר: אין מי שיודע [עס איז נישט דא ווער]. ונהלכו אחרים לשאול את הגאון... ואמר להם שיש בין הספרדים היודעים לכתוב, ולאחר חיפוש מרובה ראו שצדקו דברי מרן זצ"ל. (שו"ת "פאת שדר", חלק ב' סי' קמ"ט)².

2. אברך צעיר היו לו ויכוחים עם חותנו בענייני אמונה, בענין אם הבריאה מתחדשת

ליצנותא דעבודה זרה

בס' "זקניך ויאמרו לך" (חלק א' עמ' נ"ו-ס') מובא על הג"ר שלום שברון זצ"ל שסיפר על כך שקיבל את הסכמת מרן החזו"א על דרך ליצנותא דע"ז, ונעתיק כאן את הדברים:

היה זה באחת מתקופותיה הלא קלות של היהדות הנאמנה בארץ הקודש. הזרמים השונים והמשונים סחפו פלאים, כפי עדותם של רבים מהימים ההם, המתארים את נכאות הרוח ששררה ב"רחוב החרדי" דאז.

מאידך, הכל זוכרים גם את העידוד הנפשי העמוק, אותו שאבו כולם מהדרשות של ר' שלום, אשר היה אז רק בתחילת דרכו. דרשות אלו היו אז אבן שואבת וקרן אור לכל מי שמט ליפול ברוחו, וכמים קרים לנפש עייפה. ה"גישמאק", המחשת השמחה והחיות שבקיום התורה ומצוותיה, לצד הזלזול העמוק והצחוק מדיצר הרע וגרורותיו – על כל המשתמע מכך, היו ממש קרש הצלה לציבור הרחב.

אבל היו גם כאלו שראו בכך צד פסול. יהודי אחד, שאולי כיוון באמת לשם שמים, היה נוהג למחות בר' שלום באורח די קבוע. כל אימת שהדרשה סטתה למישור של "ליצנותא דע"ז", מכתב בעילום שם מלא תוכחות היה מוצא ר' שלום מתחת לדלת ביתו: "מי אמר לך שמותר? ליצנות?! ועוד ליד ארון הקודש? בליל שבת בבית הכנסת? איזו דרך זו..." ועוד כהנה וכהנה. אולם ר' שלום, לא שת ליבו לכל זאת בידעו את נחיצות הדברים ואת כוונותיו הנקיות והטהורות.

אבל פעם אחת השתנה המצב. היה זה קרוב לימים הנוראים, כשר' שלום ראה צורך חיוני לטפל "מן השורש" ברוח תזזית אחת אשר פרשה לה כנפים, ואיימה להיות מחלה ממארת בנחשלים שבעם. או אז הקדיש ר'

בכל רגע ממש, או בענין כעין זה, וסיפר את ויכוחו לחזו"א, החזו"א הביע דעתו בעניין זה, אך הוסיף שאין לבזות אמונת המאמין כפי דרכו (ספר "ברכת שרגא" לרבי שרגא היימן זצ"ל ברכות דף נ"א ע"ב).

החשיב את הספר "דורות הראשונים", אבל בכל זאת היה אכפת לו שכאשר הוא מביא מהמשכיל גראד החכם, אף שחולק עליו ומפריך את דבריו, לא היה צריך לכנותו "החכם" (מהג"ר יהודה טרגר שליט"א).

שלום את רוב הדרשה לצורך הענין, ואותה "רוח רעה" נאלצה לפרוש כפניה ולהתעופף מבעד לחלון... לא היה לה כל מנוס... קשה היה להתמודד עם כח פיו הנדיר של ר' שלום...

ובמקביל קיבל ר' שלום את המכתב הקבוע, אלא שהפעם הכותב שפך אש וגופרית, באמר: "לא מצאת מה לדבר שעה שלימה לפני יום הדין – רק ליצנות המתאימה בקושי לפורים?!!... וכו'.

הפעם נגעו הדברים בלבו – לב הארי – של ר' שלום. מה עושים?... הימים ימי אלול. ובאלול, הרי ר' שלום שרוי בתענית דיבור, מה שהקשה עליו שבעתיים ללבן את ספיקותיו. וכך חלפו להם ימים ספורים, כשר' שלום טרוד במחשבותיו, מהפך בדעתו לכאן ולכאן.

יום אחד, סר אליו גיסו הגרר"ד אויערבאך זצ"ל, לביקור. ר' שלום לא מתמהמה, פורש לפניו את מערכת המכתבים, ושואל אותו בתנועת יד, כאומר, מה עושים? אינני מבין מה הבעיה הגדולה – ענהו גיסו – הרי הינך מוכר אצל החזו"א, ואם יש כאן שאלה, אז הולכים לשאול את החזו"א! ותיכף לשמיעה – עשייה, ר' שלום קם, ונסע לבני ברק.

ר' שלום נכנס אל מרן החזו"א, ושטח את השאלה לכל צדדיה. החזו"א עונה מיד: איך אוכל להשיב לך כשלא שמעתי באוזני את הדרשה?! ואלא מאי? המשיך החזו"א ואמר, בבקשה ממך, חזור כעת בפני את אותה דרשה – עליה התרעם הכותב במיוחד – ותשתדל לדבר בדיוק באותה צורה, לרבות כל תנועות הידים והמסתעף, ואז אדע להשיב!

מה יכלתי לעשות? סיפר ר' שלום, לסרב? הרי רציתי תשובה לשאלתי, והאיך יענה לי החזו"א על שאלתי באופן מדויק אם לא ישמע בעצמו. ועל כן נעניתי לעצמו של החזו"א עם כל הקושי של הדבר. החזו"א מצווה – ואני מקיים.

החזו"א היטה על צידו על המיטה, כדרכו. ר' שלום אף הדגים את התנוחה בה שכב החזו"א, כשראשו שעון על כף ידו. אני עמדתי ממול, ולא פחות ולא יותר... התחלתי לדרוש לפני החזו"א...

בדקות הראשונות אחזני רטט, וזיעה קרה כיסתה את כל גופי. וכי מילתא זוטרתא היא, לעמוד לפני החזו"א ולדבר, ומדי פעם לצעוק ואח"כ לצחוק, ולעשות תנועות עם הידים... אבל הדקות הראשונות חלפו להם, והתרגלתי אומר ר' שלום. כנראה שהחזו"א נתן לי הרגשה נעימה וקלה בכדי שאוכל להמשיך ולדבר.

ומה עשה החזו"א? נשאל ר' שלום. – החזו"א? שכב וחיך, ובמקומות הרגישים, אף שחק מאד, וכך המשכתי קרוב לשעה שלימה! אני מדבר כאילו אני ב"זכרון משה", מנופף בידי, ומדגים את הכל, והחזו"א שוחק. הדרשה הסתיימה, וחזרתי אל המציאות... אני לפני החזו"א!!!

לרגע קל עלתה לי מחשבה שהחזו"א קם וזורק אותי מכל המדריגות... אולם החזו"א נעמד על רגליו, פניו התרצנו מאוד ואמר בלשון הזה (בתירגום מאידיש):

"כן כן, כך צריך לדבר! ואילו היו כאלו מגידים טובים לעם ישראל, בתקופה שלפני מאתיים שנה והיו יודעים לעשות כל כך טוב את הליצנותא דעבודה זרה, לא היה כל כך הרבה השכלה!"

עד כאן לשונו של מרן החזו"א, כפי ששמענו ממקור ראשון ששמע מפי ר' שלום בעצמו את הסיפור מספר פעמים בהודמנויות שונות!!

בגדרי ההשתדלות

סיפר הג"ר צבי כהנא (גרושקא) זצ"ל, מתלמידי ישיבת מיר בשנח"י וישיבת סלבודקא בב"ב, שאמר לאחד מהת"ח בב"ב בשם המשגיח רבי יחזקאל לעווונשטיין זצ"ל, כי חובת ההשתדלות של האדם היא עד לכשירגיש את הכוחי ועוצם ידי שהוא העושה, וברגע שירגיש זאת – אין לעשות השתדלות, והביא על זה ראייה מגדעון (שופטים פרק ז') "רב העם אשר אתך וגו' פן יתפאר עלי ישראל לאמר ידי הושיעה לי וגו' עוד רב העם וגו' בשלש מאות האיש המלקקים אושיע אתכם", ע"ש כל הענין. והביא עוד ראייה מאסתר שהלכה אל המלך לאחר ג' ימי תענית ובמצב זה א"א להרגיש שהיא עושה משהו. וכן הביא ראייה מספר "חובת הלבבות".

אותו ת"ח אמר את הדברים למרן החזו"א, ואמר החזו"א שלא נראים לו יסוד הדברים, אמנם למחרת אמר החזו"א לאותו ת"ח **שעיין בדברים והם נכונים!**

באחד ממכתביו מספר הג"ר צבי כהנא זצ"ל שדיברו עם המשגיח זצ"ל להשפיע עליו לקבל משרה בישיבה פלונית, ואמר לו ללכת להתייעץ עם החזו"א. "אמנם היה לי הזדמנות שהוצרכתי לילך אצלו לקרוא לו לברית מילה אצל נכד המשגיח, וכאשר הייתי אצלו וחכינו לטקסי שיבוא ספרתי לו מענין הזה, אז אמר לי כי בטח זו משרה חשובה כי הוא מכיר את הישיבה והיא טובה מאד... ובכלל אמרתי לו כי לעת־עתה אין אני דואג מפרנסה, ורק לימים הבאים ואז אולי לא יהיה לי הזדמנות כזו, וענה לי: **הרי אנו סמוכים על שולחנו של הקב"ה, ואיזה נפק"מ בין עתה לזמן אחר!**

פרק י' במעלות המדות

"עיקר חיות האדם שבירת המידות...
והלא זה הוא העונג היותר ערב ויותר
נעים, לשלוט ברוח הבהמי, וזה עונג
מתמיד ומשיב נפש" ("קובץ אגרות"
חלק ב' סי' י"ג).

"נהנה אני לשמח לבות בני אדם,
ומאוד חובתי להזהר לגרום אי
נעימות לבנ"א אף לרגע אחת" (שם)
חלק א' סי' ל"ג).

"ככל שגדולים במדות כך גדולים בתורה"

סיפר הגאון ר' משה רוזין זצ"ל (בעמח"ס "נזר הקודש"), שפעם
בהיותו מטייל עם החזו"א בצעירותו אמר לו החזו"א: "עס ווערט מיר מער
קלאר יעדן טאג, אז וואס גרעסער מען איז אין מדות איז מען גרעסער
אין תורה!" [מתברר אצלי כל יום יותר, שככל שגדולים במדות כך גדולים
בתורה]. (מהרה"ג ר' יעקב פליישמן ששמע מהאדמו"ר מנובומינסק שליט"א ששמע
מהגר"מ רוזין זצ"ל).

"הציבי לך ציונים"

דרוש דרש הג"ר שלום שבדרון זצ"ל: אמר לי גיסי, ר' דוד אויערבאך
זצ"ל, שמרן החזו"א אמר לו פעם, שכידוע העולם רגיל לחלק את התורה
לשנים: חלק הראשון – מצוות שבין אדם למקום, וחלק השני – מצוות
שבין אדם לחבירו.

אולם טעות היא זו! באמת אין שום חילוק כלל, וכל החילוקים הללו
אינם אלא "סימנים", כעין "הציבי לך ציונים", חלוקה אשר תכליתה הבנה
מסודרת יותר של חלקי התורה, אבל את האמת האמיתית צריך כל יהודי

לדעת כי אם אדם עושה חציצה בינו לבין חבריו, נעשה ממילא חציצה בינו לבין המקום, לא פחות מאשר אם עושה בפועל מחיצה בינו לבין המקום! והטעם, שכן נאמר בתורה "כי בצלם אלוקים עשה את האדם", וממילא מי שחוצץ ומבדיל בין עצמו לבין ה"צלם אלוקים" (קרי חבריו) ואינו חס על הצלם, עושה ממילא חציצה בינו לבין האלקים גם כן! ומכאן מוכיח ראב"ע במשנה ביומא (דף פ"ה ע"ב) ומדייק מן הפסוק של "מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו" שעבירות של בין אדם לחבריו אין יוה"כ מכפר, כי ע"י עבירה שבין אדם לחבריו אין הוא עומד לפני ה' שהרי יש חציצה. (מובא בס' "זקניך ויאמרו לך" עמ' רע"ח).

וכך כותב מרן ז"ל בספרו "אמונה ובטחון" (פרק ד'): "ואמנם להיות הפגשו במלחמת המדות בדברים שבין אדם לחבריו מצויה, והפגישה עם התנגדותם לתפילה וק"ש וכיו"ב אינה מצויה, נדמה לבני אדם כי הוא חרד לחצאין ויש בו מחיצה המפסקת בין מצוות למצוות, אבל האמת שזה וזה אין בו, ע"ש.

הגמ"ח כ"שומר"

הג"ר יצחק שינקר זצ"ל ניהל בביתו גמ"ח להלוואות, והגיע לשאול את החזו"א: מצד אחד זה אמנם מצות חסד, אבל הדבר מבטלני מלימוד התורה, אנשים באים ומפריעים לי באמצע הלימוד... אמר לו החזו"א שלא להפסיק ניהול הגמ"ח. "הגמ"ח הוא שומר, והוא ישמור עליך!" (מבנו הג"ר משולם שליט"א).

עדינות נפשו

הג"ר נתן שולמן שליט"א ביקשו שיסדר הקידושין אצלו, ואמר לו: "איך קעניט דעם ניגון!" [אינני יודע את הניגון של הברכות]¹. (מהג"ר יהודה טרגר שליט"א).

"תפילת מנחה אינה דוחה הלבנת פנים"

בספר "שמוש חכמים" (עמ' רס"א) מובא מהגרמ"צ ברגמן שליט"א ממה שסיפר הג"ר אשר ליכטנשטיין זצ"ל, ראש ישיבת קמניץ בירושלים:

1. בעל המעשה מציין לדברי המאירי (חולין ט', א') הכותב לענין תלמיד חכם: "וכן ראוי לו להרגיל עצמו לברכת חתנים... שידע לאמרן בעריבות..."

היה זה לפני הרבה שנים, בירושלים עיה"ק היה דורש מגיד אחד בשבת קודש, לפנות ערב. ומכיון שהיה הדרשן מאריך בדרשתו אחר שקיעת החמה כמובן שכולם התפללו תחילה תפלת מנחה.

והנה בשבת אחת, נודמן לשם הגאון ר' בערל קרויזער שליט"א בין קהל השומעים שהאזינו לדרשת המגיד. אלא, שהגאון ר' בערל שליט"א לא הקדים להתפלל מנחה קודם שנכנס לשמוע הדרשה, ובראותו כי הדרשה מתארכת והשקיעה מתקרבת ובאה והוא עדיין לא התפלל מנחה, שקל בדעתו כדת מזה לעשות, כי לא רצה לצאת באמצע הדרשה מפני כבודו של המגיד. לכן גמר בדעתו לצאת לאט לאט, דרך אחורנית עד הפתח, וכך עשה, כשאט אט התקרב אל הדלת ויצא. בהגיעו אל פתח בית הכנסת, היה כבר דקה לפני השקיעה, והוא התפלל על אתר תפלת מנחה דשבת.

אלא, שדעתו לא היתה שלימה, אם אכן כך היה ראוי לנהוג, וביום ראשון שם פעמיו לבני ברק, לשאול את פי החזון איש זצ"ל, כיצד היה צריך לנהוג. גם אני – מספר הגאון רבי אשר זצ"ל – התלוויתי אליו ונכנסנו אל בית רבינו זצ"ל, כשהגאון ר' בערל מספר לפניו את העובדה הנ"ל ושואל את החזו"א מזה עושים בכהאי גוונא, כשנמצאים בדרשה, ועדיין לא התפללו מנחה והשמש נוטה לשקוע.

נענה החזו"א ואמר: "אינני מבין את השאלה. הרי לצאת באמצע דרשה – זו הלבנת פנים לדרשן ובזיון תלמיד חכם, ובוודאי שתפילת מנחה אינה דוחה זה ואינו מתיר את זה ובודאי שאסור לצאת!" [אפשר, הוסיף הג"ר מאיר צבי ברגמן שליט"א, שסבר החזו"א שהיה אפשר לו להתפלל במקום עמדו תפילה בלחש, שהרי עמד בין האנשים ממול הדרשן וצ"ע].

צאו ואל תפגינו!

נודע לרבינו שיש הרוצים להפגין ליד ביתו של אחד העסקנים על הסכם שעשה עם ראש ההסתדרות בעיר, רבינו קרא לעסקנים ומנעם מקיום ההפגנה בטענת "פיקוח נפש!" [העסקן הנ"ל היה לאחר התקף-לב רח"ל וחשש רבינו שקיום ההפגנה תזיק לבריאותו], והוסיף שהוא ישתדל אמנם לטפל בעניין, אבל להפגין ליד ביתו הרי זה פיקו"נ (מרבי יעקב קורין שליט"א).

הראשונה יתומה היא...

סיפר הג"ר יצחק ידידיה פרנקל זצ"ל: ישבה אצלי צעירה אשר המספר של מחנה המוות חרות על ידה, וממרת בבכי. חתנה זנח אותה ובחר לו אחרת. היא נסעה להחזו"א, ושלה להזמין את הורי הצעירה השניה. החזו"א דיבר על לבס: "אתם, הורים לבתכם, תמצאו חתן, אבל הראשונה יתומה היא, מי ידאג לה? אמרו לבתכם כי תעזוב אותו כדי שישוב לראשונה, והיא תזכה לטוב ממנו".

"לא תרדה בו בפרך" – בדברי תורה

סיפר הגאון ר' שרגא פייבל שטיינברג זצ"ל ששמע ממרן החזו"א שסיפר לו שישב פעם באסיפה של רבנים, ושתק, כדרכו. ביקשו הגאון רבי אלחנן ווסרמן זצ"ל הי"ד שיאמר דברי־תורה, ואף שידוע הוא שאינו רוצה לדבר בפני ציבור ואס־כן כשמבקשו על כך הרי זה "לא תרדה בו בפרך" לפי דברי רבינו יונה ז"ל בספר "שערי תשובה" (שער ג' אות ס') הכותב על לאו זה: "לא ישתעבד אדם בחבריו, ואם אימתו עליהם או שהם בושים להחל דברו לא יצוה אותם לעשות קטנה או גדולה אלא לרצונם ותועלתם", ומבואר מדבריו שהלאו נוהג בכל אדם כשמצוים עליו לעשות דבר שלא ברצונו (ועי' רמב"ם הלכות עבדים פ"א ה"ו), מכל־מקום, הוסיף ר' אלחנן ווסרמן, בדברי תורה שאני, ואז החזו"א הציע ואמר קושיא אחת, והגאון רבי שמעון שקופ זצ"ל, שגם הוא השתתף וישב באסיפה, אמר על כך תירוץ, והחזו"א לא התערב במה שדיברו שם. (ובספר חזו"א סוף עירובין – לקוטים, נדפסו דברים בענין קושיא זו).

הוסיף החזו"א ואמר להג"ר שרגא פייבל שטיינברג, שהוא עצמו סבר שאין נפק"מ בין דברי תורה לשאר דברים, וגם בד"ת שייך הלאו ד"לא תרדה בו בפרך", אלא שמחמת כבודו של ר' אלחנן ווסרמן הציע דברי תורה! (מפי בנו הג"ר צבי אליהו שטיינברג שליט"א)².

2. העיר הגר"צ שטיינברג מגמרא פסחים (ס"ב ב') "כפייה וארצי", ומשמע לכא' שבד"ת אין את הלאו דלא תרדה בו בפרך, ואולי יש לדחות דהתם שאני כיון שאין זה מחמת שקשה לו הדבר ולא חשיב "בפרך", אמנם זה א"ש רק לפי פירוש שני ברש"י שם, אבל לפי פירוש ראשון שלדחוייה איכוין קשה. ואולם י"ל דבכופהו דבר שמצוה לעשותו אין

גדולה הכנסת אורחים

"מהכנסת אורחים אינני פטור!"

הג"ר שרגא פייבל איידלמן זצ"ל ביקר והתאכסן אצל רבינו, וכשהגיע זמן תפילה שלחו רבינו להתפלל, בהוסיפו שהוא עצמו פטור עתה מן התפילה מחמת חולי. אמר לו האורח: אם כן אינני רוצה להטריח את מרן ולא אשוב להתאכסן כאן... אמר לו החזו"א: **"אמנם פטור אני מן התפילה, אבל מהכנסת אורחים אינני פטור!"** (מבנו הרה"ג ר' חיים שליט"א)³.

הכנסת אורחים - בהכנסה למכונת

מספר הר"ר אהרן זיס שליט"א: כשהעלו ארצה את ארונו של בעל "אהבת ישראל" מויז'ניץ זצ"ל, צעדו בהלווייה המונית בית ישראל, היה זה ביום חמסין נורא, עמדתי ליד החזו"א ואמר לי: "אם היה לי עם מי לנסוע הייתי נוסע, אבל ללכת רגלי - למעלה מכוחותי". מיד הלכתי וסדרתי שהחזו"א יכנס למכוניתו של רבי אברהם יעקב מסדיגורא זצ"ל.

לאחר מספר שבועות בהכנסי לאדמו"ר מסדיגורא, הודה לי נרגשות, "לא הכרתי קודם את החזו"ן איש"..." אמר, והוסיף: "שאלתי את החזו"א, כשמכניסים אדם למכונת אדם מקיימים בכך מצות הכנסת אורחים? וענה: **"פאר וואס ניט?!"** [מדוע לא?!].

מטפל בילד חולה

במוצאי־שבת שלאחר יום המר של פטירת רבינו ז"ל, התגודדו קבוצות אנשים ועמדו ליד בית רבינו. בין הבאים הגיע יהודי, שהיה נראה כאדם פשוט, וסיפר את סיפורו:

נוהג הלאו והכא הרי מצוה ללמד לתלמידים (עיין רמב"ם הל' ת"ת פ"א ה"ב), ואולי לכן סבר הגר"א וסרמן זצ"ל שדברי תורה שאני, אך החזו"א סבר שבאסיפה הנ"ל אין זה נחשב לימוד לתלמידים, עכתו"ד.

3. סיפר רבי דוד פרנקל ז"ל ששמע מהחזו"א שמה שכתבו בני הגר"א ז"ל (בהקדמה לשו"ע) שפעם התארח הגר"א אצל אחד והלה ביקשו שיאכל, ויחל לאכול והקיאן, ועשה כן ג' או ד' פעמים משום מאמר חז"ל כל מה שאומר לך בעל־הבית עשה - אמר על כך החזו"א שאינו מאמין לזה! (מהגר"ר אליהו מן שליט"א).

"בני בן העשר היה לו פצע במקום צנוע שבגוף, ולא רצה בשום אופן ללכת לטפל אצל הרופא. הגעתי עם בני אל החזו"א לשאול מה עושים עם הילד, והורה לאנשים שבחדר לצאת, אמר להביא מים חמים וצמר גפן, וטיפל בילד. וכך במשך כל השבוע, לאחר שהילד סיים את לימודיו בת"ת, היה מגיע אל החזו"א כדי שיטפל בו, עד שב"ה הבריאל" (מהגר"ר יהודה טרגר שליט"א).

בכבוד הבריות

"אותו אי אפשר לרמות"...

היה זה לאחר תקופת השואה, תורה מונחת בקרן זוית ובני תורה מועטים הם, בחורי ישיבה מצאו להם תעלול ותחביב. הם ניסו לבחון את החזו"א ולעמוד על גודל ידיעותיו בתורה, ומצאו שאלה לשאול. העניין עסק ב"היכי תימצו" מסויימת שרק מי שהיתה לו ידיעה רחבה בש"ס ידע לענות עליה. הם הגיעו לחזו"א נגשו ושאלו. אמר החזו"א לשואל בחן ובנועם: את השאלה הזו תשאלו את הרבי מגור (שהיה רבו של אותו בחור), אבל תדעו שאותו אי אפשר לרמות!... (מהר"ר צבי אייזן שליט"א ממושב קוממיות).

"מה אתה רוצה, הרי תתאה גבר"!

מעשה בת"ח שסבל מבעיות נפשיות רח"ל, שהגיע לחזו"א כשבשורה רעה בפיו: התארחתי אצל פלוני, הלה כיבדני בכוס תה, וחושדני בו שהיה מורעל... החזו"א רצה להשקיט מצפוניו של היהודי שהיה ת"ח ושאלו: מה הניח הלה קודם, את התה או את הרעל?... והלה השיב: את התה. "אם כך הוא", הרגיעו החזו"א במתק שפתיו, "מה אתה רוצה, הרי תתאה גבר"! (מפי עד נאמן).

רק כשהלכו השניים...

התנהל פעם ויכוח נוקב בין שני תלמידי חכמים וגאונים, אחד מהם היה הגאון ר' אלעזר יוד'ל פינקל זצ"ל ראש ישיבת מיר. היה זה בליל ש"ק לאחר סיום תפילת העמידה בבית רבינו, הם דיברו בלימוד והרימו קולם עד לב השמים, עד שהחזו"א סיים תפילתו. בסיום התפילה נכנסו השניים

אל החזו"א לחדרו, הציעו את טענותיהם, והחזו"א שתק ולא הגיב כלום. רק כשהלכו השניים אמר החזו"א: דער מירער ראש ישיבה איז גירעכט. [ראש ישיבת מיר צודק]. (מהגר"ח קניבסקי שליט"א).

מקשיב בסבלנות לדברי האיש במשך שעה ארוכה

שמענו מהגר"ח קניבסקי שליט"א: הגיע פעם יהודי אל החזו"א בא' מימי חוה"מ סוכות, והחל לספר קורות משפחתו והיו דברים שחזר עליהם כמה וכמה פעמים, וכך נתארכה לה השיחה במשך כשלוש-רבעי השעה (!). אני רציתי להעיר לאיש שיפסיק להטריד את החזו"א, אך החזו"א הקשיב בסבלנות לדבריו של האיש במשך כל הזמן.

"איהו קא מוטיב ואיהו מפרק"

סיפר רבי צבי וולף זצ"ל שפעם הגיע אל מרן החזו"א עם רב אמריקאי, וכשנכנסו אמר הרב לחזו"א שיש לו שאלה לשאול: האם אדם כמוהו שיכול לפעול הרבה בארה"ב למען היהדות, אם חייב הוא להשתקע בארץ משום מצות ישוב ארץ ישראל... וענה לו רבינו: "איהו קא מוטיב לה ואיהו מפרק לה!" ולא יסף. [הענין מובן, כי הרב הזה רצה להדגיש בפני רבינו את חשיבותו ולא ראה רבינו צורך להרבות בזה בדברים, וכשיצאו ביקש הרב מר' צבי וולף שיודיע לחזו"א מי הוא]. (מהגר"ח נחום רגוזניצקי שליט"א ששמע מר"צ וולף זצ"ל).

"הבה נלך לביתך לראות"...

עלתה פעם שאלה בנוגע לבשרות הסוכה אצל הרב גרשון גורא ז"ל, שהיה גר בקרבת מקום לרבינו, (העיר לו על כך זקניי הגר"ר יעקב מרקוביץ זצ"ל), והגיע אל החזו"א. כשהתחיל להציע את הבעייה, אמר לו החזו"א: אתם הרי שכנים, הבה ונלך לביתך לראות את הסוכה... והלך. (מבנו הרב משה חיים גורא שליט"א).

"נשתדל לעזור ולעשות משהו"...

מעשה בבן תורה שפעם אחת נרדם על הספסל בביהכנ"ס של החזו"א, וכשהתעורר היתה כבר השעה שתיים לאחר חצות. כשיצא ללכת לביתו פגש ברבינו מתהלך בחצר וכשראהו שאלו רבינו לסיבה שהוא

מתהלך כאן בשעה כה מאוחרת, אולי הוא מודאג ממשוהו... והלה השיב שלא ארע דבר וחצי דבר, אולם רבינו לא נחה דעתו וביקשו שוב שיספר "ונשתדל לעזור ולעשות משוהו", עד שהצליח הצעיר לשכנעו שאין בזה שום סיבה, ופשוט, נרדם על הספסל... (מהג"ר נחום רגוזניצקי שליט"א מפי בעל המעשה).

לא יכול היה להפסיק עם הצעיר ולשלחו

על עדינות נפשו בכבוד הבריות, סיפר רבי מרדכי פרידמן זצ"ל שפעם הגיע אל החזו"א, החזו"א היה מהלך עם בחור צעיר כבן ט"ו, ר' מרדכי היה צריך לגשת אל החזו"א, והחזו"א לא יכול היה להפסיק השיחה עם הצעיר ולשלחו, אלא נעמד עד שהבחור הבין לבד... (מהרה"ג ר' יוסף מאיר אלטמן שליט"א ששמע מבעל המעשה).

העיד אחד מגדולי תלמידי רבינו: מעולם לא ראו את הרבי עם אצבע באף. (מהרב מרדכי ויספיש).

"עזוב תעזוב עמו"

סיפר ר' משה חיים רוזנבוים ז"ל, מהתושבים הראשונים בב"ב, כי לעתים בתום עבודתו, לאחר שערך קניות בעיר, לפנות ערב שרך את רגליו בדרך העפר, כשהוא נושא סלים עמוסים ממרכז העיר לדירתו שבשיכון ויז'ניץ. מפעם לפעם היה פוגש את מרן החזו"א, אשר היה יוצא לשאוף קצת אויר. וכשהחזו"א ראהו בעמלו, ביקש להרשות לו לקיים מצות "עזוב תעזוב עמו", כשהוא מסייע לו לסחוב את חבילותיו, והיה מלווהו עד השיכון. אגב הליכתם, היה מתעניין החזו"א אודות מצבו המשפחתי והכלכלי. (ס' "מאיר החיים" חלק ג' עמ' שמ"ז).

כמה רגעים ארכו עד שחזר לעצמו

כבר הובא בחלק א' (עמוד רמ"ו) שטרח והשתדל רבינו ז"ל, ביום ששי האחרון לימי חייו, בהבאתו לקבורה של נער שסבל מפגיעה מוחית, וכשהובא לקבורה בבית החיים "שומרי שבת" טרח רבינו ויצא ללוותו.

מוסיף על כך ומספר אחיו של הנער הנ"ל: אחי ז"ל נפטר במוסד ב"כפר סבא", עלתה השאלה היכן לקברו, ושלחני אבי זצ"ל לשאול על כך

את החזו"א. נסעתי לחזו"א, הוא שכב על הספסל במרפסת ביתו, היה נראה חלש מאד מאד, כשראה אותי קרא לי ושאל: מה יש? וספרתי לו שאחי נפטר... לא אוכל לשכוח את המחזה הנורא איך שכל גופו החלוש הודעזע, וכמה רגעים ארכו עד שחזר לעצמו. שאלתי היכן לקברו, ואמר: בבני-ברק. ואגב, מוסיף בעל המעשה, כשישבנו שבעה על אחינו ז"ל, עלתה השאלה אם מותר לנו לצאת מן הבית כדי להשתתף בהלווייתו של מרן החזו"א, היו שציידו לאיסור והיו שציידו להיתר...].

"ההרגש נתבע על זה"...

שאלו לרבינו ז"ל בשעת לויית המת, לטעמה של מצות הלוויית המת וכיו"ב, ואמר שההרגש נתבע על זה, שהולך ופורש יהודי מעולם לעולם וכל הפרטים שעוברים עליו בגופו ונשמתו, וכשבני סביבתו יתעלמו ממנו בשוין נפש – הרי זו אכזריות, פוגעים בהרגש ומכהים אותו, וממידת החסד ללוותו ולהשתתף כיכלתם במצבו (קובץ זכרון "לב אבות" עמוד ק"ב).

"ידעתי שיהיה ככה, אל תדאג"

סיפר הגאון ר' זאב צ'צ'יק זצ"ל: מעשה ביהודי שהגיע אל החזו"א ואמר שהוא מאסף מעות בשביל ענין גדול וחשוב של צדקה... אמר לו החזו"א: בתל-אביב גר יהודי פלוני, אדם נגיד, תסע אליו ותבקש ממנו בשביל העניין הזה, מקוה אני שיתן לך בעין יפה, והוסיף: אתן לך מכתב-המלצה אליו. החזו"א כתב מספר שורות שתוכנם היה כי ראוי לתמוך ביהודי שמאסף בשביל ענין חשוב של צדקה, וכדרכו (חוץ מיחידים בודדים), לא כתב את שם הנמען רק שלו' וכט"ס... החזו"א מסר ליהודי את המכתב ואמר לו: עם המכתב הזה תיסע לת"א ותלך לנגיד ההוא, תראה לו את המכתב ותקבל מה שיתן לך, אבל, הוסיף החזו"א לאיש, תלך עם המכתב רק אליו...

היהודי יצא שמח וטוב לב על מכתב כזה שקיבל מהחזו"א, עלה לאוטובוס ונסע לת"א. בדרך, בנסיעה, חשב האיש בלבו: מונח לי כאן אוצר יקר כזה, בלי שם הנמען, והרי אפשר עם המכתב הזה ללכת לעשרה נגידים... הוא הגיע לעיר ת"א, דבר ראשון הלך לנגיד פלוני אליו שלחו החזו"א, קיבל את מה שקיבל, ואח"כ ביצע את זממו והלך בעיר לעוד כמה כתובות... היהודי שב לביתו, ולפתע היה לבו נקפו בצורה נוראה. "החזו"א

אמר לי במפורש תלך רק לנגיד פלוני, ואליו בלבד, ואני נצלתי את המכתב והלכתי לכתובות נוספות... האיש לא יכול היה לישון כל אותו לילה, והמתין בקוצר רוח לאשמורת הבוקר, אז יוכל ללכת לחזו"א, מיד לאחר תפילת וותיקין, ויבקש על נפשו מחילה מהחזו"א. כל הלילה תיכנן איך לסגן את הבקשה, וככל שמתקרב הזמן לבו נוקפו יותר ויותר...

אתא בוקר, האיש רץ לעבר מעונו של החזו"א, נכנס לחדר והתקרב אל החזו"א בחיל וברעדה. החזו"א רק ראהו, עוד לפני שהלה פצה את פיו הרועד לדבר, התחיל החזו"א לחייך חיוך מלבב ואמר: **אל תדאג. אני ידעתי שיהיה ככה, ואין צריך לבקש מחילה!**... (מהג"ר משה מרדכי שוליונגר שליט"א ששמע מבעל המעשה).

"שותפים לא אומרים תודה איש לחבירו!"

מספר הג"ר דוד צבי הילמן שליט"א: הייתי אצל החזו"א בנוגע לניתוח קל לחברי, ואמר לי להיות בבית־חולים ולהשגיח על הבחור. אמרתי לו שאין לי שום מושג בעניין זה, ואז החל להסביר לי בארוכה את כל המהלך של המחלה. בסיום השיחה נפלט מפי תיבות "ישר כח", והגיב: **"שותפים לא אומרים תודה איש לחבירו!"**

בין איש לאשתו

יצא פעם רבינו עם הרב מפוניבז' זצ"ל לנסוע לבחינת תלמידים. לאחר שכבר יצא מביתו חזר לבית ושוב יצא, באמרו: כשנסוע אני לבחון תלמידים, יש לרבנית הנאה שהיא נותנת לי את הכסף לנסיעה, לכן חזרתי לקחת ממנה הכסף (מהג"ר אליהו מן שליט"א מפי אדם שנכח במקום).

"השלום בית ישוב על כנו"...

בס' "זקניך ויאמרו לך" (עמ' רע"ד-רע"ז) מובא מה שדרש הג"ר שלום שבדרון זצ"ל כפי ששמע מהגאון רבי יעקב קמיניצקי זצ"ל ששמע בעצמו מהגאון ר' משה רוזין זצ"ל בעל "נזר הקודש" כדלהלן:

הגאון הנ"ל היה המרא דאתרא של העיר כוידאן - מקום מגוריו של מרן החזו"א זצוק"ל בימים שלאחר חתונתו, בעת אשר אכל על שולחן חותנו.

באותה תקופה, כאשר החזו"א היה עודנו צעיר לימים, עדיין לא נודע שמו, ולא התפרסמה תורתו. אמנם כך היתה תדמיתו בעיני הבריות באותה תקופה ראשונה, מספר הגאון ר' משה, אך אני ידעתי גם ידעתי, והכרתי גם הכרתי!

מיד כאשר הגיע החזו"א למקומינו, נכנס אלי, כרבה של העיירה בכדי לדבר עמי בדברי תורה. אבל תיכף הבחנתי וראיתי כי אני דל ושפל כנגדו בלימוד, וכאין נחשבתי מול האברך הצעיר העומד מולי!

ניצלתי את העובדה, והראיתי לו את כתבי חידושי תורה שערכתי. לאחר שעיין בהם, החל לדון עמי על דברי, עד אשר הבנתי כי לא טובים המה. מבלי להסס רבות, קרעתי את כתבי.

ואז, החזון איש בענוותנותו הגדולה, ממשיך ומספר הג"ר משה, (ובתוך כדי כך למדים ממילא את גודל יקר תפארתו של המספר עצמו!) הציע לי ללמוד עמו יחדיו בחברותא, אך בתנאי מפורש: שאף אחד לא ידע על כך ולא אספר זאת לאיש! הסכמתי לתנאי זה, ולמדנו בצוותא. ומאז נעשיתי אני, הרב דמתא, לתלמידו של האברך הרב אברהם ישעיהו קרליץ!

ממשיך הגאון ומגולל את סיפור המאורע: הנה כל העם ראו כן תמהו: מה יש לו להרב עסקים עם המופנם הזה...?! הרי הם לא ידעו, כמובן, דבר וחצי דבר על למודינו, רק ראו איך שנכנס אצלי ואחרי זמן מה יוצא. ומני אז אף ראוונו משוחחים לעיתים תכופות בכל מיני הזדמנויות. ועל כן חשבו אולי יש לנו "עסקים" משותפים, אולי אני "מטפל" באיש המוזר... כך או כך, כולם תמהים היו ושואלים: ואני, אנוס הייתי לשתוק.

והנה באחד הפעמים שהחזו"א בא אצלי, אומר הג"ר משה, אמר לי: יענק'ל דער בלעכער (יענק'ל הפחח) חולה, והנני מבקש שגלך שנינו ביחד לבקרו!

אמרתי לו, מה כבודו מדבר? הרי הרב לא נוהג ללכת אל בתי האנשים כלל! (כך הם היו נוהגים בעיירות בחו"ל, שהרב לא היה הולך כי אם לחתונה קודם החופה שהיה בא לברך את הכלה ולעוד דבר אחד, אך בשום אופן לא יותר מכך, כי אין זה מכבוד הרב).

ובעודי משתהה על החזיון הלזה, הכיצד יודע האברך השותק משלומו והרגשתו הפרטית של אדם, ועוד אדם פשוט כיענק'ל דער בלעכער, גברה פליאתי שבעתיים לשמע המשך הדברים, כאשר הסביר לי החזו"א ונימק את בקשתו היוצאת דופן, כשהוא ממשיך ואומר: יראה כבודו: אשתו של הבלעכער, אין לה דרך ארץ ממנו, ומתוך כך נוצר מצב בו החל ה"שלום בית" שם להיות רופף, והענין שם מדרדר ומסתבך. על כן בהזדמנות זו, שיענקל דער בלעכער חולה, אם כעת נלך שנינו לבקרו, הרי כתוצאה מהחריגות של הדבר, יהיה מזה רעש שהרב בא לבקר וכו' וכו' ויהיה לה מזה כבוד גדול, שהכל לכבוד בעלה, או אז יהיה לה דרך ארץ ממנו, וה"שלום בית" ישוב על כנו...!!! כך סיים אותו "אברך כמדרשו".

ואני, סיכם הרב, מול הסבר נורא הוד אשר כזה לא יכלתי לעמוד מנגד...!

ואכן כך היה: הלכנו יחדיו לבקר את יענקל' דער בלעכער, ולמחרת כל העיר רעשה מזה. ואשתו, כמובן, לא חדלה למן אותו העת להתפאר בפני כל על זאת. ומני אז, נעשה שם שלום בית... מסיים הגאון ר' משה רוזין זצ"ל.

זהירות בממון זולתו

"אתה לא יוצא מכאן"

הר"ר יצחק יהודה קורצויל שליט"א היה יודע מלאכת כריכת ספרים, ולמך ז"ל היו ספרים שהיה מעוניין לכרכם. הוא קרא להנ"ל לביתו, ולאחר שסיים העבודה רצה היהודי ללכת לביתו בלי תשלום באמרו שעשה את העבודה לכבודו של בעל החזו"א בחינם אין כסף. מרן לא הסכים ורצה לשלם לו, אך הכורך עמד בסירובו. הכריז החזו"א בנחרצות: **"אם אתה לא לוקח כסף אתה לא יוצא מכאן!"** לשמע הדברים הנחרצים התרכך הכורך ונטל כסף. (נרשם ע"י הרב חנוך טובולסקי שליט"א כפי ששמע מבעל המעשה).

כששכחו בדואר להחתים את הבול

כותב הגאון ר' שמואל דוד הכהן מונק זצ"ל: שאלתי את מרן זצ"ל (על ידי הגר"ח קניבסקי שליט"א) אם אירע שנתקבל מכתב ובדואר שכחו

להחתים את הבול, אם נימא שהבול כבר נפסל ואם חוזר ומשתמש בו הוה גזלן, וזה אסור אף בגוי, או שמא הבול לא נפסל, ולא הוי אלא אבידת גוי, ומותר להשתמש בו פעם אחרת? והשיב שאינו יודע אך דעתו נוטה שהבול נפסל (ספר "פאת שדך", שו"ת חלק ב' סי' קמ"ט).

ביומו תתן שכרו!

פעם שב לביתו עם מונית, שילם לנהג ויצא. כשנכנס לביתו היה נראה שמח שמחה עצומה. כשנשאל על שמחה זו מה היא עושה, השיב: הרי קיימתי מצות עשה של ביומו תתן שכרו!... (מהג"ר שלמה יחיאל פרידמן שליט"א).

החולף על פני חבירו העומד ב"תור"

מעיד הר"ר אהרן זיס שליט"א: שמעתי מפ"ק של מרן החזו"א, בתשובה לשאלתי, כי החולף על פני חבירו העומד ב"תור" עובר הוא על "משיג גבול"!

וראה בחלק א' עמוד קמ"ז מעדותו של הגאון רבי שמריהו גריינימן זצ"ל בשם רבינו ש"הרי הוא בכלל פורץ גדרי עולם⁴.

והעידו על מרן ז"ל שהמתין פעם בתחנת אוטובוס, ובהגיע האוטו לא רצה להקדים את הקודמים בתור, וטען: "יש לי זמן!"

"בחור ישיבה אינו פטור מכיבוד אס!"...

מספר בעל המעשה: אמי ע"ה היתה צריכה לעבור ניתוח, ולאחריו היתה זקוקה למנוחה ממושכת. אני למדתי בישיבה בירושלים, וטענתי שברצוני לעבור ללמוד בישיבה בבני ברק, עיר מגורי הורי, כדי שאוכל לעזור ולסייע בבית, ובכל עת שיצטרכו אותי אבוא מהישיבה הביתה. אבי

4. סיפר הגר"ח קניבסקי שליט"א: פעם אחת הייתי צריך לנסוע בערב סוכות לירושלים, ורציתי שהחזו"א יבדוק את הד' מינים שלי, היה תור של אנשים, ומיהרתי לנסיעה. אמרה אמי ע"ה לחזו"א כי ממחר אני לנסיעה ושיבדוק הד' מינים, אמר לה: דו וייסט ניט אז די אייגענע זיינען די לעצטע! [האם אינך יודעת שהקרובים הם האחרונים].

הר"ר מאיר יעקב שפירא ז"ל לא הסכים להצעה זו, וטען שהדבר יגרום לי ביטול תורה גדול, וכי יוכל להסתדר לבד, ואני טענתי כנגדו שחוששני שלא יוכלו להסתדר בלעדי.

נגשנו, אבי ז"ל, אני ואחי אל החזו"א לדין תורה. היה זה בראש-חודש חשון תשי"ד, שבועיים לפני פטירת החזו"א, ולאחר תפילת מוסף דר"ח ניגשנו אל החזו"א ושטחנו בפניו את טענותינו. החזו"א הרבה בעניין ואמר שהבן צודק. "בחור ישיבה אינו פטור מכיבוד אם!" [יתכן שאמר: "אינו פטור מחדש"], והפטיר בברכה שיעזור ה' ולא יהיה לבן הרבה ביטול תורה. אבי ז"ל ניסה להתווכח שוב ושוב עם החזו"א, אך החזו"א לא הסכים עמו. ואכן עברתי ללמוד ב"בני ברק" ... (מהרה"ג ר' דוד שפירא שליט"א).

לקרוא לה בשם החדש...

מספר הרה"ג ר' ראובן אליצור שליט"א: כשהוצע לפני השידוך עם אשתי, באתי לשאול אם לגשת לשידוך זה היות ושמה כשם אמי ע"ה. הוא אמר לי לגשת לשידוך ולהוסיף לה שם חדש, ובכל פעם שאמי תהיה נוכחת אקרא לה בשם החדש – כי אם לא כן, כך הסביר לי, תחשוב אמי שאני קורא לה בשמה וזה פגיעה חמורה בכיבוד אם.

בעוון לשון הרע

אמר מרן ז"ל להגר"ח קניבסקי שליט"א: החפץ חיים זצ"ל היה אומר שכאשר יבואו לעולם האמת וישאלו את האדם מדוע אכלת "חדש", יהיה לו תירוץ שהב"ח התיר, אבל כשישאלו אותו מדוע דיברת לשון הרע, על זה לא יהיה לו תירוץ, כי זה גם הב"ח לא מתיר!

"אם כן, שתיים רעות עשה"...

באחת הישיבות הקטנות בארץ אירע שהוציאו שם רע על אחד התלמידים ובתוצאה מכך נתעוררה מחלוקת בין התלמידים, זה בכה וזה בכה. באו לחזו"א, ואחד מבין הבאים (שהיה זה שהוציא את השם-רע) רצה להצדיק עצמו (לא אמר שהוא זה המוציא ש"ר). ואמר לחזו"א: זה שהוציא את הש"ר חשב שזה אמת, ובגלל זה הוציא ש"ר... אמר לו החזו"א: אם כן,

שמים רעות עשה, הוציא ש"ר, וחשד בכשרים!... (מהאדמו"ר מלעלוב רבי אלתר בידרמן זצ"ל).

דיבור אמת ולשון נקיה

"מ'זאגט ניט אזוי"

הר"ר משה חיים אוקון ז"ל, ממקורביו של רבינו, היה רגיל תמיד בשובו ממסעיו בחו"ל לפנות הישר לביתו של החזו"א, ומשם פנה לביתו. אירע פעם אחת שהתאחר בשובו ארצה, ושלח את שאר בשרו הג"ר יצחק שיינלזון זצ"ל שייילך להודיע לחזו"א כי הוא הגיע ארצה, והוסיף לו שאם לא יתנו לו להיכנס שיגיד: משה חיים איז דא! [משה חיים כאן!] ואז הדלת תפתח. וכך הוה. הג"ר יצחק שיינלזון הגיע, דפק על דלת הבית ומן העבר השני נשמעה השאלה: מי כאן? וענה: משה חיים איז דא! [משה חיים כאן!]. החזו"א, שהדי השיחה הגיעו לאזניו, קפץ מיד מהחלון, קרא לאורח ואמר לו: **"מ'זאגט ניט אזוי"** [לא אומרים ככה]. (מהג"ר שמואל שיינלזון שליט"א)⁵.

5. בהגיעו לארץ ישראל, למד הג"ר יצחק שיינלזון זצ"ל כמה שנים עם שאר-בשרו הגה"צ רבי יוסף דינקלס זצ"ל, שנהג לקראו "הרבי", ממנו שאב את שלהבת הקודש שלא לסטות בכל הזמנים והמצבים מהדרך הסלולה שסללו לנו רבותינו. ויהי לתקופת הבחירות, לא נתן לו ר' יוסף זצ"ל ללכת ולהצביע. ר' יצחק הציע את לבטיו לפני מן החזו"א, והורה לו שייילך להצביע. על השאלה כי ר' יוסף יונח לראות אחר-כך ב"תעודת זהות" את החותמת... השיב החזו"א שיוכל לקרוע לדף זה...

כשסחו פעם לפני החזו"א על מאן דהו שהוא בעל חסד גדול, הגיב החזו"א בתמיהה: זהו חסד? פנו לביתו של ר' יצחק והתבוננו וראו מה זה חסד!

באותם ימים הביא ר' יצחק מירושלים "בית" להדליק בו נרות חנוכה ברה"ר כדי לעשות פירסומי ניסא בהידור, והחזו"א בא לבקרו לראות איך נראה אותו בית מנורה ולראות כיצד ר' יצחק מדליק הנרות ברה"ר בלא שייכבו ע"י הרוח.

בזמנו היה סבור הג"ר יוסף דינקלס זצ"ל שביו"ט אסור להבעיר את הלוקסים [בנימוק שלהדליק את הברזל הריהו בגדר "מכשירים"], והיו שרצו להדליק. אמר החזו"א לר' יצחק שיינלזון: מן הדין מותר, אבל היות ור' יוסף לא רוצה, שלא ידליקו.

הג"ר יצחק זצ"ל שאל להחזו"א, היות והיה לו פרודזה שכולה מעור והרגל נכנס בתוכה, אם מותר לו לילך עמה ביוהכ"פ (עיין או"ח סי' תרי"ד ס"ב לענין קב הקיטע שאסור), והורה לו שמותר, יען ואצלו אין זה כ"לבוש" אלא הרגל נכנס בתוכה.

"אני מצאתיה"...

מובא משמו של הג"ר מנשה איליער זצ"ל שאמר על המשנה הראשונה בפרק שנים אוחזין זה אומר אני מצאתיה כו' זה אומר כולה שלי כו', שכל המשנה היא בבא אחת וכולה מדברת במציאה, והכי קאמר: זה אומר אני מצאתיה וכו' – אז כך הוא הדין: אם זה אומר כולה שלי וזה אומר כולה שלי – הדין הוא שזה ישבע וכו', ואם זה אומר כולה שלי וזה אומר חציה שלי – הדין הוא זה ישבע וכו'. (מובא ב"תפארת ישראל" ריש בבא מציעא, ואמנם בגמ' איתא להדיא שחדא במציאה וחדא במקח וממכר).

אמר על כך החזו"א שהדבר טעות הוא, שבאופן שזה אומר כולה שלי וזה אומר חציה שלי – אין זה נקרא "אני מצאתיה" אלא שנינו **מצאנו**... (מהגר"ח קניבסקי שליט"א)

תרגום תיבת "שמתה"

סיפר רבינו שהרבי שלו העיר לו כשלמד הגמרא ותרגום תיבת בהמה **"שמתה"** – בהמה וואס אט "געפייגרט", שאין אומרים כך, אלא גישטארבן! כי צריך לדבר בלשון נקיה (מהגר"ח קניבסקי שליט"א).

אינני מבטיח דבר...

בעיר חדרה היה קיים ת"ת, וכמה בעלי-בתיים חשובים החזיקוהו ממזונם. באחד הימים באו לבקש את עזרתו ותמיכתו של מרן החזו"א, והשיב להם שצריך להיות אצלו נגיד אחד וישתדל להשיג עבורם סך מאה ל"י (סכום נכבד בימים ההם). לאחר כשבועיים באו ואמרו לו: הרב הבטיח לנו לתת מאה ל"י... חייך החזו"א ואמר: **אם יספר לכם מאן-דהו בעולם שאני הבטחתי משהו – אל תאמינו, אף פעם אינני מבטיח, אמרתי רק שכאשר יהיה אצלי נגיד פלוני אשתדל לבקש ממנו ולסייע בעדכם, וסוף דבר המאה ל"י אכן הושגו**. (מהגר"ר משה שפירא שליט"א ששמע מאביו הר"ר יוסף ז"ל).

האומר אני "רוצה" לעשות

כותב הג"ר שמואל דוד הכהן מונק זצ"ל: שאלתי את מרן זצ"ל (על ידי הגר"ח קניבסקי שליט"א), האומר אעשה מצוה (כדרך מה שאמרו בפרק

קמא דנדרים ח', א' אשנה פרק זה) דחשיב נדר, שבלשון הקודש יש לו שני פירושים, דהיינו: אני רוצה לעשות או אני עתיד לעשות, ובלשון אשכנז יש חילוק ביניהם: איך וויל או איך וועל, מה דינו? והשיב דדוקא האומר אני עתיד לעשות ולא האומר אני רוצה, כלומר, האומר איך וויל – אין זה נדר. (ספר "פאת שדך", שו"ת ח"ב סי' קמ"ט)⁶.

6. ביקש החזו"א מיהודי לעשות דבר, והלה השיב "אשוב ביום ששי לביתי בירושלים ואז אעשה כן". אמר לו החזו"א: **אני בטבעי זריז!** (היה זה לחידוש שדיבר על עצמו, וכאן רצה לרמז לו שיזדרז). (מהג"ר אליהו מן שליט"א מפי בעל המעשה).

היה סנדק, וכיבדוהו בסעודה לומר "דרשה". הגיב ואמר: **"צום ניט זאגן וועט דאס ניט קומען"** ["זה לא יגיע למעלת לא להגיד!"] (מהרב מרדכי וייספיש).

מספר הג"ר יוסף שטיגל שליט"א: הייתי אצל החזו"א בפורים, מאן דהוא הגיע והתעקש שהחזו"א יגיד "פורים תורה"... לאחר הפצרות רבות נענה רבינו ואמר: כתוב שהמן מרוב גאוותו רצה לרכוב על הסוס של אחשוורוש. כמה שנים חי הסוס? כשלושים שנה... מסתמא היה כבר הסוס במחצית ימיו, ותשע שנים אח"כ זה כבר סוס זקן, וזה מה שהוא רצה...

היה קורא גם בליל ט"ו את המגילה בב"ב, היה שם הר"ר משה יונה הופמן זצ"ל, ולאחר תפילת ערבית ביקשו רבינו שיקרא הוא את המגילה, והלה אמר שחושש הוא מנדר... חייך החזו"א ואמר: תגיד ויהי בימי אחשוורוש בלי נדר...

פרק י"א אביהם של ישראל

"כל ברכה של גדול הדור, עושה
רושם למעלה, ועושה עת רצון, ולכך
ראוי למתברך לברך את המברך"
(ספר "חזון איש" טהרות - הוספות).

היה משיב לכל שואל, ולכל שאלה, גם אם היתה זו שאלה פשוטה
של מה בכך. אשה תמימה נכנסה לשאול: רבי, תינוקי סובל מאוד מהחמסין,
אולי יזאיל בטובו להודיע לי מה עלי לעשות? והחזו"א השיב לה ברוך ובחן:
תתלי חתולים רטובים על גבי עריסתו, ויקלו לו!...

"ראשית כל צריך לדעת שזה אסור"
"שמעתי מפ"ק של החזו"א זצ"ל פעם שדיברתי בשאלה עמו, ואמר:
"דע שזה אסור! מדוע אסור ומה טעם יש בה? עוד נדבר, אבל ראשית
צריך לידע שזה אסור!" (שו"ת "שרגא המאיר" מרש"פ שנעבאלג אב"ד לונדון,
ח"ז סי' כ"ז).

"לי לא חסר כלום!..."
מאן דהו העיז ושאל לרבינו: הרי הרבי מתפלל עבור כולם, ולמה
אינו מתפלל גם עבור עצמו... והשיבו רבינו: האנשים שבאים אלי כדי
שאתפלל עבורם הרי הם סובלים וחסר להם, אבל לי לא חסר כלום...
(מהג"ר נחום רגוזניצקי שליט"א בשם עד נאמן)¹.

1. וראה חידושי הריטב"א (עבודה זרה דף ז' ע"ב) על הא דאמרינן "אין שיחה אלא
תפילה שנאמר ויצא יצחק לשוח בשדה", שכתב בזה"ל: "והכא גמרינן דישפוך שיחו
הוא תפילה קבועה דרבים, ולא צרכי יחיד, דהא ודאי תפילת יצחק מסתמא תפילת
מנחה קבועה היתה, וצרכי רבים ולא שאלת צרכיו, כי לא היה הוא צריך לשום דבר,
וגם תפלת החסידים לעולם על הרבים היא ולא על עצמם".

עצתו אמונה

תקדים לבוא בשעה עשרה לשתיים!

סיפר הגאון ר' גדליה הרץ זצ"ל, שאירע בזמנו שצעיר אחד התחצף לפני מנהל לישיבת הגיוס, ומרוב זעמו החליט המנהל שלא לתת לבחור שחרור מהצבא. הג"ר גדליה זצ"ל ישב אצל החזו"א ודנו כיצד לסדר את העניין, להשפיע על המנהל ולדבר עמו דברים שישכנעו את לבו.

הג"ר גדליה סיכם עם מנהל הלשכה לבוא ליום המחרת, וקבעו את השעה 2 בצהריים, אז יפגשו בבנין לשכת הגיוס. קודם הפגישה יעץ החזו"א לר' גדליה להקדים ולבוא בשעה עשרה לשתיים... ר' גדליה הגיע בעשרה לשתיים, והנה בדיוק באותו זמן מנהל הלשכה רץ למטה בבנין. התברר שהמנהל לא יכל להשיב לר' גדליה "לא", וכך החליט להתחמק מן הפגישה... סוף דבר נפגשו שני הצדדים והכל נגמר ב"ה לטובה.

ר' גדליה שהתפעל מן ה"מופת" של החזו"א, ש"הנה החזו"א כבר אתמול תפס את מה שיקרה כאן, בעוד שאני לא ראיתי שהמנהל עומד לתכנן מהלך כזה", הגיע לחזו"א מלא התרגשות ואמר בלהב: מה שהחזו"א אמר לי זה היה ממש רוח הקודש... לאחר סיום השיחה, בה דיברו עוד על דברים העומדים ברומו של עולם, קרא החזו"א לר' גדליה ואמר לו: מה שאמרת... לא כן הוא, רק פשוט ככה זה הולך! (מהרה"ג רבי מנחם רוס שליט"א ששמע מבעל המעשה).

אני מצוה עליך לעשות השידוך!

הציעו שידוך לת"ח אחד עבור בתו, והאב התלבט ולא ידע כיצד להחליט, כן או לא. הוא הגיע להתייעץ עם החזו"א, החזו"א קם מכסאו דפק על השולחן ואמר: "אני מצוה עליך לעשות את השידוך!" (החזו"א ראה שאחרת היה נשאר האב בהתלבטותו, וכדי לחלצו מכך הוצרך היה להשיבו בצורה נחרצת כזאת). (מהג"ר אברהם גנחובסקי שליט"א).

אל תזלזל בזה...

הר"ר יוסף ויינברג ז"ל התייעץ עם החזו"א אם לקנות מקום לפתיחת "משחטה", ודיברו על כדאיות העניין, כמה צריך להשקיע וכמה ריוח יפיק

המפעל. אמר לו החזו"א שבריוח צריך לקחת בחשבון גם את ה"נוצות" של העופות... והלה תמה לאמור: אין זה שוה כלום, זורקים זאת... אמר לו החזו"א: **אל תזלזל בזה...**

ר' יוסף פתח את המשחטה והנה מגיע יהודי ומבקש לקנות הנוצות בממון רב. היהודי היה זקוק להן, כי בזמנו מי שהיה מייצא סחורות לחו"ל היתה לו הזכות לקנות דולרים בבנק, והיה הפרש גדול במחיר, והלה עשה עצמו כאילו מייצא הוא נוצות. בדרך באנייה זרק הכל לים, אבל על ידי שהיה נראה ששולח סחורה לחו"ל נתנו לו הרשיון לקנות דולרים. [הוסיף הגר"ח קניבסקי שליט"א בשמעו עובדה זו: החזו"א אמר דבר שצריך לקחת בחשבון, וכיון שהדבר יצא מפיו – נתקיים!] (מהגר"א אליהו מן שליט"א ששמע מנכדו של הנ"ל).

תלך לעבוד ביהלומים!

הר"ר ישראל יוסף שפירא ז"ל עבד לפרנסתו במקום מסויים, ומשכורתו היתה דלה. בצר לו הגיע אל החזו"א וסיפר לו על מצבו. אמר לו החזו"א: **נו, אם־כך תלך לעבוד ביהלומים!**... אמר הלה: אבל הרי עכשיו מצב היהלומים בשפל... אמר לו החזו"א: בקרוב ישתפר מצבם... וכך הוה. [הר"ר ישראל יוסף ז"ל שהיה עוסק בעבודת ה"ניקור", ידע היטב מלאכת החיתוך והסיתות, והחזו"א קלט שהעבודה במקצוע היהלומים תהיה מתאימה לו!]. (מבנו הגר"ר משה אריה שליט"א).

בחכמת הרפואה

לאיזה רופא צריך ללכת...

הר"ר חיים שלמה חינקס ז"ל הגיע לחזו"א, החזו"א עמד בפתח החלון, והרבנית ע"ה אמרה לאורח: מה אתה רוצה ממנו? אם ברצונך ישועה – תבקש מהקב"ה, ואם ברצונך רפואה – תלך לדוקטור... תנו לו ללמוד... קרא החזו"א לאורח ואמר לו: תגיד להרבנית שהיא צודקת, מי שזקוק לרפואה צריך ללכת לרופא, אבל לאיזה רופא צריך ללכת – צריך לבוא לשאול!... (מבנו הר"ר ישראל שליט"א).

הוא הרי צהוב !

הזמיינוהו לשמש כסנדק בברית מילה, החזו"א הגיע והתיישב על כסא הסנדק. כשהביאו את התינוק אמר: **הוא הרי צהוב!** הקהל עמד נדהם, המוהל אמר שהכל כשיר לברית, ורבינו שלא רצה להתווכח פנה למי שעמד סמוך אליו ואמר לו: קח את התינוק, והלך לביתו. (מהג"ר יהודה טרגר שליט"א).

יש לו רחמנות על כל בשר יהודי !

מספר הג"ר אהרן רוטר שליט"א: זכורני שפעם אחת בא אצלו יהודי שאצבעו נקטעה ונשארה תלויה רק על העור, הוא אושפז בביה"ח בילינסון ושם קבעו שאין עצה רק לקטוע את האצבע. היהודי השיב להם שאינו מסכים לכך, עד שישאל את החזו"א, ובינתיים חבשו את המקום, וכך הגיע לרבינו לשאול מה לעשות? אמר לו רבינו: תיסע לד"ר מישורסקי (רופא חירורג גדול שעדיין החזיק בשיטה הישנה) **כי יש לו רחמנות על כל בשר יהודי!** [היהודי הנ"ל סיפר לי, שד"ר מישורסקי טיפל בו כמה שעות עד שחיבר לו את האצבע, ולאחר ג' ימים האצבע קבלה חיות ונתרפאה (ס' "שערי אהרן" על שו"ע או"ח קונטרס "שערי איש" אות מ"ה)].

חזקת חי !

אירע שנעלם אדם ועלו חששות עקשניות על גורל חייו. באו לחזו"א ואמר: **הוא חי!** הר"ר דב רוזנשטיין שליט"א העיז פניו ושאל: מאין הרבי יודע? ... השיב החזו"א: **חזקת חי!** [לימים אכן התברר שהיהודי חי].

התבטא פעם בפני אב שבתו חלתה והפרופסור ייאש את הוריה: **מה אשם פרופסור פלוני שאינו מבין כלום ברפואה...**

"ככה מבינים הדוקטורים"...

הג"ר שאול מונק זצ"ל נסע עם אחד מידידיו אל החזו"א וסיפרו לו על מחלתו של נדיב אחד שנתן כל רכושו לצדקה, ושהרופאים אמרו בפסקנות שיש לו מקסימום חצי שנה לחיות, וביקשו מהחזו"א על נפש החולה. שאל החזו"א את ר' שאול מונק: **אתה מבין בעניינים?** והלה השיב: לא, **"אז ככה מבינים הדוקטורים"**, קבע החזו"א בנחרצות. הם שבו על

עקבותיהם, החולה לא נותח, וכעבור זמן התברר שהיתה טעות בדיאגנוזה (מבנו הר"ר אליקים שליט"א).

זה אפצעס !

מספר הג"ר אליהו דוד רייכמן שליט"א: שמעתי מהר"ר זאב גואלמן ז"ל, שהגיע פעם בשעת לילה מאוחרת אל החזו"א כשהיה בדרכו בטיולו, וסיפר לו שאחותו אושפזה בבי"ח בילנסון, היא לא חשה בטוב, לא יכלה לבלוע את האוכל וכל מה שאכלה פלטה, ובריינגן ראו בצילום שיש במקום הקיבה סתימה בעקבות גידול רח"ל. הרופאים קבעו שאין תקוה להצילה רק ע"י ניתוח, אבל הניתוח עצמו מסוכן, ובא לשאול את החזו"א כדת מה לעשות. ר' זאב רשם על פתק שם החולה ושם אמה, החזו"א ניגש תחת עמוד-חשמל להביט בפתק, ואמר: איך זעניט! [אני לא רואה]. החזו"א חש שהשואל משתומם על דבריו ושאלו בהלצה: און דו זעסט?!... [ואתה רואה?!], ואחר אמר: זה לא גידול, זה אפצעס! ויעץ להעבירה לביה"ח השרון בפ"ת, ולהודיע לצוות הרפואי שאם ירצו לנתח שהחזו"א אמר שזהו רק אפצעס. ר' זאב בעזרת הג"ר שמריהו גריינמן זצ"ל פעלו ועשו שתדלנות כדי להעבירה מבי"ח בילנסון, והיו מבני המשפחה שהתריסו כנגד ר' זאב: רוצח אתה... בצילום הריינגן הבא הראה הצילום תסריט שונה מהצילום הקודם, ובעוד שהצילום הקודם הראה על גידול רח"ל, צילום זה בירר מקחו של צדיק והראה על אפצעס גרידא. בצאתו מן הצילום אמר הרופא בהתפעלות: מי זה הפרופסור החזו"א...

מוסיף בעל המעשה: ומנגד, המשיך ר' זאב וסיפר לי, שהיה לו דוד, ממתפללי מנין הותיקין אצל החזו"א, שנפל מחמת זקנותו והובל לביה"ח. הרופאים הציעו לנתחו, ור' זאב פנה מיד אל החזו"א. שאלו החזו"א: בן כמה הוא כבר? ונענה: בן פ"ח! אמר החזו"א: "הוא הרי ת"ח, ומדוע מגיע לו היסורים של הניתוח?!..." [החזו"א הבין שהגיע זמנו...]

ברכותיו מתקיימות

"אנייע בעלי' בתים!..."

סיפר הג"ר יצחק יחיאל יעקובוביץ שליט"א: זכורני בתחילת ימי ישיבת פוניבז', היה הרב מפוניבז' זצ"ל "מייסד" מדי פעם מקומות חיזוק, אם

זה בית אבות או מוסד לבנות וכו', והיה נוהג לעשות בכל פעם מסיבה – הנחת אבן הפינה, החזו"א היה בדרך-כלל נוהג לכבד אירועים אלו בנוכחותו. באחת הפעמים הללו נכחתי ג"כ לצד הגאון רבי דוד פוברסקי זצ"ל, ניגש אל ר' דוד אחד מקרוביו והשיח לו בדאגה שזה עתה נולד לו בן ב"אסותא" והרופאים אמרו נואש, אין שום סיכוי שהילד יחיה רח"ל. ניגש ר' דוד לחזו"א וסיפר לו בדאגה מה שאמרו הרופאים, החזו"א הגיב בביטול: נו, הא, אנייע בעלי-בתיים!... קרובו של ר' דוד חזר ל"אסותא", וראה זה פלא הרופאים מקדמים את פניו שלפתע חל שינוי לא מובן והכל הסתדר... התברר שהיה זה בדיוק בעת שהיה אצל רבינו החזו"א! [מוסיף בעל המעשה: לפני מספר שנים, כארבעים שנה לאחר המעשה הנ"ל, נודמנתי לבקר אצל ר' דוד והזכרתי לו מהמעשה הנ"ל, אמר לי ר' דוד: "אנחנו לא ידענו אז מה זה חזו"א, הלכנו אליו בכל דבר אך לא הערכנו דיו"...]

"אין צורך בניתוח"

סיפר רבי אליעזר שטיינהרט ז"ל: יהודי מירושלים בא לבקש ברכה עבור בתו הזקוקה לעבור ניתוח בראשה, ובירכה רבינו על הניתוח. לאחר שיצא האיש, בא אלי ר' זליג שפירא ז"ל והגיד לי שהחזו"א מבקש ללכת לחפש את האיש שיצא. היתה לי מכונית, פגשנו אותו והבאנו את היהודי לחזו"א. ואז שאלו החזו"א: וכי יש לך ברכה על הבת הזו מאיזה אדם גדול? והלה השיב בחיוב, וסיפר את סיפורו: היו לי שש בנות, עבדתי לפרנסתי בעיבוד בתים לתפילין, וכשחרב עלי עולמי וכל בנותי נפטרו הפסקתי את עבודתי. פעם אחת נכנס אצלי הגאון רבי יוסף חיים זוננפלד שצ"ל ורצה להזמין אצלי בתים לתפילין. אמרתי לו: רבי, הפסקתי... ואמר לי: אתה צריך להמשיך, תיסע שלשה חדשים למירון...

היהודי סיפר לחזו"א על הברכה של הגרי"ח זצ"ל, ואז הפטיר רבינו: **אם כך אינך צריך ברכה, ואין צורך בניתוח!** (מהרה"ג ר' נתן זינגרביץ' ששמע מוקינו בעל המעשה).

"הוא השליח!"

מספר רבי אליעזר קויפמן שליט"א: בהיותי בן שנתיים וחצי סבלתי ממחלה בקיבה רח"ל, והעניין נמשך כחצי שנה. דרשו ברופאים, נתנו תרופות שונות, ולא אסתיע מילתא. אבי רבי אברהם ז"ל הציע את העניין

הכאוב לפני מרן החזו"א, והורה לו: "יש ד"ר פלוני ביפו, ותפנה אליו". אמר אבי: הייתי כבר בירושלים אצל רופאים גדולים ומומחים, ומה יש לי לעשות ביפו... השיבו רבינו: "הוא השליח, ומה לי אצל אלו רופאים גדולים הייתי?!"

העניין התמשך, כשהמצב היה גרוע פחד אבי ז"ל לנסוע עם הינוקא הקטן, וכשהמצב הוטב – אז כבר טוב, עברו שבועיים, הגיע שליח ממרן החזו"א, היה זה הגאון ר' חיים גריינימן שליט"א באמרו: החזו"א ביקשני להכנס לר' אברהם קויפמן ולשאול אם כבר היה עם הילד ביפו... ואבי ז"ל נימק את התמהמהותו בעניין. עבר שבוע נוסף, ושליח נוסף מגיע, רבי לייב פרידמן זצ"ל, באמרו: החזו"א ביקשני להכנס לכאן לשאול אם היו עם הבן אצל הרופא ביפו, בהוסיפו שאף אם יגידו שהמצב הוטב קימעה – גם כן יפנו אל הרופא הנ"ל. אבי התחיל להסביר לו את העניין, ור' לייב בשלו: אני רק שליח של החזו"א...

ואז לקחני אבי ז"ל, נסענו כמה שעות ליפו, נכנס אבי אל הרופא, וזה רגן: אינך יודע שאצלי צריך לסדר תור מראש?... אמר לו אבי שהחזו"א שלחו לכאן, ואמר לנו הרופא להמתין בחוץ. לאחר זמן נכנסנו, הרופא בדק אותי ולאחר כמה שאלות ששאל הציע שבמקום לתת לילד לאכול רק אורז עם צנימים וכדומה, "אוכל פינקי", לתת לו ירקות וכדו'. "כדי ללחום עם הקיבה צריך לתת לו דבר נגדי, תנסו יומיים ונראה מה המצב", קבע הרופא. הוראת הרופא היתה תמוזה בעיני אבי ז"ל, ונסע לחזו"א. "היינו כבר אצל הרופא ביפו, אבל אמר שצריך לתת לילד לאכול קצת ירקות, קצת זיתים..." אמר אבי. אמר לו החזו"א: "אינך צריך להגיד לי את התפריט שנתן לכם, הוא השליח ומה שאמר – תעשו!" קיבלנו ברכת הדרך, ובאמונה תמימה עשינו מצוות החזו"א. תוך יומיים השתפר המצב, וב"ה הילד הבריא כליל.

"עד שתתחיל לבכות"...

העובדה הבאה נכתבה ע"י אדם ירא אלוקים וחרד על דברו, ונמסרה לנו על ידי אחד מגדולי הת"ח שליט"א:

לא רחוק מביתו של החזו"א זצוק"ל בגבעת רוקח, התגורר הרב זאב גואלמן זצ"ל, ת"ח ובר-אוריין מחניכי נובהרדוק, בן-בית היה אצל החזו"א ושמשו לעת צורך.

יום אחד הופיע ר' זאב אצל החזו"א וסיפר לו כי בתו הקטנה (פחות מגיל שש) חלתה אנשות ושוכבת ב"הדסה" בת"א, וביקש מהחזו"א שיתפלל עבורה. לשאלת החזו"א התברר שְמָה, שהתייחס לזכר נערה שנפטרה בצעירותה. לאחר תחנוני ר' זאב, אמר החזו"א שאולי יוכל לעזור לו, אם יקבל על עצמו שלא ידבר חמש שנים עם אדם על הנושא, תפקיד לא־קל בעיניו. ור' זאב הסכים והבטיח לקיים.

החזו"א ביקשו לגשת ל"כולל האברכים" בזכרון־מאיר, שיגידו תהילים לרפואת הילדה, ואחר־כך לשוב אליו. בשובו אמר החזו"א לר' זאב: מכאן אתה נוסע לבית־החולים ישר אל הילדה. אנשים ישאלו אותך מה שלום הילדה, ואל תענה לאף אחד, גם באוטובוס (בזמנים ההם בבני־ברק הקטנה, הכיר כל אחד את רעהו). כשתצליח להיכנס לחדר הילדה, הבט והסתכל לה כל הזמן בעיניים – עד שתתחיל לבכות, ואז תוכל לעזוב...

בקשיים גדולים הצליח ר' זאב להתגנב לבית החולים, וכאשר גילו אותו בחדרה, רצו לגרשו מן המקום, אך ר' זאב התעקש ולא ויתר. זמן רב הביט בעיני הילדה – עד – שסוף סוף התחילה לבכות, ור' זאב ברח מן המקום.

למחרת, כאשר בא לבקר ולראות מה שלומה, התברר שב"ה השתנה מצבה לטובה באופן הטוב ביותר. האב, מתבקש להיכנס לחדרו של פרופסור מאיר, מנהל בית־החולים. הנ"ל חקרו מה עשה עם הילדה, איזה טיפול עשה לה, והאב השיב שלא עשה כל טיפול. כאשר הפרו' נוכח לראות שלא יצליח להוציא מן האיש דבר, שאלו: לפחות תגיד לי, היכן היית לפני שהגעת אתמול אל הילדה!... ור' זאב ענה: אצל ה"חזון איש"!... בשמוע פרופ' מאיר את תשובת ר' זאב, התבטא: אה, אה, אצל הפרופסור הגדול הזה? עתה תלך, וברח מהר עם הילדה מביה"ח, הואיל וצוות הרופאים רוצה לבצע בדיקות בלי סוף על הילדה, כדי למצוא את התרופה שריפאה את הילדה...

הדבר ארע לפני קרוב לשישים שנה.

"לשמחה כן, וללייזער לא"!

רבי אברהם קויפמן ז"ל התרוצץ עם שני ילדיו הקטנים שסבלו תדירות מאנגינות וכו', אחד הרופאים הציע להוציא לילדים את ה"שקדים",

ולתפטר אחת ולתמיד מהסבל. סיפר ר' אברהם לחזו"א: שני בני, שמחה ואליעזר, סובלים תדירות מאנגינות וכו' והרופא מציע להוציא את ה"שקדים"... החזו"א הרהר קימעא ואחר אמר: לשמחה כן, וללייזער לא! ר' אברהם תמה על התשובה, וכי דיני פשרות עסקינן? החזו"א הביט בו ואמר: זה צריך שקדים וזה לא!...

לאחר כשנתיים פשטה לה מחלת שיתוק ילדים, רח"ל, כל מי שסבל מחום, גם אם הי' נמוך, מיד נתקפו בני משפחתו בבהלה עצומה ובפחד גדול, גם הבן אליעזר קיבל חום, ואביו ר' אברהם רץ עמו אל הרופא. הרופא בדק את הילד ואמר: ראיתי אי אלו נקודות מהמחלה, אבל ה"שקדים" הצילו אותו, הם חסמו את המחלה!... (מבעל המעשה רבי אליעזר קיפמן שליט"א).

"מה יהיה לנו מזה"...

מספר הג"ר נחום רגוזניצקי שליט"א: צעיר שלמד בישיבה בב"ב והיה נכנס בקביעות לרבינו, נתבקש ע"י דודתו שגרה בירושלים שיבקש ברכה מהחזו"א למצוא בן זוג עבור בתה, בהוסיפה שכאשר הציגו לבתה הצעירה יותר הצעת שידוך ולא רצתה ליתן הצעירה לפני הבכירה באו לפני מרן החזו"א לשאלו על העניין ואמר להם שהם יכולים להתעניין עבור הצעירה כי למעשה הבכירה תינשא לפני הצעירה, (וכך הוה), ועתה שוב היא מבקשת ברכה לבתה למצוא לה זיווג. עוד הוסיפה לבקש שהחזו"א יברך את בנה שיילך בדרך התורה וכי לא יתדרדר מצבו, כי הבית היה מקולקל ובנותיה התקלקלו.

הצעיר נכנס לחזו"א, הקדים לבקש את הבקשה עבור הבן שלא יתקלקל ולא ימשך אחר אחיותיו, הציג את המצב בבית שהבנות מקולקלות, ואח"כ הוסיף לבקש בנוגע לזיווג עבור הבת. החזו"א ששמע מצב ההדרדרות בבית שאל את הצעיר האם גם בת זו מקולקלת היא והאם גם זו שביקשו ממנו בזמנו ברכה עליה גם היא מקולקלת, והצעיר השיב בצער בחיוב. אמר לו החזו"א שאינו יכול לתת ברכה, "וואס וועלין מיר אבען פון דעם" ["מה יהיה לנו מזה"]. הצעיר נשאר נבוך מה ישיב לדודתו, החזו"א הבחין במבוכת הצעיר והתהלך בחדרו. שאל שוב את הצעיר: על סמך מה

הנך קובע שהם מקולקלים? והלה השיב שבעלה הולך בגילוי ראש... שוב הגיב החזו"א: **איני יכול לברך, מה יהיה לנו מזה... והצעיר נשאר נבוך.**

שוב ניגש רבינו אל הצעיר ושאלו: אולי הוא מיוצאי גרמניה, ויתכן שאף שהולך הוא בגילוי ראש אינו חילוני... השיב הצעיר שהנ"ל פולני הוא. ושוב הגיב רבינו שאינו יכול לברך, התהלך בחדר והרהר, ואחר ניגש שוב אל הצעיר ושאלו, האם גם על טהרת המשפחה הם חשודים, והלה השיב שאינו יודע. ושוב אמר רבינו שאינו יכול לברך, והיה קשה לו מצבו המביך של הצעיר. הציע הצעיר לרבינו: אומר לדודתי שעדיף שהיא בעצמה תבוא לרבינו... ואמר: "טוב, טוב" נכדי להוציא את הצעיר ממצב אי נעימות אליו נקלע.

"לשנה הבאה יהי' לך קשה לעשות ערב פסח"

מספר בעל המעשה: הנני כותב לך הסיפור ששמעתי מאמי ע"ה הכ"מ. להורי לא היו ילדים 6 שנים, והחליטה אמי לנסוע לחזו"א, היה זה בליל בדיקת חמץ בערב פסח, הנסיעות מירושלים לב"ב ארכו שעות רבות. היא הגיעה לחזו"א ונפשה בשאלתה: באתי מירושלים, וכבר נאמר "בניסן נגאלו ובניסן עתידין להיגאל", גם אני צריכה "גאולה", אין לי ילדים... החזו"א שאלה מה בעלה עושה ואח"כ הוריד את ראשו והרהר כמה רגעים, אחר הרים את ראשו ואמר לאמי: **"איבער איאר וועט אייך זיין שווער צו מאכען ערב פסח!"** [לשנה הבאה יהיה לך קשה לעשות ערב פסח], ויותר לא אמר כלום. אני נולדתי בחודש שבט לשנה הבאה. את הסיפור הזה סיפרה לי אמי הכ"מ ביום שנולדה בתי הגדולה והורי נהיו לסבא וסבתא, עד אז הם שמרו זאת בסוד!

כבר פסקו לך...

מעשה ביהודי, בגיל מבוגר יחסית, שלא זכה להיפקד בזש"ק יען ולא היתה יכולה אשתו להיטהר. היהודי ראה ששעון החול הולך ואוזל ואם לא עכשיו אימתי, והגיע להיוועץ במרן החזו"א. אמר לו רבינו: תגיע אלי עם השאלות שלך... לימים נושעו בני הזוג וזכו לבן יחיד.

באותה תקופה שהיה מגיע לשאול את החזו"א, לא אסתייע מילתא יום אחד לשאלו, והלך היהודי אצל הגר"ש וואזנר שליט"א לשאול. רבה

של זכרון-מאיר החמיר בעניין. היהודי חשב לתומו שאולי אם יבוא שוב עם השאלה אצל החזו"א יטהרנה. הוא הגיע, הראה את השאלה, וענה לו: על השאלה הזאת כבר פסקו לך לאיסור! (מהג"ר שמואל אליעזר שטרן שליט"א).

עצותיו בענייני שידוכין

צריכים לברר !

כותב הג"ר שמואל דוד הכהן מונק זצ"ל: נכנסתי למרן זצ"ל עם אחד שהיו לו ב' הצעות שידוכין, הא' היה נראה יותר בעיני הבחור אבל היו בה כמה תהיות של חשש מחלה [מחלת נפש לאחד מקרוביה] והיו צריכים בירור, ועל כן שאל הבחור שמא מוטב לבחור השידוך השני שאין בו צורך לחקור ואין בו שום חשש. שאל מרן זצ"ל: אלמלא השאלה היית מעדיף את העניין ההוא? וענה: הן, ואמר שאם כן צריכים לברר.

ממשיך הגרש"ד מונק: גם שמעתי מפה קדשו חידוש בהיהיא דלא ישא אשה ממשפחת נכפין וכו' והוא דאתחזק תלתא זימני ואחיות מחזקות (יבמות דף ס"ד ע"ב), שאם יש שנים הרבה בין זו לזו יש לתלות דאיתרע ביני וביני והגדולות מותרות (השאלה היתה בבת גדולה).

עוד שאלתי את מרן זצ"ל מה שכתוב (קדושין כ"ט, ב') בן עשרים ולא נשא אשה וכו', אם פירושו תחילת עשרים או סוף עשרים, והשיב: סוף עשרים (יעוין בב"ח).

הגרש"ד מונק ממשיך: ופעם דברתי עם מרן זצ"ל על מה שאמרו (קדושין כ"ט, ב') לומד תורה ואח"כ נושא אשה, והפוסקים וכן השו"ע כתבו תנאי – שלא יהא יצרו מתגבר עליו, ואמר לי: וכי מי יכול לומר בזה"ז שאין יצרו מתגבר עליו! וווער קען דאס זאגען היינטיגע צייט אז אין יצרו מתגבר עליו. (ספר "פאת שדך", שו"ת חלק ב' סי' קמ"ט).

"אל תגיד לה !"

הר"ר חיים שלמה חינקס ז"ל נכנס לשאול לפני אירוסיו, היות וסובל הוא מאבנים בכליות (בזמנו היתה זו מחלה קשה עם יסורים גדולים וכל הכרוך בהם רח"ל), האם להודיע להמדוברת את מה שיש לו. (המדובר היה

כבן ל"ז והמדוברת כבת כ'). שאלו החזו"א: היא אמרה לך מה שיש לה?!!... וענה: לא. "אל תגיד לה", פסק החזו"א, "אבל עד סוף ימך, אל תגיד לה" (מבנו הר"ר ישראל שליט"א, המוסיף שמאותו יום שיצא מהחזו"א עד שגילה לבנו מהנ"ל בהיותו בגיל שבעים – לא ידע מהמחלה).

הקב"ה מזווג זיווגים!

מספר רבי אליעזר קויפמן שליט"א: אבי רבי אברהם ז"ל שאל לחזו"א: משפחתי גדלה, ומה ניתן לעשות שאוכל להמשיך את לימודי בכולל ואתפרנס בנקל יותר? הציע לו החזו"א: תהיה שדכן! וכך הוה, ובכל שידוך שהלכו לגמור היה בא להתייעץ עם החזו"א. בכמה מן המקרים, ראה ר' אברהם נפלאות:

אחד השידוכים היה עם בחור מצויין (כיום מן המשפחות העניפות והמפוארות ביותר בירושלים), הכלה היתה יתומה, אביה נפטר בגיל צעיר ממחלת השחפת. כשהציעו את השידוך טען אחד מבני משפחת החתן שיש לחשוש שאם לאבא היתה מחלת השחפת אולי זה תורשתי רח"ל, והציע תנאי אחד שרק אם המדוברת תעשה שיקוף-צילום ויתברר שהגוף נקי – אז יעשו את השידוך.

אבי ז"ל נסע עם אם הכלה, האלמנה, אל החזו"א, הוא נכנס עמה אל חדרו, בתחילה התפלא החזו"א על בואה של האשה, אך מיד כשאמר לו ר' אברהם שהיא אלמנה, התייחס לעניין בכובד ראש, הושיבה ושאל לבעייתה. והאלמנה פותחת: רבי, יודעת אני בבירור שבתי בריאה ושלימה, אין אצלה שום חשש מהמחלה, רק שהצד השני מציע שיעשו צילום-שיקוף, מפחדת אני אולי יטעו ויטילו עליה כתם שהיא חולה וזה יכול רק להזיק לה על לעתיד... החזו"א הרחרר קמעא, הרים ראשו ואמר: יכולים לעשות את הצילום, ובטוח אני שתצא נקייה, ובירכה! ואכן השידוך יצא לפועל, והוקם בית נאמן מן המפוארים שבישראל.

שוב מעשה שהיה באחד השידוכים שטיפל ר' אברהם קויפמן ז"ל: מעשה בשידוך שהוצע ע"י ר' אברהם, המדוברים נפגשו פעמיים, ולפני שהיה נראה שהעניין עומד להיגמר על צד הטוב הלך ר' אברהם להתייעץ עם החזו"א. אמר לו החזו"א: נו נו, אבל תגיד לבחור שאם השידוך הזה

לא יצא לפועל לבל ידאג, וה' יעזור לו במציאת זיווג אחר! ר' אברהם לא הבין ושאל: למה לסבך את הבחור... והחזו"א בשלו: כך תגיד לבחור! ר' אברהם לא סיפר בתחילה לבחור כלום, נערכה פגישה שלישית בין הצדדים, והיה נראה שהעניין עומד להיגמר על הצד היותר טוב. והיה אך יצוא יצא הבחור המדובר מן הבית ועמד על מפתן הדלת, קיבל בחילה שגרמה לו להקאה... קמה מהומה גדולה, ושלחוהו לשלום. הורי המדוברת התלוננו מיד בפני השדכן: מה אתה מביא לנו בחור חולה, זה לא בשבילנו... ר' אברהם ניסה לשאול מהבחור מה קרה, האם לא הרגיש טוב כי אז היה אפשר לדחות את הפגישה למועד אחר, והבחור השיב: הרגשתי טוב, הכל היה בסדר, ואיני יודע מה קרה לי בפתע פתאום... אמר לו ר' אברהם: עכשיו אגיד לך מה ביקשני החזו"א לומר לך. הוא אמר לי למסור לך: שאם השידוך הזה לא יצא לפועל, לבל תדאג, וה' יעזור לך במציאת זיווג אחר!...

"הסתכל מה כתוב אצל אליעזר"...

לבחור אחד ששאל את הגאון ר' משה סולובייצ'יק זצ"ל בענייני שידוכין, על איזה דבר ישים את כובד המשקל, השיבו הג"ר משה: "כשהייתי במצבך נכנסתי אל החזו"א והשיב לי: **"הסתכל מה כתוב כשאליעזר עבד אברהם הלך לחפש את רבקה בעבור יצחק!"** [וביאר הכוונה, שהעיקר הוא צניעות, מדות טובות, וגם להסתכל קצת על חכמה]. (ס' "והאיש משה" עמ' רט"ו).

פרק י"ב מדברנא דאומתיה

"ההפלאה בין הוראת איסור והיתר להוראת הגדרים והגזירות - הפלאה זו היא גילוי פנים בתורה, ומבזה תלמידי חכמים, ונמנין בין אלו שאין להם חלק לעולם הבא, ונפסלין לעדות" ("קובץ אגרות" חלק ג' סימן צ"ב).

"לב מלכים ושרים ביד ה'"

מספר הג"ר יעקב גלינסקי שליט"א: אמרתי פעם לפני החזו"א על המדינה "לב מלכים ושרים ביד ה'", והגיב מיד: וכי מלכים הם? שרים הם? הם הסתדרותניקע'ס! מקודם נלחמו עמנו עם רידלע'ס ומעצר, והיום נלחמים עמנו בבוקסן [עם נשק], והוסיף: ר' יעקב, יותר אינני רוצה לשמוע ממך דיבורים כאלו!...

דבר שכעת הוא טוב לכלל ישראל

מרן הרב מבריסק זצ"ל אמר פעם להגאון ר' משה שמואל שפירא שליט"א, כי ההבדל בינו לבין מרן החזו"א זצ"ל הוא, כי שניהם רואים מה קורה עכשיו ומה יהיו התוצאות בעוד עשרים שנה... "רק שדעתי היא, שכל דבר אף שהוא טוב עכשיו לכלל ישראל, אולם מאחר ותוצאותיו יהיו גרועות - יש לעקרו מן השורש ולא לעשותו גם עכשיו, בזמן שהדבר מועיל... כי מי יודע אם אח"כ יהיה בכוחנו לעקרו... לא כן דעת ה"חזון איש" היא, כי דבר שכעת הוא טוב לכלל ישראל, עושים... וכשיגיע הצורך לעקרו - יעקרוהו... (ס' "עובדות והנהגות" ח"ג עמ' מ"ב).

דעתו על המדינה

תיקון חצות לאחר שזכינו למדינה...

אדם אחד סיפר למרן הגר"ז מבריסק זצ"ל, כי יהודי תמים בא למרן החזו"א עם הקמת המדינה, ובפיו השאלה הבאה: נוהג אני לקום מזה כשלושים שנה, לילה לילה, לאמירת "תיקון חצות", האם חייב אני להמשיך בכך גם עתה "לאחר שזכינו למדינה"... רבינו החזו"א ישב עמו והסביר לו בניחותא את טעותו, ואת דעת התורה הטהורה בעניין. כששמע הרב מבריסק את הדברים, הגיב ואמר: "רק בעל סבלנות נפלאה כהחזו"א מסוגל היה להתייחס לשוטה שכזה... אתם מבינים מה הם מושגיו של אותו אדם? שלושים שנה אינו ישן בלילה ואומר תיקון חצות, כדי שבן גוריון יהיה ראש ממשלה"... (ס' "עובדות והנהגות" ח"ב עמ' ר"ג)¹.

לא היתה צריכה לקום

סיפר הר"ר ישראל שדמי זצ"ל שפעם בהגיעו להחזו"א פגש את אחד מגדולי ישראל ביציאתו מבית רבינו, ואמר לו אותו אדם גדול: עכשיו התוכחתי עם החזו"א, החזו"א טען שהמדינה לא היתה צריכה לקום, ואני טענתי שהיתה צריכה לקום, והיא תקום...

"כולנו בבית אסורים אחד גדול"

הגר"ח קניבסקי שליט"א היה עם החזו"א בביקור אצל רבי עמרם בלוי זצ"ל בבית האסורין, ואמר החזו"א לר' עמרם: "כולנו יושבים בבית אסורים אחד גדול". אחר-כך אמר ר' עמרם שהכל היה כדאי בשביל לזכות לביקורו של החזו"א... (מהגר"ח שליט"א).

1. בהזדמנות אחרת, סיפר הגר"ר מנדל צ'צ'יק שליט"א, בא רב מחו"ל ופנה למרן הגר"ז זצ"ל ברוב טפשותו ושאל, למה זה להרב ללחום נגד "היכל שלמה" באמביציות כה קשות... ענה לו הרב בניחותא: "כן?...? כן?...? וכי אני הוא האיש אשר מצאתם שיעשה דברים בשביל אמביציות"!!!!

כשהגיעו הדברים למרן החזו"א הגיב ואמר: צאו וראו, הרי העולם חושב וסובר כי מרן הגר"ז הוא התקיף, ואילו אני הוא הרך... ואולם אם אותו רב היה אומר לי דברים מעין אלו, הייתי תפסו במרפקו וזורקו מביתי... ואילו הרב מבריסק ברוב ענוותנותו עוד ענה לו בניחותא... (שם עמ' רנ"ב).

אין למדין הלכה מפי מעשה

מספר הג"ר שמעון כהן שליט"א: היה זה בעת הכרזת המדינה, באו לשאול את החזו"א בנוגע ל"הצהרת אמונים" להגנה. הייתי נוכח במקום, העזתי פני ושאלתי: הרי יש להוכיח ממה שאיתא כעין זה במקום פלוני... אמר החזו"א: אין למדין הלכה מפי מעשה.

כשיש לאדם חשבון על מה שעושה...

בימים ההם, ימי שלטון הבריטי, רעשה וגעשה הארץ. אחד מאנשי האצ"ל, דב גרונר, נידון למיתה. הוא נתפס בהתקפה על משטרת רמת-גן, ומערכה גדולה התנהלה שלא ידונו אותו להריגה. היה מי שהצליח להוציא חנינה מיוחדת מהנציב העליון, והנאשם סירב לחתום על הצהרת הכרה בשלטון הבריטים. הנאשם ידע בבירור שבכך קיצו קרב, וכך הוה. הריגתו היתה באחד מימי חול-המועד פסח, ותרעש הארץ.

באותם ימים נכח הגאון ר' גדליה הרץ זצ"ל בביתו של החזו"א, ובנימת כאב וצער עמוק אמר לחזו"א: חבל שאיבד הלה חלקו לעולם הבא, שהרי איבד את עצמו לדעת... הגיב החזו"א: מי אומר שעל מקרה כזה נאמר שאין לו חלק לעוה"ב? כל העניין אמור דוקא בכגון אדם שנמאס לו מהחיים ומשליכם מנגד, אבל כאן היתה לו אמנם טעות גדולה שלא רצה להכיר בשלטון הבריטי, אבל סבור היה שיש עיקרון אידיאולוגי החשוב יותר מהחיים, והיה מוכן להקריב את חייו בשביל אידיאל חשוב יותר, לדעתו המוטעת, זה לא נקרא מאבד עצמו לדעת! (מהרה"ג ר' אברהם צבי טויב שליט"א ששמע מבעל המעשה).

ושוב ראיתי בס' "והאיש משה" (עמ' קצ"ג), שגם הג"ר משה סולובייצ'יק זצ"ל שמע כן מהחזו"א אודות חברי האצ"ל הנ"ל, שאם יש לאדם חשבון על מה שעושה אין זה מאבד עצמו לדעת, אף שלא היה החשבון נכון.

כדי שלא יאמרו...

קבוצת עסקנים הגיעה אל רבינו, כל עסקן טען את אשר בפיו והביע את דעתו, עד שסיימו כולם דבריהם, לאחר מכן לחץ רבינו ידי כולם והפטיר: שלום, שלום... [לא דיבר רבינו מאומה, כדי שלא יפרש כל אחד דבריו כרצונו...] (עדות הר"ר ישראל שדמי זצ"ל).

דעתו על הפושרים

"תרתי דסתרי"

סיפר רבינו לר' משה שינפלד ז"ל: לפני מספר ימים ביקר בביתי רבה של פתח-תקוה ושפך מר שיחו על חוק ירושת הבת שמבקשים להטילו על בתי הדין, אמרתי לו: כלום סבור מר שה"מדינה" תקיים על חשבונה בתי דין רבניים ותעניק להם סמכות על מנת שידונו על פי ההלכה? אין אלה אלא תרתי דסתרי, ידם תלך ותכבד על הרבנים לאכפם לסטות מן ההלכה ולפרוץ פרצות חמורות בחומת הדת! (קובץ "לחושבי שמו" סיון תשמ"ח, עמ' ח').

"כנראה שאינו יודע 'מזרחי' מהו"

אל מרן החזו"א היו מגיעים תלמידי חכמים, מכל קצוי עולם, מכל החוגים ומכל העדות. ומעשה שהגיע ת"ח, מגאוני גליציה, שהיה נודע כאיש "מזרחי", ושוחח בלימוד עם החזו"א. כשיצא מן החדר, אמר החזו"א להגאון ר' יואל קלופט זצ"ל: דער איד איז א גאון! [יהודי זה – גאון הוא]. שאלו הג"ר יואל: אבל הוא הרי מהמזרחי... אמר לו החזו"א: וייסט אויס, אז ער וייסט ניט וואס מזרחי איז!... [כנראה, שאינו יודע מזרחי מהו]. (מבנו הג"ר חיים שליט"א).

על הטוב שעשו יקבלו שכר

מעיד עד נאמן: שמעתי פעם מפי מרן ה"קהלות יעקב" זצ"ל שמרן החזו"א ז"ל היה אומר על אנשי המזרחי, שאף שהרבו להרע מ"מ על הטוב שעשו יקבלו שכר וואינן בגדר כופרים ממש שהמצוות שעושים נחשבות כ"מתעסק" ואין להם שם מצוה, כמו שכתב הגאון ר' אלחנן ווסרמן זצ"ל.

יהרג ואל יעבור

הג"ר אהרן יוסף בריזל שליט"א מעיד מה ששמע מרבי משה דוד טננבוים ז"ל שסיפר כדלהלן:

בזמן גזירת "גיוס בנות" ביקש החזו"א מהר"ר משה דוד שיכתוב לבן גוריון מכתב שתוכנו הוא: היות ויצא פסק-דין ש"יהרג ואל יעבור", כיצד

יכולים לחקוק חוק שהבנות תלכנה לצבא, היות והדבר יגרום לחייב את ההורים לשבת "שבעה" על בנותיהן... ר' משה דוד ערך מכתב בנוסח הנ"ל והביאו לפני החזו"א. החזו"א שכב אז במטתו, עבר על המכתב, והדברים הוטבו מאד בעיניו. כאות הוקרה נתן לר' משה דוד את עטו...

אחר כך אמר החזו"א: זה הרי מכתב כל-כך טוב, למה לשלחו לבן-גוריון, נשלח אותו להקב"ה!!! החזו"א קם ממטתו, ניגש לארון פתח ספר "תיקוני זוהר" והניח בו את המכתב!

במצות ישוב ארץ ישראל

"מניין לך היתר לצאת לחו"ל?...!"

"היה לי פלפול גדול עם גאון הדור בעל החזון איש זצ"ל פנים אל פנים בעת שהייתי בשנת תשי"א-תשי"ב, שדעתו היתה שבחור שבא ללמוד לארץ ישראל, אסור לצאת לחו"ל, רק לבסוף נתן לי היתר" (שו"ת "שרגא המאיר" מרש"פ שנעבאלג אב"ד לונדון, ח"ב סי' פ"א).

מעשה ברב אמריקאי שבא להיפרד מהחזו"א לפני שובו לחו"ל, שאלו החזו"א: מאין יש לך היתר לצאת לחו"ל?... וכשהלה השיב: הרי באתי לארץ על-מנת לחזור, שאלו רבינו: "ואיפה כתוב שבכהאי-גוונא מותר?... (מהג"ר יהודה טרגר שליט"א).

איזה כיבוש מלחמה...

בשנת תש"ח, לאחר כיבוש שטחי הערבים בארץ ישראל על ידי היהודים, הביאו היהודים מהשטחים לולבים מהודרים, ורצה ת"ח אחד לקנות לולב כזה, ובא לשאול ממרן ז"ל אם אין כאן שאלה של "גזילה" מהערבים, והוסיף: הלא היהודים קנו את שטחי הערבים בכיבוש מלחמה... הגיב מרן בריתחא ואמר בקול רם: איזה כיבוש מלחמה, איזה כיבוש מלחמה?! ולא הניח לו לקנות (ספר "ארחות רבינו" חלק ב' עמ' רמ"ו).

מעיד הרב מרדכי וייספיש שליט"א: סיפר לי הגאון הרב ריף זצ"ל, נשיא "עזרת תורה", כי בהגיעו לראשונה לארץ ישראל, ביקר אצל גדולי הרבנים, ושאל להגאון רבי פנחס אפשטיין זצ"ל ראב"ד העדה החרדית אם

כדאי להישאר כאן בארץ, ושלל מחשבתו באמרו ש"על ידי ישיבתכם בחו"ל אתם מסייעים לבני הישיבות". כשהגיע לחזו"א אמר לו שיהיה כאן. כששאל: ומה אעשה פה? השיבו: "נאנח ביחד על הצרות!" [מיר וועלן צוזמען קרעכטצנען"!]. אך הוסיף שקודם יסדר שתהיה לו פרנסה בריווח באופן מסודר.

"היישוב בא"י לא יתבטל עד ביאת משיח!"

הג"ר ירוחם ורהפטיג זצ"ל שלח את הג"ר יואל קלופט זצ"ל לשאול מרבינו, אם בנו (ר' זרח) יעלה לארץ ישראל, היה זה לאחר מלחמת העולם, המצב בארץ היה קשה עקב המאורעות שהיו כאן, ועלתה השאלה אם יבוא ארצה או שמא יסע לאמריקה. השיבו רבינו: "די סברה איז, אז דער ישוב אין ארץ ישראל וועט שוין ניט בטל ווערן ביז ביאת משיח!" [הסברא נותנת, שהיישוב בארץ ישראל כבר לא יתבטל עד ביאת משיח]. (מבנו הג"ר חיים קלופט שליט"א).

פתגמין קדישין ממרן זללה"ה

מרן ז"ל הכתיב לאחותו הרבנית קניבסקי ע"ה מאמרים ופתגמים שונים, ואמרנו להעתיק כאן כמה מן הקטעים כפי שבאו בספר "תולדות יעקב" (עמוד ס"ד):

א| החכם תובע מעצמו, והשוטה – מאחרים!

ב| הטוב – מועט!

ג| החיים הם המורים הטובים ביותר!

ד| את אשר אוהב – אוכיח!

ה| כשם שאין אש בלא עשן – כך אין אדם ללא חסרונות!

ו| כשהנך רוצה לקחת – הנך מוכרח לתת!

ז| לפעמים, טעות של שניה, גורמת צרות לכל החיים!

ח| אַ גוט ווארט – מאכט אַ אָרט!

קונטרס

חבל יעקב

כולל משא ומתן בדברי תורה
שזכיתי להציע ולשמוע ממרן רבן של ישראל
הגה"ק רבינו יעקב ישראל קניבסקי זללה"ה
בעל "קהלות יעקב"

כמוכן שהדברים נאמרו דרך משא ומתן בלבד
ולא כדי לקבעם במסמרות,
ויה"ר שיהיו לתועלת להגדיל תורה ולהאדירה

בני ברק, תשס"ב

הערות בכת"י ממורינו הגר"ח קניבסקי שליט"א לקונטרס "חבל יעקב"

[לאות י"ג בענין הדלקת נר חנוכה בספינה]
עי' רמב"ם פ"א מברכות ה"ב דספינה פטור ממזוזה.

[לאות כ' בפיוט "רוב בניו וקניניו"]
יש לומר דבניו היינו הגדולים וקניניו הקטנים כמש"כ רמב"ם פ"ו
מתשובה ה"א.

[לאות כ"ג בגדר "רבים" שאמרו לענין המלבין פני חבירן]
עי' גיטין מ"ו א'.

[לאות כ"ד במעלת יום הושענא־רבא]
עי' ירושלמי ר"ה פ"ד ה"ח ואותי יום יום ידרושון זו תקיעה וערבה.

[לאות ל' בענין קריאת שם לנולד, בשם המהרש"ל לקרוא שם הדומה]
כמדומה שכיון לשם "שניאור" שכתבו בשם מהרש"ל שבא ממחלוקת
איש ואשתו, ששם אביו היה מאיר ושם אביה אורי ופסק הרב שיקראו
שניאור.

[לאות ל"ב בענין לא ישא ממשפחת ניכפין]
עי' בחזו"א אה"ע דף רכ"ד דדעתו דגם בשלשה לא חיישי' רק בג'
אחין או אחיות חוששין לרביעי, או באב וכן ונכד חוששין לכן הנכד,
אבל אין מצרפין מכל המשפחה.

[לאות מ"ט בענין נקיטת חפץ בשבועה אצל יעקב ויוסף]
באבות דרבי נתן פ"ב יעקב ויוסף נולדו מהולים.

הקדמה

זכיתי בחסדי ה' במתנת חנם להסתופף בימי בחרותי כמה שנים בצילו של מורי ורבי מרן בעל "קהלות יעקב" זצ"ל, ללמוד תורה מפיו ולשאול בעצתו. פעמים רבות זכיתי להיכנס לפני ולפנים, לשאול דבר ה' זו הלכה ולקבל תשובתו. גם באלו הפעמים שלא השיב על הקושיא ואמר "צריך לעיין" או בנוסח "סי א' קשה", אורו פני ולבי היה מתמלא שמחה, בידעי שאין הדברים שהוצעו לפניו דברי בהלה וכי יש להתייחס אליהם.

כמעט כל הדברים ששמעתי מפיו ז"ל העלתים בשעתם על הכתב, ובקונטרס שלפנינו הבאתי לע"ע רק חלק מן הדברים. למותר לציין שהדברים נאמרו דרך משא ומתן בלבד ולא כדי לקבעם במסמרות, ואם בדברים שעמל עליהם רבינו ז"ל ימים ושנים הקפיד לכתוב בספריו שכתבם דרך הערה ופלפול וכן הדגיש שלא קבעם להלכה למעשה, על אחת כמה וכמה בדברים שהשיב בע"פ לבני תורה צעירים, אך מ"מ העליתי הדברים על הכתב, ויה"ר שיהיו לתועלת להגדיל תורה ולהאדירה.

צבי בלאאמו"ר הג"ר משה יצחק אהרן זצ"ל יברוכ

שמו"ע, אסור לעבור כנגד ד' אמותיו.

חינוך למצוות בקטן

(ד) ביום ג' י"א ניסן תשמ"ה הצעתי להקשות על מה שנוקט מרן ז"ל בספרו (והביא כן מהריטב"א סוכה ב' ב') דלחינוך בעינן מצוה בהכשר גמור ובשלימותה כגדול, וקשה מפסחים (ק"ח ב') א"ר יהודה וכי מה תועלת יש לתינוקות ביין כו' וכתב שם הר"ן "דכיון שאין נהנין ושמחין בו אינו להם דרך חירות", ומ"מ מבואר דעת ת"ק שם שמחנכין קטן לד' כוסות, וכן נפסק להלכה (או"ח סי' תע"ב), ולכאור' הא חסר בשלימות המצוה (ויתכן שכאן חסר בגוף עיקר המצוה ולא רק בפרטי קיום המצוה). ואמר לי מרן ז"ל דהר"ן כתב כן רק בדעת ר' יהודה, אמנם ת"ק יכול לסבור דשפיר יש כאן מעשה מצוה גם לקטן (עי' פרי חדש סוף סי' תע"ב שכתב בדעת ת"ק דכיון שאצל גדול אף כשמזיק לו שתיית היין מ"מ חייב, דקיי"ל סימן תע"ב סעיף י', ה"ה נמי בקטן מחוייב לשותות, ע"ש).

חמדת ימים

(א) מה שאומרים בתפילת שבת "חמדת ימים אותו קראת", ולכאור' היכן מצינו בכל התנ"ך שהקב"ה קרא לשבת "חמדה", ושמעתי ממרן ז"ל שראה במפרשים שהוא מהפסוק בפרשת בראשית ויכל אלוקים וגו', דהוא מלשון חשיבות¹.

אמירת "כתבנו" בעשיית

(ב) שמעתי ממרן ז"ל (יום א' לפ' נח תשמ"א) שמה שאומרים בנוסח התפילה בעשיית "כתבנו", אף שכבר היתה הכתיבה בראש השנה, מ"מ הרי בינונים תלויים ועומדים עד יוהכ"פ, ואצלם אין הכתיבה נגמרת עד קודם נעילה עכ"ד. [ועי' ביאור הגר"א (או"ח הל' ראש השנה סוף סי' תקפ"ב) ובלבוש שם].

לעבור כנגד ד"א של קטן המתפלל

(ג) שמעתי ממרן ז"ל שמסתבר שגם בקטן המתפלל תפילת

1. עי' בעל הטורים (בראשית ב', ב') וז"ל "ויכל א' - תרגום ירושלמי וחמד, זהו שאמרו חמדת ימים" כו'. ושו"ר בתשובת הרשב"א (חלק ה' סי' א'), ועי' "בית יוסף" (או"ח סימן רפ"א) ובנו"כ שם.

עוד הצעתי להקשות מיומא (פ"ב, א') התינוקות מחנכין אותן לפני שנה ולפני שנתיים בשביל שיהיו רגילין במצוות ע"ש, וכי מה תועלת יש לחנך קטן לתענית שעות, הא לאו מצוה היא כלל (וע"ש בר"ן וברבינו מנוח הל' שב"ע פ"ב ה"י), והשיב מרן ז"ל דתענית לשעות שאני, דכל שעה ושעה הוא שיעור גמור, והדפיס כן אח"כ בספרו קה"י (לקוטים ח"ו עמ' ס"ב בהוספה לסי' א').

כי מוסף מהותו תוספת על קרבן היום, וכל מוסף הוא דין לעצמו, יש מוספי שבת ויש מוספי ר"ח ויש של רגלים, ולכן ל"ש במוסף ענין תדיר. [ושו"ר במנ"ח (מצוה ש"ז סק"ה), וכן העירוני לשו"ת אגר"מ או"ח סי' ע']. אכן העירוני מירושלמי (יומא פ"ז ה"ב) שעבודת היום של יוהכ"פ קודם למוספי יוהכ"פ משום שמקודש קודם, ע"ש, ומשמע דשייך היה במוסף ענין תדיר, וצ"ע.

הל' קודם למוסף

(ה) יל"ע מה שאומרים הלל קודם לתפילת מוסף, והא מוסף תדיר הוא יותר מהלל, דהא שבת שיש בו מוסף ואין בו הלל, ותדיר קודם. (ולנהג שיטות שהלל מה"ת י"ל כמ"כ בחי' רע"א או"ח סי' ז' ס"א שיתכן דדאורייתא לגבי דרבנן הוי כמקודש ע"ש).

ולכא' י"ל דלא שייך להקדים מוסף להלל מדין תדיר,

ובשהציתי כ"ז לפני מרן ז"ל (ערב ר"ה תשמ"ב) אמר שמה שהלל קודם למוסף הוא משום שתקנת חז"ל היתה שההלל הוא כחלק מתפילת שחרית, וראיה לזה ממשנה דראש השנה (ל"ב, ב') העובר לפני התיבה ביו"ט של ר"ה השני (זה המתפלל מוסף) מתקיע, ובשעת ההלל הראשון (זה המתפלל שחרית) מקרא את ההלל, והיינו משום שההלל שייך לשחרית, עכ"ד².

2. ומצאתי שכ"כ בס' "שאלת יעבץ", דהנה בביאה"ל (סי' תכ"ב ס"ב) הביא משמו שהלל שייכא לתפילת שחרית וע"כ אין לטעום עד לאחר הלל, ועיינתי בשאלת יעבץ (ח"א סי' מ') והוכיח שם כן ממשנה דר"ה הנ"ל, ע"ש. וכן יעוין מ"ב (סי' תכ"ג סק"א) שאומרים קדיש "תתקבל צלותהון" אחר ההלל, "דהוא סיומא דתפלת שחרית".

ועי' שו"ת מהרש"ם (ח"א סי' א') שהביא מתוספתא (פ"ו דמנחות) תפלה והלל מעכבין זה את זה, ע"ש בדבריו.

בדין ברכת הנהנין

(ו) הצעתי קמיה מרן ז"ל בהא דמבואר ברש"י (ברכות י"ז, ב') שאונן פטור מברכת הנהנין, והרי על איסורין גם אונן חייב (כמש"כ הפ"ת יו"ד סי' שמ"א סק"ז בשם חכם צבי סי' א', וכ"כ בביאה"ל סי' ע"א בשם הברכ"י), והרי "אסור" לאדם ליהנות מן העוה"ז בלא ברכה, וכבר העירו בזה. ואמר (דרך משא ומתן) שיתכן שמה שאמרו "אסור" שיהנה כו' אין זה בגדר איסור עצמותי אלא האיסור הוא מה שמבטל מצות ברכה. והראיתי לו דברי ה"ביאור הלכה" (סוף סימן ס"ב) שכתב דהוי איסור עצמותי. [ובמק"א הארכנו בכל זה ואכמ"ל].

שיעור בכאכ"פ באכילת בריה

(ז) שאלתי אם בבריה צריך שיעור אכילה בכדי אכילת פרס, ואמר שצריך, דדין אכילה בכדי אכיל"פ הוא משום שיהא נחשב למעשה אכילה אחת, וה"נ בבריה אמנם א"צ שיעור כזית אבל עיקר האיסור הוא שלא לאכול בריה ובשביל מעשה אכילה צריך בכדי אכיל"פ (יום ה' לפ' כי תבוא תשד"מ).

ברכה על נשיא צרפת

(ח) ביום ה' לפ' תצוה תשמ"ב שאלתי אם יש לברך על נשיא גוי (היה זה כשהגיע נשיא צרפת לאר"י), ואמר שא"צ לברך כי "מלך" היינו רק בקבוע, ולא במי שהוא רק לזמן, עכ"ד.

לחנוכה

שמן נס

(ט) כליל ב' דחנוכה תשמ"ב הראה לנו מרן ז"ל מש"כ בספרו "שערי תבונה" (סי' ה' בהערה) וז"ל: "מפורסם בשם הגר"ח ז"ל מבריסק דמה שכתב הב"י (ריש הל' חנוכה) במה שקבעו ח' ימים חנוכה והלא הנס לא היה כ"א ז' ימים, שעל יום א' היה שמן בפח, ותירץ בתירוץ הג' שנתנו כל השמן בנרות ובבוקר נמצאו מלא ע"ש, וקשה דא"כ לא דלק שמן זית אלא שמן מן השמים? ונראה דאפשר דענין שכח האש אחוז בשמן והעניין ששורף ומכלה - שני עניינים הם, וכדאמרינן בעלמא דאש של מעלה אינו מכלה, ועיין תוס' סוף חגיגה, ועיין סוף פ"ק דיומא [וכמדומה כעין ראייה לזה, דאם נאמר דהא בהא תליא נראה דמקודם שורך

ומה שלא הזכיר הרמב"ם שקבעום ל"הודאה" [ורק בדיני תפילה הזכיר להזכרת על הנסים], אמר מרן ז"ל דמש"כ הרמב"ם "הלל" היינו דברי הלול וכלול בזה גם הודאה דעל הנסים.

ועי"ז מאיר ובא, ובב"ק ק"א ב' מבואר בעצים דמשחן דהנאתן וביעורן שוה ע"ש ובפסחים כ"ז סוף ע"א כשאבוקה כנגדו ודו"ק], עכ"ד.

שואל או מוכר כסותו

י' אמר לי מרן ז"ל שמש"כ האור שמח (פ"ד מחנוכה הי"ב) ששואל או מוכר כסותו גם בשביל ההידור והתוספת, ד"ז תמוה דהא החיוב הוא רק לנר אחד ואיך יתכן שיהיה חיוב לשאול ולמכור כסותו גם לגבי ההידור עכ"ד [ובמ"ב ריש סי' תרע"א הביא בשם האחרונים ז"ל דרק על נר אחד נאמר החיוב].

ימי שמחה והלל

י"א כתב הרמב"ם (פ"ג מהל' חנוכה ה"ג) שהתקינו שיהיו שמונת ימי חנוכה "ימי שמחה והלל" (ועי' תוס' תענית י"ח ב' ד"ה הלכה), ואמנם בשו"ע (או"ח סי' תע"ר ס"ב) כתב שלא קבעום למשתה ושמחה (וע"ש בב"ח).

ושמעתי ממרן ז"ל שיתכן מש"כ הרמב"ם "ימי שמחה" היינו לענין איסור הספד ותענית, ולא שקבעום למשתה ושמחה.

הנרות הללו קודש הם

י"ב) בנוסח הפייטן "וכל שמונת ימי חנוכה הנרות הללו קודש הם ואין לנו רשות להשתמש בהם אלא לראותם בלבד", וצ"ע מגמ' שבת (כ"ב, א') "וכי נר קדושה יש בה". ואמר מרן ז"ל שמשמעות תיבת "קודש" אין הכוונה לקדושה של קדשים, אלא דכל דבר המופרש ובדילין הימנו מקרי "קדושה", דהא מצינו דטומאה מקרי קדושה, עכ"ד (עיין דברים כ"ב, ט' פן תוקדש המלאה, וברש"י: "כל דבר הנתעב על האדם, בין לשבח כגון הקדש בין לגנאי כגון דבר איסור, נופל בו לשון קדוש").

חובת בית

י"ג) יש לעיין במי שנוסע במטוס אם ידליק שם נרות חנוכה בברכה, די"ל דלא חשיב "בית". ואמר מרן ז"ל שלא ידליק, ונימוקו לפמש"כ רש"י ז"ל שבת (כ"ג, א') דהיושב בספינה אין מדליק שם ע"ש, ומשום דלא חשיב "בית".

וחיללוה, א"כ שפיר מקב"ט. ועוד אמר דשמן ויין שפיר מקב"ט. והראה לי מש"כ בזה בס' קה"י (חלק ה' סי' י"ט) והשאל לי הספר, וע"ש מה שהאריך בכל זה.

קריאת פרשת זכור

מ"ו) בערש"ק פ' כי תשא תשמ"ב הקשו למרן ז"ל בהא דקורין פרשת השבוע קודם פ' זכור, והא פ' זכור דאורייתא ול"ש בכה"ג תדיר קודם (ע"י ח"י רע"א אור"ח סי' ז'). ואמר מרן שהנה ההפטרה מפטירים על הקריאה האחרונה, ואם פ' זכור יהי' קודם לא יהי' ההפטרה של ענין זכור. אך הקשו לו מהפמ"ג (סי' תרפ"ה) דפרשת שקלים שחל בר"ח הדין שר"ח קודם משום תדיר, ותיפוק"ל משום שאם פ' שקלים תוקדם לא תהי' ההפטרה של פ' שקלים. ולכן אמר מרן ז"ל דתקנת קריאה"ת הוי חלק מסדר התפילה, ול"ש להקשות ולהקדים פ' זכור מפני שהוא מה"ת, משא"כ שקלים ור"ח ששניהם רק "הוספות" - שם הוצרך הפמ"ג לטעמו, עכ"ד.

אח"כ בש"ק (פ' ויגש תשמ"א) הביא מדברי רש"י הנ"ל, ואמר שבנו הגר"ח שליט"א דחה די"ל דבספינה לא שייך במציאות להדליק שם, דבזמן הגמרא הספינות היו פתוחות, והזכיר משו"ת מהרש"ם (ח"ד סי' קמ"ו, ע"ש שכ' שב"רכבת" ידליק) ומס' "ערוך השולחן" (או"ח סי' תרע"ו ס"ה) לענין הנוסע בעגלה. והוסיף דמצינו בשבת (פ"ג, ב') מנין לספינה שאינה מקב"ט כו', ובגמ' נלמדה משק וכתבו שם התוס': "דספינה אינה מיוחדת למדרס אע"פ שכל שעה יושבין בה בנ"א מ"מ עיקרן עשויות לפרגמטיא ואומר בה עמוד ונעשה מלאכתנו" ע"ש (וע"י קה"י מנחות סי' כ"ד), וה"ה לענין הדלקת נ"ח דכשנמצא בספינה אין זה בגדר "בית", עכתו"ד³.

זומאת השמן

י"ד) הקשו למ"ד משקין דבית מטבחיא טהור (פסחים דף ט"ז), איך היוונים טימאו את השמן שבביהמ"ק, ואמר לי מרן ז"ל שכבר תירצו היות ובאו פריצים

3. מהגרש"ז אורבך זצ"ל שמעתי (יום ג' לפ' וישלח תשמ"א) שהנוסע במטוס ידליק (וציין לעיין בס' "ערוך לנר" סוכה ג' ב' לענין בית שאין בו ד' על ד'), ואח"כ ביקש להודיעני שעכ"פ לא יברך. והגאון ר' יעקב קמינצקי זצ"ל השיב לשאלתי (יום ה' לפ' שמות תשמ"א) שלא ידליק.

בענייני פורים

משנכנס אדר

ט"ז) ברמב"ם וטור שו"ע לא הובא כלל מהא דמשנכנס אדר מרבין בשמחה, (וכמו שהובא להלכה לענין משנכנס אב ממעטין), וכבר עמד בזה החת"ס או"ח סי' ק"ס, ע"ש.

ושמעת ממרן ז"ל (פורים תשמ"א) דמה שאמרו מרבין בשמחה אין זו הלכה מעשית אלא שכך הוא המציאות שמרבין בו בשמחה, ולכן זמן סגולי הוא להתדיין בו עם העכו"ם, מיהו בשאר פוסקים הובא כן להלכה דין זה, עכ"ד. לאחר זמן נכנס חכ"א והעיר למרן ז"ל מלשון הגמ' (תענית כ"ט, א') "כשם" משנכנס אב כו' "כך" משנכנס אדר כו', ומשמע שדינם ועניינם שוה, ואמר שבתחילה אמר הדבר לפו"ר מה שהי' נראה לו.

מתנות לאביונים

י"ז) אמר מרן ז"ל לענין מתנות לאביונים, האם באדם חשוב קיים המצוה עי"ז שהסכים וקיבל ממנו מתנתו, דמסתבר שלא קיים, ואטו ברקוד לפני ושחוק לפני

יקיים בזה מתנות לאביונים, ורק לענין קדושין (ופדה"ב) מהני כי סו"ס יש כאן קבלת הנאת ממון וסגי בזה, אבל כאן בעינן שהאביון יקבל משהו (וכדכתיב "די מחסורו אשר יחסר לו"), עכ"ד.

משלוח מנות ומקרא מגילה

י"ח) לענין משלוח מנות ומקרא מגילה באי אפשר לקיים שניהם, אמר שמסתבר דמקרא מגילה עדיף משום פרסומי ניסא, וכמו שמגילה עדיפה מסעודת פורים.

קריאתה זו הלילה

י"ט) בספר קה"י (מגילה סי' ג') כתב לבאר דעת הבה"ג שאין אשה מוציאה לאיש במגילה, עפ"י המבואר במגילה (י"ד א') קריאתה זו הלילה, ובהלל הא נשים פטורות, ולכן אין מוציאה לאיש שחיובו במגילה הוא גם מדין הלל, ע"ש. (ועי' מרחשת ח"א סי' כ"ב סק"ח).

והצעת לפני מרן ז"ל שלכאור' דבריו שייכים רק לפי שיטת המאירי (הובא בשע"ת או"ח סי' תרצ"ג ס"ג) שכתב שאם אין לו מגילה יאמר הלל, אבל לפמ"ש"כ השע"ת שם שלמעשה לא תיקנו

לומר הלל בפורים, ממילא ל"ש הביאור הנ"ל, וכמדומה שהפלוגתא הנ"ל היתה לחידוש בעיניו.

ובמשנה סוף תמורה תנן רק "חמץ בפסח"?

"רוב בניו וקניניו"

(ב) בפיוט לחנוכה "רוב בניו וקניניו על העץ תלית". שמעתי ממרן ז"ל דלשון "וקניניו" אין זה אלא לשון מליצה בעלמא, כי מן הדוחק לומר שתלו גם לרכושיו, דזה לא מצינו, וכן דוחק לפרש ד"קניניו" היינו בניו (עי' רמב"ם פ"ט מהל' עבדים ה"ב), דמהו כפל הלשון בניו וקניניו, עכ"ד.

ואמר מרן ז"ל דבאמת כל איסוה"נ אין דינם בשריפה אלא בקבורה, כיון שיסוד דינם בכדי שלא יבואו לידי תקלה, ורק היכן שיש גזה"כ כמו שמנו בסוף מסכת תמורה, ובאמת שמהני גם אם האיסוה"נ מתמקמים ותו ליכא גבייהו חשש תקלה, אלא שחמץ בפסח בעי שריפה כדילפינן מנותר שהוא בבל תותירו, א"כ חמץ לאחזה"פ דהוי איסוה"נ רגיל ואין שום לימוד - א"צ שריפה, עכ"ד.

חמץ שעבר עליו הפסח

(כ"א) שאלתי לשיטת ה"מקור חיים" (סימן תל"א) דבביטול לבד מקיים מצות תשביתו ומה שצריך לשרוף הוא מדין איסוה"נ כדילפינן מנותר ע"ש, א"כ לשיטת ה"אור שמח" (פ"ד מחמץ ה"א) דחמץ שעבר עליו הפסח דאסור לר"י הוי המשך אחד של איסור, ולא דהוי איסור חדש, [וכן מתבאר מד' הגר"א ז"ל על הירושלמי ריש פרק ג' דערלה, ועי' בס' קובץ הערות יבמות סי' ל"א], א"כ מדוע אין דין שריפה על חמץ שעבר עה"פ מדין איסוה"נ,

בנוסח הוידוי

(כ"ב) צ"ע על מה שבנוסח הוידוי שלנו לא נזכר ענין קבלה על להבא [ומה שאומרים יה"ר וכו' הוא רק תפילה, מדפסק המ"ב דא"צ בזה עמידה], וכבר כ' הרמב"ם ריש הל' תשובה שקבלה על להבא הוא מעיקרו של וידוי? ושמעתי ממרן ז"ל (ערב יוהכ"פ חשמ"ב) שגם הוא עמד בזה ואמר דבאמת קבלה על להבא מהניא בלב, ולא בעינן שיוציא בפה, ורק על חרטה דילפינן מוידוי בעי בפה דומיא דוידוי דילפינן מוהתודו כו'.

ואכתי צ"ע איך בכל זאת אין רמז על זה, עכ"ד.

המלביין פני חבריו ברבים

כ"ג) לענין "המלביין פני חבריו ברבים", אמר לי מרן ז"ל דמסתבר דגדר "רבים" היינו לפני עוד שניים עכ"ד. (ועי' בתש" בעל "ערוך לנר" שנדפסה בס' "קריית ארבע", ובס' מתן שכרן של מצות להפמ"ג (חקירה ה') ובס' מצות הלבבות הל' הלבנת פנים ס"ג, ויל"ע בשיטמ"ק כתובות סז, ב בשם הריטב"א ז"ל).

הושענא-רבא

כ"ד) שאלתי (ערב סוכות תשמ"ב) מדוע לא נזכר בש"ס מענין יום הגדול הושענא-רבא? ואמר מרן ז"ל דאמנם מה שהוא "יום הדין" הוא רק מדברי קבלה, אבל הא ודאי שהוא יום מקודש יותר משאר ימי החג, וראיה לזה מסוכה (מ"ג, ב') ערבה בשביעי מ"ט דחיא שבת, א"ר יוחנן כדי לפרסמה שהיא מן התורה, הרי שרק ביום השביעי התירו שתדחי שבת בכדי לפרסם שערבה להקיף המזבח הוא מה"ת. עוד הראה מה דתנן בסוכה (מ"ה, א') דביום השביעי היו מקיפין את המזבח ז' פעמים, עכ"ד.

הפקר פטור מן המעשר

כ"ה) לענין הפקר דפטור מן

המעשר, אם צריך שיחול בחפץ תורת הפקר ממש או שדי במה שאין הדבר מיוחד לבעלים, מההיא דסופי תאנים (פסחים ו' ב') שבזמן שאין בעה"ב מקפיד עליהן פטורים מן המעשר, מוכח שא"צ שיחול תורת הפקר בחפץ (עי' רמב"ן ריש פסחים שענין ביטול חמץ דמי לסופי תאנים דהו"ל "כהפקר", ועי' אפיקי ים ח"ב סי' כ"ו ובספר חזון יחזקאל מעשרות פ"ג הי"ג), וכן מוכח מב"ק כ"ח א' זה וזה פאה לפוטרו מן המעשר, ע"ש בתוס' ובחזו"א (חור"מ לקוטים לב"ק סי' י"ט לדרך כ"ח ע"א).

ובשהציתי כ"ז לפני מרן ז"ל אמר שיש להוכיח לא כן, ושצריך תורת הפקר ממש לענין לפטור ממעשר, מנדרים (מ"ד, ב') דמבואר דגם לענין פטור מעשר שייך פלוגתא דר' יוסי ורבנן אי בעינן עד דאתי לרשות זוכה, (ועי' פי' הרידב"ז על ירושלמי ריש פ"ה דפאה דהירושלמי חולק על הבבלי בזה), ואמר לי לעיין בס' "קובץ שעורים" שהאריך בעניינים אלו.

בפטור פועל מן המעשר

כ"ו) הר"ש (פאה פ"א משנה ו') הקשה למה לי קרא דפאה פטור מן המעשר, תיפוק"ל דיפטור מדין לקוח (ומקרא דתבואת זרע), ותירץ דאי לאו קרא היו חייבים

שולחן-השבת, בהא דכתב רש"י על הפסוק ראשית בכורי אדמתך וגו' ש"אף השביעית חייבת בבכורים", והרי שביעית הוי הפקר ואין זה "אדמתך". ואמר שבנו הגר"ח שליט"א הראה לו לדברי החזו"א (ערלה סי' י"א סק"ח) שכתב דלאו בפירות שביעית קאמר, אלא פירות שחנטו קודם ר"ה של שביעית, ע"ש, אך מרן ז"ל אמר שלמדנו מדברי רש"י שכל שעצם הקרקע שלו שפיר חשיב לגדולי אדמתך, והוסיף שזה חידוש גדול, ושראה בזה פעם בספר "תורת הארץ" (סי' א').

אח"כ ביום א' הראיתי למרן ז"ל שהמנ"ח (מצוה צ"א) כבר העיר ע"ד רש"י אלו, ושלחתי לו דהגימטריא של "בכורי אדמתך תביא בית ה' א"י עולה לתיבות דברי רש"י, ואמר שהוא אינו משתמש בשמות הק' לגימטריא!

במעשר "דכיון דזכי להו רחמנא בהאי שדה תבואת זרעך קרינא ביה". וקשה מבבא מציעא (דף פ"ח א') דפריך שפועל יפטר מן המעשר מדין לקוח, והרי פועל משל שמים הוא אוכל, "כשאר מתנות עניים" (רש"י שם צ"ב, א'), וכל היכא שהתורה זיכתה לו ליכא פטורא דלקוח.

ושמעתי ממרן ז"ל דשאני פאה שכבר בתחילת גידולה חלה סיבת חיוב להניח פאה בשדה זו לעני, וחלק הפאה כאילו גודל בשביל העני, ומשא"כ בפועל שיש לו רק זכות באכילת הפירות שכבר גדלו, דאטו יש חיוב על בעה"ב לשכור פועלים דנימא דהפירות גדלו בשבילם, ולכן חסר בתבואת זרעך⁴.

שביעית חייבת בבכורים

כ"ז) בליל ש"ק פרשת משפטים תשמ"ב הקשה מרן ז"ל על

4. ובפשוטו י"ל שסברת הר"ש שייכת רק בפאה שזכי להו רחמנא בגוף השדה, משא"כ בפועל שיש לו רק זכות באכילת הפירות, ושור"ר בקומץ המנחה להמנ"ח (מצוה שצ"ה), ואמנם בס' "אור שמח" (פ"ב מתרומות ה"א) מבואר שסברת הר"ש שייכת גם בזכית הלוי במעשר ראשון. (ועי' שפ"א פסחים ל"ה, ב').

ועוד י"ל דשאני פועל שהוי דין "היתר אכילה" בלבד (עיין סנהדרין נ"ז א' פועל כו' **"התירא הוא"**, וכן עי' לשון הרמב"ם שכירות פ"ב ה"א), ועי' ברכת שמואל (קדושין סי' ג') ובס' אתון דאורייתא (כלל ג'), ואכמ"ל.

איסור כרת במילה

קריאת שם לנולד

כ"ח) חכ"א שאל לדעת הראב"ד (הלכות מילה פ"א ה"ב) שערל שלא מל את עצמו כל יום עומד הוא באיסור כרת, א"כ לר' נחוניא בן הקנה הסובר (כתובות ל', א') שחייבי כריתות פוטרים מדין קלבד"מ, א"כ כל ערל שיזיק במשך כל ימי חייו יפטר, וזה לא מצינו. [ואין לומר שדוקא בעושה מעשה שייך קלבד"מ, דיעויין בפנ"י (ב"ק קי"ז, א') דהקשה במסור שיפטר מדין קלבד"מ, וע"ע בש"ך חו"מ סי' שנ"א סק"א)].

ואמר מרן ז"ל (ליל ששי פ' קורח תשמ"ב), שגם להראב"ד אין הכוונה שכל רגע יש סיבת חיוב חדשה אלא הכל המשך מהסיבה של רגע זמן החיוב, ול"ש לומר בזה כעת קלבד"מ.

מילה שלב"ז אינה דוחה שבת

כ"ט) שמעתי ממרן ז"ל שמסתבר שמילה שלא בזמנה אינה דוחה שבת אפילו כשא"א לקיימה למחר, דהא אף מילה בזמנה אפשר לקיימה לאחר השבת ואלא דגזה"כ הוא, ועל מילה שלב"ז ליכא גזה"כ.

ל) שאלתי (ביום ד' לפ' בראשית תשמ"ב) בדבר קריאת שם לבן הנולד, וכן לבת, אם צריך בדווקא שיקראו לתינוק את כל שמותיו של פלוני (זה שקוראים על שמו), ואמר שלכאור' אפשר לקרוא גם שם אחד, והראה לי ב"בית שמואל" (אהע"ז סוף סי' קכ"ט שמות נשים אות א') שכתב שם וז"ל "לכן הורה הרב רמ"א באחד שהי' שם אם הבעל ושם אם אשתו אסתר, ומתה אם של אחד, והורה לקרות שם בתו "סתירה", ש"מ שם "סתירה" נגזר משם אסתר", עכ"ל, הרי חזינן שא"צ בדוקא לקרות אותו שם. עוד אמר שיש מהרש"ל שכתב במה שנסתפקו אם לקרוא לתינוק "אורי" או "אבנר" והורה לקרוא שם דומה (כמדומה שאמר "אריאל"), וחזינן שא"צ לקרוא אותו שם בדיוק.

האיש קודם לאשה

ל"א) קדושין (ל"א, א') שאל בן אלמנה אחת את ר"א, אבא אומר השקיני מים ואימא אומרת השקיני מים, איזה מהם קודם, א"ל הנח כבוד אמך ועשה כבוד אביך שאתה ואמך חייבים בכבוד אביך, וע"ש שבנתגרשה כבוד שניהם שוה, ובשו"ע (יו"ד סי' ר"מ סי"ד)

נפסק דהיינו שלאיזה מהם שירצה יקדים [נאמנם בב"י שם הובא דעה שיעשה שניהם כאחת, וע"ע בפ"ת שם סק"ב].

וקשה טובא דהנה תנן בהוריות (י"ג, א') האיש קודם לאשה להחיות ולהשבת אבידה [והטעם משום שהאיש מקודש טפי שחייב בכל המצוות כמש"כ בפי"מ"ש להרמב"ם שם, וכן בתוס' רי"ד כתובות דס"ז ובס' באר שבע שם], וכן פסק הרמב"ם (תמידין פ"ט ה"י) שמנחת האיש קודמת למנחת האשה, ובס' "אהבת חסד" כתב כן גם לענין המצוה להלוות שהאיש קודם לאשה, ע"ש, ומעתה קשה אמאי בנתגרשה יעשה איזה מהן שירצה, הן אמנם מדין מצות כיבוד אב ואם אין עדיפות זה על זה אבל יבוא דין האיש קודם לאשה ויכריע שיכבד לאב קודם? [נאמנם זה אין להקשות למה לי לטעמא ד"אתה ואמך חייבים בכבוד אביך" ותיפוק"ל משום דאיש קודם לאשה, די"ל דסברת שאתה ואמך וכו' הוי דין חיובי, ולא רק דין קדימה בעלמא, ואם עבר על סדר זה ביטל מצות כיבוד אב, וכן מוכח מדברי התוס' יבמות (ה', ב' ד"ה כולכם), ע"ש]. ועיין בספר "חזון יחזקאל" שעל התוספתא (סוף פרק ב' דב"מ).

ואמר מרן ז"ל שבמקום שיש מצות כיבוד אב ואם בטלו כל שאר המעלות, שהרי אם היו לפניו להשקות מים לאדם שאינו אביו ולאמו - בוודאי שהיתה אמו קודמת ול"ש כאן איש קודם לאשה, ולא גרע השתא מה שיש לפניו אב ואם. [ויש לעיין מדברי הירושלמי (סוף פ"ג דהוריות) על המשנה הנ"ל דאיש קודם לאשה, ואכמ"ל].

"לא ישא ממשפחת ניכפין"

ל"ב) בדבר הצעת שידוך, שבמשפחת המדוברת יש שניים הלקויים בחוש השמיעה, האם יש לחוש שח"ו זהו מחלה תורשתית או לא, השיב שבמסכת יבמות (דף ס"ד ע"ב) איתא "לא ישא אדם אשה לא ממשפחת ניכפין כו' והוא דאתחזק תלתא זימני" (מרן ז"ל קרא מתוך הגמרא), אח"כ קרא מהשו"ע (אהע"ז סי' ב' ס"ז) שכך נפסק, עיין שם בפ"ת סק"ח ואמר שהביא שיש הסוברים שבתרי זימני הוי חזקה, וסיים שהיות ובשו"ע נפסק שרק בג' פעמים הוי חזקה, א"כ כל שלא הוחזקה המחלה במשפחה זו ג' פעמים - אין מה לחשוש. והוסיף כי כמעט ושלא

בנמצא הוא משפחה שרח"ל אין שם שנים חולים⁵.

ע"א באיסורין

ל"ג בריטב"א (ר"ה ריש פרק ב') כתב דע"א באיסורין אינו נאמן להעיד על גוף האדם, וכן הביא בתורע"א (דמאי פ"ד מ"ו). ועי' מחנ"א (עדות סי' י"ג וסי' י"ט) ובאו"ש (הל' מעשר פ"ב הי"ז).

והראה לי מרן ז"ל בספר "אבני נזר" (חז"מ סימן מ') שהעלה כן לדינא שלהכשיר איש להיות נאמן באיסורין בעי' ב' עדים, ע"ש.

לפני עיור

ל"ד בס' קה"י (ע"ז סי' ג') כתב דמבואר מס' החינוך (מצוה רל"ב) דאף כשיעבור חבירו במזיד שייך לפני "עיור", כיון שעיי"ז יתפתה בעוד פעמים, וכדאמרינן עבר עבירה ושנה בה נעשה לו כהיתר, ובאותו מכשול שיצא מזה על להבא אין החוטא מכיר בה, ולהכי אכתי "עיור" קרינן ביה,

ע"ש. וצ"ע ממה שכתב המ"א (או"ח סי' קס"ט סק"ו) בשם הב"ח דמותר לתת לאכול אף למי שאינו יודע אם יברך, כיון שבשעה שנותנו אינו עובר ואם אח"כ לא יברך מה עלינו לעשות ע"ש, וא"כ מדוע כאן יעבור בלפנ"ע על מה שלהבא יכשל בעבירה?

ואמר לי מרן ז"ל דיש לחלק, דכאן חשיב כאילו עתה מכשילו בעבירה שיעשה להבא, כיון שבע"כ ע"י עבירה זו יכשל על להבא, משא"כ בדין המ"א שאין במעשה זה שנותן לו לאכול שום הכרח שלא יברך, עכ"ד.

מזיק באונס גמור

ל"ה בשיטת הרמב"ן דאדם מועד לעולם אף באונס גמור, העירו מב"ק (ל"ב ב') "דאי תנא המבקע ברה"י והזיק ברה"ר משום דשכיחי רבים, אבל מרה"ר לרה"י דלא שכיחי רבים אימא לא", וצריך להבין קולת "לא שכיחי רבים"?

ואמר מרן ז"ל דכל השקלא וטריא בגמ' הוא לענין ד' דברים,

5. עיין ספר "מכתבים ומאמרים" (עמ' קכ"ז) שכותב מרן הגרא"מ שך שליט"א: "הנה לפי המוזכר בספרים רק אם יש שלשה מקרים, היינו אצל אבי זקינו וזקינו ואצלו - יש לחוש, אבל כאן הוא רק שנים, וזהו שהשיב גם כן הגר"י קנעווסקי ... ומאן דלא קפיד לא קפדינן".

ואמנם לענין חיוב נזק פשוט שיהי' חייב (והדברים מדוייקים בלשון הרמב"ם חובל ומזיק פ"א הי"ז, ע"ש).

ריבוי בשיעורין באיסור גזל

ל"ו) שמעתי ממרן ז"ל שהגזול מחבירו חפץ הווה כמה פרוטות, אינו עובר אלא עבירה אחת.⁶

גזלן בשוגג

ל"ז) שיטת הקצוה"ח (סימן כ"ה סק"א) דגזלן בשוגג אינו גזלן, ובס' מרחשת (ח"ב סוף סי' ל"ב) העיר מב"ק (דף ה' ע"א) דפריך "המטמא והמדמע והמנסך דממונא הוא ליתני", ובתוס' שם (ד"ה המטמא) כתבו דהומ"ל דלא תנא להו משום דלא מחייב בשוגג, וצ"ע דלפי"ז איך מנו שם בין הי"ג אבות גנב וגזלן, והרי גם אלו אין מחייבין בשוגג.

ואמר מרן ז"ל דגנב וגזלן דפטורים בשוגג אין זה "קולא" בחיובם, וכל מהותם רק בכוונתם לגזול, משא"כ במטמא מדמע ומנסך דחשיב "קולא" במה שלא קנסום בשוגג ולכך לא תני להו.

הגונב מן הגנב

ל"ח) במסכת בבא בתרא (דף ל"ד ע"ב) זה אומר של אבותי וזה אומר של אבותי אמר ר"נ כל דאלים גבר, ושם (דף ל"ה ע"ב) אמרי נהרדעי ואם בא אחד מן השוק והחזיק בה כו' הוי גזלן ולא ניתן להישבון. וצ"ע להמבואר בבבא מציעא (דף ז' ע"א) גבי ההיא מסותא דכיון דדינה כדא"ג חשיב לממון שאינו ברשותו, דהוי ממון שאין יכול להוציאו בדיינים, והקדישו אינו מוקדש ע"ש, וא"כ קשה לפי מש"כ הקצוה"ח (סי' ל"ד) דהגונב מן הגנב כיון שהשני לא הוציאה

6. והבאתי בזמנו למרן ז"ל מכתב שקבלתי עבורו ממש"כ הוא ז"ל להג"ר אפרים בורדיאנסקי זצ"ל, ששם כתב ג"כ וז"ל "ואולם לענין שם ומספר העבירות נלענ"ד דבין בגזול ובין בגונב כל שהיה גזילת שוה הרבה פרוטות בב"א - אין זה נקרא אלא עבירה אחת אלא שנחשבת עבירה גדולה של כמה שיעורים", ע"ש.

ואמנם מרן הגרא"מ שך שליט"א הביא ממרן הגר"ז מברסק זצ"ל שבגזל ישראל עובר בלאו על כל פרוטה ופרוטה (עי' שיעורי הרמ"ם סנהדרין בענין "איסור אחד בריבוי שיעורין"). ועי' בספר הזכרון להגר"י הוטנר זצ"ל (סי' מ"ג). ויש לעיין בתוס' ב"ק (דף ק"ה ריש ע"א) ובשיטמ"ק בשם הרא"ש ז"ל שם.

החוזר לברייתו, אם נימא כהצד שכ' ה"דבר אברהם" (ח"א סי' א' סק"ז וח"ג סי' ל"א) דשינוי החוזר לברייתו באמת לעת עתה הוי שינוי, ורק שמדיני חיוב והשיב נאמר דשינוי כזה לא מהני לקנות, א"כ בודאי דיהני עכ"פ להוריד פסול מהב"ע, כיון שלעת עתה אין זה חפץ הגזול, ויהיה מוכח מסוגיין דשינוי החוזר ל"ה שינוי כלל גם לעת עתה. וכמדומה שקלסה מרן ז"ל.

אין שליח לדבר עבירה

מ') בקצוה"ח (סי' ק"ה סק"א) כתב שכה"ג שאצל המשלח ליכא עבירה ל"ש לומר אין שליח לד"ע, והוכיח כן מדברי התוס' גיטין י"ב א'.

ושמעת ממרן ז"ל שיתכן שהתוס' בגיטין אזלי להך שיטה (בתוס' ב"מ י"ב) שאף אם אשד"ע מ"מ המעשה קיים, ומשו"ה שפיר הקשו שיקנה העני אף שהוא שליח לד"ע.

מרשות הבעלים אין עליו כלל דין גזלן ע"ש. וא"כ זה השלישי שבא והחזיק בה הרי לא הוציאה מרשות בעלים ואמאי יש לו דין גזלן.

ואמר מרן ז"ל שיתכן שכל דברי הקצוה"ח נאמרו רק היכן שהחפץ כבר היה גנוב, ועל חפץ גנוב נאמר דל"ש שיחולו עליו שוב דיני גניבה, משא"כ אם הגנב לא הוציא מרשות הבעלים, זה לבד לא סיבה שלא יתחייב הגנב, דעיקר המיעוט הוא "ולא מבית הגנב", כך אמר בדרך אפשר לפלפולא⁷.

שינוי החוזר לברייתו

ל"מ) בספר קה"י (סוכה סי' כ') כתב מרן ז"ל לבאר כוונת קושיית הגמרא בסוכה (דף ל' ע"ב) "וליקנינהו" בשינוי השם ובשינוי מעשה, שאין הכוונה מדין "קנין" אלא כיון שפנים חדשות באו לכאן ואין זה אותו חפץ שנעבדה בה עבירה תו ליכא משום חסרון מהב"ע, ע"ש. ושאלתי למרן ז"ל, דא"כ מה משני הגמרא דהוי שינוי

7. ומיושב מה שמקשים על הקצוה"ח מב"מ (כ"ו, ב') בנטל אבידה קודם יאוש ע"מ לגזול דעובר משום לא תגזול, והרי לכמה ראשונים ז"ל אבידה חשיב לדבר שאינו ברשותו, ולהנ"ל א"ש.

ועי' בשיטמ"ק ריש פרק המפקיד בשם הראב"ד ז"ל להקשות גבי הגונב מבית השומר אמאי משלם, והא אין כאן גונב מבית האיש, ע"ש, וצ"ע.

סק"ג) כתב דגבי שומר חנם ושומר שכר לכו"ע משעת פשיעה מתחייב, ולא משעת משיכה, אלא שכ' שקשה לחדש דבר כזה בלא מקור נאמן מדברי הראשונים ז"ל⁸.

והצעת לפני מרן ז"ל להוכיח שרק בשואל איכא למ"ד משעת משיכה מתחייב, מבבא קמא (י"א, א') אין שמין לשואל, וביארו שם התוס' הטעם "כיון דחייב באונסין נמצא שקנאו משעה שהוציא מיד הבעלים והדמים הוא דנתחייב כמו גנב וגזלן", וע"ש ב"פורת יוסף" שכתב שנידון זה אי שמין לשואל או לא תליא אם שואל משעת שאלה מתחייב באונסין דאז דינו כדין גנב וגזלן ואין שמין, או דמשעת אונסין מתחייב ודינו כמזיק ושמין, ע"ש. והנה מדאמרו אין שמין ל"שואל" - משמע שרק ל"שואל" אין שמין, אבל בשאר שומרים כו"ע מודו דשמין (וע"ש בפנ"י), והנה לפנינו מקור נאמן שרק בשואל סובר חד מ"ד דמשעת משיכה מתחייב.

עוד אמר שדברי הקצוה"ח יובנו אם דין אשלד"ע ילפינן מגזוה"כ דטביחה ומעילה שני כתובים הבאים כאחד ואין מלמדין (עי' ש"ך חו"מ סימן שמ"ח), ושפיר י"ל דעיקר הקפידא היא אצל המשלח כעין טביחה ומעילה, אבל לדברי הסמ"ע (סי' קפ"ב סק"ב) דטעם אשלד"ע הוא משום שכסבור שהשליח לא ישמע לו, מסתבר שהעיקר תלוי בשליח. (וכ"כ מרן ז"ל בקה"י קדושין סי' ל"ה).

והנה הקצוה"ח שם הביא דברי הפנ"י שהתופס לבע"ח במקום שחב לאחרים לא מהני הוא משום דאשלד"ע, וכ' ע"ז הקצוה"ח "וסברתו לא נהירא", והיינו כי מה עבירה יש בזה. ואמר מרן ז"ל דרך הלצה שיתכן שיעבור בלאו דלא תונו שהרי מצער בזה לאחרים. (ועי' הגהות "כסף הקדשים" חו"מ סי' ק"ה ס"א).

שומרים, מאימתי מתחייבין
מ"א) בספר קה"י (ב"מ סי' ל"ד

8. וברמב"ן ורשב"א (קידושין כ"ז, ב') מבואר דבכל השומרים שייכא הך פלוגתא אם משעת משיכה מתחייב, וכן מבואר בקצוה"ח בכמה דוכתי. ועי' חזון יחזקאל (ב"ק פ"ז ה"ה ובהשמטות לב"מ ריש פרק ג'), קוב"ש (פסחים אות י"ז, כתובות אות קכ"א), חמדת שלמה (אור"ח סי' י"ג סק"ב ובחי' לב"מ דף צ"ז), קונטרס "ענף פרי" שבסוף ס' "פרי יצחק" (סי' נ"ג), ואכמ"ל.

השולח חבירו בעסקיו ונתפס

(מ"ב) שו"ע (חו"מ סי' קע"ו סעיף מ"ח) פסק הרמ"א וז"ל "אבל מי ששולח חבירו בעסקיו ונתפס, י"א דאם הלך בשבילו בחינם חייב לפדותו דהו"ל עליו כשואל שחייב באונסין, ויש חולקין", ע"ש.

ושאל הרה"ג ר' צבי שטיינברג שליט"א דאמאי לא יפטר המשלח מדין פטור בעליו עמו (וע"ש בנתיבות ס"ק ס'). ואמר מרן ז"ל שלי"ש כאן פטור בעליו עמו, והראה לן מש"כ בספרו קה"י חלק א' סי' ל"ו סק"ב (ונדפס גם בקה"י סוף ב"מ) בדברי הקצוה"ח (סי' קפ"ז) דלעולם ליכא דין שומרין בשליח דהו"ל בעליו עמו, והקשה ע"ז בקה"י וז"ל "אכן צ"ע שהרי הגדר שמירה בבעלים הוא כך, שהבעלים [או שלוחן] משועבדים למלאכת השומר באותה שעה שהשומר משתעבד לבעלים, אבל אם באותה שעה שהשומר משתעבד לבעלים

גם הבעלים או שלוחן עושין במלאכה זו עצמה של הבעלים לכאור' אין זה בבעלים כלל, וא"כ הכא דשליח שהוא כבעלים מסייע למלאכה זו שנעשה שומר עליו א"כ חלק הבעלים שבשליח אינו במלאכת השומר אלא במלאכת הבעלים ואינו ענין לדין בבעלים", ע"ש, וה"ה כאן. (וכמדומה שאמר בזה שיש לחלק).

עוד שאל הנ"ל דהא ל"ש שמירה בבן חורין דהוקש לקרקע (עי' קדושין ז' א' ברש"י ותוס' שם ובש"ך חו"מ סי' צ"ה סק"ח)? ועוד שאל דהרי אדם אין גופו ממון דאין דמים לב"ח, ואמר מרן ז"ל שאדם נחשב שפיר "גופו ממון" (ועוד האריך בזה, אך מפני שאין הדברים מדויקים אצלינו לא כתבתי).

במפיקת מהרי"ף דיסקין זי"ע

(מ"ג) בתשובת מהרי"ל דיסקין (פסקים אות קצ"ו) כתב וז"ל "נסתפקנו מי שנתן לאחד לשמור

9. ויש לעיין במ"מ (נ"ח א') השוכר את הפועל לשמור את התינוק. אך י"ל דהתם הוא מדין פועל, עיין מחנ"א (דיני שומרין סי' ז') ובתרומת הכרי (סי' ס"ו), ויל"ע בראשונים שם וב"חסדי דוד" על התוספתא ריש פ"ח דב"מ. ועי' בשיטמ"ק (ב"מ פ' ב') בשם הרמב"ן דל"ש שמירה על אדם. ועי' מחנ"א (דיני נזק"מ סי' ו') דהמזיק לאשתו חייב מדין שומר, וכבר העיר עליו מרן ז"ל בקה"י (ב"ק סי' כ"ג). ועי' שואל ומשיב (תנינא ח"ב סי' ל').

כיון דאכלה תלת שני קיימא לה
ברשותא דלוקח".

עוד אמר דמסוגיא כאן מוכח
שענין ג' נגיחות דשור
המועד הוא ענין ראייה ולא הרגל
(וכ"כ בקה"י טהרות סי' מ"ז).

(ב) מה שמפורסם בשם הגר"ח
מבריסק זצ"ל להוכיח ממסכת
חגיגה (ג', ב') דמדמה העושה ג'
דברי שטות לשור המועד, דמשמע
דענין שור המועד הוא בגדר
"ראיה", דלענין העושה ג' דברי
שטות ל"ש ענין "הרגל" כ"א ענין
ראיה (ועי' בס' "חזון יחזקאל"
בהשמטות למס' ב"ב). שמעתי ממרן
ז"ל דאין זה הכרח די"ל דבאמת
גם התם הוי ענין "הרגל", דע"י
שעושה ג' דברי שטות הורגל
לעשות דברי שטות וה"ז בגדר
שוטה, עכ"ד.

גדרי הקנינים קודם מתן תורה

(מ"ה) על דבר הקושיא כיצד מכר
עשוי הבכורה ליעקב, דמה
שייך למכור ענין רוחני (ובקצוה"ח
סי' רע"ח כתב שהיה מדין סילוק),
שמעתי ממרן ז"ל (יום א' לפ' וישלח
תשמ"ב) דקודם מ"ת לא נאמרו
עדיין גדרי הקנינים, והי' שייך גם

ושוב מכר הלה את החפץ מהו, אם
יכול לוקח זה לתבוע את השומר
אם פשע, או יאמר לו לאו בע"ד
ידידי את". [ובהגה' "קרני ראם"
שעל המהרש"א (גיטין י"ג ב' אות ג')
כתב להדיא דנעשה שומר של
הקונה, ע"ש]. ושמעתי ממרן זצ"ל
(ערב יוהכ"פ תשמ"ב) שמסתבר שאין
נעשה שומר של הקונה.

חזקת מרא קמא

(מ"ד) בבא בתרא (כ"ח, א') אי מה
שור המועד עד נגיחה
רביעית וכו', ופירש הרמב"ן ז"ל
שעד נגיחה ד' אינו לא תם ולא
מועד, וה"נ משנה ג' עד שנה ד'
לא תהי' הקרקע של שניהם
(ובריטב"א כ' דנימא כל דאליס גבר).
וצ"ע למה עד שנה ד' לא תשאר
הקרקע למרא קמא מדין חזקה
קמייתא, ויהי' מוכח מכאן שגדר
חזקת מ"ק הוא ענין של ראייה
ומוחזקות, וכיון ששתק ג' שנים
ולא מחה במחזיק איתרע חזקת
מ"ק.

כשהצעתי הדבר לפני מרן ז"ל
(ערש"ק ויגש תשמ"ב)
אמר דאין זה מקשן ותוצן אלא
דהגמרא מבררת כל הצדדים, ואה"נ
זה גופא כוונת הגמ' אח"כ "הכא

והייתי נוכח אצל מרן ז"ל כשהעירו לו עוד מתוס' יבמות (כ"ה א' ד"ה והוא) דשייך עדות שבטלה כו' גם לענין פסול עדות שאי אתה יכול להזימה, והתם הרי אין זה פסול הגוף, והסכים לזה מרן ז"ל.

עוד כתב שם הקה"י, דבעד החותם בגט של"ש אין בו פסול נאמנות רק שהגט פסול לגרש בו, ול"ש בזה דין עדות שבטלה, ע"ש. ואמרתי למרן ז"ל לפי מש"כ בחי' חתם-סופר (גיטין י' ב') דכיון שהעד יודע שאם הוא של"ש אינה מגורשת ובגט כתוב פלוני גירש, אם יחתום של"ש נמצא לא גירש פלוני והרי העיד עדות שקר ועובר בלא תענה ברעך עד שקר, ע"ש. ולפי"ז שפיר י"ל דחשיב לעד פסול [ושו"ר באמרי משה סי' י"ז ובחי' הגר"ש היימן]. והעיר מרן ז"ל דבאופן שבלעדי עד זה יש עוד ב' עדים החותמין על כשרות הגט, כה"ג לא הוי עד פסול.

אין אדם פורע תוך זמנו

מ"ח) בערב ש"ק פ' ויגש תשמ"ב נכנסנו כמה בחורים למרן ז"ל, והצעתי שאלת חכם אחד בהא דחזינן בגמ' בבא בתרא (דף ה' ע"ב) דיש צד בגמ' דמיגו נגד חזקה אין

קנין בבכורה, וכעין מש"כ הריב"ש (סי' שכ"ח) שקודם מ"ת היה מהני אף בדשלבל"ע. אך הסכים מרן ז"ל דמדברי הרמב"ם (פ"ו מהל' ערכין) מוכח דלא כהריב"ש.

שוב שמעתי ממרן ז"ל (בערש"ק פ' ויגש תשמ"ב) שאמר לא' ששאלו בנוגע לספיקת הגרע"א ז"ל אי בביאת קדושין כשר בלילה, והרי יעקב קידש בלילה בביאה, והשיבו דקודם מ"ת שאני, עכ"ד.

גוד או איגוד

מ"ו) בספר "קריית ספר" (הלכות שכנים) כתב דגוד או איגוד הוא מן התורה, ודלא כתשובת הרשב"א (חלק א' סי' תתקנ"ו). וצ"ע היכן נרמז ענין זה בתורה, ושמעתי ממרן זצ"ל (יום ד' לפ' ויחי תשמ"ב) שיתכן שזה נלמד מקרא ד'ושפטתם צדק בין איש לאחיו'.

עדות שבטלה מקצתה

מ"ז) בס' קה"י (גיטין סי' ג') הביא מהגרע"א ז"ל דבעד החותם בגט שלא לשמה, דאין זה פסול הגוף כ"א דהגדתו פסולה, ל"ש בזה דינא דעדות שבטלה מקצתה בטלה כולה. ובקה"י הקשה ע"ז מסנהדרין (דף מ"א) גבי עד שא"י החקירות, ע"ש.

אדם פורע תוך זמנו אמרינן, והנה מיגו נגד חזקה מה שתח"י אדם הרי הוא שלו - לא אמרינן (כמו שכתב המגיד משנה פ"א מהלכות מלוה ולוה ה"ד בשם הרמב"ן ז"ל), וחזינן דחזקה מה שתח"י אדם כו' עדיפא מהך חזקה של אין אדם פורע תוך זמנו, ומאידיך מצינו לענין שבועה דחזקה מה שתח"י אדם כו' אינה פוטרת משבועת היסת, ואילו לענין חזקה אין אדם פורע תו"ז מצינו שפוטרת משבועה (עיין רמ"א חו"מ סי' ע"ח ס"ב, ובביאור הגר"א שם סק"ז "דחזקה הוי כמו עדים שלא פרעו", וכן יעו"ש בגר"א סק"ח), והרי הדבר אומר דרשני. ובשעת מעשה אמר לנו מרן ז"ל שצריך הוא לעיין בזה.

ובמוצ"ש"ק פ' ויגש הנ"ל הציע מרן ז"ל הקושיא לפני כמה מבני משפחתו, ואכתוב מה שרשם א' השומעים מה שאמר מרן ז"ל בענין זה:

ותירין אאזמו"ר שחזקה אין אדם פורע תו"ז עדיפא מחזקה של כל מה שתח"י אדם וכו', אלא דבמיגו הגדר הוא מצד שהמיגו עושה ספיקות, ולכן מספק א"א להוציא ממוחזק, ולכן לא מהני מיגו נגד חזקה מה שתח"י אדם כו', משא"כ לענין חזקה אין אדם פורע תוך זמנו, כיון שיש מיגו הוי

ספק שמא פרע וכיון שכן א"א לגבות ממנו מספק. והקשו לו דהא דברי הרמב"ן בענין מיגו נגד חזקה מה שתח"י אדם כו' הוא אפי' בכה"ג שאינו להוציא, (מה גם שדעת הרמב"ן ריש ב"מ דמיגו להוציא מהני)? ותירץ דאין כוונת הרמב"ן מצד דמיגו נגד חזקה לא אמרינן, אלא כוונתו דהתם הוי מיגו גרוע, דהא המיגו הוא שהוא יכול לתת את הנכסים במתנה לאחר ועי"ז המלוה לא יוכל לגבות וזה לא הוי מיגו טוב דהא יפסיד מחמת זה. (ועי' קצוה"ח סי' צ"ט סק"ג).

ומאאזמו"ר שמעתי להסביר דבאמת החזקה שאין אדם פורע תו"ז לא הוי בירור גמור שהוא לא פרע, דאמנם רוב בנ"א אינם פורעים תוך הזמן אבל מ"מ מיעוט בנ"א פורעים אף בתוך הזמן, אמנם אחרי שיש את החזקה שאין אדם פורע תו"ז יש בירור גמור ששום אדם לא יפרע בתו"ז, דכיון שרוב בנ"א אינם פורעים בתו"ז א"כ אם הוא כן יפרע בתו"ז ויחזור אח"כ המלוה לתבעו את החוב והוא יטען שפרע - לא יאמינו לו ויחשבהו לשקרן, א"כ מה לו ולצרה הזאת לפרוע תוך הזמן, ובוודאי שלא יפרע תוך הזמן, אלא דכ"ז הוי סברה כשפורע תו"ז בלי ראייה, אמנם בפני עדים

ראשונה לו" וכו'. וצ"ע בריש פ' ויחי (מ"ז, כ"ט) כשיעקב אמר ליוסף שים נא ירך וגו', ומדוע התם לא היה די בירכו של יוסף?

ויש לבאר דהנה לשבועה בעי נקיטת חפץ, ורק במילה שיסוד המצוה שיהי' מהול ולא עצם מעשה המילה [וכמש"כ בת' מהר"ח אור זרוע ת' י"א, והוכיח מדוד המלך שהיה מצטער כשנכנס למרחץ וראה עצמו ערום מן המצוות ונזכר במילה], והנה בחי' רע"א (י"ד ריש סי' רס"ז) הוכיח שעבד אינו מצווה על המילה ורק שהאדון חייב למולו ע"ש, ומשו"ה באליעזר עבד אברהם מובן מה שא"ל לנקוט מילת אברהם ולא מילת עצמו, דרק מילת אברהם חשובה חפצא של מצוה, ולכן אצל יוסף שאיתא בחז"ל שנולד מהול לא היה די בירכו של יוסף, עכתו"ד.

והעיר מרן ז"ל דאפשר דכיון שנצטוה אברהם למול את

או בכה"ג שיהי' נאמן במיגו לומר שפרע, אין את הבירור הנ"ל שלא יפרע כי לא יאמינו לו, דהרי בכה"ג כן יאמינו לו, ורק נשאר החזקה שא"א פורע תו"ז דיש רוב שהוא לא פורע עכתו"ד אאזמו"ר. אלו דברי השומע כפי שרשם בזמנו.

אח"כ בערש"ק פ' ויחי הראיתי למרן ז"ל דברי ספר "אמרי בינה" (דיני טוען ונטען סי' ט"ו), ע"ש בדבריו.¹⁰

נקיטת חפץ בשבועה

מ"ט) הצעתי לפני מרן ז"ל (ערש"ק פ' וישב תשמ"ב) פלפול נאה משמו של הג"ר שמעון משה דסקין זצ"ל (נדפס בס' "משאת המלך" פ' חיי שרה), דהנה בפרשת חיי שרה (בראשית כ"ד, ב') כתיב ויאמר אברהם אל עבדו וגו' שים נא ירך תחת ירכי ואשביעך, וברש"י שם: "לפי שהנשבע צריך שיטול בידו חפץ של מצוה כגון ס"ת או תפילין, והמילה היתה מצוה

10. הנה בתחילה הבאתי לו ספר אמ"ב שהיה שייך לאוצה"ס של ישיבת פוניבז', ולא רצה מרן ז"ל להשאיר הספר אצלו, מיד רצתי לשיבת פוניבז' ומצאתי בחור אחד שיש לו את הספר הנ"ל, ומיד סרתי שוב לבית רבינו בצהרי יום ששי לפני כניסת השבת, והספר היה מונח אצלו למשך יום ש"ק. אח"כ באתי אליו והחזיר לי הספר ואמר שהאמ"ב כותב בנוסח אחר ממה שהוא אמר. [לא אוכל לתאר על הכתב את העידוד שקבלתי מכל זה, בפרט כשנוכחתי שמרן ז"ל, בזקנותו ובתשות כוחו, מתעסק ומתעניין בקושיא יותר מן השואל].

הוא רק מיעוט מ"דיני" שבועה ולא מיעוט מעצם "מעשה" השבועה, ושפיר הי' חייב חומש כיון שיש כאן מעשה גזילת ממון שע"י שבועה, ודו"ק.

כשהצעתו ד"ז לפני מרן ז"ל אמר שבודאי כך צריך לפרש דברי הרא"ש ז"ל, אלא שהעיר דמהסוגיא בשבועות (כ"ו, א') משמע דליכא כלל מעשה שבועה, עכ"ד.

זכות כפרה בקרבן

נ"א) שמעתי ממרן הגרא"מ שך שליט"א להקשות בהא דזבחים (ע', ב') כל הזבחים שנתערבו בחטאות המתות או בשור הנסקל כולן ימותו, ובגמ' שם (ע"ג, ב') "אמר רבא השתא דאמרי רבנן לא נקריב אי אקריב לא מרצי". ובשיטמ"ק בסוף המסכת הקשה וכי יש כח ביד חכמים לעקור דבר מה"ת בקו"ע, דהא קמייתי חולין בעזרה באידך קרבן שיביא כיון דמה"ת נתכפר בקרבן של תערוכת שכבר הקריב, ותירץ "לכך נראה להר"ר מנוח דכיון שבא הפסול קודם שחיטה, הפקר בי"ד היה הפקר ואפקעוה רבנן לממוניה מיניה, וא"כ אינו מתכפר בו כיון שאינו שלו, ואינו עוקר כלל דבר

אליעזר, שפיר חשיבא מילת אליעזר כמו"כ חפץ שנעשה בו מצוה, ומהני לענין שבועה. עוד העיר די"ל שהטפת דם ברית הוי ג"כ חפצא של מצוה, אלא דמ"מ י"ל דירכו של יעקב חשיב טפי חפצא של מצוה, ומשום כך נשבע בירך יעקב, עכתו"ד.

נאך בעיקר הדברים יש לעיין מילקוט ריש פ' וישב ובב"ר פס"ג שגם יעקב נולד מהול (וזה מה שאומרים "מותמם מרחם שרשיו אל תקמל") וצ"ע].

האדם בשבועה פרט לאנוס

נ') הרא"ש ז"ל בשיטמ"ק (ב"ק ק"ה א') כתב: "דהא דממעט ליה בשבועה מהאדם בשבועה פרט לאנוס, ה"מ מקרבן אבל חומש הו"א דלישלם אי לאו אשר גזל". וצ"ע דהא חומש כפרה דשבועה הוא (לשון רש"י ב"ק ס"ה א') ומדוע באנוס יתחייב בחומש. ואמר הרה"ג ר' צבי שטיינברג שליט"א ליישב לפי מש"כ בספר "אבי עזרי" (הלכות שבועות) ששמע ממרנן הגרי"ז והגרא"א קוטלר וצ"ל דחיוב חומש ביסודו בא עבור "גזילת ממון שע"י שבועה", ע"ש, ולפי"ז י"ל דהאדם בשבועה פרט לאנוס

קרוב, מאחר והיורש נהי' לבעל הקרבן, ורק שדעת הקצוה"ח הנ"ל של"ש למכור זכות כפרה זו, מאחר ועניינה דין כפרה אף דהוי זכות ממון. ובאמת בשיטמ"ק (ב"ק ס"ו, ב') כתב בשם תר"פ ז"ל דמהני שפיר למכור זכות הכפרה (עי' קה"י ב"ק ס"ו י"ב), ולכן שייך בזה דין הפקר בי"ד הפקר. והראה לן מה שכתב הג"ר אלחנן ווסרמן זצ"ל במכתבו להג"ר מנחם זעמבא זצ"ל הובא בספר "קובץ שיעורים" (חלק ב'), ע"ש שהוכיח שזכות הכפרה הוי זכות ממונית.

בענייני חציצה

נ"ב) בשיעורו האחרון של מרן ז"ל (בי"ד חשון תשמ"ה) הביא חקירת המל"מ בהא דתנן גבי טבילות כה"ג ביוהכ"פ ירד וטבל עלה ונסתפג - אם חיובא הוא להסתפג או שמנהגא הוא. הראיתי למרן ז"ל דברי ה"משנה אחרונה" (זבים פרק א' משנה ד') על הא דתנן ראה אחת והפסיק כדי טבילה וסיפוג וכו', וכ' המשנ"א דמשמע מכאן שהסיפוג חובה הוא, ע"ש, ואמר לי שאין שום ראי' מהמשנה הנ"ל, דלא חשיב רק שיעור זמן כדי טבילה וסיפוג, ולא שהוא חובה.

מן התורה, וכה"ג אמרינן בהניזקין (גיטין נ"ה) גבי חטאת גזולה למ"ד יאוש לא קנה דאפקעה רבנן ממוניה מיניה ויביא אחרת ול"ה חולין בעזרה, משום דהפקר בי"ד היה הפקר, עכ"ל, וצע"ג דהא דין "מתכפר" אינו תלוי כלל בדיני ממונות, דהא כתב הקצוה"ח (סימן ת"ו סק"א) דהא דקדשים קלים ממון בעלים לריה"ג אינו אלא לענין הבשר שיוכל למכרו מחיים שיאכל הקונה את הבשר, אבל השחיטה והזריקה שהוא מדיני כפרה אינו אלא על שם הבעלים שהוקדש הדבר בשבילם ע"ש, וא"כ הכא שכבר הקדיש ואלא דנתערב, מה מהני הפקר בי"ד הפקר, הא דין הכפרה הוי דין איסור, ובשלמא בההיא דהניזקין ניחא דהפקיעו שלא יהא לו כח להתחיל להחיל חלות הקדש מאחר ואינו שלו, אבל כאן כבר חל ההקדש, ומה מהני הפקר בי"ד.

ובשחצתי כל הנ"ל לפני מרן ז"ל (יום ה' לפ' בא תשמ"א) אמר בזה דהא בגמרא (חולין מ' ב') איתא "כיון דקניא ליה לכפרה כדידיה דמי", הרי שזכות הכפרה הוי זכות ממונית, ואמר שכתב בזה בקה"י (זבחים סימן ו') דמשו"ה שייך דין יורש לענין

בבגד"כ שלח אינו חוצץ משום שהמים מתחלחלים? ואמר לי דמחמת הכובד שהכהן עומד על הרצפה ממילא ה"ז כמתחלחל, וכן בבגד"כ שהבגדים נתדפקים על הגוף והמים מתפרקים לצדדין, וליכא מציאות של חציצה בכל הני, עכ"ד¹¹.

שיטת הרמב"ם בדין עובר ירך אמו

נ"ג) שאלתי על מה שדן בספרו (קה"י ב"ק סי' ל"ד) בשיטת הרמב"ם ז"ל בדין עובר ירך אמו, אמאי לא הזכיר מדברי הרמב"ם

ב. לענין חציצת דבר לח בבגדי כהונה, הצעתי שיש לעיין מבכורות (מ"א, א') וכתובות (ע"ה, א') דמזוהם פסול לעבודה מדין מום, ותיפוק"ל מדין חציצה, וע"כ דלח אינו חוצץ, ובשו"ת "קהלות יעקב" (לאחיו של בעל "קרן אורה") העיר בזה. [ואולי מזוהם הוי מום אפי' בשעה שאין על גופו זיעה, וצ"ע].

הצעתי לפני מרן ז"ל, שאם הטעם שלח אינו חוצץ הוא מחמת שהמים מתחלחלים, מה שייך זה בכהן שעומד ברגליו על הרצפה, וגם מה שייך לומר

11. הנה כשהדפסתי ופרסמתי ברבים שיעורו של מרן ז"ל, אמר לי שאני יוסיף בסוף החידו"ת וסיגנן לי: אמר המעתיק צ"י ראיתי בספר פלוני וכו' (המביא שמצא כמה אחרונים ז"ל הנוגעים ביסוד הדברים של השיעור), כי יש לו סיבה שאין נח לו שהוא יביא הספר הנ"ל אבל יש חיוב לומר דבר בשם אומרו (אף שבס' הנ"ל רק הראה מראה מקום).

כשהראיתי קמיה מרן ז"ל לספר "פני אריה" שנוגע בקושייתו שהקשה בשיעור הנ"ל, אמר לי שלפני עשרות שנים ראה ספר זה בבאליסטוק והוסיף שראה שם קושיא בענין איסור אבר מן החי לב"ג (הובא בס' קה"י חולין סי' כ"א סק"ג).

באותו זמן הביא לי מרן ז"ל ספר "גולת עליות" (ע"ס טהרות) שאשיבו לבעליו (אמרתי לי שמכיר אני את בעליו), ואמר שכאשר עיין בספר הגיה שם איזו תיבה, וביקשני לבקש בשמו מבעל הספר שישלח לו ע"ז...

כמה היה נהנה מרן ז"ל כשהראו לו בספרי רבותינו גדולי האחרונים ז"ל שכתבו כדבריו. זכורני שאמרתי לו בדבר מה שכתב בקה"י (ע"ז סי' ח') לענין שנים שעשו בשבת, דלמ"ד יש שליח לד"ע ולהנך שיטות שניהם חייבים - אם שלח שליח שיעשה מלאכה בשבת פטורים שניהם מדין שנים שעשו ע"ש, שכן כתב בספר "אור שמח" (פ"ב מהל' אישות ה"ז), מיד הוציא מרן ז"ל מהארון ספר או"ש והציע לי הספר שאראה לו היכן כותב כן, ועיין שם ונהנה טובא. (ושמעתי שאח"כ נכנס אליו חתנו הגר"ש ברמן שליט"א, וסיפר לו בשמחה שהראו לו דברי האו"ש...).

(הלכות פרה פרק א' הלכה ז') שכתב
"ואין צריך לומר שהמעוברת
פסולה", [עי' בספר "דעת תורה"
(להגאון מהרש"ם מברעזאן) או"ח הל'

יוהכ"פ סימן תר"ה ס"ב]. ואמר לי
שזה ראייה טובה וכי זכור לו שבס'
"דובב משרים" מדבר על הרמב"ם
הנ"ל.

מפתח ערכים

לספר "מעשה איש" חלק חמישי

"היישוב באר" לא יתבטל עד ביאת משיח"..... קסמ
 "נאנח ביחד על הצרות"..... קסמ

אשה

ללמד הבנות תורה שבכתב ומאמרי חז"ל..... כח
 לומר ברכות ק"ש לאחר ד' שעות ביום..... י
 קריאת פרשת וזכור לנשים..... טו
 בבדיקת דגים מתולעים..... קי

בחירות

הורה להצביע, ויעץ לא לקרוע אח"כ הרף
 שבת"ז..... קמח

בין אדם לחבירו

"הציבי לך ציונים"..... קלד, קלה
 תפלת מנחה אינה דוחה הלבנת פנים..... קלז
 לא תרדה בו בפרך - מרגלא בפומיה דברי רבינו
 יונה ז"ל..... לח
 - בדברי תורה..... קלז
 לא תונו - בצער לקטנים..... מ
 "חוששני שיחשוב ששכחתי אותו"..... פ
 "הראשונה יתומה היא"..... קלז
 צאו ואל תפגינו!..... קלז
 "אמנם אתה צודק, אבל תוותר לו"..... פ
 "ידעתי שיהי' ככה, אל תדאג"..... קמב, קמג
 "כשהילד יקום ירגיש לא נח בבגדי שינה..... כט
 רמז שלא ימתינו לו בשמוע"ב במוצאי תענית..... כט
 לא יפריעו לנער בר-מצוה מלדרוש..... כט
 "אותו אי-אפשר לרמות"..... קלמ
 "הרי תתאה גבר"..... קלמ
 רק כשהלכו השניים..... קלמ

בין איש לאשתו

חזר לקחת ממנה הכסף..... קמג
 "השלום-בית ישוב על כנו"..... קמג-קמז

בין הזמנים

עמל התורה בימי חופשה..... סט, ט

בין המצרים

טבילת עזרא בתשעת הימים..... כא
 בגדי שבת לבחור הנפגש לשידוך..... כא
 שטיפת רצפה בט' ימים..... כא
 בנתלכלך הבגד בט' ימים..... כא
 הבדלה במוצ"ש בט' ימים..... כא
 וראה עוד ערך "תשעה באב"

אבילות

הלויית המת: ההרגש נתבע על זה..... קמב
 על קטן שנפטר רח"ל..... קח
 "מוטב שתתפלל במתינות בהשיבה"..... קח
 כשיש ב' אבלים בביהכנ"ס..... כד
 קרובי המת עד אחר שבת ראשונה..... כג
 ניחום אבלים: לא נכנס בדרך כלל אצל הנשים..... כג
 שכונת קברות..... קח
 אהל ומחיצה..... קח
 "לא צריך לפחד"..... קט

אכילה

האוכל בשוק: אכילת תירס בים..... פב
 לבהמתך והדר ואכלת: בנלכד בשבת עכבר
 בביתו..... צג

אמונה ובטחון

חיזוק האמונה בדורינו..... קכו
 אנחנו בידיו של הקב"ה..... קכו
 בגדרי ההשתדלות..... קלב, קלג
 מזונותיו קצובין מר"ה: רק לזה שמאמין!..... קכו
 "הרי אנו סמוכים על שולחנו של הקב"ה"..... קלג
 כולם מכוונים לבס לאביהם שבשמים..... קכו
 על השואה: מדה כנגד מדה..... קכח
 "המודפס כאן הוא אפיקורסות גמורה"..... קכו
 ליצנותא דע"ז..... קל-קלב

אמונת חכמים

"לא שמעתי, ולא הצלחתי"..... נג
 נשמה גדולה לעצור קצת ירידת הדורות..... ה
 בזכות האמונה בברכתו של צדיק..... לג

אמת ושקר

"לא אומרים ככה"..... קמח
 "עם שקר אי-אפשר לחנך ילד"..... סא

ארבעת המינים

על כשרותם של אתרוגים..... צה
 "הרי יש לך אתרוג תימני"..... צז
 אינו מחפש הידורים..... צה, צז
 "בכך יהיה מותר לעשר האתרוג ביו"ט"..... צד, צה
 אתרוג חסר ביום השני..... כ

ארץ ישראל

מניין לך היתר לצאת לחו"ל..... קסח
 איזה כיבוש מלחמה..... קסח

ספק ברכות להקל - ליכנס לספק.....יב

- בספק רחוק.....פח

ברכת רעמים

בברקים הבאים מחמת חום.....פמ

לקום באמצע הלילה לנט"י ולברך על רעמים

וברקים.....יג

שהחיינו: בהיה לו בגד חדש ואינו שמח בו.....יג

ברכותיו

בזכות האמונה בברכתו של צדיק.....ג

"לי לא חסר כלום".....קנא

"כבר פסקו לך".....קס

"הוא עוד ידבר בריבית".....גו

"לשמחה כן, וללייזער לא".....קנח, קנט

"מה יהיה לנו מזה".....קנט

"לשנה הבאה יהיה לך קשה לעשות ערב פסח".....קס

"אנייע בעלי-בתיים".....קנח, קנו

אין צורך בניחוח.....קנו

"הוא השליח!".....קנו, קנז

עד שתתחיל לבכות.....קנז, קנח

בתי חינוך

"אם החיה"ע לא ידאג להם, אז מי כן?!".....זז

למען בתי החינוך.....ג

גזילה (זהירות בממון הזולת)

קרע השטר לגורים.....פ

לא גנבו אצלו האפיקומן.....יט

ביקש להוציא הקופה מביהכנ"ס שלו.....מ

העברת המגרש לוועד רמתיים.....פא

"אתה לא יוצא מכאן".....קמה

הרוצה להדפיס ספרי חזו"א.....פ

"מה הנגה צריך לסבול ששכחת".....פ

כששכחו בדואר להחתים את הכול.....קמו, קמה

ביומו תתן שכרו.....קמו

גיוס בנות ושירות לאומי

בימיו האחרונים.....מב, מא

"נשלח אותו להקב"ה"!!.....קסז, קסח

גילוי במשקין

הורה לזרוק כל האוכל.....פא

כשנמצא נחש מסוכב בסיר חלב.....פ

ריעותא דלא חזינן - לא חיישין.....קיב

גלגולים

חולי הטבעי.....קבט

לחשים וקמיעות.....קבט

גמילות חסדים

משיב לכל שואל, ולכל שאלה.....קנא

בית הכנסת

אין לביהכנ"ס שלו דין ביהכנ"ס.....פט

על המחיצה שבעזרת-נשים.....קכד, קכה

בב"ב לא תשאר סמטה אחת בלי שלשה בתי

כנסת!.....פ

בית הכסא

להניח בה מזון.....קיב

בת"ב, הנוהג ליטול ידי ו' או ח' פעמים ביוצא

מביהכ"ס.....כא

ליטול בביהכ"ס ולצאת עם ידים רטובות.....י

בל תשחית

הדריך כיצד לקלף פרי.....קיב

לעקור העצים ע"י גוי.....קיב

בני ברק

בואו לב"ב.....פח, פמ

בב"ב לא תשאר סמטה אחת בלי שלשה בתי

כנסת!.....פ

למתא יקא יקא שקול!.....כו

ב"ב ור"ג כב' עיירות לענין יחוד.....קיג

בר מצוה

לא יפריעו לנער ב"מ מלדרוש.....כט

עד בר מצוה צריך ללמוד ש"ס.....כו

ברכת התורה

בליל שבועות, בהגיע עה"ש.....יב

שינת קבע - דוקא "בהולך לישון".....יב, פז

ברכות הנהגין

פת הבאה בכיסנין.....יג

באמצע סעודה אין אוכלין מזונות.....יג

ירקות שמרסקים אותם ומערכים בהם המיא

דשליק.....יד

שינוי מקום: ביצא מהבית כשסוכריה בפיו.....יד

ברכת המזון

ברכת בנ"ר על מים היא רשות.....יג

באכל פת בביה"ש של ר"ח לענין יעלה ויבוא.....יג

ברהמ"ז קודמת לברכת אשר-יצר.....פט

שכח רצה בשבת בבוקר בברהמ"ז.....מז

כששומע "אמן" באמצע ברהמ"ז.....יג

כשלאחר ברהמ"ז יש לו בפיו שיירי מאכל.....יג

זימון: הניח מקצת חברים.....יג

- המנהג לומר "ברשות אבי".....פח

- הלומד בהשיבה, אם להמתין כדי לזמן

בעשרה.....פח, פט

מה שאמר לא' שסיים: על המחיה, ועל הכלכלה

א"צ להגיד.....פח

עם שקר א"א לחנך ילד סא
 כל בחור צריך כל יום כפית כבוד ! סא
 "אנחנו צריכים לחנך למצוות" סב
 אין מבטלין תשב"ר סב, סג
 "אין לו תקנה" ! סב
 על טהרת הקודש: החזו"א מגיב "בסדר" ! נב
 - מסמינר למורים יבואו לסמינר לרבנים נב
 - הפחד ממי שמדבר עברית נב
 - "אתה לא תתקלקל שם" נב, נג
חינוך (איני מלמד את בני אלא תורה)

"הלעזוב את התורה? הרי זה כל האדם!" נד
 חזור לשיבה ! נה
 "תמלאו בקשתי להשאיר את הבן בהישיבה" נו, נז
 "אני חוזר להישיבה" נו-נח
 א"צ להתיר הנדר ס

חינוך (בבחינות תלמידים)

כתת רגליו לשיבת תפא"צ צז
 אף אחד לא השיב סג
 מאמר חז"ל המיועד לאיזו נשמה סג
 לתת הרגשה טובה לכולם סג, סד

חכמת לבו

עד כמה ירד לנבכי הנפש ותכונות כל אחד צט, מ
 כבר פסקו לך קס
 מסוגל להקדיש תשומת לב לשני דברים עא
 "ברוך שבחר בהם ובמשנתם" עח

חתן

ראה ערך "נישואין"

טבילה

במקוה בשבת צג
 טבילת עזרא בתשעת הימים כא
 סתימה זמנית לענין חציצה פו
 מקלחת לט' קבין לבע"ק פב

טבילת כלים

לשתות בכוס שאינו טבול בקיוסק שמוכרים סודה.. כג
יהדות

היהדות כמו עסק פב
 "מה שמוטל עלינו לעשות - נעשה" פד
 "לא להתערב במעשיהם כלל וכלל" פ, פא
 בדרכי התוכחה ראה ערך "תוכחה"

יום הכפורים

הגאון בודאי לא נהג לאכול צימוקים ערב יו"כ ! ... יח
 תענית: התורה היא הבעל-בית על גופן ! יח
 - גדר חולה שיש בו סכנה צט
 - אביי ז"ל לא המתין עד לצאת הכוכבים צט

תמיד חשב לטובת זולתו צז
 מטפל בילד חולה קלא, קלט
 כשהיה חולה בבית, בקוסובה מג
 שולח להתעניין בנוגע לילד החולה קנז
 נשתדל לעזור ולעשות משהו קמ, קמא
 עזוב תעזוב עמו קמא
 הגמ"ח כשומר קלה
 שותפים לא אומרים תודה איש לרעהו קמג
 הלוית המת: ההרגש נתבע על זה קמב
 הכנסת אורחים: בהכנסה למכונת קלה
 - "מהכנסת אורחים אינני פטור" קלה
 - מלווה את רבי אליהו דושניצר זצ"ל כט

גניזה

כשנמצאו אותיות של חומש בנייר טואלט כד
 נייר אריזה של ספרי קודש קי

דיינים

דיין שאין לו שמש לשמשו צז
הוראה

הורו ב"ד - ב"ד הגדול פה
 "מי שאינו יכול לאסור בעגונות - אסור לו לפסוק
 בעגונות" פו
 לשאול לרב כאשר הכריע חכם שזה ספק פא

הלואה

ללוות בשביל צדקה קו
 "איני יכול לחתום ערבות" קיא
 היה מלווה בלא שטר ועדים ג
 ריבית: אין לומר "תודה" למלווה פב
 - בהתנה עם כל לווה שיתן נדבה לגמ"ח פא
 - "איני יכול לענות" פו

זוגות

מקפיד רק בב' דברים פא

חול המועד

לא קיפל הטלית צח
 הוצאה בחור"מ כ
 אין נוהגין להגין כ
 כתיבת חידו"ת בו כ
 על מנקי מנעלים שמקבלים שכר קצוב צח

חזקה

באכל פת בביה"ש של ר"ח לענין יעלה ויבוא יג
 חזקת חי ! קנד

חילוניים

תינוקות שנשבו - "חוץ מבן גוריון" פב

חינוך

"אם עושים לחינוך - הברכה מובטחת" מו-מח

מאכלות אסורות

אבקת חלב: הכל לפי השואלס
אבקת ביצים: "בהישיבה, תאכל"ס
שלא יהיה במוסד שאוכלים שם נו"טנח
תיכף פסק ואמר: "כשר! כשר!"פו
הקפיד לא לאכול ולשתות בחושךכב
כשנתגלה שבתחתית הלחם היו תולעיםכב
על בעיית התולעים שהיתה במאפיותקט, קי
- "טוב שאתה תשאר במאפייה"קי
- לא סמך על בדיקת נשיםקי
- חשש תולעים בדג פילייהכב
זמן המתנה לאחר אכילת גבינה צהובהכב

מדברנא דאומתיה

דבר שכעת הוא טוב לכלל ישראלקסד
כשיש לאדם חשבון על מה שעושהקסו
אין העסקן צריך רק סתם פיתקא ממני...מ

מדות

"ככל שגדולים במדות כך גדולים בתורה"קלד
אינו רוצה להטריח עסקן צעירלז, לז
"בכל זאת יהי לו לטירחה"לז
"אני בטבעי זריז"קנ

נושא כעול: כמה רגעים ארוכו עד שחזר לעצמו

קמא, קמב
ענוה: גדלות בענוהלז-לז
- על גאוותו של המן הרשעקנ

מדות (עדיניות נפשו ולשונו הנקיה)

"אני בטבעי לא מסוגל לזרוק בן אדם"לז
כח סבלנותולז, לז
מקשיב בסבלנות לדברי האיש שעה ארוכהקמ
לא יכול היה להפסיק עם הצעיר ולשלחוקמא
"אינני מבטיח דבר"קמב
"איני יודע הניגון של הברכות"קלז
"זה לא יגיע למעלת לא להגיד" !קנ
האומר אני "רוצה" לעשותקמב, קנ
"אני מצאתיה"קמב
תרגום תיבת "שמתה"קמב

מדינה

בתחילה אמר שלא תחזיק שנהלז
"לא היתה צריכה לקום"קסה
"וכי מלכים הם? שרים הם?..."קסד
תיקון חצות לאחר הקמת המדינהקסה
כולנו בבית-אסורים אחד גדולקסה

מוזוזה

"לא עוקרים מוזוות!"קי

לילך עם פרודזה שכולה מעורקמח
מיד במוצאי יו"כ אומרים "והוא רחום" ... קיח, קיט
יום טוב

הבערת לוקסים ביו"טקמח
יו"ט שני - לא תתגודדו בבני חו"ל שבא"יצח
יראת שמים

לא' שביקש ברכה על ירא"שכג
"אתה לא רואה את הירא"ש על פניו?!"כז
"האם זה לא מספיק לחוש על זה?!"קיח
על הירא"ש של המדפיסיםקכב
רץ מקצה ביהמ"ד להרים רצועות התפיליןצ
כיסוי הראש ביםכג
הכיפה צריכה לכסות רוב שער הראשכג
היה בחיוב ללימוד ספרי מוסרלז, לז
דעתו על מוסרקכב, קכג
להתעורר ממה שאומרים בתפילהקמז

ישיבות

"בית מוכן לכל ישראל להפיץ תורה"מט
ישיבה איננה בשביל "יחידים"נא
"שיינע ליכט, שיינע ליכט" !נ
למתא ירקא ירקא שקול...כז
למען קיום הישיבהנא, נב
לשנות אולם הישיבה לפנימיהנב
"המשגיח הוא הפוסק שם"נז, ס
על טהרת הקודש: "כך יימשך עד ביאת משיח"מט
ישראל

"והבדילנו מן התועים"סו
יתום

"הראשונה יתומה היא"קלז
כוללים

"מקום תחת השמש"נג
הלימוד בשני מקומות מפריענג
כיבוד אב ואם

מיד לקח המעיל ורץ כל הדרךכז, ל
"בחור ישיבה אינו פטור מכיבוד אם"קמז, קמז
לקרוא לה בשם החדשקמז

ל"ג בעומר

התחיל לספר בל"ג בעומר ושקעה עליו חמהיט
לוח

"זה לוח מפורש"לז
לשון הרע

גם הב"ח לא מתירקמז
לומר על אדם שאינו יודע ללמודלז
"אם כן, שתיים רעות עשה..."קמז

מזרחי

"כנראה שאינו יודע מזרחי מהו".....קסז
קבלת שכר על הטוב שעשו.....קסז
"עם זה הוא גמר".....לב
"אני בטבעי לא מסוגל לזרוק בן אדם".....לב

מחזיקי תורה

"צריך זכות בשביל לתת!".....עט

מחנכים ומרביצי תורה

"הרי בזה אתה ממלא רצון הבורא".....נח
משגיח - "אוזן קשבת לתלמידים".....נא
- להחזיק רמת הרוחניות גם בלי הישיבה.....נא
המתנגן יש לו דין של מומחה!.....נח

מילה

כשיש ריעותא של חולה.....קז
ברכת שהחינו בתאומים.....קז
מה שאינו טועם כלום בסעודה.....קז
ב' פעמים סנדק אצל אחד.....לב
לא הלך בשבת לבריתות.....צב
קטן לא יטלטל בשבת כלי המילה.....סב

מנהג

לבש שטריימל כשהי' בירושלים.....קיג
"המנהג לומר ברשות אבי".....פח

מעוות

לאו ליהנות ניתנו - איסור רוצה בקיומו.....קכא

מקור

התקציב יהיה מיועד עבור מקור טהרה.....פג, פד

נביאים

אם צריך לקום מפני נביא.....יד

נדה

מעוברת מסולקת דמים - בזמנינו.....קיג
פחות מכגריס - לא חילקו.....קיב, קיג

נטילת ידיים

היה משפשף קודם את ידיו במים ומנגבן.....טז
מקומות המכוסין - תחת הכפה.....טז
כסווגר הנעליים בשרוכים.....טז
טיבולו במשקה: באכילת בשר.....טז
"ראי איזה בחור הגון הוא".....טז
מים מגולין לנט"י.....לא

נישואין

חתן לפני חופתו, אין לו עדיין דין חתן.....כה
אין העדים צריכים לראות פני הכלה.....כה
לברך ז' ברכות למי שלא אכל בסעודה.....כה
חתן ליכנס לביהכנ"ס בתוך ז' ימי המשתה.....כה
שתיית כוס של ז' ברכות לאחר צאה"כ בשבת.....כו

סידור קדושין למי שלא ישמור טהרת המשפחה..קכד
על מה שאין נותנים לחתן לדרוש בד"ת.....כו

נסיעה

"כך יהיה סדר טוב: כהן, לוי וישראל".....קז

נשיאות כפים

היה אומר "כהנים".....יא

סוכה

הנחת הסכך - רק מי שנתמלא זקנו.....כ
לברך "לישב בסוכה" בלא אכילה בסוכת חבירו.....כ
"חתולות לא פוסלות הסכך".....כ
בצבע הכלונסאות שעליהן היה הסכך עומד.....כ
כשהדפנות נדו ברוח.....צו
מעמיד דמעמיד.....צו, צז
בסוכות אפשר לישון יחידי.....צז

סייעתא דשמיא

ס"ד לעמלי תורה.....עא

ספירת העומר

"כעת אני לא אווז בלומר ק"ש".....יט
בחושש שמא ישכח לספור - לספור ואח"כ.....יט
להתפלל.....יט

ספר תורה

הצד הנפתח כלפי האוחז.....קט
להוציאה ללימוד קריאת טעמים.....קט
לשבת לפני הבימה בקריאה"ת, או לפני המחזיק.....יד
ס"ת.....יד

ספרים

"ספריהם מונחים במדף למעלה".....סה
על הרש"ש וה'דברי מרדכי".....כו
כסף מעשר להדפסת ספרים.....כב
להניח ידיו על הספר, ולהניח ספרי האחרונים על.....כד
הגמרא.....כד
לעשות סימן ולקפל דף מן הספר.....כד
על תנ"ך שהדפיסו המשומדים והאפיקורסים.....כד

עבודת ה'

"לפעמים צריכים לעבוד את הקדוש ב"ה ביצר

הרע!".....קכ
"מה? אתה רוצה למות?".....קיט
"תגיד לעצל שיודרו מהר יותר".....כט

עגונות

"מי שאינו יכול לאסור - אסור לו לפסוק".....פו

עונש

מדה כנגד מדה - על השואה.....קכח

עיתונים

לא רצה לנגוע בעיתון.....כב

עצותיו

הכל לפי השואל!ס
צריך לשאול על הכלסג
"ראשית כל צריך לדעת שזה אסור"קנא
"כבר לא תוכל יותר לשאול שאלות כאלו" מח, מט
תקדים לבוא בשעה עשרה לשתייםקנב
"מצוה אני עליך לעשות השידוך"קנב
"אל תזלזל בזה"קנב, קנג
תלך לעבוד ביהלומיםקנג
כדי שלא יאמרו...קסו

פורים

בשמחת פוריםמג
גאוותו של המן הרשעקג

פסולי קהל

"אין אתה נאמן לפסול את בניך"קיא
פסח

בבדיקת חמץצג
א"צ לפתוח כל בגד מהבגדים המכובסיםיח
שיניים תותבות, א"צ להגעילןיח
הי' שורף הזבל בביעור חמץיט
לא להיכנס כל פעם למקום המכור לגוייט
בחור"מ עיין בספרי אחרים שלא עשו להם

מחיצהצד
על מצות מכונהיט
"מתעסקים הרי בבצק כל הזמן"צד
"אחד כבר יש לי"צד
מצות, בכלל הוצאות יו"טצד
אכל כזית אחד למצהיט
לא בלע כולו בב"איט
שיעור כדי אכילת פרסיט
ליתן המצה בתבשיל כשזה רותחיט
אכילת כזית למי שאין לו שינייםצד
הסבה: הגר"ש ברום זצ"ל ביקש רשות מהחזו"א... צד
לא גנבו אצלו האפיקומןיט
מה שאומרים בהגדה: אילו קרבנו לפני הר סיני... כח

פעילויות

"לא שמעתי, ולא הצלחתי"נג
"אני ענית לשאלה כפי שנשאלה, ולא יותר"נט

פרנסה

צעד כלכלי למטרת לימוד התורהמט
"כבר לא תוכל יותר לשאול שאלות כאלו" מח, מט
צדקה

ללוות בשביל צדקהקו
עיקר המעשר: לתת לחם לת"ח!קו

"את חצי הגרוש אפשר לנצל למתן צדקה לעני" קו, קז
לא ענה על רשימת עדיפויותכב
גמר בלבד - כשהנידון למי לתתכב
כסף מעשר להדפסת ספרכב
"תן ישר להישיבה"כב
מעשר כספים - על כסף שבלא"ה היה נותנוכב
ציצית

אם להימנע מלהכניס ציציותיו בתוך האבנטיב
בסוף ימיו צויה לעשות הט"ק שלו שיהי' בכל צד
ששים צ"מ על ששים וכו'יב
"אם אי-פעם ישאלו אותך..."צ
לא בירך על הטלית כשהתעטף בה למנחה של
יוכ"פפח

עער בע"ח

המקור מן התורהלא
קדושה וצניעות

סדר העמדת המטותקיב
על המחיצה שבעזרת-נשיםקכד, קכה
לא עבר דרך הככר...סז
"מה יהיה לנו מזה"קנט
לא לוותר, אתם צודקיםקכג
נהנית דיי מן המזוןקכג
"הבית בדוק"קכג

קייבוצ

התנגד למבנה הקייבוציקכז

קריאת התורה

לנסוע למקו"א להשלים מה שהחסיריד
גולל נוטל שכר כולן - הגבהה וגלילהיד
אין לומר יה"ר שלאחר קריאה"ת, כשהש"ץ
התחיל יהללו וכו'יד
כשהעולה ידע מה צריך לקרוא ורק שהראו לו
דבר אחריד
על הפטרת אחו"קטו
פרשת זכור לנשיםטו

קריאת שמע

לקום מפני ת"ח בפסוק א' דק"שי
כנגד הערה - בראי ובתמונהי

ראש חודש

מר"ח ניסן לא אמרו אצלו במוסף "ולכפרת

פשע"יא
באכל פת בכיה"ש של ר"ח לענין יעלה ויבואיג
ראש השנה

סיום בערב ר"ה לפטור התעניתכח
לאחר תפילת היום: מתיישים ולומדים!פח

מים של שבת: "אז לא מתפללים"..... יז
 על א' מן החלוצים למען איסור שימוש בחשמל
 בשבת..... פד
 על דברים שנכתבו אודות חומרת חילול שבת
 רח"ל..... קבז
 טלטול שלא לצורך - כשלומד ודרך אגב משחק
 עם הכלי..... יח
 לילך בשבת לבריתות..... צב
 לא יטלטל קטן כלי המילה..... סב
 בנקרע מתלה המעיל בשבת..... צב
 מוקצה מחמת ח"כ: מחברת שיש בה דפים
 כתובים וגם שאינם כתובים..... יז
 לצורך מקומו: להרים תפילין שנפלו ולישב שם..... יז
 הקפיד לעצמו לא להשאיר כביסה תלויה..... טז
 טבילת מקוה בשבת..... צג
 דף מקופל לסדרו בשבת..... יז
 להוריד כפתור של שעון שלא יצפץ..... יז
 לעשות גזוז מלח לימון עם סודה..... יח
 כותב: לעשות אותיות באויר..... צב
 - עוגה עם אותיות..... יח
 אהל: לטלטל כסא בשבת..... צג
 - לפרק סדין שהניחו מפני החמה..... יז
 - כשירדו שולי הכובע לצד מטה, להרימו..... יז
 צנצנת פרחים עם מים בלי אדמה, להזיזה..... יח
 להוציא גרעינים מפרי..... יח
 לשרות תפוזי שהיו עם אבק..... יח
 לישא: לעשות סלט ביצים..... יז
 נתינת חטים לפני עופות..... יז
 רקידה לצורך שמחת חתן..... יז
 אין לשחק בקפיצות ובחבל..... צג

שואה

מדה כנגד מדה..... קבח
 "אנחנו בידיו של הקב"ה"..... קבז

שינה

נזהר שלא לישון בלילה יחיד..... צז
 בסוכות אפשר לישון יחיד..... צז

שידוכין

הקב"ה מזווג זיווגים..... קסב, קסג
 "הסתכל מה כתוב אצל אליעזר"..... קסג
 "נשאר זה לאחר השבת"..... טז
 גיל הנישואין..... כה
 בן עשרים ולא נשא אשה - סוף עשרים!..... קסא
 "וכי מי יכול לומר בזה"ז שאין צרו מתגבר
 עליו"..... קסא

רבנות הראשית

תרתי דסתרי..... קסז
רפואה (בחכמת הרפואה)
 לאיזה רופא צריך ללכת..... קנג
 "הוא הרי צהוב"..... קנד
 "יש לו רחמנות על כל בשר יהודי"..... קנד
 "ככה מבינים הדוקטורים"..... קנד
 "זה אפצ'ס!"..... קנה
 דרכי האמורי: לתת ידו לגוי מת ולתת לו המחלה...כג
שבועות
 ליל שבועות - תיקון או לימוד..... עח
שביעית
 הלימוד מביא לידי מעשה..... סו
 לפני בואו ארצה היתה כמדת חסידות ליחידים..... לה
 "מה, הם לוקחים את התורה ועושים ממנה
 ליצנות?!"..... צט
 "צום וייעזן אקונץ"..... צט, ק
 כשהיה צריך חיזוק..... ק
 "אל תוציאו אותם מהרשימה"..... ק
 "צריכים לשתוק"..... ק, קא
 קציץ ענפים שלא יפריעו לעוברים ושבים..... קא-קג
 בדיני שביעית ופרוזבול..... קא-קו

שבת

הדלקת נרות: היום א"צ להדליק הפתילה
 ולכבותה..... טז
 - בחור ישיבה, היכן ידליק..... טז
 שמו"ת: עד מתי זמנה..... צא
 "מה שלא נוגע לשבת - איני עושה"..... צא
 דיבור על שידוך: "נשאר זה לאחר השבת"..... טז
 קידוש: היום אין לנו חמר מדינה..... טז
 - במקום סעודה, כשמזונו ירקות..... צא
 - קידוש היום, טעימת השומעים..... צא
 - שיעשה קידוש ואחר שכבר יצא יד"ח ישתה
 היין..... טז
 - בלא שמע הנו"ן של "בורא פרי הגפן"..... טז
 - לאכול לאחר קידוש דגים וכד' לפני נט"י..... צא
 בשכח בשבת ההוקר "רצה" בברכת המזון..... טז
 לא כסה החלות בסעודה ג'..... יח
 השאיר המפה על השולחן עד אחר מלוה מלכה,
 שהי' אוכלה תיכף ומיד בצאת השבת..... יח
 הבדלה: מי שגורל לו זקן - הוא שותה..... צג
 - בתשעת הימים..... כא
 ללמוד לאור הנר: שניח הנר בתוך קופסה סגורה
 עם מפתח..... טז

סייעתא דשמיא לעמלי תורה..... עא
 שיהיו ד"ת מחורדין בפין..... סח
 ללמוד בשמחה..... סח
 "וכי סוגרים את הגמרא ונוסעים למירון?"..... סח
 חוזר בע"פ על י"ח דפי גמרא..... עא
 היה מונח מיד עמוק בתוך הסוגיא..... עב
 "צריך לדייק - זה תוספות שאנץ" !..... עב
 לימוד לשמה - קיבל ע"ע לפני ארון הקודש
 הפתוח..... סה
 - אינו זוכר דף גמרא אחד שלמד של"ש..... סה
 - "אלו שלומדים לשמה, ספריהם מונחים
 במדף למעלה"..... סה
 הלימוד מביא לידי מעשה..... סו
 בעניינו של יום..... סז
 כל מסכת "ברכות" בכשעתיים..... סז
 לומד גמרא רש"י ותוס' ערב יוכ"פ לפני כל
 נדרי..... סז
 לאחר תפילת היום של ר"ה: מתיישיבים
 ולומדים !..... סח
 במקום שאף ש"ס בבלי לא היה לו..... עז
 כתיבת חידו"ת בחול המועד..... כ
 הת"ז של החזו"א..... עח
תורה (הדרכות בדרכי הלימוד)
 הורה בישיבת תפא"צ שילמדו המסכת כסדר..... כו
 עד בר מצוה צריך ללמוד ש"ס..... כו
 לא הכל צריך לכתוב..... כז
 א"צ לעשות מזה "דגל"..... עה
 "קודם כל תלמד הסוגיא כמה שעות"..... עה
 עיקר וטפל..... עה
 "שבעים שנה מספיקים לעבור על כל הש"ס
 בעיון"..... עג
 משך הזמן ללמוד הסוגיא דמגילה (ר"ט, א')..... עג
 "שלש שנים מסכת חולין ?"..... עג
 המסכת והפרק הכי קשים בש"ס..... עג
 ארוכה מארץ מדה..... עג
 חכמים יכולים הכל..... עד
 "כשאני שומע את אביי ורבא מדברים"..... עד
 הובילו לחלון החדר..... עד
 כדאי לפרסם תחילה על מסכת אחרת..... עד
 ענין שלא לשמה בקדשים..... כט
 בכבוד דברי תורה..... עו
 הורה להשימי תיבות "לא דק" שנכתבו על
 ה"קרני ראם"..... עו
 "שהיה מבקר עצום"..... עו

להיפגש בין האירוסין לחתונה..... כד
 ללבוש בגדי שבת לבחור הנפגש לשידוך, בבין
 המצרים..... כא
 לא ישא ממשפחת נכפין - החשש רק בג' אחים
 או בג' דורות..... כד
 - כשיש שנים הרבה בין זו לזו..... קסא
 בת הנדה לשידוך..... כה
 כשהאמא עברה משבר אחר הלידה..... כד
 "אל תגיד לה"..... קסא, קסב

שיעורין

שיעור כדי אכילת פרס..... יט
 לענין עבירה תלוי רק בכמות..... קכא

שמות הק'

הכוונה בשמות שאינם של אדנות..... ט
שמחה

ללמוד בשמחה..... סח
שמחת תורה

דרך שמחתו..... צז
 הזכרת גשם וטל בחזרת הש"ץ..... יא
 לא היה ניח"ל בהקפות-שניות שהיו עושים..... צח
שער

תלישת שערות מהפאות ע"י מסרק..... לא
תהלים

לאמרם בת"כ..... כא
תוכחה

"צריכים לשתוק"..... פב, ק, קא
 צריך למימניהו בניחותא..... פג
 הרגשת חטא גורם לפריקת עול..... פג
תור

החולף ע"פ חבירו ה"ז משיג גבול..... קמו
 "יש לי זמן"..... קמו
 לא רצה ליכנס לפני התור..... מ

תורה

קדושתה: "הר זה מתאים עבור ישיבה"..... סו
 אם אין לומדים יום אחד - דומה לחיה..... סה
 מפסיק מלימודו בזמן שנופל בלי כח..... לה
 יגע ולמד סדר טהרות כ"ה שנה בלי הפסק..... לה
 למד חורף א' בשנה מעוברת י"ד שעות ליום בלי
 הפסק פ"ק דעירובין..... לה
 עד כלות הכוחות..... סט
 עמל התורה בימי "חופשה"..... סט
 השונה ואינו עמל - כוזרע ואינו קוצר..... ע
 "גם לי קשה"..... ע
 "שידעו שצריך להתייגע על מהרש"א !"..... ע

תפילה בציבור : כששומע בחדרו התפילה מאולם
הישיבה י'
העומד באלוקי נצור ונזכר ששכח יעו"י וחוזר
לרצה ושומע קדושה י'
השומע קדיש או קדושה ממנין אחר י'
ש"ץ שצריך להתחיל חזרת הש"ץ ועומדים

מאחוריו י'
- שנים העומדים בשוה בשמו"ע י'
נפילת אפיים : סגי כשיש סידורים בבית יא
- חתן ליכנס לביהכנ"ס בתוך ז' ימי המשתה כה
"ברכו" בתרא גם כשכולם שמעו קודם פח
"ברכו" לאחר אמירת "לדוד ה' אורי" פח
טל וגשם בחזרת הש"ץ יא
להתפלל ביש צוה"פ ששם עשו וילון יא
תפילת הדרך : ראוי לעמוד כשנוסע באוטובוס יא

תפילין

א"צ לבדקם, כל שאין ריעותא מיוחדת יב
"אצלינו מברכים ברכה אחת" פט
לא ניתנה תורה למלאכי השרת פט
רץ להרים את הרצועות צ
תפילין דר"ת שנפלו על הרצפה רח"ל צ

תרומות ומעשרות

"בכך יהי' מותר לעשר האתרוג ביו"ט..." צד, צה
מעשר : לקחת בחשבון גם את הקליפה כג
קופסאות שימורים לפני זמן ביעור מעשרות -
לעשרן בלי לפותחן כג

תשובה

לא מבקשים מאתנו להיות מלאכים קיח, קיט
"מספיק שאתה יודע שהנך כזה" קיט
"שמה ישפיע הדבר לרעה" קיט, קכ
אם אינו מוכן לקבל ע"ע אפילו שמירת שבת -
אין סיכוי קכ
אין לו תקנה ! קכ, קכא
כשבשעה ששב החליט ורוצה לשוב קכא, קכב
על בן קיבוץ שחזר בתשובה קטז

תשעה באב

מה למד ביום זה כא
זמן ברכות שעשה לי כ"צ והמעביר שניה כא
לומר בו תהילים כא
הכסא א"צ פחות מג"ט כא
נוטל עד סוף קשרי אצבעותיו - א"צ לצמצם
בדיוק כא
היוצא מביהכ"ס, בנוהג ליטול ו' או ח' פעמים כא
חל בשבת, ללמוד בער"ש אחר חצות כא

"דאס איז א' אינגל" עז
לא יקחו הכסף מהנדיב כו
"אם כן, נשאר רק ק"ב קושיות" כט
התאים חידו"ת לפי סגנונו של מחבר אחר מא
תפילה קודם הלימוד ולאחוריו עד

תלמיד חכם

לקום מפניו בפסוק ראשון דק"ש י'
עיקר המעשר : לתת לחם לת"ח ! קו
תפילה

"עבודה שבלב" קטז
ללמוד מוסר ולהתעורר ממה שאומרים בתפילה... קטז
"שערי דמעות לא ננעלו" קטז
בהתפשטות הגשמיות קטז
אינו יודע דבר מהמתרחש סביבו קטז
כאשר הזכיר "ברוך אתה ה'" קטז
פרץ בבכי בהלל קטז
התמוגג מבכי ב"אהבה רבה" קטז
בערב נשתנה התוצאה לטובה קטז
"הבה נתפלל שנינו להקב"ה" קיז
"התפללתי ולא נעניתי" קיז
כשאין יודעים שם אמו של החולה קיז
תפילה קודם הלימוד ולאחוריו עד
לאבל : מוטב שתתפלל במתינות בהישיבה קח
כוונה עדיף מחזרת הש"ץ ט
הכוונה בשמות שאינם של אדנות ט
לא היה מרוצה מה"מנחה קצרה" יא
נוסח התפילה : הורגל לומר מהסידור שקיבל

מדורו ט
"ויצמח" אין זה שינוי נוסח פז
תורת אמן - אלו שהחזירוהו בתשובה פז
על זמן ה"נץ" פז, פז
בספק אם כבר אפשר לברך "הנותן לשכוי" ט
ברכות השחר - בלא לבש מלבושו פז
תחילת ברכת "מקדש שמו ברכים" פז
הש"ץ יאמר בקול רם גם מעין החתימה יא
נשים לומר ברכות ק"ש לאחר ד' שעות ביום י
בנחבלבל באמצע שמו"ע ואינו יודע היכן אוחזפז, פח
לומר ברוך שם כו', בהזכיר שם לבטלה בתפילת
שמו"ע ט
התחיל שמו"ע בלחש עם הציבור ואינו יכול
לסיים עד קדושה ט
באחר התפילה וא"י לגמור עד שיגיע ש"ץ
לקדושה י
להתפלל כשלא יגמור לפני שקיעה"ח י

על הראשונים ועל האחרונים

הגר"ח מבריסק זצ"ל

נמנע מלהכניס ציציותיו בתוך האבנט..... יב
בקושיית התוספות ב"ק (דף ב' ע"ב)..... מד, מה

הגרי"ז מבריסק זצ"ל

דבר שכעת הוא טוב לכלל ישראל..... קסד
תיקון חצות לאחר הקמת המדינה..... קסה
"הרשעים שלי יחכו עלי"..... צג
הגיה בדברי הרמב"ם הלכות מלכים..... מג, מד
"לכן הוא רוצה לשאול"..... מה

הגרי"י קניבסקי זצ"ל

גנו ספר "מור ואהלות"..... כז
לא כתב חידו"ת בחוה"מ..... כ
ממלא אבנים בדלי, בערב יוהכ"פ..... עו
שלח אליו רבינו שיעשה לחש לעין רעה..... קבט
הגאון רבי שמריהו יוסף קרליץ זצ"ל

הדפיס ספר "בית תלמוד"..... כח
לא המתין ביוהכ"פ עד לצאת הכוכבים!..... צט
ניער כל מה שהכניס לפיו..... מג
בין קבלותיו: לא לבקש אף פעם אוכל!..... מג
השיבע עובר לצאת אחר פטירת אשה מעוברת..... מג

הגר"ר מאיר קרליץ זצ"ל

מבטלין ת"ת להכנסת כלה..... כו

ה"קרני ראם"

על א' שכתב על דבריו "לא דק"..... עו

הרמב"ם

ארוכה מארץ מדה..... עג

רבי אהרן רוקח מבעלזא זצ"ל

בא' שהלך לשולחנו בשבת..... צב

הרש"ש

מהרש"ש כולם יודעים..... כו

ה"שאגת אריה"

עשה סיום הש"ס בפעם האלף!..... כז

הגר"א מוילנא זצ"ל

נשמה גדולה כזו בדור מאוחר..... ה
"תלמיד" הגר"א..... כז
במשך כמה ימים התייגע החזו"א להבין דבריו..... ע
הגאון בוודאי לא נהג כן..... צח
מש"כ עליו כשהתארח אצל בע"ב אחד..... קלח

הגר"ע איגר זצ"ל

גם "תורה" לומדים מהרע"א..... כז
"התפללתי ולא נענית"..... קיז
זוכר את ה"עיון" של רוב הש"ס..... עח

"דורות הראשונים"

מה שכונה "החכם" למשכיל א'..... קף

הגאון מהר"ל דיסקין זצ"ל

"הוא יותר חכם מאתנו"..... פו

הגאון ר' אלחנן ווסרמן זצ"ל

שאל את הח"ח על גדלות הגר"א..... ה
לא תרדה בו בפרך - בדברי תורה..... קלז

ה"חתם סופר" זצ"ל

תורה ממני וירא"ש מחמי..... כז
נכדו של הרע"א והחת"ס..... עז

ה"חפץ חיים" זצ"ל

נשמה גדולה בדור מאוחר..... ה
אמר רבינו לאחותו: מדוע החמצת!..... מג
דבריו על בתי ספר "תרבות" בפולין..... קבח
"אם אי-פעם ישאלו אותך"..... צ

הגה"ע ר' יחזקאל לוינשטיין זצ"ל

לשמוע שיחותיו..... קכב, קכג
"המשגיח ממיר היה אצלי"..... נא
"דבריו נכונים"..... קלג

מהרש"א

"שיידעו שצריך להתייגע על מהרש"א"..... ע